

UNIwersYTET W SIEDLCACH
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

DE SECURITATE ET DEFENSIONE O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

ISSN 2450-5005

ZESPÓŁ REDAKCYJNY/ EDITORIAL TEAM

REDAKTOR NACZELNA/ EDITOR IN CHIEF

DR HAB. MALINA KASZUBA

ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR

DR MARTA SARA STEMPIEŃ

ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR

DR DAMIAN JARNICKI

REDAKTOR / EDITOR

DR HAB. ZDZISŁAW ŚLIWA

REDAKTOR / EDITOR

DR HAB. JÁN PIŁA

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK POLSKI)/
LANGUAGE EDITOR (POLISH)

MGR ANNA CEGIELKOWSKA

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ANGIELSKI)/
LANGUAGE EDITOR (ENGLISH)

**MGR HANNA SIENKIEWICZ-KAYA
DR MARTA SARA STEMPIEŃ**

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK NIEMIECKI)/
LANGUAGE EDITOR (GERMAN)

DR ADRIANA POGODA-KOŁODZIEJAK

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ROSYJSKI)/
LANGUAGE EDITOR (RUSSIAN)

DR EWA KOZAK

SEKRETARZ REDAKCJI/ SECRETARY

MGR IZABELA BOJKO, MGR KAROLINA SÓWKA

RADA NAUKOWA/ SCIENTIFIC COMMITTEE

PROF. DR HAB. MIROSLAW MINKINA, UNIWERSYTET W SIEDLCACH/ UNIVERSITY OF SIEDLCE, POLAND; **PROF. DR HAB. ANDRZEJ MISUK**, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **PLK DR HAB. TOMASZ KOŚMIDER**, PROF. UCZELNI, AKADEMIA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI / UNIVERSITY OF JUSTICE: WARSAW, POLAND; **DR HAB. EWA MARCINIAK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **DR HAB. AUDRONĖ PETRAUSKAITĖ**, PROF. UCZELNI, LITEWSKA AKADEMIA WOJSKOWA/ GENERAL JONAS ŽEMAITIS MILITARY ACADEMY OF LITHUANIA; **DR HAB. GALINA KUTS**, PROF. CHARKOWSKIEGO UNIWERSYTETU NARODOWEGO IM. W. KARAZINA/ V.N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY, UKRAINE; **DR HAB. INNA STECENKO**, PROF. BAŁTYCKIEJ AKADEMII MIĘDZYNARODOWEJ/ BALTIC INTERNATIONAL ACADEMY, LATVIA; **DR ABDER-RAHMAN HAJ IBRAHIM**, UNIWERSYTET W BIRZEIT UNIVERSITY/ BIRZEIT UNIVERSITY, PALESTINE; **DR SANDRA KAIYA**, PROF. UNIWERSYTETU STRADYNIA W RYDZE/ RIGA STRADIŅŠ UNIVERSITY, LATVIA

ADRES REDAKCJI/ EDITORIAL TEAM

INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE, WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH, UNIWERSYTET W SIEDLCACH,
UL. ŻYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE/
INSTITUTE OF SECURITY STUDIES, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, UNIVERSITY OF SIEDLCE,
ŻYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE, POLAND

**ZA WERSJĘ PIERWOTNĄ CZASOPISMA UZNAJE SIĘ WERSJĘ ELEKTRONICZNĄ DOSTĘPNĄ POD
ADRESEM [HTTP://WWW.DESECURITATE.UWS.EDU.PL](http://www.desecuritate.uws.edu.pl) / THE ORIGINAL VERSION OF THE JOURNAL
IS THE ELECTRONIC VERSION AVAILABLE AT THE [HTTP://WWW.DESECURITATE.UWS.EDU.PL](http://www.desecuritate.uws.edu.pl)**

SKŁAD I ŁAMANIE/ TYPESETTING: DR MARTA SARA STEMPIEŃ

LOGOTYP/LOGOTYPE: ALEKSANDRA WOLSKA

OKŁADKA/ COVER: MGR KAROLINA SÓWKA

WYDAWCA/ PUBLISHER:

UNIwersytet w Siedlcach/ UNIVERSITY OF SIEDLCE, ŻYTNA 39, 08-110 SIEDLCE

[HTTP://WWW.UWS.EDU.PL](http://www.uws.edu.pl)

PL ISSN 2450-5005

UZNANIE AUTORSTWA-UŻYCIE NIEKOMERCYJNE 4.0

ADRES DO PRZESŁANIA ARTYKUŁÓW/ ARTICLES SUBBMISION ADDRESS

REDAKCJA “DE SECURITATE ET DEFENSIONE. O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI”

E-MAIL: secu_et_defen@uws.edu.pl

UNIwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

DE SECURITATE ET DEFENSIONE O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

SPIS TREŚCI

TOMASZ LISIECKI, MACIEJ KOROWAJ, PAWEŁ JĘDRYCZKA

Walka z artylerią przeciwnika w wojnie na Ukrainie w latach 2014-2024

7

DOMINIKA LISZKOWSKA

Sekurytyzacja islamu w kontekście tożsamości europejskiej i postaw Europejczyków wobec muzułmańskich imigrantów i uchodźców

37

MICHAŁ HYRA

Reorientacja w polityce zagranicznej Królestwa Arabii Saudyjskiej po Arabskiej Wiośnie. Trwała zmiana czy próba wywarcia presji na USA?

51

SANDRA JOKSTA, TATJANA JURKEVIČA

FATF – kluczowy globalny architekt AML. Od instytucji peryferyjnej do kluczowego organu zarządzania

66

MAGDALENA FITERNICKA-GORZKO, MAREK GORZKO

Koncepcja kapitalizmu inwigilacji Shoshany Zuboff z perspektywy nauk o bezpieczeństwie

76

JOANNA SADŁOWSKA-WRZESIŃSKA, MAGDALENA FIDERER-URBANIAK

Perspektywy kształcenia z zakresu bezpieczeństwa zdrowotnego – refleksje w świetle wyników badań własnych

94

JANUSZ GIERZEWski, WOJCIECH PIESTRZYŃSKI, PATRYK TOMASZEWSKI

Potrzeba bezpieczeństwa w opiniach studentów z Polski i Słowacji

107

PIOTR WIRASZKA

Bezpieczeństwo tożsamościowe w erze zmian społeczno-kulturowych

123

RENATA TARASIUK

Kobiety w Czerwonych Brygadach

139

SYLWIA EBING-ROGUSKA

Policja administracyjna jako wydzielona funkcja administracji publicznej

162

ŁUKASZ ŚWIERCZEWSKI

Formalne przesłanki stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec osób nieletnich

182

ADRIANA DRÓŹDŹ

Logistyczne aspekty bezpieczeństwa w instytucjach penitencjarnych

192

ARKADIUSZ MACHNIAK

Recenzja monografii Krzysztofa Mroczkowskiego, Bejrut 1982, Warszawa 2024

206

TABLE OF CONTENTS

TOMASZ LISIECKI, MACIEJ KOROWAJ, PAWEŁ JĘDRYCZKA

Fighting the Enemy's Artillery in the War in Ukraine in the Years 2014–2024

DOMINIKA LISZKOWSKA

The Securitization of Islam in the Context of European Identity and the Attitudes of Europeans Towards Muslim Immigrants and Refugees

---

MICHAŁ HYRA

Reorientation in the Foreign Policy of the Kingdom of Saudi Arabia After the Arab Spring. A Permanent Change or an Attempt to Pressure the United States?

SANDRA JOKSTA, TATJANA JURKEVIČA

FATF – key global AML architect. From fringe institution to key body of governance

---

MAGDALENA FITERNICKA-GORZKO, MAREK GORZKO

The Concept of Surveillance Capitalism by Shoshana Zuboff: A Security Sciences Perspective

---

JOANNA SADŁOWSKA-WRZESIŃSKA, MAGDALENA FIDERER-URBANIAK

Perspectives of education in the field of health security – reflections in the light of the results of own research

---

JANUSZ GIERZEWski, WOJCIECH PIESTRZYŃSKI, PATRYK TOMASZEWSKI

The Need for Safety in the Opinions of Students from Poland and Slovakia

---

PIOTR WIRASZKA

Identity Security in the Era of Socio-Cultural Changes

RENATA TARASIUK

Women in the Red Brigades

SYLWIA EBING-ROGUSKA

Administrative Police as a Distinct Function of Public Administration

---

ŁUKASZ ŚWIERCZEWSKI

Use of Direct Coercive Measures Against Minors

ADRIANA DRÓŹDŹ

Logistical Aspects of Security In Penitentiary Institutions

ARKADIUSZ MACHNIAK

Book Review, Krzysztof Mroczkowski, Beirut 1982, Warszawa 2024

7

37

51

66

76

94

107

123

139

162

182

192

206

Tomasz LISIECKI

Akademia Obrony Narodowej

Wydział Strategiczno-Obronny

tlisiecki66@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-9036-3574>

Maciej KOROWAJ

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Stosunków Międzynarodowych

m.korowaj@uwb.edu.pl

<https://orcid.org/0009-0009-2755-2589>

Paweł JĘDRYCZKA

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu

Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych

pawel.jedryczka@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-5564-5511>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.01>

WALKA Z ARTYLERIĄ PRZECIWNIKA W WOJNIE NA UKRAINIE W LATACH 2014–2024

ABSTRAKT: Po wybuchu 22 lutego 2022 r. wojny na pełną skalę między Ukrainą a Federacją Rosyjską, głównym środkiem rażenia obu walczących stron stała się artyleria wojsk lądowych, odpowiedzialna za ok. 60-80% zadawanych strat. Wynika to głównie z powodu słabości lotnictwa Federacji Rosyjskiej, a zarazem silnej obrony przeciwlotniczej Sił Zbrojnych Ukrainy. W związku z tym wojska obu państw przystąpiły do walki z artylerią przeciwnika, która stała się największym zagrożeniem zarówno dla wojsk, jak i zaplecza obu stron. Działania polegające na zwalczaniu artylerii przeciwnika nazywa się popularnie „walką kontrbaterijną”. Celem artykułu jest m.in. wyjaśnienie pojęcia walki z artylerią przeciwnika i jej roli we współczesnych uwarunkowaniach. Hipoteza główna brzmi następująco: walka z artylerią przeciwnika to dziś element szeroko rozumianej walki ogniowej, a nie jedynie walka artylerii z artylerią. W pracy zastosowano następujące metody badawcze: analizę literatury specjalistycznej i popularno-naukowej; ocenę i porównanie poziomu strat obu stron konfliktu; analizę działań bojowych w wojnie w okresie od 24.02.2022 r. do 24.02.2024 r. Zasadnicze wnioski sformułowane w niniejszym artykule to: 1. walka z artylerią przeciwnika wymaga nowego zdefiniowania po pojawieniu się dronów; 2. tym, co decyduje dziś o skuteczności walki z artylerią przeciwnika, są rozbudowane systemy rozpoznawczo-ogniowe i skoordynowane z systemami WRE, zdolne do wykrycia celu i reakcji ogniowej w czasie rzeczywistym.

SŁOWA KLUCZOWE: artyleria, drony, ogień kontrbaterijny, wojna w Ukrainie, bezpieczeństwo państwa

---

FIGHTING THE ENEMY’S ARTILLERY IN THE WAR IN UKRAINE IN THE YEARS 2014–2024

ABSTRACT: Following the outbreak of a full-scale war between Ukraine and the Russian Federation on 22 February 2022, the main means of destruction of both warring sides has become artillery of the ground forces, responsible for approximately 60-80% of the damage inflicted. This is mainly due to the weakness of the Russian Federation's aviation and, at the same time, the strong anti-aircraft defence of the Ukrainian Armed Forces. Consequently, the armies of both countries proceeded to combat the enemy's artillery, which became the greatest threat to both the troops and the facilities of both sides. The action of countering the

enemy's artillery is popularly referred to as 'counter-battery fire'. The aim of the article is, among other things: to clarify the concept of counter-artillery warfare and its role in contemporary circumstances. The main hypothesis is as follows: counter-artillery combat is nowadays an element of fire fighting in the broadest sense, and not only artillery vs. artillery. The paper uses the following research methods: analysis of specialist and popular science literature; assessment and comparison of the level of losses of both sides of the conflict; analysis of combat operations in the war in the period from 24.02.2022 to 24.02.2024. The main conclusions drawn in this article are: 1. the fight against enemy artillery needs to be redefined after the appearance of drones; 2. what determines the effectiveness of combat against enemy artillery today are extensive reconnaissance-fire systems and coordinated with EW systems, capable of target detection and real-time fire response.

KEYWORDS: artillery, drones, counter-battery fire, war in Ukraine, state security

WPROWADZENIE

O walce z artylerią przeciwnika ponownie zaczęto mówić poważnie po doświadczeniach z walk w Donbasie w latach 2014-2015 oraz po wojnach o Górski Karabach w 2016 r. i 2020 r. Jednak gwałtowny rozwój tego rodzaju walki obserwujemy po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny na Ukrainie w lutym 2022 r., gdzie – w wyniku nałożenia się wielu różnych przyczyn – głównym środkiem ogniowym stała się właśnie artyleria. W niniejszym artykule spróbujemy zatem zdefiniować, czym jest współczesna „walka kontrbaterijna”, w jakich uwarunkowaniach się ją prowadzi i jakie są jej efekty po dwóch latach wojny na Ukrainie.

Po aneksji Krymu, podczas wojny Ukrainy z separatystami o Donbas, a zwłaszcza po wybuchu 22 lutego 2022 r. wojny na pełną skalę między Ukrainą a Federacją Rosyjską, głównym środkiem rażenia obu walczących stron stała się artyleria wojsk lądowych, odpowiedzialna za ok. 60-80% zadawanych strat. Wynikało to głównie z powodu słabości lotnictwa Federacji Rosyjskiej, a zarazem silnej obrony przeciwlotniczej Sił Zbrojnych Ukrainy, co po kilku tygodniach wojny doprowadziło do paraliżu działań lotniczych obu stron. W związku z powyższym wojska obu państw przystąpiły z całą mocą do walki z artylerią przeciwnika, która stała się największym zagrożeniem dla ich wojsk, a także dla ostrzeliwanych ukraińskich miast. Działania polegające na zwalczaniu artylerii przeciwnika nazywa się popularnie walką kontrbaterijną.

Celem artykułu jest:

- wyjaśnienie pojęcia walki z artylerią przeciwnika (walki kontrbaterijnej) we współczesnych uwarunkowaniach;
- przedstawienie kto, na jakim szczeblu, jakim sprzętem, jakimi metodami, z jakimi systemami wsparcia prowadzi walkę z artylerią przeciwnika;
- pokazanie, jak doświadczenia z lat 2014-2015 wpłynęły na sposoby walki kontrbaterijnej po wybuchu wojny na pełną skalę w 2022 r. i jak zmieniała się ona w trakcie jej trwania;
- ocenienie i porównanie poziomu strat systemów artyleryjskich obu stron konfliktu po 2 latach wojny (24.02.2022 r.-24.02.2024 r.);

- przedstawienie, w jakich warunkach ogień kontrbaterijny jest nieskuteczny lub niecelowy i z czego to wynika;
- wyjaśnienie roli i miejsca dronów i bezpilotowych statków powietrznych (BSP) w walce z artylerią przeciwnika;
- wyjaśnienie, jak działa system rozpoznawczo-ogniowy Federacji Rosyjskiej, pokazanie jego mocnych i słabych stron;
- wskazanie, jaką rolę w zwalczaniu artylerii odgrywa nękanie przeciwnika i maskowanie własnego ugrupowania;
- ocenienie wpływu nowoczesnej amunicji precyzyjnej na skuteczność walki z artylerią przeciwnika i wskazanie kierunków zmian zachodzących w tym zakresie.

Głównym problemem badawczym jest próba zdefiniowania, czym jest współczesna walka z artylerią przeciwnika („walka kontrbaterijna”) oraz sprecyzowanie uwarunkowań tego rodzaju działań na podstawie działań wojennych na Ukrainie w latach 2014-2024. Natomiast do problemów szczegółowych zaliczamy:

- rozpatrzenie problemów związanych z terminologią zjawiska walki z artylerią przeciwnika;
- określenie, kto i na jakim szczeblu prowadzi walkę z artylerią (kontrbaterijną);
- przedstawienie, jak walka z artylerią ewoluowała w konflikcie w Ukrainie od 2014 r. do 2024 r.;
- rozpatrzenie, jak wykorzystanie doświadczeń z walk o Donbas wpłynęło na przebieg walk z artylerią przeciwnika w początkowym okresie wojny rosyjsko-ukraińskiej;
- określenie, jakie znaczenie dla współczesnej walki z artylerią mają bezzałogowe statki powietrzne, drony i amunicja krążąca;
- analizę i sprecyzowanie warunków, w jakich warunkach ogień kontrbaterijny jest nieskuteczny (lub niecelowy), i z czego to wynika;
- analizę, jak działa system rozpoznawczo-ogniowy na przykładzie systemu ROK Federacji Rosyjskiej i jakie ma znaczenie dla walki z artylerią przeciwnika;
- ocenę, jak inne czynniki walki wpływają na walkę z artylerią (nękanie i maskowanie);
- ocenę wpływu nowoczesnej amunicji precyzyjnej na skuteczność walki z artylerią przeciwnika.

Hipoteza główna brzmi następująco: walka z artylerią przeciwnika („walka kontrbaterijna”) to współcześnie element szeroko rozumianej walki ogniowej, a nie jedynie walka artylerii z artylerią. Z hipotezą główną koreluje hipoteza robocza, zgodnie z którą walka z artylerią przeciwnika to dzisiaj nie tylko walka systemów artyleryjskich przeciwko odpowiadającym im systemom artyleryjskim przeciwnika (jak miało to miejsce do początku XXI w.), lecz jedynie fragment szeroko pojmowanej walki ogniowej, realizowanej przy wsparciu lotnictwa, wojsk specjalnych, systemów ogniowych i minowych wojsk inżynieryjnych, systemów rozpoznania (w tym satelitarnego) i walki radioelektronicznej (WRE), a także przy użyciu nowych systemów walki (drony) i szerokim stosowaniu amunicji precyzyjnej.

W pracy zastosowano następujące metody badawcze:

- metodę studiów literatury, w ramach której dokonano analizy literatury specjalistycznej i popularno-naukowej dotyczącej walki z artylerią przeciwnika;
- metodę komparatystyczną, polegającą na ocenie i porównaniu poziomu strat obu stron konfliktu na podstawie źródeł ogólnie dostępnych;
- metodę badawczą analityczną, na której podstawie dokonano analizy działań bojowych w wojnie rosyjsko-ukraińskiej w okresie od 24.02.2022 r. do 24.02.2024 r.

TERMINOLOGIA

W zasadzie powszechnie używany dziś termin „walka kontrbaterijna” (i jego angielski odpowiednik: *Counter Battery Fire – CBF*) ogranicza nas do rozpatrywania tego zagadnienia, jako walki własnej artylerii z artylerią przeciwnika. Polega ona na obustronnej wymianie ognia przy użyciu różnorodnych systemów wojsk raketowych i artylerii (WRiA), wykonywanego na wykryte i z zasady obserwowane środki artyleryjsko-raketowe przeciwnika lub – przy ograniczonych środkach rozpoznania i amunicji – sprowadza się jedynie do tłumienia ich aktywności. W takim zawężonym rozumieniu, jest to walka artylerii z artylerią, prowadzona w czasie rzeczywistym w reakcji na rozpoczętą działalność ogniową jednej ze stron.

Jeśli zaś chcemy widzieć zagadnienie szerzej, jako użycie różnorodnych sił i środków ogniowych (WRiA, lotnictwa, grup specjalnych, dronów itd.) do skutecznego niszczenia systemów artyleryjskich przeciwnika, to powinniśmy określać je terminem „walki z artylerią”, ujętej w jeszcze szerszym pojęciu „walki ogniowej” (ang. *Counter Fire – CF*). Nie polega ona jednak na reagowaniu w tym samym czasie, gdy prowadzony jest ostrzał, czyli w czasie rzeczywistym, ale na wykrywaniu, śledzeniu i reakcji ogniowej wówczas, gdy tylko jest to możliwe i taktycznie uzasadnione.

Walka z artylerią powinna być realizowana w każdych warunkach walki: w marszu, na stanowiskach ogniowych (startowych), w rejonach rozmieszczenia itd. Powinna też obejmować nie tylko same środki artyleryjsko-raketowe, ale i ich zaplecze logistyczne, w tym składy amunicji, składy MPS, warsztaty naprawcze itp.

Zgodnie z naszymi dotychczasowymi poglądami¹ głównym zadaniem artylerii jest rażenie celów, które osiąga się poprzez zniszczenie, zburzenie, obezwładnienie lub nękanie celu. Jednak w walce z artylerią przeciwnika, poza niszczeniem i obezwładnieniem, spotykamy się często także tłumieniem (ang. *suppressing*, czyli szybkie wykonanie ognia na wezwanie lub do zaplanowanego celu, który nie jest aktualnie aktywny) lub neutralizacją (ang. *neutralization fire*, czyli ogień prowadzony w celu utrudnienia i przerwania ruchu i/lub ostrzału) artyleryjskich środków ogniowych. Warto te sposoby przyswoić i ująć w naszych instrukcjach, albowiem jak zobaczymy – wymaga tego współczesna walka z artylerią.

---

¹ *Instrukcja strzelania i kierowania ogniem artylerii naziemnej. Dywizjon, bateria, pluton, działo. Część I.* Sygn. Art.817/93, Warszawa 1993.

To właśnie te relacje decydują o tym, komu, kiedy i na jaki okres walki zostaną przydzielone środki ogniowe, w tym wydzielone specjalnie do walki z artylerią przeciwnika.

Gdy mówimy konkretnie o artylerii, to musimy wyjaśnić jej podział na artylerię realizującą bezpośrednio i ogólne WO, albowiem z tego wynikać będzie to, jakich systemów artyleryjskich używa się do prowadzenia walki z artylerią przeciwnika. Najprościej pokażemy to na przykładzie wojny na Ukrainie, mając przy tym świadomość, że opisane relacje WO nie mają dosłownego przełożenia na taktykę rosyjską czy ukraińską, jednak – naszym zdaniem – pomogą lepiej zrozumieć poruszaną problematykę.

W wojnie na Ukrainie artyleria realizująca bezpośrednio WO to artyleria batalionów, pułków i brygad ogólnowojskowych obu stron (odstępstwa od tej reguły omówimy dalej – przyp. aut.). Mamy więc tutaj głównie moździerze (ciągnięte i samobieżne) kalibru 82 i 120 mm, haubice ciągnięte kalibru 105 mm (ukr. M101, L119/M119, Mod. 56), 122 mm (D-30), 152 mm (D-1, D-20) oraz haubice samobieżne kalibru 122 mm (2S1 Goździk), 152 mm (2S3 Akacja, Dana) i 155 mm (ukr. M109, Zuzana2, AS-90). Do tego dochodzi artyleria raketowa w postaci wszelkich modyfikacji 122 mm wyrzutni BM-21 Grad.

Natomiast artyleria realizująca ogólne WO to ukraińskie i rosyjskie brygady artylerii (BA), pułki/brygady artylerii raketowej (PAR/BAR) i brygady rakiet (BR). Tu obie strony dysponują całym wachlarzem dział ciągniętych i samobieżnych kalibru 130, 152, 155 i 203 mm, 122 mm wyrzutniami raketowymi BM-21 i ich pochodnymi, 220 mm wyrzutniami raketowymi BM-27 Uragan/Buriewij, 300 mm BM-30 Smiercz/Tornado-S/Wilcha, raketami taktycznymi/operacyjno-taktycznymi Toczka-U, Iskander oraz GMLRS (ang. *Guided multiple launch rocket system*) i ATACAMS (ang. *Army Tactical Missile System*) wystrzeliwanymi z wyrzutni MLRS/HIMARS. To właśnie te systemy artyleryjsko-raketowe służą do walki z artylerią przeciwnika.

Szacuje się, że pomimo ogromnych, wydawałoby się, ilości sprzętu rosyjskie SZ w 2021 r. mogły użytkować zaledwie około 1250 szt. dział² spełniających wymogi współczesnej walki kontrbateryjnej (a więc zasięg powyżej 30 km). Reszta z ok. 3000 szt. tych dział stanowiła rezerwę i znajdowała się w magazynach głębokiego składowania.

Pamiętajmy też, że do walki z artylerią przeciwnika stosowany jest ponadto cały arsenał uzbrojenia: lotnictwo, środki WRE³ (zakłócające działanie środków rozpoznania i łączności), pododdziały specjalne, w tym wyposażone w drony uderzeniowe⁴, które długo nie poddawały się żadnej klasyfikacji i nie można ich było zaliczyć ani do lotnictwa, ani do artylerii. Jednak niemal dwa lata doświadczeń z wojny rosyjsko-ukraińskiej pozwoliły na ich wyodrębnienie w ramach utworzonych 6 lutego 2023 r. Sił Systemów Bezzałogowych Sił Zbrojnych Ukrainy

² Było to ok. 100 szt. 2S5 Hiacynt-S, 890 szt. 2S19 Msta-S wszystkich wersji i 2S33 Koalicja oraz 60 szt. 2S7M, a także ok. 100 2A65 Msta-B i tyle samo 2A36 Hiacynt-B. Pominięto tu systemy raketowe – przyp. aut.

³ WRE – walki radioelektronicznej (ang. *electronic warfare*, EW).

⁴ Tzw. amunicja krążąca (inaczej: drony kamikaze lub drony samobójcy), np. polskie Warmate, amerykańskie Switchbalde, Phoenix Ghost, rosyjskie ZALA Lancet-3, irańskie Shahed-129.

(dalej – SZU), lub – tzw. „wojsk dronowych”, które z dniem 1 stycznia 2025 r. pojawiły się także w strukturze Wojska Polskiego⁵.

Teoretycznie rzecz biorąc, artyleria realizująca bezpośrednie WO powinna mieć możliwości prowadzenia walki ogniowej z artylerią przeciwnika. Jednak czy jest tak w rzeczywistości?

SPOSOBY WALKI Z ARTYLERIĄ PRZECIWNIKA

Spróbujmy przedstawić, jak ewoluowała walka z artylerią przeciwnika w konflikcie na Ukrainie od 2014 r. do dzisiaj. Już sam początek konfliktu wiosną 2014 r. pokazał, że nie będzie to wojna lotnictwa. Naturalnie głównym czynnikiem wsparcia ogniowego pododdziałów i oddziałów obu stron – ukraińskiej i separatystów wspieranych przez Rosję – stała się artyleria.

W związku ze słabością artylerii ukraińskiej od początku starano się, aby pododdziały były jak najbardziej mobilne i samodzielne. Jednak brak doświadczenia bojowego oraz niedocenywanie separatystów powodowało, że zachowywano się jak na ćwiczeniach: ustawiano się w linię, w odległościach 30-50 m między działami, nie dbano szczególnie o maskowanie i rozbudowę inżynierską (nastąpiło to dopiero zimą 2014 r.). Sytuację zmieniło wejście do akcji artylerii rosyjskiej w lipcu 2014 r., gdzie po pierwszych stratach taktyka działania ukraińskiej artylerii diametralnie się zmieniła. Odtąd polegała ona na ciągłym manewrowaniu i częstych zmianach stanowisk ogniowych. Dużą wagę zaczęto przywiązywać do maskowania dział i sprzętu. W większości przypadków działano bateriami i plutonami. Manewry nie były z reguły zbyt odległe – zazwyczaj na 1-3 km, ale za to częste. Praktyka ta dała pozytywne rezultaty: pomimo rosyjskich dronów, wróg przez długi czas nie był w stanie określić dokładnej lokalizacji baterii. Taka taktyka, choć skuteczna, miała też zasadniczą wadę – niesłuchanie wyczerpywała ludzi.

System dopracowano i nazwano potem „karuzelą ognia artyleryjskiego”. Polegał on na tym, że gdy jeden pluton wykonuje zadanie ogniowe, to drugi znajduje się w gotowości na innym stanowisku w bezpiecznej odległości. Gdy po wykonaniu zadania pierwszy pluton zaczyna się przemieszczać, to drugi już ostrzeliwuje ten sam cel lub przenosi ogień na inny. W ten sposób osiągano ciągłe oddziaływanie ogniowe na przeciwnika, a szczególnie – walczone z jego artylerią.

Ustabilizowanie się linii frontu sprawiło, że artyleria została sprowadzona niemal do tej samej roli, jaką odgrywała w czasie I wojny światowej – strzegła własnych okopów i walczyła z artylerią przeciwnika. Ciężka artyleria lufowa brygad artylerii (152 mm armaty Hiacynty-B i -S, armatohaubice Msty-B i -S oraz 203 mm armaty Piony), a także brygady i pułki raketowe wyposażone w 220 mm wyrzutnie raketowe BM-27 Uragan (i ich modernizację Buriewij), 300 mm wyrzutnie raketowe BM-30 Smiercz (oraz ich modernizację Wilcha), a także taktyczne zestawy raketowe Toczka-U – stanowiły zazwyczaj odwód ogniowy wyższego szczebla,

---

⁵ Dokładnie: Inspektorat Wojsk Bezzałogowych Systemów Uzbrojenia, który powstał w strukturze Dowództwa Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych. W anglojęzycznej literaturze fachowej pojęcie wojsk dronowych (ang. *drone troops*) pojawiało się sporadycznie już w pierwszej dekadzie XXI wieku – przyp. aut.

nierzadko zaś – odwód sztabu danego sektora i to ich zadaniem było neutralizowanie wrogiej artylerii.

Pomimo iż do tego rodzaju działań przywiązywano dużą wagę, efekty były raczej znikome. Zdarzało się, co prawda, zniszczenie wykrytej baterii artylerii przeciwnika, ale było to raczej następstwem udanej akcji sił specjalnych (po rozpoznaniu stanowisk przeciwnika), aniżeli na skutek stosowania nowoczesnych środków wykrywania celów w rodzaju artyleryjskich stacji radiolokacyjnych czy BSP⁶. Do rozpoznania używano nieefektywnych systemów rozpoznania dźwiękowego (AZK-7 Mezotron), a później także amerykańskich systemów radiolokacyjnych AN/TPQ-48 LCMR i AN/TPQ-36 Firefinder.

Natomiast separatyści z Donbasu wraz z rozwojem wojny zaczęli do prowadzenia ognia kontrbaterijnego wykorzystywać przede wszystkim artylerię raketową i moździerz. Rozmieszczeni w gołym stepie artylerzyści ukraińscy stawali się dla niej łatwym celem, a mało precyzyjny ogień rekompensowano typowo po rosyjsku – zmasowaniem ostrzału.

Dużo skuteczniejsza była oczywiście artyleria rosyjska, która dzięki użyciu nowoczesnych środków rozpoznania artyleryjskiego oraz stosowaniu amunicji precyzyjnej była w stanie zadawać Ukraińcom o wiele większe straty. Do rozpoznania i korygowania ognia strona rosyjska wykorzystywała BSP, stacje radiolokacyjne oraz grupy Specnazu. Szczególnie jednak podkreślić należy dwa aspekty prowadzenia ostrzału przez Rosjan – korygowanie ognia z pomocą BSP (typowy to Orlan-10) i stacji radiolokacyjnych (Zoopark-2, 1Ł220) oraz użycie amunicji kierowanej laserowo (pociski Krasnopol). Najważniejsze jednak było to, że ostrzał ten realizowano w warunkach całkowitej bezkarności – zza granicy państwowej, na co Ukraińcy nie mogli odpowiedzieć.

Tak – oczywiście w dużym uproszczeniu, opisać można walkę kontrbaterijną w czasie wojny o Donbas. Zobaczmy teraz, jak doświadczenia te wykorzystano w pełnoskalowej wojnie, rozpoczętej agresją SZ Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w dniu 24.02.2022 r.

WYKORZYSTANIE DOŚWIADCZEŃ Z WALK O DONBAS

Podczas działań w Donbasie Ukraińcy nauczyli się działać małymi pododdziałami – bateriami i plutonami, a nawet pojedynczymi działami/wyrzutniami, co zwiększyło ich mobilność, utrudniało wykrycie, a przez to dawało efekt zaskoczenia. Nawet dla artylerii ciągnionej odległości między działami wzrosły do kilkuset metrów, a dla artylerii samobieżnej – nawet do 1-1,5 km. Jednak rozśrodkowanie sprzętu na stanowisku ogniowym to jedno, a czas przebywania na nim to coś zupełnie innego. Przykładowo niektóre baterie 44. SBA zmieniały swe stanowiska ogniowe od 12 do 20 razy na dobę! Zmienił się także czas trwania nawał ogniowych: 2-4 pociski na działo i zmiana stanowiska. Straciła przy tym na znaczeniu szybkostrzelność, albowiem zwiększała ona zużycie amunicji, a zyskała mobilność. Jednakże takie działanie jest niezmiernie obciążające dla ludzi. Ma to także tę wadę, że we wsparciu ogniowym występują przerwy,

---

⁶ BSP – bezzałogowy statek powietrzny (lub bezpilotowy system powietrzny) to statek powietrzny, który nie wymaga do lotu załogi obecnej na pokładzie, pilotowany zdalnie lub wykonujący lot autonomicznie.

spowodowane koniecznością wykonania manewru przeciwogniowego (lub przeciwdronowego, po stwierdzeniu wykrycia przez dron FPV⁷ lub BSP przeciwnika).

Przejsie na zachodni kaliber 155 mm miało dla Ukrainy ogromne znaczenie, albowiem już w czasie bitwy o Siewierodonieck w maju/czerwcu 2022 r. skończyły się zapasy amunicji poradzieckiej. Szczególnie dotyczyło to takich systemów jak wspomniane Hiacynty, Msty, Piony, a także wyrzutnie raketowe: 220 mm BM-27 Uragan/Buriewij, 300 mm BM-30 Smiercz/Wilcha i wyrzutnie rakiet Toczka-U – wszystkie one do jesieni 2023 r. niemal zniknęły ze służby liniowej, a przecież to właśnie one przez 10 lat niosły główny ciężar prowadzenia walki z artylerią rosyjską!

Po początkowym, manewrowym okresie wojny, gdy w końcu maja i w czerwcu 2022 roku ukraińskie brygady artylerii „przesiadły” się na sprzęt zachodni, wojska rosyjskie na skutek poniesionych strat zaczęły tracić przewagę jakościową w artylerii. 155 mm armatohaubice samobieżne Krab, PzH 2000, CAESAR oraz ciągnięte haubicarmaty M777, FH-70 czy TRF-1, a także wyrzutnie rakiet MLRS i HIMARS świetnie sprawdziły się jako narzędzia do walki z artylerią rosyjską.

Tak więc do walki kontrbaterijnej angażowano ukraińskie brygady artylerii i brygady rakiet, wyposażone we własne systemy rozpoznania (przede wszystkim wyspecjalizowane BSP i drony) oraz wspierane przez środki rozpoznania przełożonego. Warto tu wspomnieć o ciekawym rozwiązaniu w tym zakresie, a mianowicie o 15. Brygadzie Rozpoznania Artyleryjskiego (do wiosny 2022 r. – 15. Pułk Artylerii Rakietowej), w której zgromadzono różnorodne środki rozpoznania (radiolokacyjne i BSP). Jeśli istnieje ona do dziś – znaczy to, że rozwiązanie się sprawdziło. Natomiast poradzieckie systemy samobieżne – 122 mm Goździki i 152 mm Akacje (o zasięgu do 24 km), dzięki produkowanej u siebie i dostarczanej przez sojuszników amunicji – pozostały w brygadach ogólnowojskowych, jako artyleria wsparcia bezpośredniego. Wsparły je także systemy zachodnie o mniejszym zasięgu – przede wszystkim samobieżne różne wersje 155 mm haubicarmat M109, 152 mm haubicarmaty Dana i 155 mm armatohaubice Zuzana 2.

Jak działała artyleria rosyjska? Doświadczenie z lat 2014-2015 utwierdziło Rosjan w przekonaniu, że skuteczne zwalczanie przeciwnika można osiągnąć jedynie poprzez masowe użycie artylerii. Dlatego nie stosowano zmian stanowisk ogniowych, a jeśli już – to na małe odległości; jeśli już okopywano działa samobieżne, to i tak uważano, że ich się przez to nie uratuje. W walce liczyła się tylko ilość luf i amunicji. Od tej taktyki, wywodzącej się jeszcze z okresu pierwszej wojny światowej, a rozwijanej w Armii Czerwonej i Radzieckiej – nie odeszli oni praktycznie do czasu ofensywy ukraińskiej w Zaporozżu latem 2023 r.

---

⁷ Dron FPV (ang. *First Person View*) to taki rodzaj drona, gdzie pilot ma na żywo podgląd na widok z powietrza z kamery zamocowanej na wielowirnikowcu, uzyskując wrażenie, jakby znajdował się na jego pokładzie. Drony FPV stosowane do ataków samobójczych (tzw. drony-kamikadze).

Rycina 2. 15 rosyjskich Msta-S na stanowisku ogniowym pod Izjumem, kwiecień 2022 r.
Źródło: WarZonelnc/Telegram

W założeniu rosyjskim środkiem walki kontrbateryjnej miały być brygadowe grupy artyleryjskie (ros. *бригадные артиллерийские группы, БрАГ*, dalej- BrAG), – a zatem artyleria wsparcia bezpośredniego! W brygadach zmotoryzowanych w ich skład wchodziły dwa dywizjony artylerii samobieżnej (das, po 18 ahs) i jeden dywizjon artylerii raketowej (dar, 18 wyrzutni) lub po jednym das i dar w brygadach pancernych. Miały być one wyposażone w 152 mm armatohaubice samobieżne Msta-S i zmodernizowane 122 mm wyrzutnie raketowe Tornado-G, dysponujące (z nową amunicją) zasięgiem do 40 km. Jednakże w praktyce wiele brygad i pułków dywizyjnych weszło do walki, posiadając wycofane już z uzbrojenia 122 mm haubice samobieżne 2S1 Goździk, 152 mm haubicoarmaty samobieżne 2S3 Akacja i starsze wersje 122 mm wyrzutni raketowych Grad, co już na początku wojny ograniczyło zasięg artylerii wielu BrAG (a w zasadzie batalionowych grup taktycznych – bGT, do których je przydzielono) do 21-24 km – czyli niemal o połowę! Podobnie rzecz miała się z artylerią pułków zmotoryzowanych, która składała się dywizjonu artylerii samobieżnej (18 ahs) i plutonu BM-21 (4 wyrzutnie). Natomiast pułki czołgów posiadały po 12 ciągnionych 152 mm armatohaubic Msta-B.

Zgodnie z teorią i dotychczas stosowaną praktyką BrAG powinny być rozmieszczone w odległości 2-4 km od linii frontu i zajmować obszar o szerokości 3-5 km i głębokości 1-2 km. Wykazywano tym samym nonszalancki stosunek do przeciwnika.

Już na początku wojny artyleria rosyjska okazała się bezradna wobec działających w rozproszeniu pododdziałów artylerii ukraińskiej. Tworzone w bGT duże grupy artylerii były natomiast dziesiątkowane przez różnorodne środki ogniowe Ukraińców, a często też porzucane z braku paliwa czy uszkodzeń podczas odwrotu. Nie wskazywano precyzyjnie celów, a rozproszony system

rozpoznania był niewydolny. Na dodatek kłopoty pogłębiała źle funkcjonująca łączność. Czas, od wykrycia celu do jego rażenia, wynosił średnio 10-15 minut⁸.

Rycina 3. 152 mm armatohaubice Msta-B podczas szkolenia w czasie pokoju
Źródło: mil.ru

Walkę z artylerią ukraińską musiały przyjąć na siebie przydzielone dywizjony z armijnych brygad artylerii – a więc artyleria wsparcia ogólnego. Były one wyposażone w 152 mm armatohaubice samobieżne Msta-S i 220 mm wyrzutnie raketowe BM-27 Uragan. Ich wspólne działanie przyspieszało reakcję ogniową, a w szczególności walkę kontrbaterijną: salwa artylerii raketowej obezwładniała (tłumiła) artylerię przeciwnika i nie pozwalała jej na wykonanie manewru (używano do tego celu także amunicji minowej). Natomiast artyleria lufowa niszczyła (dobijała) to, co ocalało. W ten właśnie sposób utracono w boju pod Lisiczańskim pierwszego Kraba. Jednak do takiej sytuacji mogło dojść, gdy artyleria ukraińska operowała w zasięgu artylerii przeciwnika, nie wykorzystując (np. z braku amunicji dalekonośnej) swojej przewagi w donośności.

Zatem, w przypadku zdecydowanej przewagi liczebnej artylerii rosyjskiej oraz posiadania ogromnych zapasów amunicji, mieszanie pododdziałów artylerii lufowej i raketowej do zwalczania artylerii przeciwnika – miało sens. Ale przewagę tę artyleria rosyjska zaczęła tracić w drugiej połowie 2022 r. w bitwach o Biłohoriwkę i Bachmut, gdzie nie mogła pokonać nowej artylerii zachodniej i poniosła ogromne straty. Działo się tak m.in. na skutek nieprowadzenia rozbudowy inżynieryjnej, braku maskowania i rozśrodkowania. Do tego posługiwano się tymi samymi środkami: przestarzałymi (i dzięki temu masowo zestrzeliwanymi) BSP (np. Orłan-10 czy Eleron-3) oraz amunicją precyzyjną o zbyt małym zasięgu, aby zagrozić artylerii ukraińskiej. Sytuację pogłębiło pojawienie się efektywnych ukraińskich i zachodnich systemów

⁸ Por. M. Korowaj, *MŁOT I TOPÓR*, https://twitter.com/Maciej_Korowaj/status/1646702724535275520?s=20 (1.12.2024).

kierowania ogniem, dzięki którym artyleria ukraińska potrafiła odpowiedzieć ogniem już po 40 sek. (np. dzięki systemowi TOPAZ w polskich Krabach i DMO Regina).

Spójrzmy, jak wejście do walki 155 mm haubicoarmat M109 pod Mikołajowem w 2022 r., opisywali sami Rosjanie:

(...) Ukraina otrzymała stare amerykańskie działa samobieżne M109 Paladin pod koniec maja. (...) W istocie amerykańska haubica to ta sama armata M777 [to całkowicie odmienne konstrukcje! – przyp. aut.], tylko na podwoziu gąsienicowym. (...) [A]rmia ukraińska nie była w stanie wykorzystać wszystkich zalet M109 na polu bitwy (...) zanim dotarły na pozycje, amerykańskie M109 zaczęły mieć awarie, charakterystyczne dla pojazdów gąsienicowych poruszających się o własnych siłach. (...) Wbrew instrukcjom Paladiny wykorzystywano w taki sam sposób jak francuskie Cezary [CEASAR – przyp. aut.] – strzelali tylko w nocy, a po każdym wystrzale grupa ogniowa zmieniała pozycję i spędzała od dwóch do czterech godzin na przegrupowywaniu, zacierając ślady. (...) Co ciekawe, stosunkowo wiekowy kompleks 1B33M [AZK-7M], który Rosja aktywnie oferuje na eksport [wyrażna wrzutka propagandowa – przyp. aut.], pomógł „zidentyfikować” haubice po ich charakterystycznych fluktuacjach dźwięku i amplitudzie. (...) Po tym, jak bateria Hiacyntów wystrzeliła trzy pociski, dwie M109 zostały prawdopodobnie zniszczone, a kolejną Ukraińcy cudem wyciągnęli spod ostrzału⁹.

Wspominamy te żenujące wynurzenia rosyjskiej propagandy jedynie dlatego, że w swojej książce cytuje je nie byle kto, ale wybitny znawca artylerii ZSRR/Rosji – A. Szirokorad¹⁰. Świadczy to tylko o tym, że z tej strony nie możemy oczekiwać rzetelnych relacji i ocen. Gdyby były one prawdziwe, straty ukraińskie powinny rosnać w ogromnym tempie, a rosyjskie – przy takiej taktyce przeciwnika oraz „nieograniczonych” zapasach amunicji – maleć. Tymczasem w wyniku poniesionych strat i znacznego zużycia sprzętu w większości BrAG nowoczesne Msty-S zastąpiły nie tylko Goździki i Akacje, ale też cała gama artylerii ciągniętej, w tym 152 mm haubice D-1 i D-20 oraz 152 mm armatohaubice Msta-B. Natomiast były naczelnym dowódcą SZU gen. Waleryj Załużnywraca uwagę, że

Aby utrzymać i zwiększyć przewagę w tym pojedynku, Rosjanie, używając przestarzałych systemów artyleryjskich (D-1, D-20 itp.), znacznie zwiększyli gęstość artylerii, jej liczebność i zdolność do masowego użycia amunicji konwencjonalnej. Wróg zwiększył również produkcję i intensywność użycia precyzyjnej amunicji kierowanej Krasnopol 122 mm [błąd: powinno być 152 mm – przyp. aut.], która jest naprowadzana na cele za pomocą dalmierza z naziemnych punktów obserwacyjnych.

Jako środek zaradczy, byliśmy zmuszeni wykorzystać systemy artylerii raketowej typu HIMARS, aby pokonać jego artylerię¹¹.

⁹ Почему "Паладины" США не смогли переиграть российские "Гиацинты" на Украине, 28.06.2022 г., <https://3mv.ru/180525-pochemu-paladiny-ssha-ne-smogli-pereigrat-rossijskie-giacinty-na-ukraine.html> (1.12.2024).

¹⁰ A. Szirokorad, *Время «больших пушек». SBO 2022-2023 гг.*, Moskwa–Wiecze 2024, s. 216-218.

¹¹ V. Zaluzhny (W. Załużny), *The commander-in-chief of Ukraine's armed forces on how to win the war*, "The Economist", 1.11.2023 r., <https://www.economist.com/by-invitation/2023/11/01/the-commander-in-chief-of-ukraines-armed-forces-on-how-to-win-the-war> (1.12.2024).

W tych warunkach straty od ognia kontrbaterijnego po obu stronach rosły. W ciągu dwóch lat wojny armia Federacji Rosyjskiej straciła ogromne ilości sprzętu artyleryjskiego, dlatego w brygadach artylerii pojawiło się więcej armat: 152 mm Hiacyntów-S i -B i 203 mm Małek. Natomiast w brygadach ukraińskich wycofane z pierwszej linii (ciągnione i samobieżne) systemy 152 mm i 203 mm zastąpiły 155 mm działa zachodnie oraz wchodzące coraz szybciej do linii własne 155 mm armatohaubice samobieżne 2S22 Bogdana. Aby unaocznić Czytelnikowi poziom ponoszonych strat oraz wyciągnąć wnioski do dalszych rozważań, w tabeli 1 przedstawiamy straty obu stron poniesione w toku dwóch lat wojny w samych tylko lufowych systemach artylerii wykorzystywanych do wsparcia ogólnego.

Dla naszych dalszych rozważań zauważmy tu jedynie, że:

- poziom strat obu stron (wliczając działa zniszczone, zdobyte i uszkodzone) w lufowych systemach artyleryjskich wykorzystywanych do wsparcia ogólnego kształtuje się jak 1 : 1,8 (180 : 329) na korzyść WRiA Ukrainy (ta sama zależność zachodzi w artylerii wsparcia bezpośredniego);
- poziom strat lufowej artylerii ciągnionej w stosunku do samobieżnej kształtuje się jak 2 : 1 (108 : 53) w artylerii SZU i niemal odwrotnie (!) – 1 : 1,8 (172 : 312) w artylerii SZ FR.

Tabela 1. Straty w lufowych systemach artylerii wsparcia ogólnego w okresie 24.02.2022 r. – 24.02.2024 r.

Rodzaj systemu	Stan	Zniszczone / zdobyte	Uszkodzone	Uwagi
UKRAIŃSKIE LUFOWE SYSTEMY ARTYLERYJSKIE				
152 mm armatohaubica 2A65 Msta-B	148	2 / 3	2	
152 mm armata 2A36 Hiacynt-B	216	11 / 1	3	
155 mm haubicoarmata FH70	24	2	3	
155 mm haubicoarmata TRF-1	20	1	0	
155 mm haubicoarmata M777	183	42	38	
Systemy ciągnione razem:	591	58 / 4	46	
152 mm armatohaubica samobieżna 2S19 Msta-S	35	2	3	
152 mm armata samobieżna 2S5 Hiacynt-S	18	1 / 2	0	
155 mm armatohaubica samobieżna Krab	108	23	4	
155 mm armatohaubica samobieżna PzH 2000	28	0	1	
155 mm armatohaubica samobieżna CAESAR (6x6)	36	4	2	
155 mm armatohaubica samobieżna CAESAR (8x8)	19	1	0	
155 mm armatohaubica samobieżna 2S22 Bogdana	ok. 30	0	0	wszystkie wersje
155 mm armatohaubica samobieżna FH77BW Archer	8	0	0	
203,2 mm armata samobieżna 2S7 Pion	93	4 / 2	4	
Systemy samobieżne razem:	375	35 / 4	14	
Razem:	966	112 / 8	60	
ROSYJSKIE LUFOWE SYSTEMY ARTYLERYJSKIE				
152 mm armatohaubica 2A65 Msta-B	ok. 700	67 / 37	13	

152 mm armata 2A36 Hiacynt-B	ok. 1 100	32 / 9	4	
Systemy ciągnione razem:	ok. 1 800	109 / 46	17	
152 mm armatohaubica samobieżna 2S19 Msta-S	ok. 500	136 / 37	11	
152 mm armatohaubica samobieżna 2S19M1 Msta-S	ok. 150			
152 mm armatohaubica samobieżna 2S19M2 Msta-SM	ok. 300	18 / 18	11	
152 mm armata samobieżna 2S5 Hiacynt-S (2S5M)	ok. 900	47 / 6	7	
203,2 mm armata samobieżna 2S7 Pion / 2S7M Małka	ok. 320	18 / 1	2	
Systemy samobieżne razem:	ok. 2 170	219 / 62	31	
Razem:	ok. 3 970	328 / 108	48	

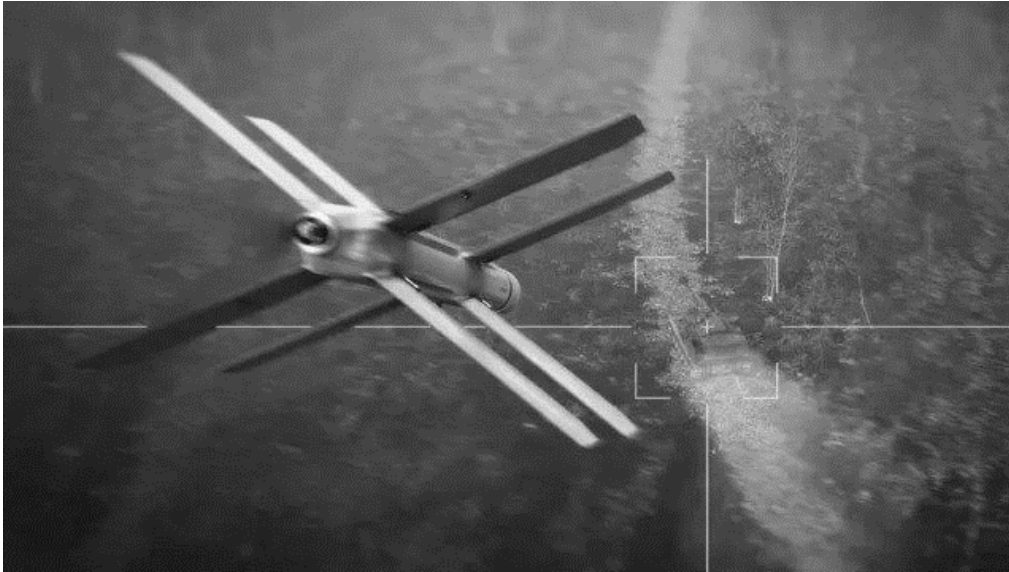
*W rubryce Stan ujęto dostarczone Ukrainie w toku wojny systemy artylerii wsparcia ogólnego, natomiast w stosunku do WRiA SZ FR –szacowany ogólny stan ilościowy.
Źródło: Opracowano na podst. oryxspioenkop.com.

Wniosek, jaki nasuwa się z powyższego zestawienia, jest taki, że WRiA Ukrainy tracą więcej lufowych dział ciągnionych niż samobieżnych, a Rosjanie – odwrotnie. Dlaczego tak jest? Otóż jedną z przyczyn jest to, że na polu walki pojawił się nowy środek, odmiennie wykorzystywany przez obie strony – dron uderzeniowy.

ZNACZENIE DRONÓW WE WSPÓŁCZESNEJ WALCE Z ARTYLERIĄ

Słabości rosyjskiej artylerii w pełni obnażyły ukraińskie ofensywy pod Charkowem i Chersoniem w drugiej połowie 2022 r., gdzie nie tylko zniszczono, ale i zdobyto ogromne ilości sprzętu artyleryjskiego i amunicji. W tym krytycznym dla Rosjan momencie na scenie pojawił się jednak nieoczekiwany sprzymierzeniec w walce z artylerią ukraińską – zaczęto stosować w dużych ilościach irańskie drony uderzeniowe Shahed-136, a potem rosyjskie Zala Lancet. Jako pierwsza o ich możliwościach przekonała się na własnej skórze 92. SBZmech., która pod Charkowem po atakach Shahedów straciła cztery działa i dwa transportery¹². Natomiast na przełomie roku – w toku bitwy o Bachmut – ukraińska 26. BA utraciła wiele swoich Krabów na skutek wręcz polujących na nie Lancetów. W ten sposób dostawało się zarówno działom pododdziałów wsparcia bezpośredniego, jak i ogólnego. Przez pewien czas wydawało się nawet, że w stosunku do Lancetów zawiodły wszystkie możliwe sposoby ich zwalczania, szczególnie wobec zaangażowania ukraińskiej OPL w obronę nękanych nieustannymi bombardowaniami miast.

¹² *Закуплені Росією іранські дрони-камікадзе несуть нові загрози для українських військ*, „Ukraińska Prawda”, 18.09.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/18/7367947/> (29.12.2024).

Rycina 4. Grafika przedstawiająca Zala Lancet-3 atakującego ukraińskie działo samobieżne
Źródło: en.topwar.ru

Inaczej działa artyleria ukraińska, która wykorzystuje drony przede wszystkim do rozpoznania środków ogniowych przeciwnika w strefie batalionów pierwszego rzutu (dlatego ich ofiarą częściej padają czołgi, BWP i artyleria wspierająca); natomiast drony uderzeniowe służą do walki z ważnymi celami (np. systemy OPL i WRE) w głębi ugrupowania przeciwnika. Wpływ na taką taktykę ma też skuteczna rosyjska walka radioelektroniczna, która ogranicza zasięg działania ukraińskich dronów i dalekosiężnych systemów raketowych (np. HIMARS) w głębi swego ugrupowania. Na szczęście systemy WRE nie mogą być wszędzie, ale od grudnia 2023 r. widzimy, że Rosjanie odrobili lekcję i w dziedzinie ilości wykorzystywanych dronów osiągają przewagę.

Jeszcze w czasie bitwy o Bachmut i w toku letniej ofensywy ukraińskiej w 2023 r. (również na skutek coraz bardziej odczuwalnego „głodu amunicyjnego”) Rosjanie zmienili taktykę i wycofali swoje BrAG na odległość 12-15 km od linii frontu, „dając pierwszeństwo czynnikom związanym z przeżywalnością”¹³. Ograniczyło to jeszcze bardziej ich możliwości w zakresie głębokości oddziaływania w zasadzie do ukraińskiej artylerii batalionowej i w ograniczonym zakresie brygadowej (brygad ogólnowojskowych), ale już zasadniczo działa brygad artylerii – były poza ich zasięgiem... Niemniej ta zmiana taktyki pozwoliła im nie tylko zatrzymać ukraińską ofensywę, ale – w związku z przybliżeniem przeciwnika do linii frontu – zadać mu znaczne straty i wykorzystać PR-owo przereklamowaną amunicję precyzyjną typu Krasnopol o zasięgu zaledwie do 24 km. Sukcesy rosyjskie potęgowało szerokie stosowanie dronów, w tym wykorzystywanych do walki z artylerią Lancet-ów.

Gdy front się stabilizował, Rosjanie zaczęli manewrować całym ugrupowaniem (podobnie, jak robili to Ukraińcy); jednakże nie dysponując zautomatyzowanymi systemami

¹³ “Defense Express”, 11.08.2023 r. https://defence-ua.com/army_and_war/jak_armija_rf_zminila_zastosuvannja_arteriji_pid_chas_kontrnastupu_zsu-12492.html (29.12.2024).

dowodzenia i informacjami o celach, wydłużali w ten sposób jeszcze bardziej czas reakcji ogniowej, który dochodzi nawet do 30 minut!¹⁴.

Na początku 2024 r. z frontu zniknęło wiele systemów artyleryjskich, które – choć przestarzałe – zapewniały obu stronom największy zasięg ognia. Chodzi tu przede wszystkim o 203 mm armaty samobieżne 2S7 Pion/Małka i 152 mm armaty samobieżne Hiacynt-S i ich wersję ciągnioną – Hiacynt-B. Specyficznej amunicji do Hiacyntów już nie ma, więc ich los wydaje się być przesądzony. O ile jednak Ukraińcy zachowują jeszcze swoje 2S7 Pion i dzięki dostawom amunicji z Zachodu utrzymują je w linii, to Rosji pozostaje już nie więcej niż ok. 100 sztuk 2S7M Małka nadających się do renowacji. Jednocześnie ich naprawy są czasochłonne i kosztowne, zatem niewykluczone, że w związku z tym Rosja zostanie zmuszona do zwrócenia się o pomoc do swoich sojuszników. Poza tym, o ile strona ukraińska może je zastąpić dalekosiężnymi działami zachodnimi, o tyle strona rosyjska takich możliwości praktycznie nie ma i nie może liczyć ani na własną produkcję (powolne wdrażanie 2S35 Koalicja-SW, które nawet nie pojawiły się na froncie), ani na sojuszników.

Rycina 5. Rosyjskie MST-A-S prowadzą ogień z doraźnie przygotowanych stanowisk ogniowych
Źródło: mil.ru

KIEDY OGIEŃ KONTRBATERYJNY JEST NIESKUTECZNY I DLACZEGO?

Wymieniliśmy powyżej wiele systemów artyleryjskich, ale omawiając sposoby walki z artylerią przeciwnika, celowo pominęliśmy dalekosiężne wyrzutnie raketowe i wyrzutnie rakiet operacyjno-taktycznych. Uczyniliśmy tak, albowiem ze względu na duży zasięg stosowanych rakiet, krótki czas przebywania na stanowisku ogniowym / startowym oraz ochronę i maskowanie działań, systemy te są trudne do wykrycia i zniszczenia w wyniku oddziaływania

¹⁴ Por. M. Korowaj, *MŁOT I TOPÓR*, op. cit.

artylerii przeciwnika. Sugerują to straty ponoszone w systemach raketowych obu stron, które przedstawiamy w tabeli 2.

Wydawałoby się, że w wypadku walki z dalekosiężnymi systemami raketowymi i raket operacyjno-taktycznych odpowiedź ogniowa, rozumiana jako ogień kontrbaterijny (np. na wykryty start Iskandera, bo o nosicielach pocisków manewrujących systemu Kalibr, pociskach hipersonicznych Cirkon i Kindżał – nawet tu nie wspominamy!), będzie spóźniona i nieskuteczna. Nawet użycie do tego typu ataku lotnictwa i nowoczesnych pocisków powietrze-ziemia (np. Storm Shadow) się nie sprawdzi, ze względu na konieczność długotrwałego i szczegółowego planowania misji samolotów bojowych.

Tabela 2. *Straty w systemach artylerii raketowej i raket O-T w okresie 24.02.2022 r.–24.02.2024 r.*

Rodzaj systemu Państwo	122 mm BM-21 Grad i systemy pokrewne	220 mm BM-27 Uragan i systemy pokrewne	300 mm BM-30 Smiercz i systemy pokrewne	227/600mm MLRS / HI- MARS	Wyrzutnie ra- kiet O-T Toczk-U	Wyrzutnie ra- kiet O-T Iskan- der-M i systemy pokrewne
Straty:						
Ukraina	45	7	0	2	0	-
Federacja Rosyjska	244	80	3	-	0	0
Zasięg maksymalny dla posiadanych pocisków:						
Ukraina	21 / 40 km	35,8 / 65 km	90 / 202 km	84 / 300 km	90 / 120 km	-
Federacja Rosyjska	21 / 40 km	35,8 km	70 / 200 km	-	120 km	500

*Uwaga: *W stratach ujęto systemy zniszczone, uszkodzone i zdobyte przez przeciwnika.*

Źródło: Opracowano na podst. oryxspioenkop.com.

A jednak 6 maja 2024 r. ukazała się informacja¹⁵ o tym, że dwa dni wcześniej w pobliżu miejscowości Luhove w Rejonie Sackim na okupowanym Krymie ukraińskie systemy MLRS/HIMARS przeprowadziły przy pomocy pocisków ATACAMS skuteczne uderzenie raketowe na operacyjno-taktyczny zestaw raketowy Iskander (w kodzie NATO: SS-26 Stone). Jeżeli potwierdzi się, że doszło do skutecznego uderzenia na coś do tej pory niemal nieosiągalnego, oznaczałoby to, że Ukraina uzyskała zdolności do atakowania celów, zwanych z ang. *Time Sensitive Targets (TST)*, czyli takich, które należy razić natychmiast, bez długotrwałego procesu planowania. Jest to tym bardziej ważne, że system Iskander może służyć do przeniesienia głowic z ładunkiem jądrowym, a więc jest celem priorytetowym. Natomiast dla SZ każdego państwa jest pozyskanie zdolności do niszczenia nosicieli broni nuklearnej.

Rozpatrzmy też inną kwestię. 1 lutego 2024 r. na portalu internetowym X (Twitter) ukazał się artykuł założyciela Frontelligence Insight¹⁶. Otóż potwierdzono w nim, że gdy tylko po stronie ukraińskiej występowały niedobory amunicji, jak miało to miejsce na przełomie lat 2022/23 (bitwa o Bachmut) i 2023/24 (bitwa o Awdijewkę), artyleria rosyjska przez długi czas

¹⁵ Michał Senajko @Wezyr12, <https://twitter.com/Wezyr12/status/1787484473203785806> (29.12.2024).

¹⁶ @Tatarigami_UA, https://twitter.com/Tatarigami_UA/status/1753087494063554852 (29.12.2024).

zajmowała całymi dywizjonami (!) stacjonarne stanowiska ogniowe oddalone od przedniego skraju aż 15 do 24 km. Taktyka ta miała na celu:

1. zmniejszenie strat własnych ze względu na ograniczone możliwości walki kontrbaterijnej artylerii ukraińskiej;
2. pozwalała Rosjanom zastosować ich ulubioną taktykę, czyli zmasowane równanie z ziemią obszarów miejskich, uczynienie ich niezdolnymi do obrony i umożliwienie późniejszego ich „wyzwolenia” (vide Siewierodoneck, Bachmut, Awdijewka);
3. ograniczenie możliwości oddziaływania małych dronów FPV na ugrupowanie bojowe własnej artylerii.

Z powyższego możemy wysnuć następujący, banalny w swej prostocie wniosek, że walka kontrbaterijna nie obejmuje tylko tych systemów artyleryjsko-rakietowych przeciwnika, które w danym momencie znajdują się poza zasięgiem własnych środków ogniowych WRiA. Natomiast walka ogniowa z artylerią, znajdującą się poza zasięgiem systemów WRiA, musi być prowadzona wszystkimi innymi dostępnymi siłami i środkami (lotnictwo, grupy specjalne i dywersyjne, drony dalekiego zasięgu itd.). Dlatego takie obiekty w procesie wyznaczania celów (tzw. targeting¹⁷) traktuje się jako cele priorytetowe.

SYSTEM ROZPOZNAWCZO-OGNIOWY JAKO LEKARSTWO?

Tym, co decyduje dziś o skuteczności walki z artylerią przeciwnika, nie są oczywiście same, wymienione powyżej środki ogniowe, lecz rozbudowane systemy rozpoznawczo-ogniowe. Powinniśmy się skupić na tym obszarze i opisać go szczegółowo, ale nie uczynimy tego z dwóch powodów. Po pierwsze, – jeśli chodzi o Ukrainę – to nie zamierzamy ujawniać niczego (nawet swoich domysłów) przed zakończeniem wojny. Po drugie – jeśli chodzi o SZ FR, to zostały one doskonale opisane przez znanego analityka wojskowego ppłk. rez. Macieja Korowaja w artykule *MŁOT I TOPÓR – czyli, kompleks uderzeniowo-rozpoznawczy SZ FR*¹⁸.

Czym zatem jest system rozpoznawczo-ogniowy ROK (ros. *разведывательно-огневой комплекс, POK*)? Mówiąc obrazowo, jest to hybryda różnych środków rozpoznawczych wpiętych w zautomatyzowany system dowodzenia (lub znajdujących się poza nim) i powiązanych z różnorodnymi środkami rażenia (patrz ryc. 5). Może on (lub jego elementy) występować na szczeblu od pułku do armii, a jego możliwości rozpoznawcze przedstawiono na ryc. 6.

Niemniej, aby zobrazować złożoność problemu, pokazać możliwości tego systemu, posłużymy się innym tekstem ppłk. M. Korowaja, w którym ocenia on skuteczność ROK w bitwie o Krynki¹⁹.

¹⁷ Targeting jest to proces selekcji, określania priorytetów i rozpoznania celów; użycia odpowiednich śmiertelnych i (lub) nieśmiertelnych środków; oraz oceny skutków, z właściwą precyzją (miejsce i czas), tak aby ekonomicznie i skutecznie uzyskać zamierzone przez dowódcę skutki operacyjne (taktyczne) – za: T. Całkowski, *Targeting w dowodzeniu artylerią*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2012, nr 2(164), s. 54.

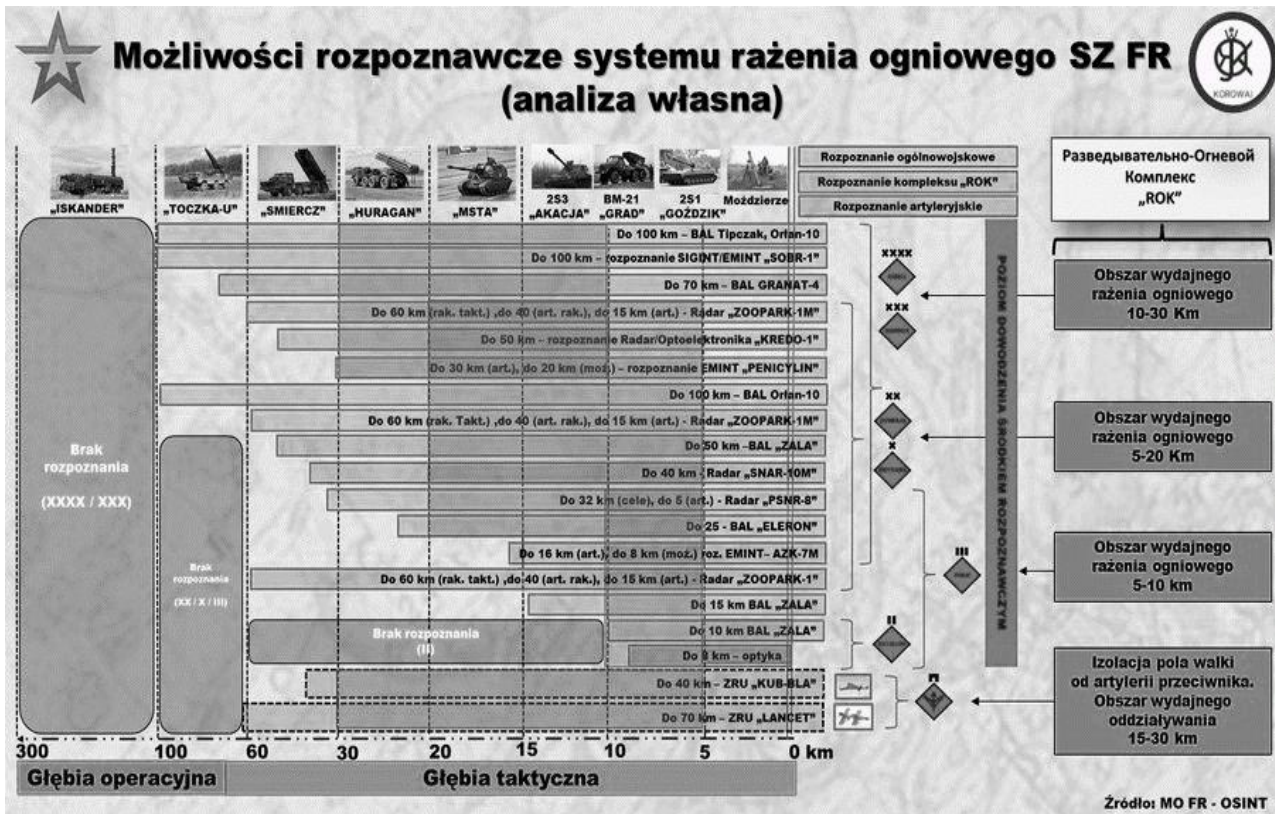
¹⁸ M. Korowaj, *MŁOT I TOPÓR*, op. cit. (29.12.2024).

¹⁹ M. Korowaj, *MŁOT i TOPÓR – suplement*, https://twitter.com/Maciej_Korowaj/status/1747886410453893542.(29.12.2024).

Rycina 6. System rozpoznawczo-uderzeniowy ROK
 Źródło: M. Korowaj, MŁOT i TOPÓR – suplement,
https://x.com/Maciej_Korowaj/status/1747886410453893542 (29.12.2024).

Rycina 7. Możliwości rozpoznawcze systemu ROK
 Źródło: M. Korowaj MŁOT i TOPÓR – suplement, op. cit. (29.12.2024).

Otóż rozpatrując skuteczność rosyjskiego ROK na przestrzeni 60 dni (od 15.11.2023 r. do 15.01.2024 r.) na stosunkowo niewielkim obszarze ukraińskiego przyczółka na Dnieprze w pobliżu miejscowości Krynki i terenów położonych w pobliżu niego (patrz schemat), ppłk Korowaj doszedł do następujących wniosków ogólnych:

1. W rejonie bitwy funkcjonował pułkowy system ROK wsparty elementami systemu dywizyjnego.
2. W analizowanym okresie ukraińskie straty od rosyjskiego ognia kontrbaterijnego wyniosły (wg. Rosjan – dane szacunkowe, niepotwierdzone): 30 systemów artyleryjskich, z czego:
  - Lancety uzyskały 20 trafień na 37 startów (skuteczność: 54%), przy czym 9 zestrzelono (24%), a niecelnych lub nie doleciało – 8 (22%);
  - W wyniku ognia kontrbaterijnego (w tabeli oznaczono ros. skrótem – *кбб*, od *контрбатарейная борьба*) uzyskano 8 trafień na 32 zadania ogniowe (skuteczność: 20%).
3. Skuteczność systemu rozpoznawczego ROK:
  - Wykrytych i zweryfikowanych celów punktowych – 69 na 313 (skuteczność – 22%);
  - Wykrytych i zweryfikowanych celów powierzchniowych – 197 na 237 (skuteczność – 83%);
  - Ilość wykrytych oznaczonych celów – 550 na 1231 potencjalnych (skuteczność 44%);
  - Wydajność rozpoznawcza ROK to około 66%.

№	Дата публикации	Наименование артиллерии	Способ уничтожения
1	15.11.2023	не определено (сау)	КББ
2	15.11.2023	не определено	КББ
3	18.11.2023	M777	Ланцет
4	18.11.2023	M109L	Ланцет
5	19.11.2023	не определено (сау)	Ланцет
6	19.11.2023	не определено (буксируемая гаубица)	Ланцет
7	23.11.2023	M109L	Ланцет
8	26.11.2023	не определено (сау)	Ланцет
9	29.11.2023	2С3 "Акация"	Ланцет
10	01.12.2023	не определено (сау)	Ланцет
11	02.12.2023	M109L	КББ
12	25.12.2023	M777	Ланцет
13	25.12.2023	2С1	Ланцет
14	27.12.2023	не определено (сау)	КББ
15	28.12.2023	M109L	Ланцет
16	28.12.2023	не определено (буксируемая гаубица)	КББ
17	30.12.2023	не определено (сау)	Ланцет
18	03.01.2024	не определено (сау)	Ланцет
19	04.01.2024	не определено (сау)	КББ
20	04.01.2024	2С1	Ланцет
21	11.01.2024	не определено (буксируемая гаубица)	Ланцет
22	12.01.2024	2С1	КББ
23	14.01.2024	Zuzana 2	КББ
24	14.01.2024	Zuzana 2	Ланцет
25	14.01.2024	2С1	Ланцет
26	14.01.2024	Zuzana 2	КББ
27	14.01.2024	M777	Ланцет
28	15.01.2024	не определено (сау)	Ланцет
29	15.01.2024	M109	Ланцет
30	15.01.2024	2С1	Ланцет

Rycina 8. *Straty ukraińskiej artylerii na skutek oddziaływania systemu rozpoznawczo-uderzeniowego ROK*
 Źródło: M. Korowaj, MŁOT i TOPÓR – suplement, op. cit. (29.12.2024).

Pragniemy wskazać przy tym na pewne zagadkowe dla nas zależności strat wynikające z zamieszczonego powyżej schematu i tabeli. Otóż, przyjmując nawet ukraińskie straty za pewne i potwierdzone (a oczywiście nie są!), otrzymujemy, że:

1. Na 30 zniszczonych systemów artyleryjskich aż 22 z nich padły ofiarą Lancetów (73%).
2. Zniszczono 6 dział ciągniętych i aż 23 działa samobieżne (jedno nieokreślone).

3. W rejonie działań zniszczono:

- w promieniu 5 km od linii styczności nie zniszczono żadnego obiektu (pominięto możliwość dzierze?);
- w promieniu 5-10 km – 5 obiektów;
- w promieniu 10-15 km – 19 obiektów;
- powyżej 15 km – 6 obiektów.

Zatem, jeśli nawet straty ukraińskie podzielimy przez 3 czy 4 (trafienie w makiety, błędne zakwalifikowanie uszkodzenia jako zniszczenia itp.), to i tak otrzymujemy bardzo interesujące dla naszej tematyki wnioski:

1. Za większość (3/4?!) strat zadawanych dziś artylerii ukraińskiej odpowiadają drony uderzeniowe (Lancety), a nie ogień artyleryjski.
2. Mamy zadziwiający stosunek strat wynoszący 1 : 4 na korzyść dział ciągnionych względem samobieżnych, choć w rzeczywistości (patrz tabela 1) wynosi on 1 : 2.
3. Walka z artylerią ukraińską toczy się głównie na dystansie 15-20 km i większym, a strefa działań między 5 a 30 km od linii styczności powinna być dla wojsk ukraińskich „strefą śmierci”. Czym jednak wytłumaczyć nikłe straty ukraińskiej artylerii ciągnionej (o niewielkim przecież zasięgu), jak nie słabością artyleryjskiego rozpoznania wzrokowego, dźwiękowego i radiolokacyjnego?
4. Zastanawia całkowity brak w zestawieniu systemów artylerii raketowej. Byłoby to zrozumiałe przy słabości ognia kontrbaterijnego, ale dziwi to przy tylu „skutecznych” uderzeniach Lancetów.

Tu jedna zasadnicza uwaga: Lancety nigdy nie działają same – zawsze towarzyszą im drony rozpoznawcze, które wykrywają cele, nakierowują na nie drony uderzeniowe (czasami do zniszczenia jednego celu używano kilku dronów) i obserwują skutki ognia. Już tylko na tym przykładzie dostrzec możemy niezależny podsystem ROK, tworzony przez operatorów, drony rozpoznawcze i drony uderzeniowe.

Po zapoznaniu się z naszymi wnioskami ppłk M. Korowaj przedstawił nam także swą kolejną analizę²⁰, w której – opierając się na raportach rosyjskiego Ministerstwa Obrony – ocenił skuteczność Lancetów w ramach ROK od lipca 2022 roku do kwietnia 2024 roku. Z powyższej analizy wynikają następujące, ważne dla naszego tematu, ustalenia:

1. W tym czasie przeprowadzono 1510 ataków za pomocą dronów uderzeniowych, z czego: 770 uszkodziło atakowany cel, a 450 zdołało go zniszczyć (30%); jednocześnie 290 dronów (19%) nie trafiło w cel lub okazało się nieskutecznych (np. zawisło na siatce antydronowej lub drzewie). Ponadto Lancety zniszczyły jedynie 76 celów znajdujących się w ruchu.
2. Głównym rodzajem celów trafionych przez Lancety były systemy artyleryjskie (ciągnione, samobieżne i raketowe), a dopiero kolejnymi ważnymi celami były czołgi i bwp.

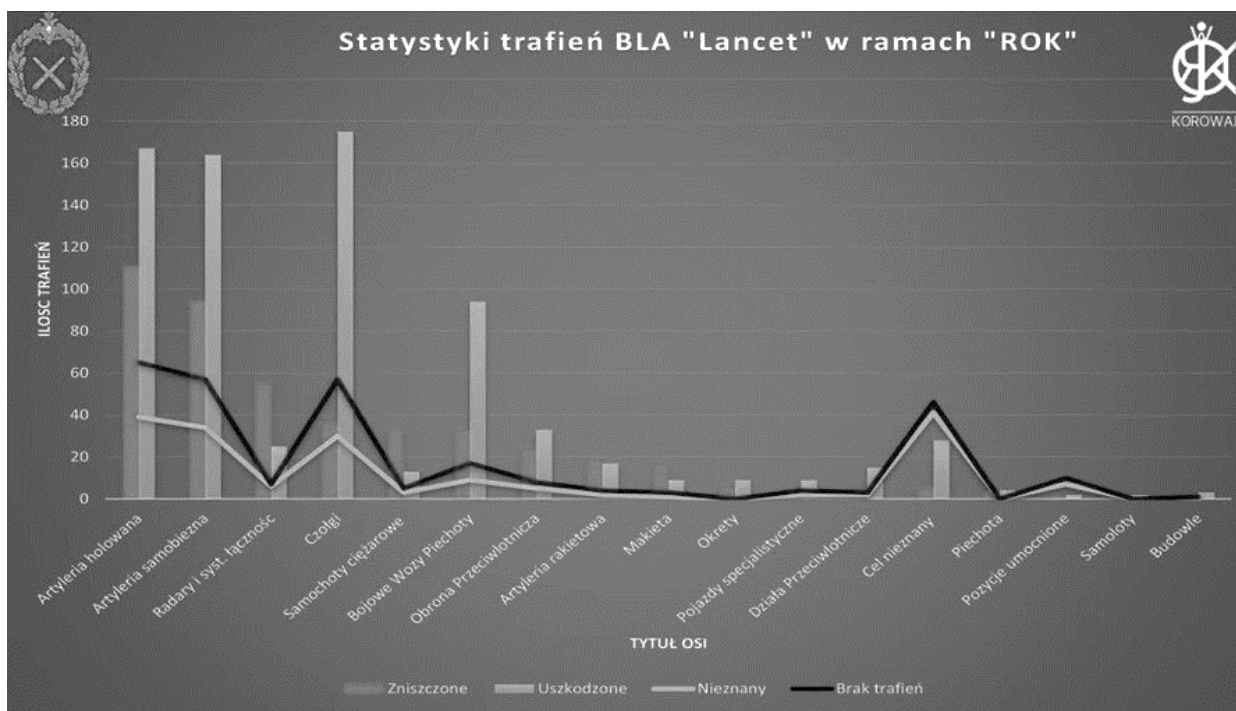
---

²⁰ M. Korowaj, *Wojna w domu z lustrami – suplement*, https://x.com/Maciej_Korowaj/status/1785005557608272096 (29.12.2024).

3. Szczegółowe statystyki trafień Lancetami M. Korowaj zobrazował na ryc. 8.

Wynika z tego, że drony uderzeniowe odgrywają coraz większą rolę w walce z artylerią przeciwnika, a środkiem do sukcesu jest ich właściwe wykorzystanie w powiązaniu z całym systemem rozpoznawczo-uderzeniowym. Zatem drony stały się nie tylko nowym narzędziem do walki z artylerią oraz środkiem przeciwpancernym, ale przede wszystkim skutecznym podsystemem walki ogniowej.

Dlatego artylerii wsparcia ogólnego, jako realizującej walkę z artylerią przeciwnika, potrzebny jest zespolony z nią system rozpoznania, a najlepiej – wpięcie jej w system rozpoznawczo-ogniowy, który nie tylko natychmiast poda współrzędne celu, ale przede wszystkim – właściwie go rozpozna i oceni skutki ognia odwetowego. Zadanie to może wykonać rozpoznanie powietrzne (drony) lub wzrokowe, ale już na samym rozpoznaniu dźwiękowym czy radiolokacyjnym polegać w tym zakresie nie można (mały zasięg, niska dokładność). Niemniej, gdy mamy np. mgłę lub silny wiatr i użycie dronów jest ograniczone, warto mieć w zasobach inne środki rozpoznania i właściwie planować ich użycie.

Rycina 9. Statystyki strat na skutek uderzeń Lancetami

Źródło: M. Korowaj, *Wojna w domu z lustrami – suplement*, https://x.com/Maciej_Korowaj/status/1785005557608272096

* * *

Na początku artykułu stwierdziliśmy, że zniszczenie wykrytego obiektu powinno być uzasadnione taktycznie. W tym miejscu możemy to wyjaśnić, wykorzystując przykład dronów-uderzeniowych. Otóż, jak wspomnieliśmy, nie działają one same i zawsze towarzyszą im (nawodząc je na cel) drony rozpoznawcze.

Załóżmy, że operator drona rozpoznawczego wykrył pojedyncze działo samobieżne w czasie prowadzenia ognia i zadajmy sobie pytanie: czy celowe jest natychmiastowe jego zniszczenie? Jeśli działo to nie prowadzi ognia do operatora lub innych ważnych obiektów w jego ugrupowaniu, to czy nie lepiej poczekać aż działo skończy strzelać i odjedzie w ukrycie, do rejonu rozmieszczenia? Wtedy może doprowadzi nas to do innych obiektów wartych ostrzału – innych dział, składów amunicji i paliwa; wtedy operator drona rozpoznawczego będzie mógł tam skierować nie jednego, ale kilka dronów lub przekazać informację o wykrytych obiektach wyżej.

Kiedyś było to proste: jeśli odezwało się nawet jedno działo przeciwnika, to wiadomo było, że w pobliżu jest cała bateria. Dziś, gdy artyleria działa w rozproszeniu, wcale tak być nie musi, to znaczy walka ogniowa nie musi być prowadzona w tym samym czasie, gdy tylko otwiera się do nas ogień. To znany dylemat wszystkich dowódców, którzy muszą rozważyć i zdecydować, czy lepiej poświęcić ostrzeliwany obiekt we własnym ugrupowaniu i poczekać, aż środki rozpoznania namierzą nękający nas obiekt i wtedy go skutecznie obezwładnić, czy też szybką odpowiedzią tylko stłumić lub zneutralizować nękający nas środek ogniowy. W jednym momencie trzeba tu uwzględnić szereg czynników: sytuację taktyczną, warunki atmosferyczne, stan własnych środków ogniowych (w tym stan ich gotowości, zasięg itp.), jakość i ilość amunicji. Pomocny w tym może się okazać system zarządzania polem walki (BMS) połączony z systemem kierowania ogniem i sprzężony ze środkami rozpoznania przekazującymi dane o wykrytych obiektach w czasie rzeczywistym oraz nowoczesne systemy artyleryjskie i amunicja precyzyjna.

Jak dowodzi doświadczenie z wojny na Ukrainie, bez sprawnego BMS systemy rozpoznawczo-ogniowe są mało efektywne.

NEKANIE PRZECIWNIKA I MASKOWANIE DZIAŁAŃ ARTYLERII

Jak wspomnieliśmy na początku, jednym z głównych zadań artylerii jest rażenie celów, które osiąga się m.in. poprzez nękanie. Samo w sobie nie jest ono najefektywniejszym sposobem rażenia, ale jest uciążliwe dla całości nękanego ugrupowania bojowego przeciwnika. Natomiast od stosującego ten sposób wymaga zgromadzenia i posiadania dużych ilości amunicji.

Obie strony konfliktu do działań nękających przywiązywały dużą uwagę, szczególnie od momentu ustabilizowania się frontu w drugiej połowie 2022 r. Ukraińcy wykorzystywali do tego np. 152 mm haubicoarmaty D-20 czy też chorwackie 130 mm armaty M-46. Jednak z powodu braku amunicji intensywność tych działań stale malała.

Podobnie postępowali Rosjanie: do realizacji zadań tego typu ściągnęli w październiku 2022 r. wyśmiewane w mediach, pamiętające jeszcze J. Stalina, przestarzałe 152 mm haubice D-1 o zasięgu jedynie 12 400 m (a więc podobnym jak ukraińskie M101). Tylko że w tym przypadku, gdy nawet „taka” haubica otrzyma dziennie 150-200 pocisków do realizacji ostrzału ukraińskiego miasta lub nękania małego odcinka frontu, to naprawdę nie ma się z czego śmiać.

Gdy rozpoczęła się ukraińska ofensywa na Zaporozżu i pojawiły się problemy z niedoborem amunicji, praktyki te ustały. Kiedy jednak w drugiej połowie 2023 r. przyszła amunicja z Korei Płn. i gdy okazało się, że nadaje się ona w zasadzie tylko dla starych typów dział, ponownie wrócono do działań nękających na całym niemal froncie, od Kupiańska przez Awdi-jewkę po Krynki.

Do działań nękających stosuje się też przeterminowaną lub niewystrzeloną (niewypały) 122 mm amunicję raketową do wyrzutni typu BM-21 lub 80 mm niekierowane pociski rakietowe S-8 stosowane w zasobnikach lotniczych B-8. Do ich wystrzeliwania używa się wykonanych w przyfrontowych warsztatach specjalnych wyrzutni, w rodzaju BM-21P (Partizan), czyli pojedynczych lub kilku połączonych ze sobą rur zdjętych z uszkodzonych wyrzutni, montowanych na przenośnych stelażach, a czasami nawet na lekkich pojazdach typu pick-up (np. słynne pojazdy dostarczane SZU przez „Exena” – Mateusza Wodzińskiego).

Rycina 10. Ukraiński „koszmaromobil” na froncie w lutym 2024 r. (Źródło: SG SZU) oraz Rycina 11. rosyjskie pojedyncze i potrójne wyrzutnie „Kozepoz BRT” (Koziorożec WRT) wytwarzane w przyfrontowym warsztacie (Źródło: X)

O ile Ukraińcy używają swoich „koszmaromobilów”, jak sami je nazywają, do prowadzenia walki (zastępują one BM-21 Grad głównie w formacjach OT), o tyle Rosjanie używają wyrzutni tego typu także do maskowania ognia „prawdziwych” BM-21 oraz jako cele pozorne (wabiki). Gdy przeciwnik zauważy odpalenie jednego takiego pocisku może potraktować to jako cel pozorny, ale gdy z tego samego miejsca wystrzelony zostanie jeden, a potem następny lub salwa kilku pocisków – można uznać to za wyrzutnię Grad i w ten sposób zostanie zmuszony do odpowiedzi.

Maskowanie to także świetnie ukryte w zabudowie miejskiej działa i moździerze, perfekcyjne maskowanie w polu, realistyczne makiety HIMARS-ów, na które nabierają się rosyjskie Lancety. Są to też antydronowe siatki ochronne – proste środki zaradcze rozwijane nad działem lub „ogrodzenia” chroniące najważniejsze jego części, o które dron, zaczepiając się, nie wybuchy lub powstałe w wyniku jego uderzenia szkody nie powodują zniszczenia działa. Należy także wziąć pod uwagę ograniczenie promieniowania elektromagnetycznego i ciepłego, ze względu na dzisiejsze możliwości rozpoznawcze. Trzeba również zwrócić uwagę na skrytość przemieszczenia i rozmieszczenia systemów artyleryjskich w ugrupowaniu bojowym, w tym także na szeroko pojęte zabezpieczenie wywiadowcze działań, czyli OPSEC (ang. *Operations*

Security). Zatem warto przyglądać się innowacyjnym sposobom maskowania działań i sprzętu, w czym dużą inwencję i pomysłowość wykazują zwłaszcza Ukraińcy.

Bezwzględnie pamiętajmy: najczęstszą przyczyną śmierci w konflikcie na Ukrainie jest posiadanie telefonu komórkowego, szczególnie w zbiorowości pododdziału czy oddziału wojskowego. Obie strony przekonały się o tym wystarczająco boleśnie.

SKUTECZNOŚĆ OGNIĄ KONTRBATERyjNEGO A NOWOCZESNA AMUNICJA

Na koniec rozpatrzmy, jaki wpływ na skuteczność walki z artylerią przeciwnika ma nowoczesna amunicja artyleryjska. Przez wiele lat trwało (i trwa nadal!) przekonywanie nas artylerzystów, że tym, co będzie decydowało na współczesnym polu walki, jest amunicja precyzyjna i inteligentna. Tymczasem – jak widzimy w trwającej od dwóch lat wojnie na Ukrainie – obu stronom brakuje po prostu zwykłej amunicji odłamkowo-burzącej (HE), a co dopiero mówić o amunicji precyzyjnej.

Oczywiście amunicja precyzyjna jest ważna i umniejszanie jej roli byłoby kardynalnym błędem. WRiA Ukrainy wykorzystywały tu różnorodną amunicję: niemieckie przeciwpancerne SMArt, szwedzko-francuskie przeciwpancerne BONUS, amerykańskie precyzyjne M982 Excalibur, włoskie Vulcano GLR, pociski kasetowe do zdalnego minowania RAAMS (ang. Remote Anti Armour Mine System) czy amunicję kasetową i pociski ATACAMS do wyrzutni MLRS/HIMARS.

Oczywiście nie było tej amunicji dużo, ale nawet jeśli Ukraina otrzymała w pierwszym roku wojny tylko 225 pocisków Vulcano GLR, to przy ich 90-95-procentowej skuteczności powinno zostać zniszczonych co najmniej 200-213 ważnych środków ogniowych, systemów rozpoznania i WRE przeciwnika i to przy donośności do 80 km. Czy tak było? Oczywiście, że nie, ale nawet gdyby ta skuteczność się potwierdziła, to tych ważnych celów w ugrupowaniu przeciwnika pozostały jeszcze tysiące!

Precyzyjne Excalibury (tylko do października 2022 r. dostarczono ich 3000 szt!), przy donośności 40 km w przypadku systemów artyleryjskich z lufą o długości 39 kalibrów lub ponad 50 km, jeśli są stosowane w systemach z lufą o długości 52 kalibrów, mają błąd trafienia poniżej 2 metrów. Tak, ale czy przez kilkadziesiąt lat ktoś zastanowił się nad tym, że system GPS można zakłócić? Oczywiście znajdzie się droga obejścia, ale to zawsze prowadzi do pojawienia się kosztów czasowych, finansowych i technologicznych.

Dlatego, jak słusznie zauważa gen. Walerij Załużny²¹, jednym ze sposobów na zwiększenie skuteczności walki kontrbateryjnej jest budowanie lokalnych pól GPS w celu poprawy działania amunicji precyzyjnej kierowanej narzędziami nawigacyjnymi.

Zdają się to potwierdzać również słowa dowódcy Army Futures Command gen. Jamesa Rainey'a, który ostatnio zbagatelizował znaczenie amunicji precyzyjnej dla ostrzału taktycznego (ang. *tactical fires*), realizowanego w celu osiągnięcia lokalnych korzyści, takich jak

---

²¹ V. Zaluzhny (W. Załużny), *The commander-in-chief of Ukraine's armed forces on how to win the war*, op. cit.

uciszenie ciężkiej artylerii przeciwnika: podając przykład zasypywania przeciwnika dziesiątkami standardowych pocisków 155 mm w porównaniu do zniszczenia czołgu pociskami kosztującymi setki tysięcy dolarów:

Zdolność ta jest ważna, ale w przeciwieństwie do amunicji precyzyjnej, w której chodzi o zatopienie paru okrętów lub zajęcie kawałka terenu, najważniejszą rzeczą w ostrzale taktycznym jest nie tylko skuteczność, ale jej celowość – powiedział, gen. J. Rainey²².

Zatem wydawałoby się, że wszystko przemawia za stosowaniem amunicji precyzyjnej. Wszystko, prócz ekonomii, albowiem amunicja ta jest niemiłosiernie droga, a zużywana jest jeszcze szybciej niż amunicja raketowa. Dlatego też czynienie z niej „fetyszu” i traktowanie jako swoistego *game changer’a* – jest oczywistym błędem.

Potwierdzeniem tego niech będzie choćby zastosowanie najnowocześniejszych „inteligentnych” pocisków raketowych GLSDB (ang. *Ground-Launched Small Diameter Bomb*) z bombą szybującą GBU-39/B Small Diameter Bomb, które niedawno przyjęto na uzbrojenie US Army. W założeniu ma to być tani zamiennik raket ATACMS, również wystrzeliwany przez systemy MLRS/HIMARS, którego pierwsze testowe (i to skuteczne!) użycie, miało miejsce już rok temu podczas uderzeń na lotnisko w Berdiańsku²³. Po pomyślnym zastosowaniu bojowym GLSDB wprowadzono w USA do masowej produkcji i ponownie wykorzystano na Ukrainie, gdzie się nie sprawdził. Niemniej po wprowadzeniu kolejnych udoskonaleń, bomby GBU-39/B doskonale sprawdziły się podczas walk o Wówczańsk (Wołczańsk) w lecie 2024 roku, jako zrzucone z samolotów bomby szybujące, dzięki którym m.in. powstrzymano rosyjską ofensywę na kierunku.

²² S. Skove *Army's future Artillery...*, "Defence One", 16.05.2024 r., <https://www.defenseone.com/threats/2024/05/armys-future-artillery-may-include-wheeled-howitzers-automated-cannons-and-long-range-mortars/396641/> (29.12.2024).

²³ M. Korowaj, *Wojna w domu z lustrami*, https://twitter.com/Maciej_Korowaj/status/1753177920242069701 (29.12.2024).

Co było przyczyną niepowodzeń? Otóż naprowadzane za pomocą sygnału GPS pociski stały się łatwym do zakłócania środkiem walki przez rosyjskie systemy WRE. Opóźnienie w dostawach spowodowało, że Rosjanie po prostu lepiej się przygotowali na zwalczanie nowych ukraińskich efektorów, naprowadzanych GPS-em. W ten sposób, podobnie jak to miało miejsce w przypadku pocisków artyleryjskich Excalibur, ich efektywność znacząco spadła²⁴. Dlatego konieczne są ciągłe zmiany i szybkie reagowanie na zmiany na froncie oraz uwzględnianie doświadczeń.

Jak pokazują doświadczenia ukraińskie, „zwykła” amunicja odłamkowo-burząca jest już dziś niewystarczająca. Niemniej w przypadku zatrzymania frontu (a takie sytuacje występują w każdej wojnie) lub prowadzenia walk w terenie zurbanizowanym konieczne jest posiadanie dużych ilości właśnie takiej amunicji.

W książce o artylerii ukraińskiej²⁵ T. Lisiecki i L. Szostek podali następujący przykład: aby wykonać standardowe zadanie ogniowe (np. zniszczenie ukrytego moździerza czy plutonu czołgów) bateria złożona z 6 dział w czasie 2 minut (to maksymalny czas przebywania na stanowisku ogniowym) powinna zużyć 72 pociski. Do wykonania tego samego zadania amunicją precyzyjną wystarczy użyć 1-3 pociski wystrzelone z jednego działa lub kilka „zwykłych” pocisków odłamkowo-burzących (ang. *High Explosive*, HE) wyposażonych w specjalne zapalniki PGK (ang. *Precision Guidance Kit*), czyli też wykorzystujące do naprowadzania system GPS. Jeśli zaś przeszkadzają nam wrogie systemy WRE, to gdzie są pociski przeciwko nim?

Zatem, aby skutecznie prowadzić walkę ogniową z artylerią przeciwnika, naszym WRiA potrzebny jest cały wachlarz i olbrzymie ilości różnorodnej amunicji: „zwykłej” odłamkowo-burzącej, kasetowej, minowej, termobarycznej, precyzyjnej. Niestety nie wszyscy to rozumieją i kupują liczne (lub nieliczne, ale supernowoczesne i drogie) systemy artyleryjskie, zapominając o produkcji, tworzeniu zapasów i przechowywaniu ogromnych ilości amunicji, a to właśnie kosztuje najwięcej, ale – kto powiedział, że wojna to zajęcie dla biednych?

PODSUMOWANIE

Podsumowując, we współczesnym rozumieniu walka kontrbaterijna to jedynie fragment szeroko pojmowanej walki ogniowej, a nie pojedynki pomiędzy poszczególnymi systemami artyleryjskimi, nawet przy użyciu amunicji precyzyjnej. To, czy uda się zniszczyć, obezwładnić lub przynajmniej stłumić na pewien czas środki ogniowe przeciwnika na ważnym dla nas obszarze, zależy głównie od posiadania rozbudowanego, sprawnie funkcjonującego w czasie rzeczywistym systemu rozpoznawczo-ogniowego, a dopiero w dalszej kolejności od jakości posiadanych środków rozpoznania, dział, amunicji czy dronów. Dzięki tym ostatnim zmieniła się

²⁴ A. Świerkowski, *Zachodni efektor nie sprawdził się na Ukrainie*, Defence24, 29.04.2024, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/zachodni-efektor-nie-sprawdzil-sie-na-ukrainie> (29.12.2024).

²⁵ T. Lisiecki, L. Szostek, *Wojska raketowe i artyleria Sił Zbrojnych Ukrainy 1991-2023*, Warszawa 2023, s. 101.

nie tylko walka z czołgami przeciwnika (uzupełnienie systemów ppk i innych środków przeciwpancernych), ale i walka z artylerią. Z kolei do walki z dronami zaangażowane musi być lotnictwo, systemy obrony przeciwlotniczej i antydronowej (OPLiA) oraz systemy walki elektronicznej. Aby zaś to wszystko spaść ze sobą potrzebny jest niezawodny system łączności i informatyki.

Zwiększając ilość systemów, powiększamy jednak chaos informacyjny. To jak walka w domu z lustrami: „każdy twój ruch na polu walki, jak w pokoju z lustrami – jest obserwowany”²⁶, a każdej twojej akcji – towarzyszy reakcja. Kto lepiej ogarnie ten chaos – ten pokona nie tylko artylerię przeciwnika, ale i zwycięży na współczesnym polu bitwy.

Wnioski:

1. Walka z artylerią przeciwnika wymaga nowego zdefiniowania po pojawieniu się na polu walki dronów oraz ujęcia jej w odpowiednich instrukcjach, w tym artyleryjskich procedurach ognia i manewru.
2. Walkę kontrbaterijną (rozumianą jako walka artylerii z artylerią) prowadzą systemy artyleryjskie kalibru 130-203 mm oraz systemy raketowe kalibru 122-600 mm.
3. Poziom strat obu stron w lufowych systemach artyleryjskich wykorzystywanych do walki z artylerią przeciwnika kształtuje się jak 1 : 1,8. na korzyść WRiA Ukrainy. Natomiast cechą specyficzną wojny na Ukrainie jest to, że poziom strat artylerii ciągnionej w stosunku do samobieżnej kształtuje się jak 2 : 1 w artylerii SZU, i niemal odwrotnie – 1 : 1,8 – w artylerii SZ FR.
4. Odpowiedź ogniowa do strzelających dalekosiężnych systemów raketowych i raket operacyjno-taktycznych przeciwnika, rozumiana jako ogień kontrbaterijny, zazwyczaj będzie spóźniona i nieskuteczna z uwagi na krótki czas odpalenia salwy i szybką zmianę stanowiska ogniowego. Jednakże pozyskanie takich zdolności dla SZ każdego państwa będzie zadaniem priorytetowym z uwagi na możliwość rażenia takich systemów jako potencjalnych nosicieli broni nuklearnej.
5. Tym, co decyduje dziś o skuteczności walki z artylerią przeciwnika są rozbudowane systemy rozpoznawczo-ogniowe i skoordynowane z systemami walki radioelektronicznej, zdolne do wykrycia celu i reakcji ogniowej w czasie rzeczywistym.
6. Za większość (osiągającą nawet 3/4) strat zadawanych dziś artylerii ukraińskiej odpowiadają obecnie drony-uderzeniowe (Lancety), a nie ogień artyleryjski. Przy tym gwałtownie zwiększa się ilość rażonych dział samobieżnych.

BIBLIOGRAFIA

- Allied Joint Doctrine for Joint Targeting. AJP 3.9. NSA 2016.
Allied Tactical Doctrine for Land Targeting. ATP 3.9.2. NSA 2018.

---

²⁶ M. Korowaj, *Wojna w domu z lustrami*, op. cit.

- Całkowski Tomasz. 2012. „Targeting w dowodzeniu artylerią”. Zeszyty Naukowe WSOWL 2 (164): 52-62.
- Campaign synchronization and joint targeting in ACO (Allied Command Operations). ACO Directive (AD) 80-70. NSA 2010.
- Instrukcja strzelania i kierowania ogniem artylerii naziemnej. Dywizjon, bateria, pluton, działo. Część I. Sygn. Art.817/93, Warszawa 1993.
- Janovsky Jakub and others. 2022. Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine. W <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html>.
- Janovsky Jakub and others. 2022. Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine. W <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-ukrainian.html>.
- Kalatur Anastasiya. 2022. Zakupleni Rosieyu iranski droni-kamikadze nesut' novi zagrozi dlya ukrainskikh vyjsk. Ukrainska Prawda. 18.09.2022 W <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/18/7367947/>. [Калатур Анастасія. 2022. Закуплені Росією іранські дрони-камікадзе несуть нові загрози для українських військ, Українська Правда. 18.09.2022. In <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/18/7367947/>].
- Korowaj Maciej, Lisiecki Tomasz, Paweł Jędrzycka. 2024. Rosyjski kompleks rozpoznawczo-uderzeniowy. Zagrożenie dla artylerii Ukrainy i NATO. Defence24. 12.08.2024. W <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/rosyjski-kompleks-rozpoznawczo-uderzeniowy-zagrozenie-dla-artylerii-ukrainy-i-nato>.
- Korowaj Maciej, Lisiecki Tomasz, Paweł Jędrzycka. 2024. Współczesna walka z artylerią przeciwnika na przykładzie wojny na Ukrainie, Defence24, 3.06.2024. W <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/wspolczesna-walka-z-artyleria-przeciwnika-na-przykladzie-wojny-na-ukrainie>.
- Korowaj Maciej. MŁOT i TOPÓR – suplement. https://twitter.com/Maciej_Korowaj/status/1747886410453893542.
- Korowaj Maciej. MŁOT i TOPÓR. W https://twitter.com/Maciej_Korowaj/status/1646702724535275520?s=20.
- Korowaj Maciej. Wojna w domu z lustrami – suplement. W https://twitter.com/Maciej_Korowaj/status/1785005557608272096.
- Lisiecki Tomasz, Szostek Leszek. 2023. Wojska rakietowe i artyleria Sił Zbrojnych Ukrainy 1991-2023. Warszawa: Agencja Wydawnicza CB.
- NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine Edition E Version 1 February 2017 North Atlantic Treaty Organization Allied Joint Publication Published by the NATO Standardization Office (NSO) © NATO/OTAN.
- NATO Standard AJP-3 Allied Joint Doctrine for The Conduct of Operations Edition C Version 1 February 2019 North Atlantic Treaty Organization Allied Joint Publication Published by the NATO Standardization Office (NSO) © NATO/OTAN.
- NATO Standard AJP-5 Allied Joint Doctrine for The Planning OF Operations Edition A Version 2 May 2019 North Atlantic Treaty Organization Allied Joint Publication Published by the NATO Standardization Office (NSO) © NATO/OTAN.

Pochemu "Paladiny" SHA ne smogli pereigrat' rossijskiye "Piatsinty" na Ukraine. 28.06.2022. W <https://3mv.ru/180525-pochemu-paladiny-ssha-ne-smogli-pereigrat-rossijskie-giacinty-na-ukraine.html>. [Почему "Паладины" США не смогли переиграть российские "Гиацинты" на Украине, 28.06.2022. In <https://3mv.ru/180525-pochemu-paladiny-ssha-ne-smogli-pereigrat-rossijskie-giacinty-na-ukraine.html>].

Regulamin działań wojsk lądowych. DWLąd. Warszawa 2008.

Senajko Michał, @Wezyr12. <https://twitter.com/Wezyr12/status/1787484473203785806>.

Skove Sam. Army's future Artillery.... 2024. Defence One, 16.05.2024. W <https://www.defenseone.com/threats/2024/05/armys-future-artillery-may-include-wheeled-howitzers-automated-cannons-and-long-range-mortars/396641/>.

Świerkowski Adam. 2024. Zachodni efektor nie sprawdził się na Ukrainie, Defence24, 29.04.2024. W <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/zachodni-efektor-nie-sprawdzil-sie-na-ukrainie>.

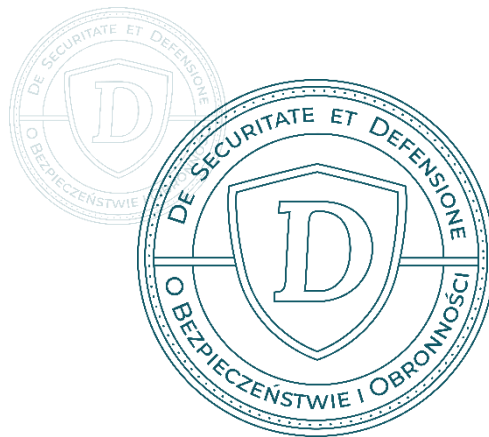
Szirokorad Aleksandr. 2024. Время «больших пушек». SBO 2022-2023 Moskwa: Wiecez. Tactics, Techniques and Procedures for Joint Time Sensitive Targeting. ACO Manual 80-70. NSA 2010.

Targeting w siłach połączonych, DD 3.9. Szt. Gen. Warszawa 2016.

Tatarigami_UA. https://twitter.com/Tatarigami_UA/status/1753087494063554852.

Valery Zaluzhny (Waleryj Załużny). 2023. The commander-in-chief of Ukraine's armed forces on how to win the war. The Economist. 1.11.2023. W <https://www.economist.com/by-invitation/2023/11/01/the-commander-in-chief-of-ukraines-armed-forces-on-how-to-win-the-war>.

Yak Armiya RF zminila zastosowaniye artylerii pid chas kontrnastupu ZSU. Defense Express. 11.08.2023. W https://defence-ua.com/army_and_war/jak_armija_rf_zminila_zastosuvannja_artileriji_pid_chas_kontrnastupu_zsu-12492.html [Як армія РФ змінила застосування артилерії під час контрнаступу ЗСУ. Defense Express. 11.08.2023. In https://defence-ua.com/army_and_war/jak_armija_rf_zminila_zastosuvannja_artileriji_pid_chas_kontrnastupu_zsu-12492.html].

Dominika LISZKOWSKA

Politechnika Koszalińska

Wydział Humanistyczny

<https://orcid.org/0000-0001-6312-341X>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.02>

THE SECURITIZATION OF ISLAM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN IDENTITY AND THE ATTITUDES OF EUROPEANS TOWARDS MUSLIM IMMIGRANTS AND REFUGEES

ABSTRACT: This article aims to present selected dimensions of the securitization of Islam in Europe in the context of European identity, and to show the impact of this process on the attitudes of Europeans towards Muslim migrants. The first part of the article focuses on the issue of European identity. This theoretical introduction allows for a better understanding of the dimensions of the securitization of Islam in Europe and their impact on the attitudes of citizens of selected the European Union (EU) and European Free Trade Association (EFTA) states towards migrants. The method used to conduct the research in this article is desk research and the qualitative method of analyzing written sources, both qualitative and quantitative data. The analysis uses numerous public opinion surveys, including the report “Trends in attitudes towards migration in Europe. A comparative analysis”, prepared on the basis of the European Social Survey from 2018.

KEYWORDS: securitization of Islam, Muslims, Europe, socio-cultural identity, migrants

---

SEKURYTYZACJA ISLAMU W KONTEKŚCIE TOŻSAMOŚCI EUROPEJSKIEJ I POSTAW EUROPEJCZYKÓW WOBEC MUZUŁMAŃSKICH IMIGRANTÓW I UCHODźCÓW

ABSTRAKT: Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie wybranych wymiarów sekurytyzacji islamu w Europie w kontekście tożsamości europejskiej i ukazanie wpływu tego procesu na stosunek Europejczyków do migrantów muzułmańskich. W pierwszej części artykułu zwrócono uwagę na zagadnienie tożsamości europejskiej. To teoretyczne wprowadzenie pozwoli lepiej zrozumieć wymiary sekurytyzacji islamu w Europie i ich wpływ na stosunek, obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej do migrantów, czego analizy dokonano w dalszej części artykułu. użytą do przeprowadzenia badania metodą jest desk research (czyli metoda badania zza biurka) oraz jakościowa metoda analizy źródeł pisanych, zarówno danych jakościowych, jak i ilościowych. W analizie wykorzystano liczne badania opinii społecznej m.in. raport „Trends in attitudes towards migration in Europe. A comparative analysis”, przygotowany na podstawie the European Social Survey z 2018 r.

SŁOWA KLUCZOWE: sekurytyzacja Islamu, Muzułmanie, Europa, tożsamość społeczno-kulturowa, migranci

INTRODUCTION

In recent years, migration to Europe has increased rapidly. This is mainly due to migration routes through the Mediterranean, Greece, and the Western Balkans. These routes have been used on an unprecedented scale by Syrians affected by the civil war since 2011¹, as well as citizens of other countries in the world. A significant group among them are migrants from the Middle East and North Africa (MENA), considered one of the most unstable and extremely important regions for international security². The dynamics and unprecedented scale of international migration to Europe, among other effects, have brought with them potential and actual changes in the area of culture³, including concerns about the protection of values significant to Europeans related to collective identity.

Identity has become a subject of interest in international politics with the harmonizing development of the globalized world and the expansion of international civil and human rights⁴. Although this concept concerns both the individual and collective levels, only the latter of its dimensions is the subject of research on social and cultural security. It should be noted that cultural identity is usually defined as one of the forms of social identity. It is characterized by a relatively permanent identification of a group and its members with a given cultural system, i.e. ideas, beliefs, views, customs, traditions, values and laws⁵. In the case of Europe, collective identities are classified differently and go beyond the classical national-European dichotomy. The literature indicates five basic constitutive dimensions of it: ethnic-territorial, religious-cultural, socio-economic, political-legal and political-military. They should remain intact in order to promote and maintain the social security of a given collective group⁶.

According to Mathias Albert, the concepts of societal security and securitization are closest in the current literature to the concept of linking security studies with the development of the broadly understood social world⁷. These issues have been successfully applied from a new perspective on issues such as international migration, or European integration and regionalism. In addition to allowing us to study the issue of security, they have also enabled us to grasp the connection between maintaining a desired state of feeling free from threat and issues of identity. This has been done by drawing attention to categories such as nation and territory, which still constitute the main fabric of the current international system.

---

¹ P. Sasnal (ed.), *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, November 2015, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/20992.pdf> (15.10.2024), p. 6.

² M. El Ghamari, *Zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego wobec kryzysu migracyjnego oraz terroryzmu w obszarze MENA*, "Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2016, 2(7), p. 331.

³ K. Romaniszyn, *Kulturowe implikacje współczesnych migracji międzynarodowych zarys problematyki na przykładzie Polski*, "Studia Polonijne" 1999, 20, p. 85.

⁴ M. Thiel, *Identity, Societal Security and Regional Integration in Europe*, "Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series" 2007, 7 (6), p. 3.

⁵ Z. Rykiel, *Identyfikacja i tożsamość kulturowa w różnych skalach przestrzennych*, "Opuscula Sociologica" 2017, 3(21), p. 46.

⁶ M. Thiel, op. cit., p. 4.

⁷ M. Albert, *Security as Boundary Function. Changing Identities and Securitization in World Politics*, "International Journal of Peace Studies" 1998, 3(1), pp. 24-25.

This article aims to present selected dimensions of the securitization of Islam in Europe in the context of European identity, and to show the impact of this process on the attitudes of Europeans towards Muslim migrants. The first part of the article focuses on the issue of European identity. This theoretical introduction allows for a better understanding of the dimensions of the securitization of Islam in Europe and their impact on the attitudes of citizens of selected the European Union (EU) and European Free Trade Association (EFTA) states towards migrants. The method used to conduct the research in this article is desk research and the qualitative method of analyzing written sources, both qualitative and quantitative data. The analysis uses numerous public opinion surveys, including the report “Trends in attitudes towards migration in Europe. A comparative analysis”, prepared on the basis of the European Social Survey from 2018.

EUROPEAN IDENTITY AND ITS DIMENSIONS

According to the assumptions of the Copenhagen School, security has a dual nature. In the case of state security, we are dealing with sovereignty, while in the case of societal (cultural) security, with identity. With the development of the European community, the discourse on societal security extended beyond the borders of the state. Thus, in the context of the concept of societal security, a separate referential object appears, subject to protection, i.e., the socio-cultural identity of Europeans⁸. As Stuart Croft notes, identity can be constituted through securitization, because it is one of the dimensions of this process, helpful in the analysis of cultural security⁹.

Taking into account the respect for the need for boundaries and categories, but at the same time recognizing that “each entity can be located in more than one mental context¹⁰” (referring to Eviatar Zerubavel), this analysis does not attempt to adopt one closed definition of the collective European identity. In analyses of it, two approaches play a dominant role: essentialist (substantialist¹¹) and constructivist. Considering the research problem taken up in this article, it seems important to characterize both of these categories in order to understand the differences that appear in the scientific and social discourse concerning European identity.

In the case of the essentialist approach, identity is an important property of a given social group, its primary and essentially unchanging basis¹². It is based on the belief in common origin.

---

⁸ O. Waeber, et al., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, New York 1993, p. 27.

⁹ A. Ziętek, *Sekurytyzacja islamu w Europie*, [in:] E. Stadmuller, Ł. Fijałkowski (ed.), *Normy, wartości i instytucje we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2015, p. 314.

¹⁰ M. Albert, op. cit., p. 24-25.

¹¹ A. Wiktorska-Święcka, *Wyznaczanie granic i konstruowanie tożsamości Europy*, [in:] A. Paczeński, M. Klimowicz (ed.), *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie. Podręcznik akademicki*, Wrocław 2014, p. 30.

¹² Ibidem

Therefore, supporters of this concept seek real (historical) foundations of cultural identity¹³. Identity understood in this way cannot be chosen by a person, but is given to them from above¹⁴.

In the constructivist approach, on the other hand, identity is defined as the effect of the creation process. As a result, it is not an unchanging existing entity, but is subject to continuous transformation. Identity understood constructively is therefore open, which is why no entity is excluded from it in advance. Belonging to one's own is based on the community of goals and values developed in interactions. Therefore, in this sense, identity is not a source, but an effect of mutual interactions of individuals¹⁵.

Attempts to create theoretical models of European identity can be found in both the essentialist and constructivist approaches. The former refers to universal values and philosophical and legal achievements: democracy, human rights, principles of social justice, humanism, as well as to culture understood as a common history and tradition¹⁶. It is not easy to clearly define European identity through the essentialist approach, due to the excessive diversity of European heritage. Therefore, “the chance to build a common European identity, and thus create conditions for the success of the European integration project”, is not to construct identity in an ethnic way, searching for a common essence of cultural heritage “but in a political, civic way, based on an inclusive process of negotiation and construction of a platform of common civic values¹⁷”.

Within the constructivist approach, European identity is a common European project, where the entire spectrum of diversity can find its place. Constructivist approaches assume that European identity means identification with European institutions and with commonly accepted political and legal norms, and also with the concept of “constitutional patriotism¹⁸”. Thus, no entity is excluded because of their place of origin or cultural heritage. However, recognizing someone as a European must be based on negotiated, fundamental principles, rights, and values developed in the process of constructing the community. It is necessary that these values do not exclude each other and that every potential member can be included in its framework through them.

Over the centuries, however, the differences between what is “familiar” and “foreign”, “internal” and “external”, between “us” and “them” have become established in defining Europe. Aldona Wiktorska-Święcka points out that “constructing the 'other' that one is not or does not want to be, served to strengthen one's own positive identity”. Europe thus stood out from non-Europe, and the category of “European” emerged as a new subject of collective identity, which became an entity clearly different from the “non-European¹⁹”. Over the centuries, European identity was largely created in relation to the Orient. The basic features of Europeans were

---

¹³ K. Skrzypczak, *Jaka tożsamość kulturowa dla dzisiejszej Europy?*, “Refleksje. Pismo Naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM” 2010, 1, p. 206.

¹⁴ A. Gabowski, *Europejska? Narodowa? Tożsamość przyszłych nauczycieli badana piętnaście lat po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, “Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019, 583 (3), p. 53.

¹⁵ A. Wiktorska-Święcka, op. cit., p. 31.

¹⁶ A. Gabowski, op. cit., p. 53.

¹⁷ A. Wiktorska-Święcka, op. cit., p. 36-37.

¹⁸ A. Gabowski, op. cit., p. 53.

¹⁹ A. Wiktorska-Święcka, op. cit., p. 24.

therefore shaped within the West-East dichotomy²⁰, and Turkish/Ottoman, Arab or Jewish influences were foreign influences²¹. In the creation of European civilization, the Roman Empire and Christianity played a constructive and at the same time unifying role for the nations of Europe. Thus, defining someone as European referred not only to living in a given region of the world, but also to sharing and practicing a common tradition and history that enabled the constitution of common norms and values.

According to Eurobarometer data, although national identity still seems to be the most important collective identification for Europeans (73%²²), a significant percentage of them also declare identification with being European (56%²³) or a follower of their religion and beliefs (53%). In each of these cases, however, differences can be found between citizens of individual EU Member States. A higher than average percentage indicating a sense of European identity is found among respondents in Hungary (76%), Slovakia (75%), Malta (72%), Cyprus and Poland (both 67%), Romania and the Czech Republic (both 66%), Spain and Slovenia (65%), Italy (64%) and Lithuania, Latvia and Austria (both 63%). In contrast, citizens of Greece and Sweden (both 42%), Croatia (45%), Belgium and Estonia (both 46%), the Netherlands (48%) and Finland (49%) are the least likely of all EU citizens to identify with being European. Respondents from Sweden (28%), Greece (26%), France and Croatia (both 23%), Estonia (21%), Finland (19%) and the Netherlands (18%) are the most likely to say they do not identify with being European²⁴.

There are also differences between the inhabitants of individual EU countries in terms of religious identification. In Cyprus (79%), Italy and Slovakia (74% each), Bulgaria and Poland (72% each), Romania (71%) identify with their religion or beliefs. In turn, Swedes (19%), Luxembourgers (26%), Danes (27%), Germans (35%), Finns and Belgians (36% each) and the Irish (37%) are the least likely to identify with their religion or beliefs²⁵. Taking into account the Barometer data, it can be assumed that the image of European identity is quite characteristic for a significant part of Europeans, and it is a complementary element to national and religious identity for most of them.

THE SECURITIZATION OF ISLAM IN EUROPE

The theory of securitization allows us to show the tension between the dimension of social facts and discursive constructions that are promoted by various groups for legitimizing purposes²⁶. Securitization is a process that takes a given issue beyond normal politics. Thanks to

---

²⁰ K. Łastawski, *Polskość i europejskość w procesie integracji kontynentu*, „Studia Europejskie” 2008, 1, p. 12.

²¹ A. Tekin, *Future of Turkey–EU relations: a civilisational discourse*, “Futures” 2005, 37 (4), p. 292.

²² European Commission, *Values and Identities of EU citizens*, Special Eurobarometer 508. Raport, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2230> (26.10.2024), p. 71.

²³ *Ibidem*, p. 74.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 66.

²⁶ N. Shukuralieva, *Sekurytyzacja islamu w Azji Centralnej*, “Studia Orientalne” 2018, 2(14), p. 34.

this, state authorities can appropriately justify the solutions they have implemented (e.g., introducing a state of emergency), explaining them as a higher necessity²⁷. In the case of identities created in the securitization process, we can distinguish, for example, the identity of the radical other. Radical others are presented as a threat to existence, and the securitization process leads to dehumanization and presenting them as an object that should be feared because they are bad, irrational, abnormal, sick, crazy, primitive and dangerous (in contrast to us: good, rational, normal, healthy and predictable people). In reality, radical others may not have dangerous features at all and become a matter of security only due to the acceptance by the recipients of the way in which they are presented.

The securitization of Islam in Europe has been expressed in a debate linking security with Islam and integration, and the first dimension of this debate identifies Muslims with terrorism²⁸. Most Muslims living in EU countries today came to the EU after World War II to seek work and fill a gap in some sectors of the economy. At some point, however, they stopped being perceived by societies just as immigrants, and their status began to refer to their religion²⁹. Growing anti-Muslim sentiment on the continent has been reinforced, among other things, by terrorist attacks by groups known as Islamic radicals³⁰. As Thierry Balzacq and Elyamine Settoul note, the mere classification of groups as radical confers a label on them and carries a stigma. This is a result of a certain performativity, because in a political context, with every slightest mention of radicalism the state narrative can either discredit the group in question (or glorify it³¹). In this way, it is decided what is normal and acceptable in politics and what becomes abnormal and unacceptable.

As available analyses of the political elites of Central Asian countries have shown, cases of securitization of Islam were more of an element of authoritarian politics than a rational response to the real problems of Islamist terrorism³². However, in the case of many European countries, as Jocelyne Cesari notes, it is still acceptable to link Muslim immigration with terrorist potential³³. According to Anthony H. Cordesman, it is extremely easy for non-Muslim commentators on social and political life to focus on a small part of the threats that Muslim extremists pose to non-Muslims in the West. When faith is blamed for the patterns of violence used by a few Muslims worldwide, other important factors that lead to phenomena such as

---

²⁷ B. Buzan, O. Waever, J. de Wilde, *Security a New Framework for Analysis*, Boulder–London 1998, p. 26.

²⁸ A. Ziętek, op. cit., p. 317.

²⁹ H. Grzymała-Moszczyńska, *Migracje i religia. Rola religii w procesach migracyjnych*, [in:] H. Grzymała-Moszczyńska, D. Motak (ed.), *Religia, religijność, duchowość: w poszukiwaniu nowych perspektyw: księga jubileuszowa dla Pawła M. Sochy od przyjaciół i uczniów*, Kraków 2015, p. 132.

³⁰ K.E. Brown, *Introduction: Radicalisation and Securitisation of Muslims in Europe*, “Journal of Muslims in Europe” 2018, 7, p. 140.

³¹ T. Balzacq, E. Settoul, *Radicalization In Theory and Practice: Understanding Religious Violence In Western Europe*, Michigan 2022, p. 2.

³² N. Shukuralieva, op. cit., p. 34.

³³ J. Cesari, *The Securitisation of Islam in Europe*, “Challenge Research Paper” 2009, 14, p. 2.

extremism and terrorism are overlooked, namely population size, poor economic development, and compromised governments³⁴.

Other dimensions of the debate on the presence of Muslims in Europe are linked to cultural issues, changes in the ethnic structure of states and the increasing cultural diversity of the continent, as well as the lack of integration. All these elements are presented as a threat to the cultural identity of Europeans. Events that significantly influenced the fact that Islam and Muslims began to be perceived not only for political but also cultural reasons, as a threat to European identity (and cohesion for the process of integration of European states) were terrorist attacks. Above all, the attack on the World Trade Center on September 11, 2001, and the subsequent bombings in Madrid in 2004 and London in 2005³⁵. Although initially, the official reaction of the European Union was based on dialogue between cultures and societies (in contrast to the US approach based on the Manichean discourse of absolute good against absolute evil³⁶). Over time, the diversity promoted by EU institutions, many politicians, and non-governmental organizations has become one of the challenges perceived by a large part of European society. It was seen as a threat to the social, cultural, religious, and economic security of the nations living on the continent³⁷. Migrants are a cultural, linguistic and religious minority in the host countries, but at the same time they have changed the character of the society living on its territory. This state of affairs has contributed to their perception as a threat to the identity and culture of the host community. This is especially the case when migrants violate generally accepted norms and values, strengthening the sense of danger within the host community³⁸.

The arguments presented above explain to some extent the increase in xenophobia in France (and other Western European countries³⁹) and attacks on Christians, for example⁴⁰. As Süleyman Demirel notes, associating Islam with violence and terror has led to an increase in xenophobia and a new category of extremism in the West. This process has been parallel to the polarization of the entire world along cultural and religious lines of guilt⁴¹. In recent years, Islamophobic discourse has become a significant trend in EU countries, and European societies

---

³⁴ A. H. Cordesman, *Islam and the Patterns in Terrorism and Violent Extremism*, Center for Strategic and International Studies 2017, <https://www.csis.org/analysis/islam-and-patterns-terrorism-and-violent-extremism> (28.10.2024).

³⁵ A. Ziętek, op. cit., p. 316.

³⁶ S. Silvestri, *EU Relations with Islam in the Context of the EMP's Cultural Dialogue*, "Mediterranean Politics" 2005, 10(3), p. 385.

³⁷ A. Dimitriadi, et al., *EU-Turkey Relations and Irregular Migration: Transactional Cooperation in the Making*, "Future Online Paper" 2018, 16, p. 12.

³⁸ D. Liszkowska, „Societal security” szkoły kopenhaskiej a kwestia imigrantów muzułmańskich w Unii Europejskiej, "Studia i Analizy Europejskie" 2017, 15, p. 19-20.

³⁹ It should be noted, however, that despite the recorded increase in xenophobic and racist behavior in France by over 130% in recent years (2018 - 496, 2019 - 1142), anti-Muslim attacks constituted a relatively small percentage (154 in 2019, 100 in 2018). As data from the French Ministry of the Interior show, the largest group affected by anti-religious acts in this country are Christians (996 actions and 56 threats).

⁴⁰ K. Stańko, *Francja: MSW: wzrost o 130 proc. liczby aktów rasistowskich i ksenofobicznych w 2019 r.*, Forsal.pl 2020, <https://forsal.pl/artykuly/1450564,francja-msw-wzrost-o-130-proc-liczby-aktow-rasistowskich-i-ksenofobicznych-w-2019-r.html> (28.10.2024).

⁴¹ S. Demirel, *World and Turkey Today – Tomorrow*, "Journal on European Perspectives of the Western Balkans" 2011, 2(5), p. 9.

have begun to express their concerns about the lack of security and socio-economic deprivation (even in cases that are not related to the actual threat from Islam⁴²). However, the deficit of Muslim integration has led to the emergence of a hierarchical identity of others. The effect of such a process is, apart from the increase in xenophobic attitudes, also isolation, the creation of ghettos and cultural enclaves, the functioning of parallel communities. These then, over time, transform into political radicalization and an increase in internal terror⁴³. An important securitization move was therefore to transform the various manifestations of Islam into a homogeneous threat to multidimensionally perceived security⁴⁴. This was accompanied by the creation of an atmosphere of threat through messages and images that allowed numerous political entities to pursue their own goals, for example during the migration crisis in 2015-2016.

ATTITUDES TOWARDS MUSLIM MIGRANTS IN EUROPEAN STATES

The factor of cultural difference plays a significant role in politicians' narratives on migration, as well as in the attitudes of European societies towards migrants. Differences in defining preferred migrants and refugees in terms of intersectionality in terms of ethnic or cultural origin of specific groups have become an important topic of public debate in Europe⁴⁵. In recent years, a clear shift in migrant policy has been noticeable, for example, in the Nordic states. Until recently, these states were characterized by a high rate of humanitarian migration and a significant share of the population structure of citizens from countries such as Iraq, Iran, Afghanistan, or Somalia⁴⁶. For example, after 1970, most migrants in Sweden were family members and refugees, outnumbering economic migrants⁴⁷. The number of asylum seekers has been steadily increasing, reaching around 30,000 per year in the mid-1990s. In the first half of 2011, Sweden had the fourth-highest number of asylum applications among 44 industrialized countries in the world (behind the United States, France, and Germany⁴⁸). The low level of integration and the possibility of using numerous welfare state privileges have led to migrants being blamed for a number of social problems in recent years. The visible change in attitudes of Swedish society has prompted the government to tighten the law on refugees. As a result, in April 2016, a law was passed under which people who have been granted refugee status are entitled to a three-year temporary residence, instead of permanent residence, as was the case before. In addition, people who have been granted subsidiary protection can obtain a residence permit for

---

⁴² A. Dimitriadi, et al., op. cit., p. 12.

⁴³ A. Ziętek, op. cit., p. 317.

⁴⁴ N. Shukuralieva, op. cit., p. 34.

⁴⁵ D. Liszkowska, *Securitization of Migration and Crisis Management in Poland*, "Defence Sciences Review" 2023, (17), p. 35.

⁴⁶ P. Pogodzińska, *Integracja i przeciwdziałanie dyskryminacji imigrantów na szwedzkim rynku pracy*, Instytut Spraw Publicznych 2011, <https://www.isp.org.pl/uploads/drive/oldfiles/dyskryminacjamiigrantownarynkupracy-Szwecja.pdf> (15.10.2024), p. 3-4.

⁴⁷ Ibidem, p. 4.

⁴⁸ Ibidem.

thirteen months. Restrictions have also been introduced on family reunification. Similar steps have also been taken by Denmark, Finland, and Norway⁴⁹.

According to the data from the European Social Survey report and studies conducted in 21 countries (including 17 EU member states), European societies clearly define a hierarchy of the preferred type of migrant. Respondents show the most favorable attitude towards people belonging to the same race or ethnic group. However, the conclusions of the studies showed a different attitude towards individual groups that do not constitute a majority in a given country. Jews are preferred more than Muslims, and Muslims more than Roma. This hierarchy occurred in all the societies studied⁵⁰. In turn, the religion of refugees became a significant factor in the conclusions of the studies by Kirk Bansak, Jens Hainmueller, Dominik Hangartner. They were conducted with the participation of 18,000 Europeans in 15 countries. They show that respondents, regardless of the ideology or demographic characteristics they represent, are willing to accept refugees, distinguishing them on the basis of economic, humanitarian and anti-Muslim sentiments. However, the willingness to help is particularly dependent on prejudices against Muslim asylum seekers. These people were 11% less likely to be accepted than Christians with similar socio-demographic characteristics. Importantly, negative attitudes towards this group were twice as high among respondents identifying with views on the right side of the political spectrum than on the left⁵¹. The conclusions from the studies by Silke Goubin, Anna Ruelens and Ides Nicaise turn out to be different. They show that (as before) the preferred group of migrants is people who are well-educated and have the skills necessary to bring benefits to the economy of the host country. However, for most Europeans, the factor related to socio-cultural identity (being Christian or white skin) is not decisive in the matter of accepting a given migrant. The issue of adaptation and integration is important, determined by, among other things, acceptance of the lifestyle of the host country or knowledge of the local language⁵². At the same time, as the report shows, the feeling that national identity is threatened undermines the attitude of hospitality in the host society towards migrants⁵³. Analyzing data from the European Social Survey from 2014/2015, it results that religious origin as one of the criteria for accepting migrants varies across EU Member States. This issue is significant in the case of countries such as Lithuania (51%), Poland (43%), Hungary (41%) or the Czech Republic (40%). The situation is slightly different in Sweden (7%), the Netherlands (9%), Germany (10%) or Belgium (15%), where the religious factor is not as significant in terms of acceptance of migrants of individual

---

⁴⁹ A. Wójcicka, *Skandynawia ochładza stosunek do uchodźców*, "Biuletyn migracyjny" 2016, 54, p. 8.

⁵⁰ A. Heath, L. Richards, *Attitudes towards Immigration and their Antecedents Topline Results from Round 7 of the European Social Survey*, "ESS Topline Results Series" 2016, 7, p. 5.

⁵¹ K. Bansak, J. Hainmueller, D. Hangartner, *Decoding European Attitudes Toward Refugees*, Immigration Policy Lab, <https://immigrationlab.org/project/decoding-european-attitudes-toward-refugees/> (15.10.2024).

⁵² S. Goubin, A. Ruelens, I. Nicaise, *Trends in attitudes towards migration in Europe. A comparative analysis*, HIVA – Research Institute for Work and Society 2022, <https://www.opportunitiesproject.eu/media/attachments/2022/04/20/changing-attitudes-towards-migration.pdf> (15.10.2024), p. 20.

⁵³ *Ibidem*, p. 23.

groups⁵⁴. Significant differences also occur in the case of acceptance of Muslim migrants among the societies of the Member States. The highest percentage of acceptance is found in Sweden (79%), Germany (70%), France (63%). Less than half of the population is able to accept Muslim migrants in Hungary (10%), the Czech Republic (14%), Estonia (27%), Lithuania (28%), Poland (30%), Portugal (35%), Finland (36%), Spain (39%), Austria (42%), Ireland (42%⁵⁵).

The data from the report prepared on the basis of Eurostat statistics regarding attitudes towards immigration are slightly different. It shows that the negative attitude towards migrants varies across EU Member States, but the negative attitude towards immigration is greater in the case of immigration from outside the EU than in the matter of migration within the community. According to the results of analyses, in the years 1994-2017 the most negative attitude was shown by societies of Great Britain (almost 30%, which was one of the main factors in leaving the EU⁵⁶), Denmark (approx. 29%), Belgium (approx. 27%) and Germany (approx. 23%). Interestingly, the most positive attitude was characteristic of societies of Central and Eastern European countries: Slovakia and Slovenia (below 5%), Latvia and Poland (approx. 5%⁵⁷). The results of analyses prepared on the basis of the European Social Survey from 2018 in the report “Trends in attitudes towards migration in Europe. A comparative analysis” are slightly different. Based on the question: have migrants made the country a better place to live? The most and least favorable countries towards migration were designated. The Scandinavian countries (Iceland and Sweden) and the Anglo-Saxon countries (Ireland and Iceland) were considered the most favorable. The attitudes towards migrants, societies of Germany, Switzerland, Spain, and Portugal were also determined to be above the European average. The Czech Republic, Bulgaria, Slovakia, Hungary, and Italy were considered the most unfavorable countries towards migration⁵⁸. In turn, Silke Goubin and Anna Ruelens, analyzing data from 2002-2020, assigned individual Member States to three clusters (positive, skeptical and negative), which concern how much the citizens of a given country support migration. As the analyses show, in recent years the most negative attitudes towards migration were held by citizens of Cyprus, Greece, Hungary, the Czech Republic and Slovakia. A skeptical attitude is characteristic of, among others, the societies of Austria, Estonia, Lithuania, Latvia, Slovenia, and Italy. In turn, the most positive attitude towards migration was observed, among others in Sweden and the other Scandinavian countries, France, Germany, and Poland⁵⁹. The respondents from the countries covered by the European Social Survey analysis also agreed on the sphere on which migration has the most negative impact. In 2014, the vast majority (60%) of Europeans indicated that

---

⁵⁴ A. Heath, L. Richards, op. cit., p. 22.

⁵⁵ Ibidem, s. 25.

⁵⁶ V. Di Iasio, J. Wahba, *Natives' Attitudes and Immigration Flows to Europe*, “IZA DP” 2023, 15942, p. 7.

⁵⁷ Ibidem, p. 7-10.

⁵⁸ S. Goubin, A. Ruelens, I. Nicaise, op. cit., p. 6.

⁵⁹ Ibidem, p. 16.

immigration had increased problems with crime⁶⁰. In another analysis of trends from the same study, covering the period 2002-2018, over 40% of respondents believed that migration had increased the issue with crime. Slightly more respondents (approx. 49%) considered its impact on crime to be neutral, and less than 10% considered it to be positive.

CONCLUSIONS

The significant changes taking place in Europe in recent years have become a reason for individuals, societies and nations to redefine their identity. Among these processes, we can point to the ongoing process of shaping the single market, with its accompanying deregulation processes, as well as technological progress and the development of new forms of social communication. An important aspect of the changes has also been the processes taking place in other parts of the world, which have highlighted social inequalities, including in African states. Moreover, in an era of numerous challenges and economic and demographic crises, as well as armed conflicts, a situation has arisen in which representatives of culturally different communities have begun to migrate en masse to the European states. The presence of many newcomers from different cultural circles in Europe has meant that they have begun to be perceived, among other things, as a threat to the identity of the host communities.

It can be assumed that the share of Muslim minorities in the population of countries such as France or Sweden has led to a situation in which this group has found an important place in the discourse on the integration of migrants, as well as the rules and methods of reconciling their identification with the identification of the host societies. As shown by the analysis of conclusions from research conducted among societies of European states, the presentation of followers of the Islamic world by securitizing actors in the categories of terrorism, xenophobia, isolation or ghettos is reflected in the attitude of Europeans towards migrants from this cultural circle. It should be noted, however, that although the religious factor has a significant impact on the degree of acceptance of migrants and refugees, the respondents also pay attention to issues such as adaptation and integration, including in the scope of lifestyle or language of the host country, which may indicate the importance of the aspect of cultural identity of Europeans. Today, in many European countries, the share of migrants of foreign cultures causes numerous social, economic or political problems, as evidenced by changes taking place in, among others, the migration policy of countries which societies were until recently considered the most favorable towards migration.

---

⁶⁰ A. Heath, L. Richards, op. cit., pp. 8-10.

REFERENCES

- Albert Mathias. 1998. "Security as Boundary Function. Changing Identities and Securitization in World Politics". *International Journal of Peace Studies* 3(1): 24-46.
- Balzacq Thierry, Settoul Elyamine. 2022. *Radicalization In Theory and Practice: Understanding Religious Violence In Western Europe*. Michigan: University of Michigan Press.
- Bansak Kirk, Hainmueller Jens, Hangartner Dominik 2017. *Decoding European Attitudes Toward Refugees*, Immigration Policy Lab. <https://immigrationlab.org/project/decoding-european-attitudes-toward-refugees/>.
- Brown Katherine. 2018. "Introduction: Radicalisation and Securitisation of Muslims in Europe". *Journal of Muslims in Europe* 7: 139-145.
- Cesari Jocelyne. 2009. "The Securitisation of Islam in Europe". *Challenge Research Paper* 14: 1-15.
- Cordesman Anthony H. 2017. *Islam and the Patterns in Terrorism and Violent Extremism*. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/islam-and-patterns-terrorism-and-violent-extremism>.
- Demirel Süleyman. 2011. "World and Turkey Today – Tomorrow". *Journal on European Perspectives of the Western Balkans* 2(5): 7-10.
- Di Iasio Valentina, Wahba Jackline. 2023. "Natives' Attitudes and Immigration Flows to Europe". IZA DP: 15942.
- Dimitriadi Angeliki, et al. 2018. "EU-Turkey Relations and Irregular Migration: Transactional Cooperation in the Making". *FEUTURE Online Paper* 16: 1-24.
- El Ghamari Magdalena. 2016. "Zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego wobec kryzysu migracyjnego oraz terroryzmu w obszarze MENA" [Refugee Crisis and Terrorism in the MENA Region and Threats to the Cultural Security. *Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem* 2(7): 329-344.
- European Commission. 2020. *Values and Identities of EU citizens. Special Eurobarometer 508*. Raport. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2230>.
- Gabowski Adam. 2019. "Europejska? Narodowa? Tożsamość przyszłych nauczycieli badana piętnaście lat po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej" [European? National? Identity of Future Teachers Examined Fifteen Years after Poland's Accession to the European Union]. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* 583 (3): 52-65.
- Goubin Silke, Ruelens Anna, Nicaise Ides. 2022. "Trends in attitudes towards migration in Europe. A comparative analysis". *HIVA – Research Institute for Work and Society*. <https://www.opportunitiesproject.eu/media/attachments/2022/04/20/changing-attitudes-towards-migration.pdf>.
- Grzymała-Moszczyńska Halina. 2015. *Migracje i religia. Rola religii w procesach migracyjnych* [Migrations and Religion. The Role of Religion in Migration Processes]. In: Halina Grzymała-Moszczyńska, Dominika Motak (eds.). *Religia, religijność, duchowość : w poszukiwaniu nowych perspektyw: księga jubileuszowa dla Pawła M. Sochy od przyjaciół i uczniów* [Religion, religiosity, spirituality: in search of new perspectives: a jubilee book for Paweł M. Socha from friends and students], 131-142. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Heath Anthony, Richards Lindsay. 2016. *Attitudes towards Immigration and their Antecedents Topline Results from Round 7 of the European Social Survey, ESS Topline Results Series 7*.

- Liszkowska Dominika. 2023. "Securitization of Migration and Crisis Management in Poland". *Defence Sciences Review* 17: 29-38.
- Liszkowska Dominika. 2017. "'Societal security' szkoły kopenhaskiej a kwestia imigrantów muzułmańskich w Unii Europejskiej" ['Societal security' of the Copenhagen School and the issue of Muslim immigrants in the European Union]. *Studia i Analizy Europejskie* 15: 15-25.
- Łastawski Kazimierz. 2008. "Polskość i europejskość w procesie integracji kontynentu" [Polishness and Europeanness in the process of integration of the continent]. *Studia Europejskie* 1: 9-28.
- Pogodzińska Patrycja. 2011. "Integracja i przeciwdziałanie dyskryminacji imigrantów na szwedzkim rynku pracy" [Integration and Counteracting Discrimination of Immigrants on the Swedish Labor Market]. Instytut Spraw Publicznych. <https://www.isp.org.pl/uploads/drive/oldfiles/dyskryminacjamigrantownarynkupraczy-Szwecja.pdf>.
- Romaniszyn Krystyna. 1999. "Kulturowe implikacje współczesnych migracji międzynarodowych zarys problematyki na przykładzie Polski" [Cultural implications of contemporary international migrations - an outline of the problem based on the example of Poland]. *Studia Polonijne* 20: 85-110.
- Rykiel Zbigniew. 2017. "Identyfikacja i tożsamość kulturowa w różnych skalach przestrzennych" [Identification and cultural identity in different spatial scales]. *Opuscula Sociologica* 3(21): 45-55.
- Sasnal Patrycja (ed). 2015. *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej* [Uncontrolled migration to the European Union]. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. 15 November. <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/20992.pdf>.
- Skrzypczak Katarzyna. 2010. "Jaka tożsamość kulturowa dla dzisiejszej Europy?" [What cultural identity for today's Europe?]. *Refleksje. Pismo Naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM*, (1): 203–218.
- Shukuralieva Nartsiss. 2018. "Sekurytyzacja islamu w Azji Centralnej" [Securitization of Islam in Central Asia]. *Studia Orientalne* 2 (14): 33-54.
- Silvestri Sara. 2005. "EU Relations with Islam in the Context of the EMP's Cultural Dialogue" *Mediterranean Politics* 10(3): 385–405.
- Stańko Katarzyna. 2020. *Francja: MSW: wzrost o 130 proc. liczby aktów rasistowskich i ksenofobicznych w 2019 r.* [France: MofIA: 130 percent increase in the number of racist and xenophobic acts in 2019]. *Forsal.pl*. 26 January. <https://forsal.pl/artykuly/1450564,francja-msw-wzrost-o-130-proc-liczby-aktow-rasistowskich-i-ksenofobicznych-w-2019-r.html>.
- Tekin Ali. 2005. "Future of Turkey–EU relations: a civilisational discourse". *Futures* 37(4): 287-302.
- Thiel Markus. 2007. "Identity, Societal Security and Regional Integration in Europe". *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* 7 (6): 1-15.
- Waever Ole, et al. 1993. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. New York: St. Martin's Press.
- Wiktorska-Święcka Aldona. 2014. *Wyznaczanie granic i konstruowanie tożsamości Europy* [Marking the borders and constructing the identity of Europe]. In Anna Pacześniak, Monika Klimowicz (eds.). *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie. Podręcznik akademicki* [Integration and disintegration processes in Europe. Academic textbook], 19-42. Agencja Wydawnicza OTO.

Ziętek Agata. 2015. Sekurytyzacja islamu w Europie [The Securitization of Islam in Europe]. In. Elżbieta Stadtmuller, Łukasz Fijałkowski (eds.). Normy, wartości i instytucje we współczesnych stosunkach międzynarodowych [Norms, values and institutions in contemporary international relations], 309-333. Rambler.

Michał HYRA

Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach

mhyra@wszop.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-6758-080X>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.03>

REORIENTACJA W POLITYCE ZAGRANICZNEJ KRÓLESTWA ARABII SAUDYJSKIEJ PO ARABSKIEJ WIOŚNIE. TRWAŁA ZMIANA CZY PRÓBA WYWARCIA PRESJI NA USA?

ABSTRAKT: Opracowanie dotyczy polityki zagranicznej Królestwa Arabii Saudyjskiej i zmian, jakie zaszły w niej po Arabskiej Wiośnie. Artykuł omawia stosunki dwustronne Arabii Saudyjskiej z wybranymi mocarstwami i przedstawia, jak kształtowała się polityka królestwa względem Stanów Zjednoczonych oraz Chin i Rosji w omawianym okresie. Szczególną uwagę poświęcono kluczowym czynnikom wpływającym na saudyjskie decyzje strategiczne, takim jak zmiany w układzie sił na Bliskim Wschodzie, rosnąca rola rywalizacji mocarstw oraz kwestie bezpieczeństwa energetycznego. Analiza obejmuje również wpływ polityki wewnętrznej Arabii Saudyjskiej na jej działania na arenie międzynarodowej, w tym reformy w ramach programu „Wizja 2030” i ich konsekwencje dla relacji z głównymi partnerami. Do realizacji celu badawczego posłużyła analiza literatury przedmiotu oraz oficjalnych komunikatów, co pozwala na pogłębione zrozumienie ewolucji saudyjskiej strategii międzynarodowej w kontekście zmieniającego się środowiska geopolitycznego

SŁOWA KLUCZOWE: Arabia Saudyjska, Chiny, polityka zagraniczna, Rosja, Stany Zjednoczone

---

REORIENTATION IN THE FOREIGN POLICY OF THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA AFTER THE ARAB SPRING. A PERMANENT CHANGE OR AN ATTEMPT TO PRESSURE THE US?

ABSTRACT: The study deals with the foreign policy of the Kingdom of Saudi Arabia and the changes it underwent after the Arab Spring. The article analyzes Saudi Arabia's bilateral relations with selected global powers and delineates the evolution of the Kingdom's policy toward the United States, China, and Russia during the period under review. Particular emphasis is placed on key factors shaping Saudi strategic decisions, including shifts in the regional balance of power in the Middle East, the escalating rivalry among major powers, and energy security considerations. The analysis also explores the influence of Saudi Arabia's domestic policy on its international conduct, particularly the reforms introduced under the Vision 2030 initiative and their implications for the Kingdom's relations with its principal partners. To achieve the research objectives, the study employs an analysis of subject literature and official communications, thereby providing a comprehensive understanding of the evolution of Saudi Arabia's international strategy within the context of a changing geopolitical landscape.

KEYWORDS: China, foreign policy, Russia, Saudi Arabia, United States

WPROWADZENIE

Polityka zagraniczna Królestwa Arabii Saudyjskiej przez dekady charakteryzowała się strategicznym partnerstwem ze Stanami Zjednoczonymi. Współpraca ta przynosiła obopólne korzyści: Arabia Saudyjska w zamian za dostęp do nowoczesnego uzbrojenia oraz współpracę polityczną, a nierzadko militarną gwarantowała stabilność rynku ropy. Należy jednak mieć na uwadze, że w przeszłości dochodziło do sytuacji kryzysowych, szczególnym przypadkiem był rok 1973, kiedy państwa arabskie, z Królestwem na czele, nałożyły na państwa zachodnie popierające Izrael, w tym USA, embargo naftowe. Królestwo Arabii Saudyjskiej wyrażało stanowczy sprzeciw wobec amerykańskiej polityki dotyczącej konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Efektem była choćby odmowa przez następcę tronu Abd Allaha wizyty w Waszyngtonie w maju 2001 r. na znak protestu przeciw popieraniu przez Stany Zjednoczone Izraela w czasie tzw. drugiej intifady. W sierpniu Abd Allah odwołał saudyjskiego ambasadora w USA¹. Zamachy na Nowy Jork i Waszyngton z 11 września 2001 r. znacząco wpłynęły na pogorszenie relacji między oboma państwami, gdyż większość sprawców była obywatelami Arabii Saudyjskiej. Każdorazowo państwa potrafiły zażegnać kryzys i prowadzić interesy z korzyścią dla każdej ze stron.

W drugiej dekadzie XXI wieku wzajemne relacje przechodzą kolejny kryzys, który szczególnie nasilił się podczas urzędowania Joe Bidena. Jego korzenie sięgają jednak 2011 r. i wydarzeń znanych jako Arabska Wiosna. Polityka prowadzona przez Baracka Obamę wobec wydarzeń, które miały miejsce w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie, była negatywnie odbierana w Królestwie. Duże znaczenie miało też dążenie do osiągnięcia porozumienia w sprawie programu nuklearnego Iranu, który w Arabii Saudyjskiej jest postrzegany jako duże zagrożenie. Mimo tego nie zauważono, aby Arabia Saudyjska zmieniła swoje podejście do najważniejszego partnera zagranicznego. Rok 2015 stanowił punkt zwrotny w relacjach dwustronnych, kiedy królem został Salman Ibn Abd al-Aziz, a swojego syna Muhammada, wówczas trzydziestolatka, mianował ministrem obrony, a niedługo później następcą tronu. Obecnie Muhammad jest *de facto* władcą Królestwa i aktywnie działa na arenie międzynarodowej.

Po 2015 r. Arabia Saudyjska dokonała zmiany kierunków w polityce zagranicznej i poszukuje innych partnerów zagranicznych, którzy pomogą w realizacji celów zawartych w programie transformacji gospodarczej *Saudi Vision 2030*². Szczególnie widoczna jest współpraca z Rosją. Ponadto Królestwo zbliżyło się z Chinami – oba państwa są obecnie największym zagrożeniem z punktu widzenia Stanów Zjednoczonych.

Niniejszy artykuł ma na celu analizę wybranych zmian w polityce zagranicznej Arabii Saudyjskiej po wydarzeniach Arabskiej Wiosny. Artykuł ma też być próbą odpowiedzi na pytanie, czy mamy do czynienia z trwałą zmianą w saudyjskiej polityce zagranicznej, czy też zbliżenie z Chinami i Rosją ma służyć jedynie wywarceniu presji na wieloletniego sojusznika. W tym celu analizie zostanie poddana literatura przedmiotu, a także oficjalne komunikaty.

¹ J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, Warszawa 2020, s. 385.

² Kingdom of Saudi Arabia, *Saudi Vision 2030*, s. 16.

ZARYS RELACJI SAUDYJSKO-AMERYKAŃSKICH

Historia stosunków Arabii Saudyjskiej i USA sięga lat 30. XX w. i jest nierozzerwalnie związana z ropą naftową. Amerykańskie firmy były jednymi z pierwszych, które uzyskały koncesje na poszukiwanie węglowodorów na terenie Królestwa, natomiast w 1945 r. doszło do spotkania założyciela dynastii Ibn Sauda z amerykańskim prezydentem Franklinem D. Rooseveltem. Spotkanie dało nowy impuls w relacjach dwustronnych. Ówczesny prezydent USA dostrzegał potencjał Królestwa, nie tylko w aspekcie energetycznym, ale także politycznym, szczególnie w świecie arabskim³.

Szybko jednak pojawił się pierwszy zgrzyt. Miało to związek z powstaniem Izraela. USA poparły inicjatywę ONZ podziału Palestyny na dwa państwa, co w Arabii Saudyjskiej odebrano jako zdradę. W USA ścierały się dwie koncepcje: Departament Stanu oraz siły zbrojne były przeciw inicjatywie. Jak wówczas argumentowano, miała ona obrócić Arabów, a w szczególności Saudyjczyków przeciw USA, jednak prezydent Harry Truman dał się przekonać doradcom, którzy twierdzili, że do tego nie dojdzie, bo Królestwo było uzależnione od amerykańskich technologii wydobywczych. Choć decyzję Stanów Zjednoczonych odebrano jako zdradę, a książe Faisal namawiał Ibn Sauda na zerwanie stosunków z USA, król odrzucił tę sugestię⁴. Z jednej strony wynikało to z potrzeby wydobycia ropy, a z drugiej – Królestwo obawiało się Transjordanii, która rządzona przez dynastię Haszemitów forsowała plan stworzenia Wielkiej Syrii, co w Arabii Saudyjskiej było odbierane jako zagrożenie dla suwerenności Królestwa. W efekcie, pod koniec 1947 r. Ibn Saud porozumiał się z USA, które zapewniły o swoim poparciu dla integralności terytorialnej Królestwa. W połowie maja 1949 r. król zwrócił się o pomoc militarną do USA i w zamian za przeszkolenie sił zbrojnych zaproponował Stanom Zjednoczonym dzierżawę bazy lotniczej w Az-Zahranie. Władzy zależało na trwałym traktacie sojuszniczym, ale tę propozycję USA odrzuciły. Z tego też powodu król zamiast długoletniej dzierżawy bazy zgodził się jedynie na 5-letni okres trwania umowy⁵.

Choć nie bez przeszkód, to współpraca militarna obu państw została nawiązana. W kolejnych latach stosunki ekonomiczne i militarne się rozwijały. W miarę jak rosła rola ropy naftowej jako nośnika energii, relacje obu państw stawały się coraz bliższe. Jednak nakładał się na nie konflikt izraelsko-arabski. Już w 1967 r., podczas wojny sześciodniowej, Arabia Saudyjska na krótko wstrzymała dostawy ropy. Znacznie poważniejsze efekty wywołało embargo nałożone w 1973 r. podczas wojny Jom Kipur. Wówczas celem saudyjskiej polityki było wywarcie na Stanach Zjednoczonych presji w celu zakończenia konfliktu przy uwzględnieniu interesów państw arabskich. Decyzja o embargu podbiła ceny ropy z poziomu z poniżej 30 do ponad 60 dol. i doprowadziła do kryzysu energetycznego na świecie. Królestwo osiągnęło zamierzone cele, a do tego stanowcza polityka doprowadziła do intensyfikacji stosunków gospodarczych z USA. Wymiana handlowa

³ B. Riedel, *Kings and Presidents. Inside the Special Relationship Between Saudi Arabia and America Since FDR*, Washington DC, 2018, s. 1-12.

⁴ Ibidem, s. 26.

⁵ J. Zdanowski, *Arabia Saudyjska*, Warszawa 2004, s. 141-142.

w cztery lata podskoczyła z poziomu 2,6 mld. dol. w 1974 r. do poziomu 10,6 mld. dol. 1978 r. Spory udział w tym miał zakup uzbrojenia⁶.

Czynnikiem zbliżającym USA i Królestwo był antykomunizm. W latach 70. XX w. Arabia Saudyjska prowadziła niezwykle aktywną politykę w tym zakresie, przyczyniając się do przekonania Egiptu, aby wydalil ze swojego terytorium radzieckich doradców wojskowych. Do tego Królestwo było aktywnym członkiem tzw. Klubu Safari, który przeciwdziałał rozszerzaniu się komunizmu w Afryce⁷. W okresie urzędowania Ronalda Reagana relacje amerykańsko-saudyjskie rozwijały się jeszcze intensywniej, głównie za sprawą rewolucji w Iranie, do której doszło w 1979 r. W jej wyniku USA utraciły kluczowego sojusznika w regionie. Nowe irańskie władze były wrogo nastawione do saudyjskiego królestwa, a do tego głosiły ideę eksportu szyickiej rewolucji. Dla Arabii Saudyjskiej było to szczególnie niebezpieczne, bowiem Prowincję Wschodnią, najbardziej roponośny teren Królestwa, zamieszkują w większości szyci, stąd istniały obawy, że ewentualne wystąpienie lokalnej ludności zagrozi bezpieczeństwu państwa. Wydarzenia w Iranie przełożyły się na intensyfikację kontaktów ze Stanami Zjednoczonymi i już w 1980 r. władze Arabii Saudyjskiej zwróciły się do USA o sprzedaż uzbrojenia. Przy czym, omawiając ówczesne relacje Królestwa z USA, należy mieć na uwadze, że Arabia Saudyjska nie manifestowała swojej proamerykańskiej postawy, z uwagi na rozwijający się wśród bliskowschodnich społeczeństw antyamerykanizm oraz islamizm⁸.

Wydarzenia, które miały miejsce na przełomie lat 70. i 80., na długo zdefiniowały relacje obu państw. Arabia Saudyjska w dalszym ciągu sprzedawała do Stanów Zjednoczonych ropę po cenach niższych niż te dla odbiorców w Azji⁹. Wraz z zakończeniem zimnej wojny i narodzinami ładu jednobiegunowego na Bliskim Wschodzie pojawiło się zagrożenie ze strony Iraku, który najechał na Kuwejt 2 sierpnia 1990 r. O pomoc w odzyskaniu suwerenności do USA zwrócił się kuwejcki następca stronu Saad Ibn Abd Allah. Arabia Saudyjska w obawie przez irackimi wojskami zezwoliła Stanom Zjednoczonym na utworzenie baz wojskowych na swoim terytorium, co spotkało się z negatywnym odbiorem części konserwatywnego społeczeństwa. Saudyjscy żołnierze weszli także w skład antyirackiej koalicji, która miała wyzwolić Kuwejt. Główną siłę stanowili Amerykanie. Iracka inwazja na Kuwejt i zwrócenie się o pomoc militarną do USA ukazały podziały w świecie arabskim. Przeciwno obecności zagranicznych żołnierzy protestowały rządy Algierii, Libii, Sudanu czy Jordanii. Po stronie Arabii Saudyjskiej i Kuwejtu stanęły natomiast państwa Rady Współpracy Zatoki (*Gulf Cooperation Council – GCC*), a także Maroko, Egipt oraz Syria, która w trakcie zimnej wojny blisko współpracowała ze Związkiem Radzieckim¹⁰.

⁶ Ibidem, s. 192-193.

⁷ M. Hyra, *Tajne służby Królestwa Arabii Saudyjskiej*, [w:] M. Górka (red.), *Wywiad i kontrwywiad w polityce międzynarodowej na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2016, s. 273-274.

⁸ J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, Warszawa 2020, s. 263-264.

⁹ M. Al-Rasheed, *King Salman and his son. Winning the USA, losing the rest*, [w:] M. Al-Rasheed (ed.), *Salman's Legacy. The Dilemmas of a new era in Saudi Arabia*, New York 2018, s. 241.

¹⁰ J. Zdanowski, *Historia...*, op. cit., s. 299-301.

Niewątpliwym wstrząsem dla dwustronnych relacji były zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 r. Większość zamachowców była obywatelami saudyjskimi, a za ich organizacją stał Saudyjczyk – Osama Bin Laden. Co więcej firma budowlana jego ojca była jedną z największych w Królestwie i realizowała inwestycje na zlecenie rządu. Ponadto pojawiały się informacje, że członkowie rodziny królewskiej pośrednio finansowali działalność Al-Kaidy poprzez wpłaty na rzecz islamskich fundacji charytatywnych¹¹. Powyższe fakty sprawiły, że wśród amerykańskiej klasy politycznej i społeczeństwa pojawiły się głosy wzywające do rewizji relacji z Królestwem Arabii Saudyjskiej. Zamachy nastąpiły w momencie, kiedy w dwustronnych relacjach pojawił się kryzys związany z konfliktem izraelsko-arabskim. Zdaniem ówczesnych władz Królestwa USA nie przykładały się odpowiednio do rozwiązania problemu. W sierpniu 2001 r. książę Abd Allah (późniejszy król w latach 2005-2015) zagroził zamrożeniem stosunków politycznych i wojskowych, jeśli USA nie zaangażują się w negocjacje. W listopadzie 2001 r. sekretarz stanu Collin Powell zapowiedział, że USA będą realizować nową politykę względem konfliktu izraelsko-arabskiego wspierającą powstanie dwóch państw. Na początku 2002 r. Arabia Saudyjska zaproponowała plan zakładający, że państwa arabskie uznają Izrael i znormalizują stosunki, o ile ten wycofa się z terytoriów zajętych w 1967 r. w tym także ze Wschodniej Jerozolimy. Jednak administracja George’a W. Busha nie wsparła inicjatywy w odpowiednim stopniu, bo prowadziła wojnę z terroryzmem, która wkrótce doprowadziła do inwazji na Irak¹².

Saudyjskie władze były sceptyczne interwencji, gdyż uważały, że obalenie Saddama Husajna doprowadzi do wzrostu irańskich wpływów w Iraku i całym regionie. Obawy Arabii Saudyjskiej budził także brak jasnych planów co do przyszłości Iraku po zakończeniu operacji militarnej. Saudyjczycy spodziewali się, że może to doprowadzić do potajemnego porozumienia Stanów Zjednoczonych z Iranem. W rzeczywistości wspierani przez Iran szyi duchowni w Iraku współpracowali z USA. Jak zauważa B. Keynoush, kooperację z szyitami w Iraku ułatwiał fakt, że wielu obywateli Arabii Saudyjskiej wyjechało do Iraku walczyć przeciwko siłom koalicji¹³.

PERCEPCJA WYBRANYCH WYDARZEŃ ARABSKIEJ WIOSNY W USA I ARABII SAUDYJSKIEJ

Wydarzenia, które w literaturze określane są Arabską Wiosną, rozpoczęły się w sposób nieoczekiwany pod koniec 2010 r., a ich początkiem było podpalenie się tunezyjskiego kupca, który w ten sposób zaprotestował przeciwko panującemu bezprawiu. Po śmierci mężczyzny, na ulice wyszli Tunezyjczycy, protestując przeciwko arogancji władzy. Z czasem protesty objęły większą liczbę państw w tym: Libię, Egipt, Syrię, Jemen, Bahrajn czy Jordanię. W mniejszej skali

¹¹ C. Unger, *House of Bush, House of Saud*, New York 2004, s. 179.

¹² D. Ottaway, *The King and Us: U.S. – Saudi Relations in the wake of 9/11*, "Foreign Affairs" 2009, Vol. 88, No. 3, s. 121-122.

¹³ B. Keynoush, *Saudi Arabia and Iran. Friends or Foes?*, New York 2016, s. 175-177.

wystąpienia obywateli miały też miejsce w Arabii Saudyjskiej, Omanie, Maroku czy Algierii. Z czasem ludność zaczęła się domagać ustąpienia przywódców. Wraz ze wzrostem napięcia w Tunezji z kraju wyjechał prezydent Zine El Abidine Ben Ali. Po kilku tygodniach protestów z urzędu zrezygnował również prezydent Egiptu Hosni Mubarak. W Libii obalono płk Muammara Kaddafiego. Nie wszędzie jednak doszło do zmiany władzy. W bogatych państwach GCC społeczeństwa zostały uspokojone poprzez transfery socjalne. Wyjątkiem był Bahrajn, gdzie użyto siły. Z kolei sytuacja w Syrii przerodziła się w wieloletnią wojnę domową¹⁴.

Tak jak różnie rozwijały się sytuacje w poszczególnych krajach, tak percepcja wydarzeń związanych z Arabską Wiosną była odmienna w Arabii Saudyjskiej i Stanach Zjednoczonych. USA wspierały demonstrantów protestujących w Tunezji, Libii, Egipcie, Syrii i Jemenie. Co warto podkreślić, przywódcy Tunezji, Egiptu i Jemenu byli sojusznikami Stanów Zjednoczonych¹⁵. To z kolei budziło znaczne obawy w Arabii Saudyjskiej, gdzie elity obawiały się, że w przypadku kiedy protesty wybuchną w Królestwie, wieloletni sojusznik stanie po stronie społeczeństwa. Po upadku reżimu Mubaraka w Egipcie część saudyjskiej elity uznała, że nastąpiła istotna zmiana w relacjach pomiędzy USA a Królestwem¹⁶. Wydarzenia w Tunezji i Egipcie wyjaśniają, dlaczego Arabia Saudyjska zdecydowanie postąpiła w przypadku wydarzeń w Bahrajnie. Większość społeczeństwa Królestwa stanowią szyici, którymi rządzi sunnicka rodzina królewska. Arabia Saudyjska obawiała się, że obalenie monarchii w Bahrajnie czy też porozumienie z ludnością szyicką sprawi, że wpływy w regionie zwiększy Iran, a także zachęci saudyjskich szyitów do podobnych działań. Stąd też miesiąc po rozpoczęciu protestów, 13 marca 2011 r., do Bahrajnu, na prośbę króla Hamada ibn Isy Al Chalify, wjechały siły Tarczy Półwyspu, zbrojnego ramienia GCC. Większą część kontyngentu stanowili saudyjscy żołnierze, wspierani przez policjantów ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Całą operacją dowodził saudyjski generał Mutlak al-Azima. Choć siły Tarczy Półwyspu nie uczestniczyły bezpośrednio w tłumieniu protestów, a jedynie zabezpieczyły krytyczną infrastrukturę, to ich obecność pozwoliła bahrajńskim służbom na opanowanie sytuacji. Fakt, że operacji dokonały siły GCC na wyraźną prośbę władz Królestwa, sprawił, że operacja nie wywołała zdecydowanej reakcji międzynarodowej z wyjątkiem protestów ze strony Iranu. USA także nie sprzeciwiły się operacji, dopiero w maju 2011 r. prezydent Barack Obama wypowiedział się na temat potrzeby dialogu pomiędzy rodziną królewską a opozycją¹⁷.

W przypadku Syrii cele Arabii Saudyjskiej i USA były zbieżne już kilka miesięcy od rozpoczęcia protestów. Arabia Saudyjska w obaleniu Baszara al-Asada widziała szansę na osłabienie irańskich wpływów w regionie. Gdyby sojusz irańsko-syryjski przestał istnieć, wówczas Iran miałby bardzo ograniczone możliwości oddziaływania w Libanie i na terenie Autonomii Palestyńskiej¹⁸. To głównie za sprawą saudyjskiej dyplomacji Syria została zawieszona w

¹⁴ J. Zdanowski, *Bunt czy rewolucja?*, Kraków 2011, *passim*.

¹⁵ M.L. Haas, *The United States and the Arab Spring*, New York 2018, s. 16-17.

¹⁶ Ibidem, s. 38.

¹⁷ Ibidem, s. 24.

¹⁸ A. Pohl, *Arabia Saudyjska wobec Arabskiej Wiosny*, „Przegląd Politologiczny” 2014, nr 1, s. 149.

prawach członka Ligi Państw Arabskich (LPA), a państwa członkowskie nałożyły sankcje na najważniejszych syryjskich polityków, a także wstrzymały inwestycje w Syrii. Królestwo przekonało także członków GCC do wydalenia syryjskich dyplomatów i odwołania swoich przedstawicieli¹⁹. USA, choć początkowo nie zajmowały jasnego stanowiska, to w wyniku coraz brutalniejszych działań syryjskiego rządu, w sierpniu 2011 r. wezwały al-Asada od opuszczenia stanowiska i przekazania władzy. Ponadto wspólnie z Arabią Saudyjską, ale też Turcją i Katarą wspierały grupy antyrządowe²⁰. Królestwo oczekiwało zdecydowanie większego zaangażowania Stanów Zjednoczonych w sprawy syryjskie, łącznie z przeprowadzeniem operacji militarnej, która miałaby obalić Baszara al-Asada²¹.

Jak widać stanowisko obu państw różniło się w zależności od sytuacji. USA zabiegami politycznymi przyczyniły się do zmiany władzy w Tunezji i Egipcie. Z kolei Arabia Saudyjska nie była w stanie temu zapobiec, za to udało jej się utrzymać status quo w Bahrajnie, gdzie rząd Stanów Zjednoczonych nie ingerował. W przypadku Syrii, choć oba państwa były zainteresowane odsunięciem Baszara al-Asada od władzy, a co za tym idzie ograniczenia wpływów Iranu w regionie, nie udało im się osiągnąć zamierzonych celów. Arabia Saudyjska nie miała ku temu możliwości militarnych, stąd próba skłonienia Stanów Zjednoczonych do użycia siły lub uzbrajania antyrządowych grup w najnowocześniejsze uzbrojenie. Administracja Obamy nie była tym zainteresowana z dwóch głównych powodów. Po pierwsze USA nie chciały się angażować w wojnę zastępczą pomiędzy Arabią Saudyjską a Iranem, która miała miejsce w Syrii. Drugim istotnym czynnikiem, jaki powstrzymał USA przed większym zaangażowaniem w konflikt syryjski, był fakt, że wiele spośród grup walczących z reżimem al-Asada to były radykalne organizacje islamistyczne. Stąd obawiano się, że po obaleniu al-Asada, to uzbrojenie mogłoby zostać użyte przeciwko Stanom Zjednoczonym lub ich sojusznikom²².

STOSUNKI DWUSTRONNE W LATACH 2015–2020

W 2012 r. Barack Obama został ponownie wybrany na prezydenta. W czasie drugiej kadencji polityka jego administracji względem Arabii Saudyjskiej nie uległa istotnym zmianom. Ta nastąpiła za to w Królestwie na początku 2015 r., kiedy na tron wstąpił Salman ibn Abd al-Aziz. Nowy król powołał na następcę tronu przyrodniego brata Mukrina, a z kolei księżę Muhammad ibn Najef został mianowany jego zastępcą. Był to pierwszy przypadek w historii Arabii Saudyjskiej, kiedy w kolejce do tronu stanął nie syn, a wnuk założyciela państwa Ibn Sauda. Salman przed objęciem był ministrem obrony. Kiedy zasiadł na tronie, swoje poprzednie stanowisko przekazał synowi – Muhammadowi, wówczas zaledwie 30-letniemu księciu, który nie był szerzej znany.

¹⁹ M. Hyra, *Zaangażowanie Arabii Saudyjskiej w aktualne konflikty na Bliskim Wschodzie – przyczyny i perspektywy*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, s. 51-53.

²⁰ M.L. Haas, *The United States...*, op. cit., s. 24-27.

²¹ M. Al-Rasheed, *King...*, op. cit., s. 237.

²² M.L. Haas, *The United States...*, op. cit., s. 27.

W pierwszych tygodniach urzędowania króla Salmana Arabia Saudyjska rozpoczęła operację militarną w Jemenie, gdzie trwała wojna domowa, a prezydent Abd Rabbuh Mansur Hadi musiał uciec ze stolicy w obliczu trwającej ofensywy grupy Huti wspieranej przez wojska wierne poprzednikowi Hadiego – Alemu Salehowi. Hadi przejął władzę w Jemenie w 2011 r. na fali Arabskiej Wiosny, po tym jak społeczeństwo protestowało przeciwko Salehowi, który rządził krajem od czasu zjednoczenia państwa w 1990 r. Konflikt wewnętrzny zażegnały długotrwałe mediacje GCC, na mocy których Saleh zrzekł się władzy w zamian za immunitet, co jednak ważne, na wysokich stanowiskach w armii pozostali ludzie wierni Salehowi.

Wydarzenia w Jemenie zmierzały do tego, że władzę w kraju przejmą Huti, którzy są szyitami, to budziło obawy, że Jemen stanie się kolejnym przyczółkiem Iranu na Bliskim Wschodzie. Uwzględniając rosnące wpływy Iranu w Iraku, Syrii i Libanie, władze Królestwa obawiały się okrążenia. Z tego powodu Arabia Saudyjska w marcu sformowała koalicję, do której weszły państwa GCC (bez Omanu), Egipt, Jordania, Maroko i Sudan i 26 marca 2015 r. rozpoczęła się operacja *Decisive Storm*, która miała przywrócić spokój w Jemenie i zapobiec przejściu władzy przez Hutich. W zamyśle miała to być krótka operacja powietrzna, mająca uderzać na pozycje Hutich. Po niespełna miesiącu książę Muhammad ibn Salman ogłosił koniec operacji i zapowiedział jej nową fazę pod kryptonimem *Restoring Hope*. W czasie operacji w Jemenie siły koalicji były wspierane logistycznie przez USA i Wielką Brytanię. Choć w konflikcie ginęli cywile, a Jemen stał się miejscem katastrofy humanitarnej, Stany Zjednoczone nie ingerowały w działania Arabii Saudyjskiej, choć militarnie też jej nie wsparły. Mimo że Arabia Saudyjska zaangażowała w Jemenie ogromne siły i środki, to nie była w stanie rozstrzygnąć konfliktu na drodze militarnej, dlatego przerodził się on w długotrwałą, krwawą wojnę²³.

Rozpoczęcie działań wojennych w Jemenie pokazało, że nowe władze Arabii Saudyjskiej są zdecydowane na to, aby samodzielnie kreować sytuację w najbliższym otoczeniu, bez powierzenia własnego bezpieczeństwa Stanom Zjednoczonym. Wojna w Jemenie stała się także okazją do budowy pozycji księcia Muhammada Ibn Salmana, który w czerwcu 2017 r. został mianowany następcą tronu.

Przyszły król wraz ze swoim ojcem od początku rządów prezentowali sceptyczne podejście do administracji Obamy. Salman nie pojechał do Camp David na pierwszy szczyt USA–GCC, do którego doszło w maju 2015 r. Zamiast króla do Stanów Zjednoczonych pojechał ówczesny następca tronu Muhammad Ibn Najef, a w delegacji znalazł się także książę Muhammad Ibn Salman. W efekcie szczytu USA zapewniły, że w przypadku agresji na państwa GCC lub w razie zagrożenia, użyją możliwych środków, w tym militarnych, w celu obrony arabskich partnerów. W komunikacie podsumowującym spotkanie padła też zapowiedź budowy partnerstwa strategicznego²⁴, co mogło być krokiem w kierunku sformalizowania sojuszu militarnego.

²³ J. Zdanowski, *Historia...*, op. cit., s. 390.

²⁴ The White House, *U.S. – Gulf Cooperation Council Camp David Joint Statement*, May 14, 2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/05/14/us-gulf-cooperation-council-camp-david-joint-statement> (10.12.2023).

To mogło nastąpić rok później podczas szczytu w Rijadzie. Zamiast tego we wspólnym oświadczeniu zaznaczono, że USA są gotowe, aby wspólnie z państwami GCC odstraszać i stawiać czoło wszystkim zewnętrznym zagrożeniom dla państw rady. Jednocześnie w dokumencie znalazł się zapis mówiący o tym, że państwa GCC, przy wsparciu Stanów Zjednoczonych, zobowiązały się do odgrywania większej roli w rozwiązywaniu regionalnych wyzwań²⁵.

W roku 2016 w USA odbyły się wybory prezydenckie, w wyniku których stanowisko objął republikanin Donald Trump. W czasie kampanii wyborczej Trump był negatywnie nastawiony do Arabii Saudyjskiej. Twierdził m.in., że Królestwo stało za zamachami na World Trade Center we wrześniu 2001 r. Kiedy jednak został prezydentem, w swoją pierwszą podróż w maju 2017 r. udał się do Arabii Saudyjskiej. Trump udał się do Królestwa z liczną delegacją, złożoną z doradców oraz przedsiębiorców. Jak później mówił, w czasie wizyty zawarto porozumienia o wartości 400 mld. dol., które miały przynieść nowe miejsca pracy zarówno w USA, jak i Arabii Saudyjskiej, dzięki czemu Królestwo realizowałoby zapisy programu *Saudi Vision 2030* zakładające zmniejszenie stopy bezrobocia²⁶. W trakcie wizyty Trumpa w Królestwie odbył się także szczyt, w którym udział wzięli przedstawiciele pięćdziesięciu państw muzułmańskich. W przemówieniu do zaproszonych liderów Trump wskazywał na rolę Iranu w eskalacji konfliktów w regionie, co było zasadniczą przemianą względem jego poprzednika, który próbował znormalizować relacje z tym państwem, czego kluczowym elementem było porozumienie nuklearne, oficjalnie popierane przez Arabię Saudyjską. Wizyta Trumpa w Królestwie, a także zmiana podejścia Stanów Zjednoczonych do Iranu, ułożyły na nowo relacje saudyjsko-amerykańskie na kolejne cztery lata. Bardziej sceptyczny pozostawał Kongres Stanów Zjednoczonych, który próbował blokować niektóre transakcje, choćby tę dotyczącą sprzedaży precyzyjnego uzbrojenia o wartości 500 mln. dol., co miało związek z operacją w Jemenie, w której ginęła ludność cywilna²⁷.

Okres urzędowania Donalda Trumpa w relacjach z Arabią Saudyjską cechował się przede wszystkim podejściem „biznesowym”. Transformacja gospodarcza zainicjowana przez Królestwo stała się okazją do wielkich inwestycji w Arabii Saudyjskiej i administracja Trumpa chciała to wykorzystać. Powodowało to, że USA nie naciskały na zakończenie wojny w Jemenie, a w momencie wprowadzenia blokady Kataru przez Arabię Saudyjską i jej sojuszników w czerwcu 2017 r. Trump nie ingerował w kryzys. Podobnie było w październiku 2018 r., kiedy w saudyjskim konsulacie w Stambule zamordowany został Dżamal Chaszukdzi, saudyjski dziennikarz, niechętny władzom Królestwa, piszący m.in. w „Washington Post”. Wówczas także Donald Trump nie zdecydował się na wyciągnięcie konsekwencji. Z kolei władze Królestwa nie zamierzały torpedować tzw. Porozumień Abrahamowych, w wyniku których w sierpniu 2020 r. doszło do normalizacji stosunków Zjednoczonych Emiratów Arabskich oraz

---

²⁵ The White House, *United States-Gulf Cooperation Council Second Summit Leaders Communique*, April 21, 2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/04/21/united-states-gulf-cooperation-council-second-summit-leaders-communicue> (10.12.2023).

²⁶ Kingdom of Saudi Arabia, *Saudi...*, op. cit., s. 39.

²⁷ M. Al-Rasheed, *King...*, op. cit., s. 237-242.

Bahrajnu z Izraelem. Choć Królestwo do nich nie przystąpiło, to udział Bahrajnu, państwa zależnego od Arabii Saudyjskiej, świadczy o poparciu tej inicjatywy.

Porażka Trumpa w wyborach prezydenckich w 2020 r. przyniosła kolejną zmianę w stosunkach saudyjskiego królestwa z największym sojusznikiem. Następca Trumpa Joe Biden już w czasie kampanii prezydenckiej stosował ostrą retorykę względem Arabii Saudyjskiej. Jedną z pierwszych decyzji po objęciu urzędu przez Bidena było ograniczenie wsparcia dla saudyjskiej operacji militarnej w Jemenie. Nowa administracja zamiast dozbrajać sojusznika zdecydowała się na poszukiwania możliwości rozwiązania konfliktu. Sporną kwestią była też możliwość powrotu do porozumienia nuklearnego z Iranem. Do tego, w pierwszych tygodniach urzędowania, Joe Biden odtajnił raport wywiadu, wskazujący na to, że saudyjski następca tronu stał za morderstwem dziennikarza Dżamala Chaszukdżiego. Mimo tego prezydent Biden poszukiwał możliwości współpracy z Królestwem i udał się do Arabii Saudyjskiej w połowie 2022 r., narażając się na krytykę obrońców praw człowieka. Głównym celem wizyty było nakłonienie Arabii Saudyjskiej do zwiększenia wydobycia ropy i obniżenia cen surowca, które mocno wzrosły po rosyjskiej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 r. Te z jednej strony zapewniały stały dostęp znacznych środków na prowadzenie działań wojennych, a z drugiej odbijały się na cenach paliw i inflacji w USA²⁸. Wizyta w tym zakresie zakończyła się niepowodzeniem.

Wydarzenia, jakie następowały w trakcie Arabskiej Wiosny oraz w latach po niej, mocno przełożyły się na politykę zarówno Stanów Zjednoczonych, jak i Arabii Saudyjskiej. Królestwo, w sferze bezpieczeństwa przez lata polegające na sojuszu z USA zostało zmuszone do rewizji polityki zagranicznej w tym zakresie. Fiasko poniosły działania w Syrii i Jemenie, gdzie mimo wielkich nakładów nie udało się pokonać Hutich, sprawiły, że Królestwo wróciło na drogę dyplomacji, przy czym zamiast bardzo bliskiej współpracy z USA zdecydowano się rozwijać relacje ze wszystkimi wpływowymi państwami globu. Niewątpliwie wpływ na to miał fakt, że po okresie Arabskiej Wiosny pozycja USA na Bliskim Wschodzie osłabła, głównie kosztem Rosji, która to uratowała prezydenta Syrii, ale także Chin coraz aktywniej działających w regionie.

WSPÓLPRACA ARABII SAUDYJSKIEJ Z INNYMI PAŃSTWAMI

Powyższe czynniki sprawiły, że Arabia Saudyjska zintensyfikowała poszukiwanie innych partnerów już w okresie po pierwszym szczycie USA-GCC. Jednym z kluczowych partnerów stają się Chiny. Współpraca saudyjsko-chińska sięga końca lat 70. XX wieku. Wówczas władze Królestwa nawiązały kontakty z komunistycznym rządem, choć oficjalnie uznawało rząd na Tajwanie, z którym intensywnie współpracowało, np. w dziedzinie rybołówstwa, rolnictwa czy zdrowia. W kolejnej dekadzie nastąpił rozwój wymiany handlowej, jednym z głównych przykładów był zakup chińskich pocisków balistycznych, których władze Królestwa nie były w stanie nabyć od USA i

---

²⁸ D.D. Kaye, *Bowing to the Prince. Why It's a Mistake for Biden to Visit Saudi Arabia*, June 3, 2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/saudi-arabia/2022-06-03/bowing-prince> (22.04.2024).

innych sojuszników. Wreszcie w 1990 r. oba państwa nawiązały stosunki dyplomatyczne. Rola Chin na Bliskim Wschodzie stale rosła, ale w stosunkach z Arabią Saudyjską przekładało się to głównie na relacje ekonomiczne, ze szczególnym naciskiem na sektor naftowy. Chiny postrzegają Arabię Saudyjską jako stabilnego dostawcę ropy naftowej, natomiast dla Arabii Saudyjskiej Chiny stanowią znaczący rynek zbytu²⁹.

W styczniu 2016 r. do Arabii Saudyjskiej przyjechał przywódca Chin Xi Jinping. Okazją było uruchomienie rafinerii Yasref w Janbu, której powstanie było wspólnym przedsięwzięciem Saudi Aramco i chińskiego Sinopec. Rok później Chiny odwiedził król Salman Ibn Abd al-Aziz. Był to kolejny sygnał zacieśniających się relacji bilateralnych. Jak dotąd najbardziej doniosłym wydarzeniem ukazującym pogłębiającą się współpracę obu państw był arabsko-chiński szczyt, który Arabia Saudyjska zorganizowała w Rijadzie w grudniu 2022 r. Efektem szczytu był wspólny komunikat zapowiadający rozwój współpracy chińsko-arabskiej, zwalczanie terroryzmu czy też przeciwdziałanie proliferacji broni nuklearnej³⁰.

Spotkania na wysokim szczeblu przynoszą konkretne rezultaty. Chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Arabii Saudyjskiej wzrosły skokowo w 2023 r. O ile w 2022 r. było to 8 projektów o szacowanej wartości 1,3 mld dol., o tyle w okresie od stycznia do września 2023 r. wartość 21 chińskich projektów osiągnęła 16,2 mld dol. Warto zaznaczyć, że były to projekty nienaftowe i obejmowały dziedziny takie jak odnawialne źródła energii, produkcja samochodów elektrycznych czy turystyka. Z punktu widzenia Królestwa niezwykle istotny jest fakt, że chińskie inwestycje w wielu przypadkach przybierają formę *joint ventures* z lokalnymi przedsiębiorstwami, co jest ważnym krokiem w kierunku dywersyfikacji saudyjskiej gospodarki³¹.

Jak już wspomniano w przeszłości Chiny dostarczały Arabii Saudyjskiej pociski balistyczne, była to technologia, której Królestwu nie chciały wówczas udostępnić Stany Zjednoczone. W przeszłości wielokrotnie zdarzało się, że USA blokowały sprzedaż uzbrojenia do Królestwa. W ostatnich latach Arabia Saudyjska miała problemy z zakupami w związku z wojną w Jemenie, gdzie w wyniku działań militarnych nierzadko ginęli cywile. W przypadku Chin takie problemy nie występują i Pekin jest otwarty na sprzedaż uzbrojenia bez stawiania warunków politycznych.

O rosnącej roli Chin jako partnera dla Arabii Saudyjskiej może świadczyć choćby fakt, że wśród przedmiotów nauczanych w szkołach w Królestwie znalazł się także język mandaryński. Władze Królestwa mówią o budowie partnerstwa strategicznego, ale nie zmienia to faktu, że w kwestii bezpieczeństwa głównym partnerem pozostają Stany Zjednoczone, których żołnierze stacjonują na terenie Arabii Saudyjskiej³².

²⁹ M. Woźniak-Bobińska, *Ukryty Smok: chińska polityka wobec Arabii Saudyjskiej*, „Historia i Polityka” 2017, nr 19(26), s. 45-50.

³⁰ Saudi Press Agency, *Riyadh Arab-China Summit for Cooperation and Development Issues Final Communiqué*, December 09, 2022, <https://www.spa.gov.sa/w1824646> (11.12.2023).

³¹ J. Crawford, *Record Chinese investment aids Saudi diversification*, December 4, 2023, <https://www.fdiintelligence.com/content/news/record-chinese-investment-aids-saudi-diversification-83240> (2.01.2024).

³² D. Bartlett, *China and Saudi Arabia: A Partnership Under Pressure*, November 20, 2023, <https://thediplomat.com/2023/11/china-and-saudi-arabia-a-partnership-under-pressure> (8.01.2024).

Chiny z kolei okazały się skutecznym partnerem w sprawie porozumienia saudyjsko-irańskiego. Oba państwa nie utrzymywały stosunków dyplomatycznych od początku 2016 r., kiedy to Królestwo poinformowało o egzekucji szyickiego duchownego Nimra an-Nimra. Informacja wywołała gwałtowne protesty w Iranie, które doprowadziły do ataków na saudyjską ambasadę i konsulat. Od tego czasu stosunki Arabii Saudyjskiej i Iranu były niezwykle napięte, punktem kulminacyjnym był atak we wrześniu 2019 r. na rafinerię należącą do Saudi Aramco. Choć Iran do ataku się nie przyznał, to zdaniem Królestwa, odpowiedzialność za ostrzał spoczywała na tym państwie. Po ataku napięcie powoli opadało, a dwa lata później strony zaczęły rozmowy w sprawie normalizacji stosunków. Ich organizatorem był Irak, ale to Chiny ostatecznie zostały uznane za państwo, które do tego doprowadziło, gdyż porozumienie pomiędzy Arabią Saudyjską a Iranem zostało podpisane w Pekinie w 2023 r. Za sprawą porozumienia Chiny pokazały, że są siłą, która potrafi zapewnić stabilizację w regionie, co nie udało się Stanom Zjednoczonym.

Arabia Saudyjska jest też otwarta na udział w organizacjach i grupach międzynarodowych, w których pierwszoplanową rolę odgrywają Chiny. Królestwo otrzymało zaproszenie do BRICS, skupiającej Brazylię, Rosję, Indie, Chiny i Południową Afrykę i na początku 2024 r. poinformowało, że przystąpi do grupy. Rok wcześniej zostało także Partnerem w Dialogu Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Nie oznacza to, że Arabia Saudyjska przeorientowała politykę zagraniczną w kierunku Chin, lecz to, że wykazuje otwartość na współpracę, która przynosi wymierne korzyści.

Z tych samych względów Królestwo rozwija stosunki z Rosją. Te w omawianym okresie początkowo były trudne, co wynikało z rozbieżnych interesów obu państw w Syrii. Saudyjczycy aktywnie dążyli do obalenia prezydenta al-Asada, z kolei Rosja aktywnie zaangażowała się w obronę syryjskiego przywódcy. Początkowo rosyjska polityka ograniczała się do dyplomacji i działań na forum RB ONZ, gdzie blokowano rezolucje otwierające drogę do interwencji zbrojnej w Syrii. Na znak protestu, Arabia Saudyjska, która w październiku 2013 r. została wybrana na niestałego członka rady, zrezygnowała z zasiadania w gremium. Jednocześnie Królestwo krytykowało radę jako niezdolną do wypełniania swoich obowiązków³³.

Choć interesy obu państw w Syrii były rozbieżne, to ceny ropy naftowej, które w kolejnych latach spadły były problemem zarówno dla Arabii Saudyjskiej, jak i Rosji. W listopadzie 2016 r. doszło do historycznego porozumienia, na mocy którego państwa OPEC oraz producenci nienależący do kartelu – w tym Rosja – osiągnęły porozumienie w sprawie zmniejszenia wydobycia, w celu podbicia ceny surowca na światowych rynkach. Efektem porozumienia było utworzenie nieformalnej grupy określanej jako OPEC Plus. Porozumienie naftowe otworzyło drogę do rozwoju relacji politycznych. W maju 2017 r. do Rosji pojechał ówczesny minister obrony Muhammad Ibn Salman, który spotkał się z Władimirem Putinem. Jesienią 2017 r. z

---

³³ J.M. Dorsey, *Saudi Arabia and Iran: the Battle for Hegemony That the Kingdom Cannot Win*, „Przegląd Strategiczny” 2016, nr 9, s. 365.

wizytą do Moskwy udał się król Salman. Wizyty zaowocowały powołaniem grupy roboczej mającej na celu stworzenie podstaw do rozwoju współpracy. W 2021 r. powołano Saudyjsko-Rosyjską Radę Biznesu, do tego państwa spotykają się w ramach wspólnej komisji międzyrządowej. W 2023 r. wolumen handlu pomiędzy Arabią Saudyjską a Rosją wyniósł 3,3 mld dol. Przy czym głównie opierał się na imporcie z Rosji metali, zbóż i mięsa. Królestwo rozpoczęło rozmowy z Rosją na temat zakupu systemu obrony przeciwlotniczej S-400. Do transakcji jednak nie doszło, bo USA zgodziły się sprzedać Arabii Saudyjskiej system THAAD. Dodatkowo Arabia Saudyjska była pierwszym państwem, które rozpoczęło produkcję komponentów do systemu we własnych zakładach, co wpisuje się w program transformacji gospodarczej *Saudi Vision 2030*³⁴.

Arabia Saudyjska nie zamierza też kończyć współpracy w ramach OPEC Plus. Choć Królestwo bardzo aktywnie rozwija sektor nienaftowy, to eksport ropy pozostaje głównym źródłem dochodów. Stąd też w interesie Arabii Saudyjskiej oraz Rosji jest utrzymywanie wysokich cen surowca. Królestwo korzysta również na zachodnich sankcjach, które nałożono na Rosję i kupuje od niej produkty ropopochodne po znacznie niższych cenach. Prawdopodobnie rosyjski surowiec jest wykorzystywany w saudyjskich elektrowniach, a ropa wydobywana z saudyjskich złóż trafia na eksport³⁵.

PODSUMOWANIE

Arabia Saudyjska oczekiwała sformalizowania współpracy z USA w formie paktu obronnego. Z kolei administracja Obamy, coraz bardziej zaangażowana w rywalizację z Chinami, dążyła do tego, aby państwa arabskie w większym stopniu zadbały o swoje bezpieczeństwo. Brak porozumienia z USA, zmieniająca się rzeczywistość na Bliskim Wschodzie, wynikająca m.in. z zaangażowania się Rosji po stronie reżimu al-Asada w Syrii, która pozwoliła mu utrzymać władzę w kraju, a także wzrost potęgi Chin sprawiły, że Arabia Saudyjska otworzyła się na współpracę z tymi państwami, co szczególnie uwidoczniło się wraz z objęciem władzy przez króla Salmana, rządzącego państwem wspólnie ze swoim synem, następcą tronu, księciem Muhammadem Ibn Salmanem.

O ile współpraca z Rosją dotyczy głównie sektora naftowego, o tyle relacje saudyjsko-chińskie rozwijają się na wielu polach. Chiny poprzez współpracę z Arabią Saudyjską, ale też Iranem, stały się istotnym graczem w regionie Bliskiego Wschodu, przyczyniając się do obniżenia napięcia w regionie.

---

³⁴ A. Helou, *Lockheed Martin strikes subcontractor deals in Saudi Arabia for local THAAD parts production*, February 5, 2024, <https://breakingdefense.com/2024/02/lockheed-martin-strikes-subcontractor-deals-in-saudi-arabia-for-local-thaad-parts-production> (11.02.2024).

³⁵ J. Lerch, *Saudi Arabia imports record Russian fuel oil in June as trade grows*, July 13, 2023, <https://www.reuters.com/business/energy/saudi-arabia-imports-record-russian-fuel-oil-june-trade-grows-2023-07-13> (13.02.2024).

Analiza wykazała, że Królestwo Arabii Saudyjskiej przeorientowało politykę zagraniczną, która oparta jest obecnie na współpracy z najbardziej wpływowymi państwami świata. Nie oznacza to, że relacje saudyjsko-amerykańskie zostały zerwane, natomiast ich rola w polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwa Królestwa została zmniejszona, co pokazało porozumienie saudyjsko-irańskie zawarte w Chinach. Przywołany w artykule przykład związany z chęcią zakupu systemów obrony przeciwrakietowej z Rosji posłużył z kolei do wywarcia presji na USA, które ostatecznie dostarczyły Królestwu system THAAD. Trudno jednak jednoznacznie określić, czy jest to zmiana trwała, czy jest to jedynie kolejny okres, kiedy więzi saudyjsko-amerykańskie uległy osłabieniu.

BIBLIOGRAFIA

- Al-Rasheed Modawi. 2018. King Salman and his son. Winning the USA, losing the rest. W Salmans's Legacy. The Dilemmas of a new era in Saudi Arabia, 235-250. New York: Oxford University Press.
- Bartlett Duncan. 2023 November 20. China and Saudi Arabia: A Partnership Under Pressure, <https://thediplomat.com/2023/11/china-and-saudi-arabia-a-partnership-under-pressure>.
- Crawford Joshua. 2023 December 4. Record Chinese investment aids Saudi diversification, <https://www.fdiintelligence.com/content/news/record-chinese-investment-aids-saudi-diversification-83240>.
- Dorsey James M. "Saudi Arabia and Iran: the Battle for Hegemony That the Kingdom Cannot Win". *Przegląd Strategiczny* 9: 357-373.
- Haas Mark L. 2018. *The United States and the Arab Spring*, New York: Routledge.
- Helou Agnes. 2024 February 5. Lockheed Martin strikes subcontractor deals in Saudi Arabia for local THAAD parts production, <https://breakingdefense.com/2024/02/lockheed-martin-strikes-subcontractor-deals-in-saudi-arabia-for-local-thaad-parts-production>
- Hyra Michał. 2016. „Zaangażowanie Arabii Saudyjskiej w aktualne konflikty na Bliskim Wschodzie – przyczyny i perspektywy”. *Przegląd Geopolityczny* 17: 50-62.
- Hyra Michał. 2016. Tajne służby Królestwa Arabii Saudyjskiej. W Wywiad i kontrwywiad w polityce międzynarodowej na przełomie XX i XXI wieku, 269-279. Warszawa: Difin.
- Kaye Dalia D. 2022 June 3. Bowing to the Prince. Why It's a Mistake for Biden to Visit Saudi Arabia, <https://www.foreignaffairs.com/articles/saudi-arabia/2022-06-03/bowing-prince>.
- Keynoush Banafsheh. 2016. *Saudi Arabia and Iran. Friends or Foes?* New York: Palgrave Macmillan.
- Kingdom of Saudi Arabia. *Saudi Vision 2030*.
- Lerch Jeslyn, 2023 July 13. Saudi Arabia imports record Russian fuel oil in June as trade grows, <https://www.reuters.com/business/energy/saudi-arabia-imports-record-russian-fuel-oil-june-trade-grows-2023-07-13>.

- Ottaway David. 2009. „The King and Us: U.S. – Saudi Relations in the wake of 9/11”. *Foreign Affairs* 88(3): 121-131.
- Pohl Artur. 2014. „Arabia Saudyjska wobec Arabskiej Wiosny”. *Przegląd Politologiczny* 1: 143-157.
- Riedel Bruce. 2018. *Kings and Presidents. Inside the Special Relationship Between Saudi Arabia and America Since FDR*, Washington DC: Brookings.
- Saudi Press Agency, Riyadh Arab-China Summit for Cooperation and Development Issues Final Communique, 2022 December 09. <https://www.spa.gov.sa/w1824646>.
- The White House, 2016 April 21. United States-Gulf Cooperation Council Second Summit Leaders Communique, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/04/21/united-states-gulf-cooperation-council-second-summit-leaders-communicue>.
- The White House. 2015 May 14. U.S. – Gulf Cooperation Council Camp David Joint Statement, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/05/14/us-gulf-cooperation-council-camp-david-joint-statement>.
- Unger Craig. 2004. *House of Bush, House of Saud*, New York: Scribner.
- Woźniak-Bobińska Marta. 2017. „Ukryty Smok: chińska polityka wobec Arabii Saudyjskiej”. *Historia i Polityka* 19(26): 43-59.
- Zdanowski Jerzy. 2004. *Arabia Saudyjska*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ASKON.
- Zdanowski Jerzy. 2011. *Bunt czy rewolucja?* Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Zdanowski Jerzy. 2020. *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.
- Zdanowski Jerzy. 2020. *Najnowsza historia Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*. Warszawa: Dialog.

Sandra JOKSTA

Baltic International Academy, Latvia,

Faculty of Law

sandra.joksta@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6242-8411>

Tatjana JURKEVIČA

Baltic International Academy, Latvia

Faculty of Law

<https://orcid.org/0000-0002-6242-8411>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.04>

FATF – KEY GLOBAL AML ARCHITECT. FROM FRINGE INSTITUTION TO KEY BODY OF GOVERNANCE

ABSTRACT: The purpose of the article is to question the added value of the Financial Action Task Force (further – FATF) experimental governance strategy in the development of anti-money laundering (further – AML) policies by providing insight into the regulatory mechanism of AML on European Union level (further – EU) from the angle of the advocates’ sector. The article gives insight on the notion of “experimental governance” from the perspective where traditional forms of authority that exist in the national legislation, are being destabilised and new ones are created, providing accountability mechanisms for it. For the purpose of the analysis of the said notion, the author will make a reference to FATF recommendations binding for legal professionals as by attributing advocates the AML “gatekeeper” role, these legal professionals are indirectly considered as facilitators of money laundering by the global institutional regulatory regime. The following main conclusions could be drawn: 1. Good governance is not always the same as democratic governance. This should be attributed to the incentives of the AML legislative package to establish European supervisory body (further – AMLA), granting it powers to issue decisions that are legally binding also to legal professionals – advocates, thus narrowing the boundaries of advocate’s immunity concept as it restricts the vital component – independence of advocates – the core element of the legal profession itself, which can not be altered without negative consequences on the rule of law. 2. The legal concerns exist that the chosen regulatory strategy by setting AML framework goals at supranational level puts the rule of law at risk. The content and rationale of the AML legislative package need to be in line with the principles of conferral, proportionality, and subsidiarity with respect to the limits of the powers of EU, as set out in Article 5 of the Treaty on European Union, thus ensuring the sound governance of Union competences within the limits of the competences conferred upon it by the Member states in the Treaties.

KEYWORDS: advocats, anti-money laundering, experimental governance, Financial Action Task Force, independence, rule of law

---

FATF – KLUCZOWY GLOBALNY ARCHITEKT AML. OD INSTYTUCJI PERYFERYJNEJ DO KLUCZOWEGO ORGANU ZARZĄDZANIA

ABSTRAKT: Celem artykułu jest ocena wartości dodanej strategii eksperymentalnego zarządzania stosowanej przez Grupę Specjalną ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF) w kształtowaniu polityki przeciwdziałania praniu pieniędzy (*anti-money laundering* – AML) poprzez przedstawienie mechanizmu regulacyjnego AML na poziomie Unii Europejskiej (UE) z perspektywy sektora adwokackiego. Artykuł przedstawia pojęcie „eksperymentalnego zarządzania” w kontekście destabilizacji tradycyjnych form władzy istniejących w prawie krajowym i tworzenia nowych mechanizmów odpowiedzialności. W celu analizy tego pojęcia autor odnosi się do rekomendacji FATF, które są wiążące dla przedstawicieli zawodów prawniczych, ponieważ przypisując adwokatom rolę „strażników” systemu AML, globalny system regulacyjny pośrednio uznaje ich za osoby potencjalnie ułatwiające proceder prania pieniędzy. Z analizy można wyciągnąć

następujące główne wnioski: 1. Dobre zarządzanie nie zawsze oznacza zarządzanie demokratyczne. Wynika to z faktu, że pakiet legislacyjny AML przewiduje utworzenie Europejskiego Urzędu ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (AMLA), który będzie miał uprawnienia do wydawania prawnie wiążących decyzji wobec przedstawicieli zawodów prawniczych – adwokatów. Ogranicza to zakres immunitetu adwokackiego, podważając jego kluczowy element – niezależność adwokatów, co może negatywnie wpłynąć na praworządność. 2. Istnieją obawy prawne dotyczące wybranej strategii regulacyjnej. Ustanowienie ram AML na poziomie ponadnarodowym może stwarzać zagrożenie dla praworządności. Treść i uzasadnienie pakietu legislacyjnego AML powinny być zgodne z zasadami przyznania, proporcjonalności i pomocniczości, określonymi w artykule 5. Traktatu o Unii Europejskiej, co zapewni właściwe zarządzanie kompetencjami Unii w granicach uprawnień przyznanych jej przez państwa członkowskie w traktatach.

SŁOWA KLUCZOWE: adwokaci, przeciwdziałanie praniu pieniędzy, eksperymentalne zarządzanie, Grupa Specjalna ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy, niezależność, praworządność

INTRODUCTION

When contemplating about the idea of this article, the author was inspired by the famous Indian economist and philosopher Amartya Kumar Sen's view on democracy, saying that "country does not have to be deemed fit *for* democracy; rather, it has to become fit *through* democracy".

There are two fundamental aspects at the basis of democratic society – the rule of law and justice. The rule of law cannot exist without defence and without an advocate there can be no rule of law. Defense is not imaginable without the client's right to freely communicate information with his advocate, and legitimately expects that all information provided to his person of trust will remain confidential. This principle of legal certainty and trust bears an absolute character, it cannot be diminished, conditioned, or withdrawn in certain situations apart from advocates professional duty.

The dominant and constantly augmenting need for maximum transparency and subjectiveness to the requirements of stringent surveillance activities of those persons who are considered to be the subjects of anti-money laundering (further – AML) legislation perspective, is being implemented by issuing new legislative acts (new standards or rulebooks) via certain form of supra-national governance and "by all means", ignoring the division of state powers in democratic society and an advocate's role in it.

The origins of advocate as a "gatekeeper" can be traced back to the introduction of this connotation by FATF, indicating the link between the legal services and the money laundering trends, due to the complicated legal and financial character of money laundering operations. By attributing the advocate a gatekeeper's role and thus subjecting the legal professional to strict AML regulation (duty to disclose information entrusted to the advocate by his client to competent authorities in case suspicions about money laundering arouse, criminalization of the advocate's intervention in money laundering activities, creation of the European supervisory body (further – AMLA) as supervisor for the non-financial professions), advocate has to conflict his professional confidentiality duty towards his client and so does the concept of self-regulation of the profession, established long time ago in legal profession's tradition and practice and supported at the national level by substantive

laws and codes, and principles. In this way, a new paradigm is created in that the advocate must transform from the client's defender to its accuser.

This article is devoted to a brief overview of how AML is regulated at EU level and what consequences does the supranational interference in the form of one centralized body of surveillance and policy maker may cause to legal professionals – advocats. The author will focus on the notion of independence of the legal profession and how the new rulebook of AML changes the shape and scope of this independence, thus affecting the fundamental democratic right to legal defense.

The aim of the article is to question the added value of the FATF's experimental governance strategy in AML policy development by providing an insight into the regulatory mechanism of AML at the EU level from the angle of advocates' sector.

Several tasks have been defined within the framework of this article. To provide information on the transformation of FATF from fringe institution and soft-law mechanism into a leading example of experimental governance in setting AML standards and policies. The creation of AMLA, a surveillance body for non-financial AML subjects, including advocates, and how this form of governance affects and collides with the cornerstone of the advocate's profession, independence.

Initially, FATF was established as a soft-law mechanism (participation of its members on a voluntary basis, and FATF as an institution or governing body does not operate in accordance with binding treaty obligations), and has found a way to become an influential AML standard setter globally and its standards being implemented in a coercive way. In order to better illustrate the major shift in the FATF mandate of action, the author will make a reference to the initial Economic Declaration of FATF of July 16, 1989¹, then to FATF Mandate of April 12, 2019² and finally to FATF Ministerial Mandate of April 21, 2022³.

In accordance with the Ministerial Economic Declaration of the G7 Summit in Paris July 16, 1989 the world's economic situation presented three main challenges: (1) the choice and the implementation of measures needed to maintain balanced and sustained growth, counter inflation, create jobs and promote social justice; (2) the development and further integration of developing countries into the world economy and (3) the urgent need to protect the environment for future generations.

The Ministerial Mandate of April 12, 2019, revised the previous one, broadening the scope of activity and competence of FATF in money laundering, terrorist financing and identified the following tasks: (1) identification analysis of money laundering, terrorist financing and other threats to the integrity of financial system; (2) development of international standards; (3) assessment and monitoring the members of FATF through peer-reviews, follow up processes;

---

¹ Economic Declaration, Paris, July 16, 1989, <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1989paris/communique/index.html>.

² FATF Mandate of April 12, 2019, <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/mandate-of-the-fatf.html> (2.12.2024).

³ FATF Ministerial Mandate of April 21, 2022, <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/FATF/FATF-Ministerial-Declaration-April-2022.pdf.coredownload.pdf>.

(4) promotion of full and effective implementation of FATF Recommendations by all countries. In 2001, the FATF expanded its mandate to also combat terrorist financing.

In accordance with the Ministerial Mandate of April 21, 2022, FATF reaffirmed that it is at the centre of the international effort to take decisive, co-ordinated and effective action against these threats of crime, terrorism, corruption, and the destruction of environment and called upon all jurisdictions to remain vigilant of the threats to the integrity, safety and security of the international financial system arising from the actions of the Russian Federation, commitment to effectively implement the United Nations Convention Against corruption by designing FATF Recommendations, and pursue work on the misuse of citizenship by investment schemes and complicit financial and non-financial professional services providers by the corrupt to implement FATF standards, recovery of criminal proceeds remains insufficient. Meaningful and effective asset recovery helps eliminate incentives for criminal activity, including corruption and tax crimes.

FATF has gained its influence and power through a decision-making process that is characterized as an experimental governance example by setting standards for the AML regime globally (40+ Recommendations⁴), evaluating, and revising them. From the revisions, FATF learns of the challenges and solutions that will be further implemented in these standards.

The FATF decision-making methodology can be characterized by what is referred to as ‘experimentalist architecture’ according to the characteristics identified by Sabel and Zeitlin⁵.

1. Relevant actors (often states and international institutions) set framework goals and metrics to gauge progress. FATF sets the framework goals (40+ Recommendations) and metrics to evaluate how these goals are being reached. After establishing goals, the mutual evaluation phase follows. It is conducted by FATF teams of experts (comprising FATF members and/or international organizations) and usually is conducted on-site.
2. Lower-level units are obliged to implement policies aimed at meeting those standards, but are given autonomy to implement the policies they deem most appropriate;
3. In return for that autonomy, they must report regularly on their performance and participate in a peer review that compares their performance to others. A detailed ‘common methodology’ is being developed. The members discuss the results in a peer review in the plenary. Unsatisfactory results must be monitored once again and discussed at the next Plenary session. This leads to the result that States are required to write their own legislation to ensure compliance with it.
4. The collective wisdom gained from implementation and evaluation is taken into account as the goals, metrics, and procedures are periodically reviewed and revised by

---

⁴ FATF International standards on combatting money laundering and the financing of terrorism and proliferation, The FATF Recommendations.

⁵ Ch.F. Sabel, J. Zeitlin, Learning from difference: The new architecture of experimentalist governance in the EU. “European Law Journal” 2008 14(3): 271-327, https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2527&context=faculty_scholarship (2.12.2024).

participants. FATF, together with interpretative notes and guidelines, creates the foundation of cascading AML legislation in the EU. The requirements of the updates are reflected in the AML directives, which set implementation deadlines for member states. The European Commission is in charge and is a body for transposing the surveillance of the AML directive into the national legislation of member states. It has authority to use measures of coercion for member states for non-compliance.

Furthermore, the requirements of AML directives are reflected in the national legislation in the applicable laws on anti-money laundering and proliferation of terrorist financing. In case of non-compliance, or partial compliance, FATF uses its strongest measure of incentive, blacklisting of non-compliant countries by creating gray and black lists

To reach a general compliance with the FATF AML Rulebook or 40+ Recommendations, measures of coercion are needed. As was mentioned earlier, FATF initially was established as a soft-law mechanism, and it still preserves this characteristic; it cannot apply sanctions or other material sanctions towards its members, but instead it uses a very strong mechanism of coercion.

It is interesting to note that FATF does not penalize or sanction these countries directly, but the result is achieved through third parties – institutions and banks who refrain from cooperation with the listed countries by taking the decision themselves. Thus, the listed or non-compliant country faces the risk of being excluded from the market, risk of reputation, risk of destabilising economy, etc.

For the purposes of this article, the author will look at recent European Commission's package of legislation called AML package, presented on July 20, 2021⁶. The main changes brought with the new AML package are directed towards the greater transparency requirements in AML questions, primarily aimed at improving processes for detecting suspicious transactions and activities and closing loopholes that criminals exploit to launder illicit proceeds or finance terrorist activities through the financial system. The author will focus attention on two legislative documents it comprises, the VI Directive on AML/CFT that will replace the existing IV Directive 2015/849/EU (further – 6th AMLD⁷) and the European Commission's proposal for a regulation establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering Terrorism Financing of Terrorism (further – AMLA)⁸.

Advocat is a person who implements the third state power – by securing the rights to defense for his or her clients, the fundamental rights to fair justice have been implemented. It is an essential component of the legal system and, as such, its operation and supervision must have regard to each's

---

⁶ Pricewaterhouse Coopers International (PwC), European Commission's package of legislation called AML package, presented on July 20, 2021, <https://www.pwc.pl/en/articles/eu-aml-package.html> (2.12.2024).

⁷ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0420> (2.12.2024).

⁸ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) 1094/2010, (EU) 1095/2010, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0421> (2.12.2024).

State's unique legal system of each state and the rule of law mechanism of each state. Article 6 of the European Convention on Human Rights⁹ and Article 47 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union¹⁰ states that advocates for independence are integral components of the right to a fair trial. And this should be respected by others.

When analyzing the notion of independence of the legal profession, a reference should be made to the Charter of core principles of the European legal profession adopted on November 24, 2006. The Charter entails the core principles regarding the advocate profession, and it serves as a support for advocacies that stand for their independence as well as about the role of an advocate in the society. According to the Charter “a lawyer needs to be free – politically, economically and intellectually – in pursuing his or her activities of advising and representing the client. This means that the lawyer must be independent of the state and other powerful interests (...). The lawyer's membership in a liberal profession and the authority derived from that membership helps to maintain independence, and bar associations must play an important role in helping to ensure the independence of the lawyer. Self regulation of the profession is seen as vital in buttressing the independence of the individual lawyer”¹¹.

Each state has its own regulatory body that governs and monitors the activities of advocates (further, the SRB). The main task is to care about the prestige of advocate profession, to ensure the professional development of legal professionals, by providing and obtaining the knowledge and practice in order to implement the tasks laid down in the national legislation binding for advocates in line with principles of democracy. These institutions are specifically designed for these tasks, as they are professional SRBs and they monitor the activities within the legal profession according to fundamental rights and freedoms and rules and principles of democracy. It is important to note the autonomy of SRBs in decision making towards advocates. They must be independent in their activities.

Nonetheless, with the establishment of new AMLA reglamentation, a situation can be faced that reflects the dual nature of law. Although the importance of independent lawyers and an independent bar has recently been recognized by the European Commission in its 2021 Rule

---

⁹ European Convention of Human Rights, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (2.12.2024).

¹⁰ Official Journal of the European Communities. 2000. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01), https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.

¹¹ The European Court of Human Rights. 2003. Applications nos. 23145/93 and 25091/94 Case of Elci and Others V. Turkey. In [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-61442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61442%22]}), § 669. See also § 3 of the Reply to the recommendation 2121 (2018) of the parliamentary assembly of the Council of Europe (DoC.14825, 5 February 2019: “The Committee of Ministers agrees with the Assembly that lawyers play a vital role in the administration of justice and that the free exercise of the profession of lawyer is indispensable to the full implementation of the fundamental right to a fair trial guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights. In this respect, the Committee of Ministers is concerned by the threats, in certain national contexts, to the safety and independence of lawyers as well as to their ability to perform their professional duties effectively. This is particularly the case for defence lawyers in criminal proceedings.”, The European Court of Human Rights. 2019. Applications nos. 4133/16 and 31542/16. Ahmet Tunç and Zeynep Tunç against Turkey and Ahmet Tunç and Güler Yerbasan against Turkey, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191117%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191117%22]}) (2.12.2024).

of Law Report, “legal professions play a fundamental role in ensuring the protection of fundamental rights and strengthening the rule of law. An effective justice system requires that lawyers be free to pursue their activities of advising and representing their clients, and bar associations play an important role in helping to guarantee lawyers’ independence and professional integrity”¹².

12 and in Recital 80 of the proposed AML Regulation¹³ “in accordance with the case – law of the European Court of Human Rights, a system of first instance reporting to a self-regulatory body constitutes an important safeguard for upholding the protection of fundamental rights as concerns the reporting obligations applicable to lawyers. Member states should provide the means and manner by which to achieve the protection of professional secrecy, confidentiality, and privacy.

Article 38 of the proposed 6th AML Directive provides that member states must ensure that the activities of SRBs that supervise AML compliance are subject to oversight by a public authority. The suggested rules on national supervision will disrupt the current rule of law balance necessary to deliver lawyer regulation that is independent of Member State interference.

It seems that the Commission has not taken into consideration the existing regulations applying to the legal profession and the measures put in place by the Bars. Self-regulation, especially independence of Bars, implies freedom from state intervention. Hence, the powers conferred to a national public authority by Article 38 of the proposed 6th AML Directive are incompatible with the independence of bars.

According to the proposal for an AMLA regulation,¹⁴ the AMLA shall have full discretion to establish a breach of Union law. In accordance with Article 32 (1) AMLA shall have powers over supervisory authorities “where a supervisory authority in the non-financial sector has not applied the Union acts or the national legislation referred to in Article 1 (2), or has applied them in a way which appears to be breach of Union law, in particular by failing to ensure that the entity under its supervision or oversight satisfies the requirements laid down in those acts or in that legislation.” AMLA may therefore act as soon as there “appears” to be a breach of Union law. Moreover, AMLA will have access to the information without any limitations. As soon as there appears to be such a breach in the view of AMLA (Article 32 (2)) “the supervisory authority shall, without delay, provide the Authority with all information which the Authority considers necessary for its investigation including information on how the Union acts or in that legislation referred to in Article 1 (2) are applied in accordance with Union law. Whenever requesting information from the supervisory authority concerned has proven, or is deemed to

---

¹² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and Committee of the Regions: 2021 Rule of Law Report, the rule of law situation in the European Union COM (2021) 700 final. In <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0700> (2.12.2024).

¹³ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) 1094/2010, (EU) 1095/2010, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0421> (2.12.2024).

¹⁴ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) 1094/2010, (EU) 1095/2010. In <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0421> (2.12.2024).

be, insufficient to obtain the information that is deemed necessary for the purposes of investigating an alleged breach or non-application of Union law, the Authority may, after having informed the supervisory authority, address a duly justified and reasoned request for information directly to other supervisory authorities”.

The addressee of such a request shall provide the Authority with clear, accurate and complete information without any undue delay”. (Article 32.2. of Proposal for an AMLA regulation).

Nonobstant of the independence and autonomy of SRBs, AMLA according to the regulation will be entitled to issue legally binding decisions, thus overtaking the administrative and judicial role of the SRB itself.

One of the fundamental values of democratic states is the principle of separation of state powers with an aim to overturn the centralization of power within the hands of one institution or official. State powers have to co-exist alongside each other; they cannot be ranged vertically. All three powers (executive, legislative, and judicial) are equally important, interconnected, and coacting closely within the united system thus securing the sound operation of the state mechanism on the whole. These three powers supplement each other and, if needed, slow down. This regulatory mechanism can be compared to the balance mechanism whose rationale is to ensure justice and the right to fair trial in society. By influencing one of those powers, the balance has been distorted at the rest of the two, and the fundamental rights and values are being put under risk, and thus democracy itself. The consequences of the proposed regulation manifest themselves in centralized powers granted to one institution, which contradicts in substance to the principle of separation of state powers.

SHORT CONCLUSIONS

The independence of advocats is the core element of the legal profession itself, it can not be altered without negative consequences on the rule of law.

The legal concerns that the chosen regulatory strategy gives rise to setting framework goals at supranational level, the AML package puts the rule of law at risk. The content and rationale of the AML package must be in line with the principles of conferral, proportionality, and subsidiarity with respect to the limits of the powers of EU, as set out in Article 5 of the Treaty on the European Union, thus ensuring the sound governance of Union competences within the limits of the competences conferred upon it by the Member states in the Treaties.

By atributing the advocate to the role of a gatekeeper and thus subjecting the legal professional to strict AML regulation, the advocate must conflict his requirements of professional duty requirements with the duty of secrecy toward his client, established a long time ago in legal profession’s tradition and practice and supported on the national level by substantive laws, codes, and principles.

Good governance is not always the same as democratic governance. This should be attributed to the incentives of the AML package to establish European supervisory body (further – AMLA),

granting it powers to issue decisions that are legally binding also to legal professionals - advocates, thus narrowing the boundaries of advocate's immunity concept as it restricts the vital component – advocates' independence in exercising their profession as stemming from the traditions of the profession and as stipulated by the normative legislation binding for advocates.

REFERENCES

- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and Committee of the Regions: 2021 Rule of Law Report, the rule of law situation in the European Union COM (2021) 700 final. In <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0700>.
- Council of Europe, Parliamentary Assembly. 2018. The case for drafting a European convention on the profession of lawyer. Recommendation 2121 (2018). DoC.14825. In <https://pace.coe.int/en/files/24466/html>.
- Declaration of the Ministers of the Financial Action Task Force 21 April. 2022. In <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/FATF/FATF-Ministerial-Declaration-April-2022.pdf.coredownload.pdf>.
- European Convention of Human Rights. In https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.
- FATF Mandate of April 12, 2019. In <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/mandate-of-the-fatf.html>.
- G7 Information Center. 1989. Economic Declaration, Paris, July 16, 1989. In <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1989paris/communique/index.html>.
- Grūbe Gints. 2024. Karš maina tiesiskuma izpratni un samazina vārda brīvību. Saruna ar juristu Lauri Liepu. In <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/brivibas-bulvaris/kars-maina-tiesiskuma-izpratni-un-samazina-varda-brivibu.-saruna.a193151/>.
- Leškoviča Alisa. 2024. Aml Regula. Vai Skaidras Naudas Darījumu Aizliegums, Ko Mainīs Latvijā? In <https://advokatapadomi.com/aml-regula-vai-skaidras-naudas-darijumu-aizliegums-ko-mainis-latvija/>.
- Leškoviča Alisa. 2024. Jaunā Aml Regula. Faktiskā Īpašnieka Pārbaudes Kļūs Sarežģītākas. In <https://advokatapadomi.com/jauna-aml-regula-faktiska-ipasnieka-parbaudes-klus-sarezgitakas/>.
- Leškoviča Alisa. 2024. Kā jaunā “AML Pakotne” ietekmēs AML subjektus un biznesu? Sākums. In <https://advokatapadomi.com/ka-jauna-aml-pakotne-ietekmes-aml-subjektus-un-biznesu-sakums/>.
- Lieljuksis Aldis, Tilhena Marta. 2020. Problems in Application of Ant-money Laundering and Terrorism and Proliferation Financing Legal Regulations in Non-Financial Sector. Riga Stradiņš University. In <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/2064>.
- Official Journal of the European Communities. 2000. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01). In https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.
- Pricewaterhouse Coopers International (PwC). 2021. European Commission's package of legislation called AML package, presented on July 20, 2021. In <https://www.pwc.pl/en/articles/eu-aml-package.html>.

- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. COM/2021/420. In <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0420>.
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) 1094/2010, (EU) 1095/2010. In <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0421>.
- Sabel Charles F., Zeitlin Jonathan. 2008. "Learning from difference: The new architecture of experimentalist governance in the EU." *European Law Journal* 14(3): 271-327. https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2527&context=faculty_scholarship.
- The Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). 2013. Charter of Core Principles of the European Legal Profession. In https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf.
- The European Court of Human Rights. 2003. Applications nos. 23145/93 and 25091/94 Case of Elci and Others V. Turkey. In [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-61442%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-61442%22]).
- The European Court of Human Rights. 2019. Applications nos. 4133/16 and 31542/16. Ahmet Tunç and Zeynep Tunç against Turkey and Ahmet Tunç and Güler Yerbasan against Turkey. In [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-191117%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-191117%22]).
- Veidemane-Bērziņa Zane. 2024. Tuvojas būtiskas izmaiņas naudas atmazgāšanas apkarošanā. In <https://ellex.legal/lv/tuvojas-butiskas-izmainas-naudas-atmazgasanas-apkarosana/>.

Magdalena FITERNICKA-GORZKO

Uniwersytet Pomorski w Słupsku

Instytut Bezpieczeństwa i Socjologii

magdalena.fiternicka@upsl.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4544-6730>

Marek GORZKO

Uniwersytet Pomorski w Słupsku

Instytut Bezpieczeństwa i Socjologii

marek.gorzko@upsl.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-1134-1148>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.05>

KONCEPCJA KAPITALIZMU INWIGILACJI SHOSHANY ZUBOFF Z PERSPEKTYWY NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

ABSTRAKT: Artykuł zawiera omówienie koncepcji kapitalizmu inwigilacji (kapitalizmu nadzoru) autorstwa Shoshany Zuboff ujmowanego przez nią jako nowa forma porządku ekonomicznego o poważnych, negatywnych konsekwencjach dla ładu społecznego. Koncepcja władzy instrumentalnej sformułowana przez Zuboff rzuca nowe światło na problematykę władzy i kontroli we współczesnym społeczeństwie i problem relacji pomiędzy władzą instrumentalną a tradycyjnymi (zwłaszcza demokratycznymi) strukturami kontroli, zwraca uwagę na implikacje jej globalnego charakteru, problemy związane z automatyzacją decyzji w oparciu o algorytmy. Istotnym elementem analiz Zuboff jest prześledzenie negatywnych konsekwencji rozwoju nowej formy władzy dla funkcjonowania jednostek w społeczeństwie. Opis tych konsekwencji zarówno na poziomie systemu społecznego, jak i jednostkowym można potraktować jako przykład nakreślenia mapy zagrożeń istotnych z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie.

SŁOWA KLUCZOWE: kapitalizm inwigilacji, modyfikacja behawioralna, zagrożenia prywatności, zagrożenia autonomii jednostki, władza instrumentalna, technologie nadzoru

---

THE CONCEPT OF SURVEILLANCE CAPITALISM BY SHOSHANA ZUBOFF: A SECURITY SCIENCES PERSPECTIVE

ABSTRACT: The article discusses the concept of surveillance capitalism, as developed by Shoshana Zuboff, which she presents as a new form of economic order with significant negative consequences for the social order. Zuboff's concept of instrumental power sheds new light on the issues of power and control in contemporary society, particularly in relation to the tension between instrumental power and traditional (especially democratic) control structures. It highlights the implications of its global nature and the problems associated with decision-making automation based on algorithms. An essential element of Zuboff's analysis is the exploration of the negative consequences of this new form of power for the functioning of individuals within society. The description of these consequences, both at the systemic and individual levels, can be seen as a mapping of threats that are critical from the perspective of security studies.

KEYWORDS: surveillance capitalism, behavioral modification, privacy threats, threats to individual autonomy, instrumental power, surveillance technologies

WPROWADZENIE

Próba opisu współczesnego świata i śledzenia kierunków przemian, które dopiero w przyszłości ujawnią swoje pełne znaczenie, jest zawsze zadaniem ambitnym i trudnym. Tym bardziej jeśli odnosi się do rzeczywistości, która metaforycznie została przez Zygmunta Baumana określona mianem „płynnej nowoczesności”¹, a cechuje ją „zagęszczenie przestrzeni społecznej, przyspieszenie procesów zmiany, nawarstwienie układów tworzonych przez ludzi, kumulacja efektów i produktów ubocznych społecznych działań oraz zwiększone koszty usuwania niepożądanych skutków tych działań”².

W obszernej, liczącej ponad 700 stron, wielowątkowej i napisanej w eseistycznym stylu pracy pod tytułem *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*³ Shoshana Zuboff, emerytowana profesorka Harvard Business School, podejmuje się tego zadania, przedstawiając obraz nowego porządku ekonomicznego, którego zarysy wyłaniają się w naszych czasach. Nie chodzi przy tym o kwestie czysto ekonomiczne, Zuboff interesują konsekwencje nowej logiki akumulacji dla stosunków społecznych. Na naszych oczach kształtuje się nowa, jak przekonuje Zuboff, mutacja kapitalizmu. Terminem tym nawiązuje do koncepcji Josepha Schumpetera, który wskazywał, że niektóre z ustawnie się pojawiających innowacji charakteryzujących kapitalizm, dość rzadkie, doprowadzają do trwałych, zrównoważonych i jakościowych zmian logiki, rozumienia oraz praktyki kapitalistycznej akumulacji. Gdy te nowe cele i praktyki zostają przełożone na nowe formy instytucjonalne, pojawia się mutacja⁴. Anna Ząbkowicz proponuje dla takiej „dynamicznej kombinacji, która realizuje się za pośrednictwem instytucji” termin o socjologicznej proveniencji: „konfiguracja”⁵.

Nowa konfiguracja/mutacja kapitalizmu to zdaniem Zuboff kapitalizm nadzoru/ inwigilacji (*Surveillance Capitalism*). Szerszym tłem jej narodzin i rozwoju jest dość ogólnie zarysowane przez autorkę przekształcanie się „pierwszej nowoczesności” w „drugą”, czego wyrazem jest między innymi proces narastającej indywidualizacji. Jak pisał Ulrich Beck „jesteśmy oto świadkami zmiany społecznej zachodzącej w obrębie nowoczesności, w trakcie której ludzie zostali wyzwoleni z form społecznych społeczeństwa przemysłowego – klasy, warstwy, rodziny, położenia uwarunkowanego płcią”⁶.

Celem niniejszego artykułu jest rekonstrukcja koncepcji kapitalizmu inwigilacji i wskazanie na niektóre konsekwencje, jakie dla systemu bezpieczeństwa pociąga za sobą formujący się w obrębie tego porządku ekonomicznego typ władzy, który amerykańska badaczka określa mianem władzy instrumentalnej.

¹ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006.

² M. Hirszowicz, *Stąd, ale dokąd? Społeczeństwo u progu nowej ery*, Warszawa 2007, s. 13 (podkr. oryg.).

³ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*, Poznań 2020.

⁴ Ibidem, s. 77-78.

⁵ A. Ząbkowicz, *Opowieść o kapitalizmie inwigilacji*, „*Ekonomista*” 2020, nr 4, s. 513.

⁶ U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2004, s. 111-112.

KAPITALIZM INWIGILACJI

Prześledźmy tok argumentacji Zuboff. Otóż jednym z pierwszych przedsiębiorstw, które innowacyjnie i z sukcesem odwołało się do logiki zindywidualizowanej konsumpcji charakteryzującej nowe, zindywidualizowane społeczeństwo, była firma Apple, wprowadzając na rynek i-Poda (którego funkcje zostały później włączone do i-Phone'a). Produkt ten wywołał „istne trzęsienie ziemi” na rynku muzycznym i jednocześnie, jak pisze Zuboff, niósł obietnicę czegoś „zupełnie nowego, pilnego, niezbędnego – i niemożliwego poza siecią. (...) Opowiedzenia się po naszej [klientów] stronie i dostosowania się do naszych nowych potrzeb i wartości”⁷. Tym samym, jak to określa autorka, internet został zaproszony do naszego codziennego życia z obietnicą emancypacji. Jednak dość szybko, po złożeniu pierwszych obietnic „kapitalizm informacyjny przeszedł (...) na ciemną stronę mocy”⁸.

Rozwój nowej logiki akumulacji Zuboff śledzi na przykładzie Google'a, Facebooka i Microsoftu – traktuje te firmy jako „płytki Petriego, na których najlepiej widać DNA kapitalizmu nadzoru”⁹.

Pionierem tej formy kapitalizmu jest Google. Pierwszym produktem założonej w 1998 roku firmy była wyszukiwarka internetowa. Poszukiwanie informacji w internecie za pośrednictwem komputera, co jest zasadniczym celem usługi z punktu widzenia użytkowników, stworzyło jednak całkiem nowe zasoby danych dostarczanych przez działania ich samych. „Na przykład oprócz słów kluczowych, każde zapytanie wysyłane do wyszukiwarki Google generuje szereg dodatkowych danych, takich jak liczba i wzorzec wyszukiwanych haseł, sposób sformułowania, zapytania, jego pisownia, interpunkcja, czasy wyszukiwania, wzorce kliknięć i lokalizacja”¹⁰. Są „spaliny z danych” (*exhaust data*) gromadzące się na serwerach firmy jako produkt uboczny różnych działań i procesów. Mogą mieć postać plików cookie, plików tymczasowych, danych dotyczących logowania itp. W Google dość szybko dostrzeżono, że ciągły przyływ tych dodatkowych danych można przekształcić się w system uczenia się rekurencyjnego¹¹. „Kaźde działanie, które wykonuje użytkownik, jest uważane za sygnał do analizy i zostaje przekazane z powrotem do systemu” – Zuboff cytuje słowa Hala Variana – głównego ekonomisty firmy¹². Szybko wdrożono zaawansowane technicznie narzędzia umożliwiające analizę tych danych i maszynowe uczenie się na nich. Na tym etapie pozyskiwane dane tego typu były używane do ulepszania produktu. Między wyszukiwarką a użytkownikami istniała równowaga sił.

---

⁷ S. Zuboff, op. cit., s. 49.

⁸ Ibidem, s. 73.

⁹ Ibidem, s. 41.

¹⁰ Ibidem, s. 100.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, s. 102.

Sytuacja uległa diametralnej zmianie w momencie pęknięcia bańki spekulacyjnej dotcom w latach 2000-2001. Google pod presją kryzysu finansów został zmuszony poszukiwać nowych źródeł dochodów. Kryzys dostarczył uzasadnienia wycofaniu przez założycieli firmy sprzeciwu wobec reklamy, co oznaczało, że „Google przeznaczy całą swoją rosnącą pamięć podręczną danych behawioralnych, moc obliczeniową i specjalistyczny know-how na potrzeby tylko jednego zadania: dostosowania reklam do zapytań”¹³. Okazało się, że realizacji tego celu może przysłużyć się analiza danych behawioralnych z aktywności użytkowników, które są przechwytywane i gromadzone przez firmę. Nastąpiło w tym momencie, jak to określa Zuboff, odkrycie nadwyżki behawioralnej. Kategoria ta, ważna w systemie pojęciowym badaczki, oznacza zasoby danych behawioralnych możliwych do wykorzystania poza sferą ulepszania produktu. Analiza nadwyżki behawioralnej zostaje w tym przypadku użyta na potrzeby reklamy ukierunkowanej – kierowanej do konkretnej osoby. „Uboczne dane”, ślady zachowań użytkownika online dostarczyły wartościowych wskaźników dla dedukowania o jego zainteresowaniach, myślach, odczuciach i zachowaniach offline, pozwalając na skonstruowanie indywidualnych profili użytkowników (*UPI – user profile information*). Wymagało to nowoczesnych rozwiązań informatycznych, a Google takimi dysponował i stale je rozwijał. W kolejnych latach odkryto moc prognostyczną wyszukiwarki ujawniającą wydarzenia i trendy, zanim zostały one wychwycone przez tradycyjne media¹⁴. Łatwo dostrzec, że prognozy, dotyczące w szczególności zachowań klientów, będą (pomijając kwestię samego doskonalenia technik predykcyjnych) tym bardziej precyzyjne, im większa liczba danych, bardziej zróżnicowanych i bogatych, znajdzie się w dyspozycji firmy. Zatem Google aktywnie i coraz bardziej agresywnie zaczął pozyskiwać coraz szerszy zakres danych behawioralnych. Pozyskiwanie to wykroczyło daleko poza przeglądarkę i, co więcej, nie sprowadzało się bynajmniej do tego, co użytkownik godzi się dobrowolnie przekazywać. Firma zaczęła otwierać nowe kanały dostarczające danych behawioralnych (na przykład usługa Gmail czy oprogramowanie Android). Opracowane na podstawie analizy danych prognozy dotyczące zachowań użytkowników były sprzedawane faktycznym klientom – reklamodawcom. Odkrycie nadwyżki behawioralnej i jej monetyzacja umożliwiły firmie „oszałamiający wzrost”.

Analizując historię produktu rynkowego, Zuboff wskazuje na przełomowe aspekty wynalazku Google’a. Korporacja odkryła i wykorzystwała zupełnie nową klasę aktywów rynkowych, przekształcając w nie dane, początkowo „znajdowane” jako produkt uboczny działań użytkowników, a potem aktywnie pozyskiwane oraz przechwytywane głównie za pomocą technik inwigilacji. Jednocześnie stworzyła nowy rodzaj rynku dla „produktów prognostycznych” wytwarzanych ze wspomnianych surowców¹⁵. Nie same dane są produktem sprzedaży, ale prognozy produkowane z olbrzymich zasobów nadwyżki behawioralnej zgromadzonej na serwerach firmy.

---

¹³ Ibidem, s. 109.

¹⁴ Ibidem, s. 111.

¹⁵ Ibidem, s. 136.

Tak jak wynalazki Forda na innym etapie rozwoju kapitalizmu zrewolucjonizowały produkcję, tak wynalazki Google'a zrewolucjonizowały pozyskiwanie danych i ustanowiły „podstawowy imperatyw kapitalizmu inwigilacji – imperatyw pozyskiwania”¹⁶.

Rychło się okazało, że prognozy dotyczące zachowań są poszukiwane poza reklamą, np. w ubezpieczeniach motoryzacyjnych, usługach finansowych (kredyty), medycznych itp. Szybko też model pobierania danych użytkowników i przekształcania ich za pomocą zaawansowanych technologii w produkty prognostyczne podchwycił Facebook dysponujący olbrzymimi możliwościami pozyskiwania nadwyżki behawioralnej, podobnie jak Google nie ograniczając się przy tym do danych udostępnionych dobrowolnie. Ta logika działania zaczęła się rozszerzać na inne firmy dysponujące danymi dotyczącymi klientów oraz mogące skorzystać z efektu skali („sklepy, banki, siłownie, agenci ubezpieczeń, salony samochodowe, agencje podróży, hotele, ośrodki zdrowia i szkoły”¹⁷).

Zdaniem Zuboff wyłonił się nowy rynek, na którym przedmiotem handlu są zakłady dotyczące przyszłych zachowań klientów (*behavioral futures market*). „Nowe systemy predykcyjne dotyczą reklam niejako przypadkowo, podobnie nowy system produkcji masowej Forda dotyczył akurat samochodów”¹⁸.

Nacisk konkurencji na rynku produktów prognostycznych powoduje, że w coraz wyższym stopniu liczy się ich niezawodność i jakość. Krystalizuje się więc kolejny imperatyw ekonomiczny kapitalizmu inwigilacji: imperatyw predykcji.

Pierwsza fala produktów prognostycznych służąca reklamie ukierunkowanej opierała się na nadwyżce behawioralnej, która uzyskiwana była dzięki skali internetu. To przestaje wystarczać. Nowa faza rozwoju opisywanej konfiguracji kapitalizmu będzie oznaczała poszukiwanie rozwiązań, które pozwolą uruchomić nie tylko „korzyści skali”, ale także „korzyści zakresu” i „korzyści z działania”.

Przez „korzyści zakresu” Zuboff rozumie uzyskiwanie nadwyżki behawioralnej, która jest jakościowo coraz bardziej zróżnicowana i rozległa. Można to osiągnąć w dwóch wymiarach: po pierwsze poprzez przedłużanie działań pozyskiwania ze świata wirtualnego do „realnego”, po drugie – poprzez zwiększanie „głębokości” pozyskiwania, to znaczy ekstrakcję nadwyżki z „intymnych wzorców zachowań jednostki, jej jaźni”. Działania pozyskiwania nakierowane zostają także na emocje, samopoczucie, osobowość itp.

Przekształcanie doświadczenia ludzi w dane behawioralne dokonywane jest za pomocą operacji, które amerykańska badaczka nazywa *rendition*. Termin jest wieloznaczny. Pochodzi od czasownika *render* (pol. m.in. „oddawać”), który z jednej strony oznacza proces przekształcania czegoś w coś innego (na przykład tłuszczu w olej podczas przetapiania czy też interpretowania oryginalnego tekstu w innym języku). Z drugiej strony termin oddaje sytuację, gdy

---

¹⁶ Ibidem, s. 127.

¹⁷ Ibidem, s. 242.

¹⁸ Ibidem, s. 139.

rzecz podlegająca zmianie poddaje się temu procesowi (ang. *sur-render* – „poddawać”). Zawiera także konotację uznania zależności lub obowiązku.

Technologie kapitalizmu inwigilacji z jednej strony przekształcają przeżycia ludzi w dane, co dzieje się z reguły poza ich świadomością. Z drugiej strony, gdy napotykamy cyfrowy interfejs, sami udostępniamy nasze doświadczenie na rzecz „datafikacji” – przekształcania go w dane.

To poddanie się użytkowników jest wymuszane przez domaganie się zgody na udostępnianie danych (*opt-in*) przy jednoczesnym ograniczaniu funkcjonalności oferowanego produktu lub usługi, jeśli taka zgoda nie zostanie udzielona.

W tym kontekście warto też wskazać na obecną już we wcześniejszych fazach rozwoju kapitalizmu inwigilacji praktykę uzyskiwania zgody od użytkowników na przekazywanie określonych danych na drodze oferowania różnego rodzaju „warunków korzystania”, „polityk prywatności” zawierających niejednokrotnie abuzywne warunki w formie dokumentów, których długość i niezrozumiały dla przeciętnego użytkownika język zniechęcają do dokładnego zapoznania się z nimi. Badania empiryczne pokazują, że olbrzymia większość użytkowników wybiera wyrażenie zgody i ustawienia domyślne oferowanej usługi (produktu).

Rendycja ciała zaczyna się od dokładnych danych o lokalizacji, których żąda większość aplikacji na smartfon, ale związana jest także z monitorowaniem funkcji ciała w ramach opieki medycznej czy poprzez zakładane na ciało opaski fitness.

O ile łatwe jest *opt-in*, trudne lub prawie niemożliwe jest *opt-out*.

Przedmiotem rendycji stają się nie tylko różne obszary życia codziennego i ciało, ale także, zdaniem Zuboff, ludzka osobowość. To kolejny krok zwiększania „korzyści zakresu”. Odbywa się to za pomocą „personalizacji” usług i produktów oraz tworzenia różnego rodzaju „wirtualnych asystentów”. Zdolność „asystenta” do udzielenia pomocy użytkownikowi zależy od skali udzielonych mu osobistych informacji. Stanowi to kolejny kanał pozyskiwania nadwyżki behawioralnej.

W relacjach pomiędzy „wirtualnym asystentem” a użytkownikiem kładzie się duży nacisk na komunikację werbalną. Przechwytywanie rozmów pozwala na pozyskiwanie dużej ilości danych behawioralnych. Różne narzędzia (np. *smart home*) zaprojektowane są do renderowania strumieni swobodnych rozmów, z których wyspecjalizowane narzędzia produkują lepsze produkty prognostyczne. W tym także dokładniejsze predykcje mające antycypować potrzeby użytkowników, ale takie wykorzystanie danych behawioralnych nie jest, jak dowodzi Zuboff, głównym celem ich pozyskiwania. Autorka podaje różne przykłady systemowego pozyskiwania nagrań swobodnych rozmów: od przechwytywanych przez „inteligentne” telewizory i smartfony po „inteligentne” lalki aktywnie angażujące dziecko w rozmowę i poszukujące w internecie odpowiedzi na jego pytania.

Równolegle rozwinęły się wspomagane sztuczną inteligencją sposoby rozpoznawania (prognozowania) cech osobowości – choćby poprzez analizę profili użytkowników w sieciach społecznościowych – celować w tym ma Facebook. Poważną rolę odgrywają w tego typu

analizach („plądowaniu profili” – jak pisze Zuboff) nie tyle same treści zamieszczane tam przez użytkowników, co analiza metadanych i na przykład wzorców użytkownika przycisku „lubię to”. Praktyczne możliwości wykorzystania tego typu analiz odsłonił skandal związany z Cambridge Analytica.

„Dzięki nowym operacjom zaopatrzeniowym można już renderować niemal wszystko, od niuansów twojej osobowości do twojego poczucia czasu, orientacji seksualnej, inteligencji i wielu innych cech osobistych”¹⁹. Podobną do diagnozowania osobowości rolę odgrywają tworzone systemy rozpoznawania emocji.

„Korzyści zakresu” są warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym uzyskania najwyższej jakości prognoz. W wyższym stopniu umożliwia to oddziaływanie na ludzi i rzeczy – są to „korzyści z działania”. Taka strategia wyraźnie zwiększa inwazyjność działań zaopatrzeniowych i według Zuboff oznacza nowy rodzaj handlu, który określa ona mianem *reality business* (biznes rzeczywistości). Maszynowa „architektura pozyskiwania połączona zostaje z nową *architekturą realizacji*, dzięki czemu ukryte cele ekonomiczne są narzucane na rozległe i zróżnicowane pole zachowań”²⁰.

Nowy etap rozwoju kapitalizmu inwigilacji wymaga przechodzenia ze świata wirtualnego do rzeczywistego. Opiera się między innymi na technicznych możliwościach integracji technologii z życiem codziennym użytkowników. W tej perspektywie nowe technologie, takie jak smartfony i aplikacje internetowe, nie są jedynie narzędziami, ale stają się integralną częścią życia ludzi. Jednocześnie *Street View*, funkcje kamery i przechwytywanie rozmów, rozmaite sposoby śledzenia lokalizacji za pomocą smartfonów, urządzeń noszonych na ciele, technologie rozproszone w różnego rodzaju urządzeniach połączonych z siecią, rozmaitego rodzaju czujniki, funkcje rozpoznawania twarzy, konsolidacja profili użytkowników we wszystkich usługach i urządzeniach pozwalają na przechwytywanie coraz większych strumieni nadwyżki behawioralnej. Następuje wysyp swego rodzaju „inteligentnych” (*smart* – ze smartfonami na czele) urządzeń: samochodów, odkurzaczy, lodówek, telewizorów i tysięcy gadżetów „internetu rzeczy” („od inteligentnych butelek wódki po termometry doodbytnicze z dostępem do internetu”), których czasami nieskomplikowane funkcje są „wplecione w swoisty miks oprogramowania, usług i sieci”²¹. W grę wchodzi także „inteligentny dom” z monitoringiem, sterowaniem różnego rodzaju procesami w jego wnętrzu i systemami alarmowymi posiadającymi funkcje rozpoznawania twarzy.

Konkurencja na rynku wymusza konieczność oferowania coraz „potężniejszych produktów prognostycznych”. Pojawiają się zatem nowe metody wykraczające poza „śledzenie, rejestrowanie, analizowanie i przewidywanie zachowań”, oparte na różnorodnych procesach, technikach i taktykach środki modyfikacji behawioralnej zachowań jednostek, grup czy całych

---

¹⁹ Ibidem, s. 375.

²⁰ Ibidem, s. 280 – podkr. oryg.

²¹ Ibidem, s. 330.

populacji²². To kolejny etap rozwoju kapitalizmu nadzoru. Prognozowanie zmierza do pewności, jeżeli jest skutecznym wywoływaniem tego, co się prognozuje. Przekształca się zatem ono w formę sprawowania szczególnego rodzaju władzy, którą autorka nazywa władzą instrumentalną.

Strategie modyfikacji behawioralnej Zuboff opisuje dość ogólnie i dzieli je na: „dostrajanie”, „zaganianie stada (pasterzowanie)” oraz warunkowanie. Pierwsza z nich, wykorzystująca założenia ekonomii behawioralnej, polega między innymi na dostarczaniu „szturchnięć”, impulsów (obejmujących także sygnały podprogowe) przez odpowiednie ukształtowanie „architektury wyboru”. To ostatnie pojęcie odnosi się do sposobów, w jakie sytuacje są strukturalizowane pod kątem ukierunkowania uwagi oraz kształtowania przebiegu działań. W ekonomii behawioralnej zakłada się, że ludzie często podejmują decyzje nie w pełni racjonalnie, ale pod wpływem ograniczeń poznawczych, emocji i kontekstu. Impulsy mogą pomóc w pokierowaniu decyzjami, gdy ludzie mają trudności z dokonaniem wyboru. Podobne są efekty odpowiedniego ukształtowania „domyślnych opcji” automatycznych działań, ponieważ wiele osób wybiera pozostawanie przy domyślnej opcji.

Strategia „zaganiania stada” polega na kontrolowaniu elementów w bezpośrednim kontekście danej osoby, jest czymś w rodzaju zdalnego zarządzania sytuacją człowieka wykluczającą alternatywne działania. Zuboff cytuje programistę „internetu rzeczy”, podającego skrajne przykłady tego typu postępowania: „[m]ożemy zaprojektować kontekst wokół określonego zachowania i w ten sposób wymusić zmianę. Dane kontekstowe pozwalają nam łączyć twoje emocje, funkcje poznawcze, twoje parametry życiowe itp. Możemy wiedzieć, że nie powinienś prowadzić samochodu, i możemy po prostu wyłączyć ci samochód. Możemy powiedzieć lodowce «Hej, zamknij drzwi, bo on nie powinien jeść», lub telewizorowi, żeby się wyłączył i dał ci się przespać”²³.

Z kolei warunkowanie jest dobrze znaną z psychologii behawiorystycznej strategią zmiany zachowania. Jeżeli firma (lub inny podmiot) dysponuje danymi będącymi wynikiem monitorowania codziennych czynności danej osoby, może opracować harmonogram wzmocnień – nagród i kar, które będą utrzymywać pożądane przez nią zachowania użytkowników i wygaszać zachowania niepożądane.

Jako wyrazisty przykład modyfikowania zachowań („sondę wystrzeloną z ogromu możliwości Google”) Zuboff podaje uruchomioną przez firmę Niantic (powiązaną z Google) grę „Pokémon Go”, która sprawiła, że zafascynowani uczestnicy gry masowo pojawiali się w zaplanowanych z góry lokalizacjach (tzw. sponsorowanych – sprzedawanych zainteresowanym firmom). Gra osiągnęła zasięg globalny, dostarczając ponadto gigantycznych zasobów nadwyżki behawioralnej i tym samym produktów prognostycznych.

---

²² Ibidem, s. 465.

²³ Ibidem, s. 407.

Innym przykładem może być zrandomizowany eksperyment przeprowadzony przez Facebooka w 2010 roku na 61 milionach użytkowników w USA tuż przed wyborami do amerykańskiego Kongresu. Miał on na celu zbadanie hipotezy o wpływie mediów społecznościowych na postawy ludzi i zmobilizowanie ich do udziału w wyborach. Eksperyment zakończył się powodzeniem. Okazało się, że bodziec eksperymentalny w postaci przekazania informacji o udziale znajomych z profilu użytkownika w wyborach zmodyfikował zachowania ich samych. Choć różnice pomiędzy grupą eksperymentalną i kontrolną były stosunkowo niewielkie, efekt skali (ogromna liczba użytkowników Facebooka) sprawił, że eksperyment mógł wpłynąć na zwiększenie frekwencji wyborczej o setki tysięcy głosów. Podobne eksperymenty realizowane z udziałem akademickich uczonych odsłoniły możliwości intencjonalnie zaprogramowanego rozprzestrzeniania w sieci określonych emocji.

Amerykańska badaczka podaje także przykład brytyjskiej firmy Cambridge Analytica, która wykorzystując dane z Facebooka, opracowała procedury tzw. mikrotargetowania i docierania ze spersonalizowanymi treściami, które mogły wpływać na postawy wyborców w kampanii na rzecz opuszczenia Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię oraz w kampanii prezydenckiej z 2016 w USA.

Wzrost skali i różnicowania się rodzajów nadwyżki behawioralnej pozyskiwanej przez kapitalistów inwigilacji, będące wyrazem „imperatywu pozyskiwania”, Zuboff analizuje w kategoriach wyłączenia, co nadaje jej wywodom moralny wydźwięk.

Odwołuje się ona w tym kontekście do klasycznej pracy krytyka myśli liberalnej Karla Polanyiego z 1944 roku *Wielka transformacja* (pol. wyd. 2010)²⁴ poświęconej narodzinom i rozwojowi gospodarki rynkowej. Zdaniem węgierskiego intelektualisty idea wolnego, samoregulującego się rynku stanowiącego autonomiczny system „niezakorzeniony” w instytucjach społeczeństwa jest wyrazem myślenia utopijnego. Pełna realizacja tej idei byłaby destrukcyjna dla ludzi i środowiska naturalnego. Gospodarka rynkowa opierać się musi na założeniu, że praca, ziemia i pieniądz są towarami. Ale żaden z wymienionych czynników produkcji nie spełnia empirycznej definicji towaru („przedmioty wyprodukowane po to, aby zostać sprzedane na rynku”). Polanyi nazywa je nie-towarami, towarami fikcyjnymi²⁵.

Jak utrzymuje Zuboff, kapitalizm inwigilacji deklaruje czwarty fikcyjny towar: „wy-rwane z empirycznej rzeczywistości ciała, myśli i uczucia”, ogólnie: „ludzkie doświadczenie, które zostaje podporządkowane mechanizmom rynkowym (...), by się odrodzić jako zachowanie”²⁶. Zachowania ludzi przekształcane są w dane, które stanowią surowiec zasilający „maszyny do fabrykacji predykcji”. Ma to charakter wyłączenia, bowiem wiedza wyekstrahowana z naszego zachowania nie podlega naszej kontroli, nie jesteśmy w tej kwestii podmiotami rynkowych operacji na niej, zostajemy pozbawiani praw decyzyjnych dotyczących naszego przecież zachowania (doświadczenia).

²⁴ K. Polanyi, *Wielka transformacja. Polityczne i ekonomiczne źródła naszych czasów*, Warszawa 2010.

²⁵ Ibidem, s. 83 i nast.

²⁶ S. Zuboff, op. cit., s. 144.

To cyfrowe wywłaszczenie nie ma charakteru pojedynczego epizodu, ale przybiera systemowy charakter. Jest wynikiem złożonego kompleksu działań na poziomie technicznym, politycznym, administracyjnym i społecznym. Autorka na przykładach z gruntu amerykańskiego identyfikuje i opisuje charakterystyczne fazy operacji wywłaszczenia, są to: wtargnięcie, przyzwyczajenie, adaptacja i przekierowanie.

Do wtargnięcia dochodzi, gdy operacje wywłaszczenia korzystają z narzędzi wirtualnych przejmowania nadwyżki behawioralnej z przestrzeni pozarynkowych – obszaru życia codziennego (np. w ramach projektu *Street View* zaczyna się filmować i zbierać dane z przestrzeni publicznych, skanowane są maile bądź przechwytywane rozmowy, lokalizacja zaczyna być śledzona za pomocą smartfonu itp.). Firma realizująca wtargnięcie „brnie przed siebie”, dopóki nie natrafi na opór. Stara się przezwyciężyć ten opór za pomocą różnych strategii: od „uwodzenia” poprzez ignorowanie czy zmęczenie przeciwnika do jego zniszczenia.

Rozpoczynają się procesy sądowe. Toczą się one zgodnie z właściwą im „żółwią dynamiką”. W tym czasie firma nie spowalnia wdrażania kwestionowanych praktyk. Ludzie zaczynają się do nich przyzwyczajać, a w niektórych przypadkach postrzegają je jako nieuchronny wynik rozwoju technologii, który to punkt widzenia skwapliwie jest podtrzymywany przez rzeczników kapitalizmu nadzoru.

W trzecim etapie cyklu firma czasami jest zmuszona do zmiany krytykowanych praktyk – wdraża wtedy powierzchowne adaptacje, spełniając bezpośrednio żądania administracji, akceptując wyroki sądowe, postulaty opinii publicznej.

Czwarty etapem to rodzaj uniku, charakteryzuje go zmiana retoryki i samego kontrowersyjnego projektu, aby przekierować operacje zaopatrzeniowe w taki sposób, żeby wydawały się zgodne z wymogami prawnymi i społecznymi. Imperatyw pozyskiwania nadwyżki behawioralnej nie daje firmie pola na ustępstwa.

Obraz praktyk kapitalizmu inwigilacji nakreślony przez Zuboff jest niepokojący. Z badań opinii publicznej wynika, że niewiele osób skłonnych byłoby popierać utratę prywatności i inwazyjną inwigilację. Badaczka stawia pytanie: dlaczego więc ta forma rynkowa odniosła tak spektakularny sukces? Częstkowe odpowiedzi rozproszone są po całej książce. Zuboff także proponuje zestawienie powodów sukcesu, choć nie jest ono specjalnie uporządkowane²⁷.

Sukces kapitalizmu inwigilacji umożliwiły między innymi:

1. Brak precedensu – mechanizmy i praktyki kapitalizmu inwigilacji są odmienne od spotykanych wcześniej, co poważnie utrudnia uchwycenie ich natury i znaczenia. Co więcej, zagrożenia dla prywatności i niebezpieczeństwo inwigilacji oraz masowej modyfikacji zachowań dotychczas historycznie związane były z instytucją państwa. Nikt nie był przygotowany na ich pojawienie się ze strony prywatnych firm.

---

²⁷ Ibidem, s. 467 i nast.

2. Deklaracja jako inwazja – firmy kapitalizmu inwigilacji wypracowały sztukę inwazji na niechronione regulacjami prawnymi obszary oraz opanowały sztukę zwalczania napotkanego oporu.
3. Kontekst historyczny – omawiana forma kapitalizmu narodziła się w szczególnych okolicznościach historycznych, w epoce dominacji dyskursu neoliberalnego²⁸ w gospodarce i społeczeństwie oraz w okolicznościach „wojny z terroryzmem”, która przeniosła uwagę agend państwa z ochrony prywatności na szybko rosnące możliwości inwigilacyjne firm z Doliny Krzemowej²⁹.
4. Fortyfikacje – agresywna obrona własnych interesów przez tworzenie relacji z przedstawicielami władzy państwowej, obfite finansowanie lobbingu i prowadzenie skutecznych kampanii kulturowych i społecznych.
5. Cykl wywłaszczenia – opanowanie dynamiki i harmonogramu wywłaszczeń w opisanym wyżej cyklu.
6. Zależność – bezpłatne usługi spełniają rzeczywiste potrzeby „obywateli drugiej nowoczesności”, trudno jest porzucić przez użytkowników oferowane im narzędzia.
7. Własna korzyść – ewidentna możliwość osiągnięcia zysków przyciąga do nowych rynków nowe firmy.
8. Inkluzja – ludzie, którzy nie przyłączają się do sfery kapitalizmu inwigilacji, mogą czuć się samotni i opuszczeni („jeśli nie ma cię na Facebooku, to nie istniejesz”).
9. Identyfikacja – kapitaliści inwigilacji stają się wzorami osobowymi dla wielu ludzi, wielu także identyfikuje się z korporacjami.
10. Autorytet – korporacje i ich przywódcy są uważani za „autorytety od przyszłości”, przysługuje im społeczny szacunek jako ekspertom od innowacji, geniuszom antycypującym przyszłość.
11. Presja społeczna – trwa nieustanna perswazja przekonująca ludzi do „cudów związanych z innowacjami kapitalizmu nadzoru: ukierunkowaną reklamą, personalizacją i wirtualnymi asystentami”. Celowo projektowane „korzyści z działania”, środki modyfikacji behawioralnej popychają ludzi do podążania w jednym kierunku, zgodnym z interesami kapitalistów inwigilacji.
12. Dezaktywacja alternatyw – następuje w wyniku przenoszenia się logiki kapitalizmu inwigilacji ze świata online do świata „realnego”. Coraz trudniej wyrwać się ze środowiska stosownych aplikacji.

---

²⁸ B. Polanowska-Sygułska w artykule *Friedrich Hayek i kapitalizm nadzoru*, „Studia Philosophica Wratislaviensia” 2022, vol. XVII, fsc, 4, s. 59-102; argumentuje jednak, że w myśli klasyków neoliberalizmu można znaleźć antidotum na rynkowy instrumentalizm kapitalizmu inwigilacji.

²⁹ M. Kabza zwraca uwagę na rolę pandemii COVID-19, która jest uzasadnieniem wykorzystywania ogromnych zbiorów danych, gromadzonych m.in. przez duże firmy technologiczne, do śledzenia i monitorowania obywateli, zwłaszcza zarażonych; M. Kabza, *Nowy kapitalizm post-pandemiczny*, 2020, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/nowy-kapitalizm-post-pandemiczny/> (20.05.2024).

13. Nieuchronność – uporczywa, dominująca retoryka nieuchronności rozwoju technologicznego stabilizuje nowe instytucje i praktyki.
14. Ideologia ludzkiej kruchości – ludzka aktywność umysłowa przedstawiana jest jako żałośnie nieporadna – jest to wykorzystywane do legitymizowania środków modyfikacji zachowań stosowanych w sposób pomijający świadomość.
15. Ignorancja – instytucje i praktyki kapitalizmu inwigilacji aktywnie otaczają się zasłoną tajemniczości i zasadniczo są nieczytelne dla członków społeczeństwa. Podział wiedzy, zasobów, wsparcia, czasu jest skrajnie asymetryczny.
16. Prędkość – wprowadzane innowacje wyprzedzają możliwości reakcji na nie ze strony instytucji demokratycznych, regulacji prawnych, a nawet ze strony naszych zdolności do ich pełnego zrozumienia i rozważenia ich konsekwencji.

WŁADZA INSTRUMENTALNA

Ukształtowanie się nowej i bezprecedensowej formy kapitalizmu (choć jej bezprecedensowość bywa kwestionowana przez niektórych autorów³⁰) niesie ze sobą wiele zagrożeń. Wpisana jest w nią tendencja antydemokratyczna: przeciwstawianie się instytucjom, na których ufundowane jest demokratyczne państwo, oraz bezceremonialny atak na jednostkową wolność. Zuboff analizuje tego przejawy w rozlicznych detalach głównie z amerykańskiego gruntu.

Wyłaniającą się formę władzy, która jest efektem przemian, amerykańska badaczka nazywa władzą instrumentalną. Porównuje ją z totalitaryzmem, odcinając się przy tym od koncepcji totalitaryzmu cyfrowego, w świetle której totalitarna władza nad społeczeństwem wspomagana jest przez użycie zaawansowanych technologii cyfrowych. Zdaniem Zuboff władza instrumentalna jest produktem rynkowym, a nie politycznym. W odróżnieniu od totalitaryzmu nie opiera się na kontroli środków przemocy i eliminacji wszelkiego oporu na drodze terroru, represji, indoktrynacji, cenzury i propagandy. W totalitaryzmie ważne są cele ideologiczne, chodzi o narzucenie jednego sposobu widzenia świata przez jednostki, ukształtowanie niejako ich „wnętrza”. Totalitaryzm wymusza całkowitą lojalność jednostek przez radykalną ich izolację i poddanie „reedukacji”. Władza instrumentalna z kolei nie przyjmuje formy „religii politycznej”, obce jej są cele ideologiczne, „jedynie” wykorzystuje zależność jednostek od oferowanych produktów i usług, eliminując dostępne alternatywy. Nie odwołuje się do bezpośredniego przymusu, ale oparta na skrajnie asymetrycznym podziale wiedzy w społeczeństwie stosuje bardziej subtelny manipulację, wykorzystując technologie cyfrowe do monitorowania i kierowania zachowaniami jednostek w interesie podmiotów sprawujących tę władzę (korporacji technologicznych, kapitalistów nadzoru). Czyni to w sposób, który często może być niewidoczny dla jednostek poddawanych kontroli. W odróżnieniu od totalitaryzmu władza instrumentalna nie wiąże się z wykształceniem hierarchicznej organizacji sprawujących władzę, a jej

---

³⁰ Por. np. A. Ząbkowicz, op. cit.; W. Wróbel, *Po kapitalizmie albo lęk przed cyfrową tyranią. Wokół „Wieków kapitalizmu inwigilacji” Shoshany Zuboff*, „Teksty drugie” 2021, 6, s. 191-212.

źródłem jest własność środków modyfikacji behawioralnej i możliwości przechwytywania nadwyżki behawioralnej. Celem władzy instrumentalnej nie jest totalna kontrola w sensie politycznym, ale maksymalizacja zysków kapitalistów nadzoru³¹. Jednak efekty tej formy władzy mogą być równie destrukcyjne dla autonomii jednostek, ich prywatności, wolności wyboru³². Autonomiczne jednostki regulujące swoje życie za pomocą decyzji, deklaracji, umów, negocjacji itp. zastępuje funkcjonowanie świadomości zbiorowej – „umysł roju” (*Hive Mind*), a działania jednostek przyjmują charakter przewidywalnego zachowania modyfikowanego przez kapitalistów nadzoru. Pojawia się nowy rodzaj poddaństwa, w którym obywatele są kontrolowani nie przez państwo, ale podmioty gospodarcze.

Autorka śledzi także skutki życia w polu oddziaływania władzy instrumentalnej dla kształtowania się tożsamości jednostek na przykładzie generacji swoich studentów, ludzi, którzy wchodzi w dorosłość w epoce ekspansji kapitalizmu inwigilacji³³.

Omawiana praca Zuboff dokumentuje najazd kapitalizmu inwigilacji na prywatność jednostek i kreśli perspektywę „śmierci indywidualności”³⁴. Jak pisze autorka: „zniknąć ma wewnętrzne dążenie do autonomii i żmudne, ekscytujące wypracowywanie autonomicznego «ja» jako źródła moralnego osądu i autorytetu”³⁵.

Zarówno prywatność („sanktuarium”), jak i koncepcję autonomicznego „ja” Zuboff traktuje jako wyznaczniki egzystencjalnego położenia człowieka w świecie – dlatego też jej wywody dotyczące zagrożenia tych wartości nabierają dramatycznego wydźwięku. Warto jednak zwrócić uwagę, że zarówno prywatność, jak i autonomiczne „ja” można ująć jako „wynalazki” społeczne, które narodziły się w konkretnym czasie historycznym i na łonie konkretnych społeczeństw³⁶. Z tego punktu widzenia diagnoza Zuboff dokumentuje koniec pewnej epoki i pokazuje, że zachodzi głęboka zmiana społeczna.

KAPITALIZM INWIGILACJI Z PERSPEKTYWY NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

Znaczeniem koncepcji Zuboff dla nauk o bezpieczeństwie zajmował się między innymi Maciej Gurtowski. Zdaniem tego autora procesy opisywane przez Zuboff związane są z przemianami w globalnej strukturze bezpieczeństwa. Gurtowski argumentuje, że rywalizacja na arenie międzynarodowej uruchomiła dynamikę cyfrowego wyścigu zbrojeń. Analogicznie jak

---

³¹ Interesujące jest, że w odmiennym kontekście teoretycznym podobne rysy przypisuje Michalis Lianos „kontrolę instytucjonalną” sprawowaną przez instytucje w coraz wyższym stopniu organizujące życie codzienne jednostek (por. M. Lianos, *Social Control after Foucault*, „Surveillance & Society” 2003, 1/3, s. 412-430). Lianos jednak zdaje się zakładać, że określony typ kontroli powiązany jest nie tyle z interesami „kapitalistów nadzoru”, ale wynika z logiki działania organizacji formalnych, zwłaszcza gdy posługują się technicznymi środkami kontroli i regulacji zachowań (idem: *The New Social Control. The Institutional Web, Normativity and the Social Bond*, Ottawa: Red Quill Books, 2012).

³² Por. S. Zuboff, op. cit., s. 540-541; także P. Lewandowski, *Trzecia nowoczesność i koncepcja władzy instrumentalnej Shoshan Zuboff*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2021, t. 66, nr 2, s. 199-207.

³³ Por. J.M. Twenge, *iGen*, Sopot 2023.

³⁴ S. Zuboff, op. cit., s. 595.

³⁵ Ibidem, s. 644.

³⁶ Por. np. analizy M. Marody, *Jednostka po nowoczesności. Perspektywa socjologiczna*, Warszawa 2014.

w przypadku klasycznego zimnowojennego wyścigu zbrojeń, któremu towarzyszyło ukształtowanie się kompleksu militarno-przemysłowego, w obecnej fazie rozwoju kapitalizmu rodzi się przemysłowy kompleks cyberbezpieczeństwa. W odróżnieniu od klasycznego, zimnowojennego charakteryzuje go decentralizacja, inkluzyjność, amorficzny i hybrydowy charakter. Ze swoim odpowiednikiem z okresu zimnej wojny łączy go niechęć do bycia objętym regulacjami³⁷.

Cyfrowy wyścig zbrojeń nie ma charakteru dwubiegunowego i w odróżnieniu od klasycznego charakteryzuje go nieprzejrzystość (autor argumentuje, że w jego przypadku trudno byłoby sformułować doktrynę podobną do „drabiny eskalacji” Hermana Kahna przedstawiającą kolejne potencjalne etapy konfliktu). Cyfrowy wyścig zbrojeń charakteryzuje bezprecedensowa szybkość wprowadzania innowacji, celem jest nie tyle ilościowa przewaga, co uzyskanie znaczącej przewagi technologicznej. Gurtowski stawia tezę, że jeśli prawdziwe są opisane przez Zuboff konsekwencje kapitalizmu inwigilacji w oddziaływaniu na naturę ludzką, to efektem dążenia do bezpieczeństwa militarnego będzie nadwyręzenie bezpieczeństwa ontologicznego w sensie, jakim temu pojęciu przypisywał Anthony Giddens³⁸ – stabilności sensów i subiektywnego poczucia uporządkowania i rozumienia rzeczywistości. Prowadzić to może do nowych rodzajów niestabilności³⁹.

Jednak Zuboff bezpośrednio nie analizuje badanych fenomenów z punktów widzenia globalnej struktury bezpieczeństwa. Pomimo to jej rozważania mają dla zagadnień bezpieczeństwa istotne implikacje teoretyczne, odsłaniając szerokie spektrum zagrożeń wynikających z kształtowania się nowej formy kapitalizmu.

W tym artykule chcieliśmy skupić się jedynie na wątku kontroli i władzy w świecie postnowoczesnym.

Koncepcja władzy instrumentalnej i rekonstrukcja logiki działania kapitalizmu inwigilacji rzuca nowe światło na tę problematykę. Chociaż Zuboff nie analizuje bliżej relacji pomiędzy konsolidującą się władzą instrumentalną a innymi funkcjonującymi w społeczeństwie formami władzy, jej rozważania zdają się sugerować, że władza w społeczeństwie przesuwana jest w stronę tych, którzy sprawują kontrolę nad informacjami. Kontrola taka była „od zawsze” elementem sprawowania władzy zwłaszcza w kwestii kształtowania zawartości oficjalnego przekazu (np. wykładni dogmatów i zasad religijnych, kreowania wizerunku władcy, propagandy, cenzury itp.). W przypadku władzy instrumentalnej jej istotnym warunkiem jest jednak nie tyle możliwość kontroli treści przekazu, co nieograniczony dostęp do źródeł informacji (często pozbawionych samych w sobie szerszego społecznego znaczenia, por. – „cyfrowe spaliny”) i możliwość poddania ich skomplikowanej procedurze analizy. To stwarza dopiero możliwość modyfikacji behawioralnej przy dużej obojętności na towarzyszące wymuszonym zachowaniom

³⁷ M. Gurtowski, *Cyfrowy wyścig zbrojeń w erze ekspansji kapitalizmu nadzoru*, „Forum Socjologiczne” 2020, 10, s. 102-113.

³⁸ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001.

³⁹ Ibidem, s. 110-111.

znaczenia i sensy generowane przez osoby poddawane oddziaływaniom. Samo oddziaływanie odbywa się, jak przekonuje Zuboff, z pominięciem świadomości poddawanych mu osób – z tego względu może być trudne do wykrycia, nawet gdyby miało destabilizujący dla społeczeństwa charakter.

Władza instrumentalna zakłada skrajną asymetrię informacyjną. Dostęp do danych i technologii daje znaczącą przewagę korporacjom technologicznym nie tylko nad sterowanymi jednostkami, ale także nad innymi podmiotami – w tym nad państwem.

Koncentracja władzy instrumentalnej w rękach prywatnych korporacji stanowi niewątpliwie wyzwanie dla tradycyjnych struktur władzy. Rodzi to pytania w szczególności o relację pomiędzy kapitalistami inwigilacji a państwem narodowym. Zagrożeniem jest brak środków po stronie państwa, aby skutecznie ochraniać swoich obywateli przed potencjalnymi nadużyciami. Problem pogłębia globalny zasięg działania korporacji technologicznych. Trudno jednak sobie wyobrazić inne niż państwa podmioty, które byłyby w stanie podjąć skuteczne działania na rzecz ograniczenia wpływu monopolii opierających się na asymetrii informacyjnej⁴⁰.

Z drugiej strony koncentracja władzy instrumentalnej i dostępu do infrastruktury nadzoru w rękach państwa może prowadzić do ukształtowania się „cyfrowego totalitaryzmu”, w którym zaawansowane technologie (np. rozpoznawania twarzy, śledzenia lokalizacji, monitorowania aktywności i komunikowania się online) posłużą „tradycyjnym” celom kontrolowania obywateli. Z tego punktu widzenia często są opisywane poczynania państwa chińskiego⁴¹. Niewątpliwie technologie nadzoru wzbogacają repertuar narzędzi sprawowania władzy w państwach autorytarnych.

Zderzenie się reguł działania kapitalizmu nadzoru z tradycyjnymi strukturami kontroli posiada jeszcze jeden wymiar. W praktyce, jak to pokazuje między innymi Zuboff, istnieją trudności zastosowania wobec tych działań tradycyjnych i demokratycznych instrumentów kontroli. W rezultacie główne podmioty kapitału inwigilacji mogą wywierać znaczny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa bez konieczności uzasadniania tego przed jakąkolwiek instytucją. Co więcej, analizy Zuboff zdają się sugerować, że uczą się one efektywnych sposobów unikania tego typu odpowiedzialności (por. np. opis „cyklu wywłaszczania”).

Władza instrumentalna nie opiera się na przymusie czy tradycyjnych środkach kontroli zachowań. Wykorzystuje zaawansowane techniki informatyczne (sztuczna inteligencja, algorytmy) pozwalające na przetwarzanie olbrzymiej ilości danych i podejmowanie decyzji w oparciu o wyniki ich analizy.

Badania nad automatyzacją decyzji w oparciu o algorytmy pokazują, że może ona prowadzić do dyskryminacji algorytmicznej. Skutki dyskryminacji opartej na błędnych decyzjach mogą stanowić poważne naruszenie praw jednostek. Przykładowo Carsten Orwat w raporcie dla niemieckiej federalnej agencji antydyskryminacyjnej (*Antidiskriminierungsstelle des*

⁴⁰ P. Lewandowski, op. cit., s. 205.

⁴¹ Por. np. M. Bartoszewski, *Chiński System Zaufania Społecznego*, „Przeгляд Geopolityczny” 2020, 32, s. 58-67.

Bundes – ADS) omawia 47 przypadków dyskryminacji algorytmicznej w różnych obszarach życia społecznego (w sprawach pracowniczych, na rynku nieruchomości, w przemyśle, w reklamie i wyszukiwarkach internetowych, bankowości, opiece medycznej, transporcie, opiece społecznej, edukacji, w działalności policji, wymiarze sprawiedliwości, w ogólnym wykorzystaniu sztucznej inteligencji)⁴². Dyskryminujący (najczęściej ze względu na płeć, status etniczny, rasę, grupę wiekową, język, status zawodowy, miejsce zamieszkania) charakter algorytmu wynikać może z reguł/kodu samego algorytmu lub/i z natury danych, które są przetwarzane przez algorytm. Algorytmy mogą reprodukować istniejące uprzedzenia i nierówności zarówno w założeniach modelu, jak i te „wpisane” niejako w strukturę danych, które z definicji mają charakter historyczny.

Algorytmy, zwłaszcza uczenia maszynowego, określane bywają mianem „czarnych skrzynek” – ich wewnętrzne działanie bywa niezrozumiałe nie tylko dla laików, ale czasami i ekspertów. Co więcej, w trakcie uczenia podlegają ciągłej ewolucji i zmianom. Znacznie utrudnia to identyfikację błędów czy nawet nadużyć i nieuczciwych działań⁴³.

Dyskryminacja algorytmiczna może prowadzić do marginalizacji i wykluczenia określonych grup społecznych i wzrostu napięć społecznych. Niewątpliwie zjawisko to zmniejsza poziom zaufania do instytucji, które w procesach decyzyjnych opierają się na algorytmach.

Diagnoza Zuboff w tej materii jest dużo bardziej złowieszczą: władza instrumentalna sprawowana między innymi przez zastosowanie algorytmów opartych na maszynowym uczeniu w ostatecznym rachunku zabezpieczać ma ekonomiczne interesy kapitalistów inwigilacji. W jej ocenie nie jest to dyskryminacja określonych kategorii społecznych, ale wyłączenie, które dotyka nas wszystkich.

Modyfikacja behawioralna ma charakter szczególnego rodzaju inżynierii zachowań odwołującej się do założeń ekonomii behawioralnej i behawioryzmu jako kierunku psychologicznego. Wspólne tym orientacjom jest skupienie się na zachowaniach. Behawioryzm programowo ignoruje wewnętrzne procesy psychiczne, ekonomia behawioralna je instrumentalizuje, badając głównie, jak wpływają na decyzje ekonomiczne. Z perspektywy kapitalizmu inwigilacji ludzkie doświadczenie stanowi surowiec, który przerabiany jest na dane behawioralne – implikuje to strategię, którą Zuboff określa mianem „radikalnej obojętności”. „Gdy stosuje się radykalną obojętność, treść oceniana jest na podstawie objętości, zasięgu i głębokości nadwyżki mierzonej «anonimowymi» wskaźnikami: liczbą kliknięć, polubień, czasem przebywania (*dwell time*) pomimo oczywistego faktu, że jej głęboko odmienne znaczenia mają źródło w konkretnych ludzkich sytuacjach”⁴⁴. W efekcie „nie ma znaczenia co jest w rurociągach, o ile są pełne i drożne”⁴⁵.

---

⁴² C. Orwat, *Risks of Discrimination through the Use of Algorithms*, Berlin 2020.

⁴³ M. Otto, *Dyskryminacja algorytmiczna w zatrudnieniu. Zarys problemu*. „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2022, 29(2), s. 150.

⁴⁴ S. Zuboff, op. cit., s. 686.

⁴⁵ Ibidem, s. 695.

Ta „radikalna obojętność” stowarzyszona z możliwościami technicznymi otwiera pole do manipulacji i dezinformacji jako środków modyfikacji behawioralnej. Techniki profilowania behawioralnego mogą, oprócz wspomnianych wyżej efektów dyskryminacyjnych, prowadzić do manipulacji jednostkami poprzez personalizację treści. Algorytmy personalizujące treści na podstawie informacji o wyszukiwaniach, polubieniach, czasie poświęconym na określone tematy mogą sprawić, że jednostka będzie stykać się wyłącznie z tematami i punktami widzenia, które są jej znane. Prowadzi to do powstawania zamkniętych przestrzeni komunikacyjnych opisywanych jako „komory z echem” (*echo chamber*) czy informacyjnych „baniek internetowych”⁴⁶.

Opisywana przez amerykańską badaczkę forma kapitalizmu rozwija infrastrukturę umożliwiającą ciągle śledzenie i analizowanie zachowań jednostek, w każdym niemalże, jak wynika z przedstawionego obrazu, aspekcie ich życia. Jednym z ważnych elementów tej infrastruktury jest centralizacja danych gromadzonych, przechowywanych i przetwarzanych w bazach danych korporacji technologicznych. Niesie to ze sobą ryzyko stania się celem cyberataków ze strony grup przestępczych czy nawet zainteresowanych tym państw.

Rozwój infrastruktury umożliwiającej masową inwigilację pozwala na sprawowanie kontroli przez bezpośredni nadzór jednostek, rodzi pytania odnośnie do społecznych jej skutków, prawa do prywatności, praw podmiotów państwowych i prywatnych do tego typu nadzoru.

Niezależnie od odpowiedzi na pytania, które wymagają, po części przynajmniej, przyjęcia założeń normatywnych, możemy uznać, że obecnie mamy do czynienia z głęboką zmianą form kontroli społecznej, której ostateczne efekty nie do końca są zbadane. Omawiana praca dostarcza wartościowej perspektywy i narzędzi teoretycznych możliwych do zastosowania w eksploracji tych zagadnień z perspektywy nauk o bezpieczeństwie.

BIBLIOGRAFIA

- Bartoszewicz Mateusz. 2020. „Chiński System Zaufania Społecznego”, *Przegląd Geopolityczny* 32: 58-67.
- Bauman Zygmunt. 2006. *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Beck Ulrich. 2004. *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: WN Scholar.
- Giddens Anthony. 2001. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gurtowski Maciej. 2020. „Cyfrowy wyścig zbrojeń w erze ekspansji kapitalizmu nadzoru”. *Forum Socjologiczne* (10): 102-113.
- Hirszowicz Maria. 2007. *Stąd, ale dokąd? Społeczeństwo u progu nowej ery*, Warszawa: Wydawnictwo Sic!

---

⁴⁶ Vademecum bezpieczeństwa informacyjnego *Echo chamber*, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, <https://vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.uken.krakow.pl/2020/03/10/echo-chamber/> (15.05.2024).

- Kabza Milena. 2020. „Nowy kapitalizm post-pandemiczny” W <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/nowy-kapitalizm-post-pandemiczny/>.
- Lewandowski Piotr. 2021. „Trzecia nowoczesność i koncepcja władzy instrumentalnej Shoshan Zuboff”. Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. 66 (3): 199-207.
- Lianos Michalis. 2012. *The New Social Control. The Institutional Web, Normativity and the Social Bond*, Ottawa: Red Quill Books.
- Lianos Michalis. 2003. „Social Control after Foucault”, *Surveillance & Society* 1(3): 412-430.
- Marody Mirosława. 2014. *Jednostka po nowoczesności. Perspektywa socjologiczna*, Warszawa: Wyd. Nauk. SCHOLAR.
- Orwat Carsten. 2020. *Risks of Discrimination through the Use of Algorithms*, Berlin: Federal Anti-Discrimination Agency.
- Otto Marta. 2022. „Dyskryminacja algorytmiczna w zatrudnieniu. Zarys problemu”. *Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej* 29 (2):145-160.
- Polanowska-Sygułska Beata. 2022. „Friedrich von Hayek i kapitalizm nadzoru”, *Studia Philosophica Wratislaviensia* XVII(4): 59-102.
- Polanyi Karl. 2010. *Wielka transformacja. Polityczne i ekonomiczne źródła naszych czasów*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN
- Twenge Jean M. 2023. *iGen*. Sopot: Wyd. Smak Słowa.
- Wróbel Szymon. 2021. „Po kapitalizmie albo lęk przed cyfrową tyranią. Wokół «Wiek kapitalizmu inwigilacji» Shoshany Zuboff” *Teksty Drugie* 6: 191-212.
- Vademecum bezpieczeństwa informacyjnego. 2020. „Echo chamber”, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie W <https://vademecumbezpieczenstwainformacyjnego.uken.krakow.pl/2020/03/10/echo-chamber/>.
- Ząbkowicz Anna. 2022. „Opowieść o kapitalizmie inwigilacji”. *Ekonomista*, 4: 509-525.
- Zuboff Shoshana. 2020. *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Joanna SADŁOWSKA-WRZESIŃSKA

Poznan University of Technology

Institute of Safety and Quality Engineering

joanna.sadlowska-wrzesinska@put.poznan.pl

https://orcid.org/0000-0003-1335-6738

Magdalena FIDERER-URBANIAK

Poznan University of Technology

Institute of Safety and Quality Engineering

magdalena.fiderer-urbaniak@doctorate.put.poznan.pl

https://orcid.org/0009-0009-1348-2030

https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.06

PERSPECTIVES OF EDUCATION IN THE FIELD OF HEALTH SECURITY - REFLECTIONS IN THE LIGHT OF THE RESULTS OF OWN RESEARCH

ABSTRACT: A school that responds to the challenges of the future, cares for the safety of students, and ensures psychosocial well-being are the requirements for modern education. The Ministry of National Education assumes that the main area of educational policy in 2025 will be activities in the field of health education of students, and in particular care for their physical and mental health. The aim of the article is to draw attention to the challenges for education in the field of health safety, and especially health education. The authors assumed that health education is an important element in the process of ensuring the desired level of health safety. Health safety includes both the prevention of health threats, as well as their control and ensuring lasting health support for society. Assuming that the key goal of these activities is to protect people's health and life, the process of shaping health safety cannot be devoid of educational activities. The publication presents selected results of research conducted among students of purposefully selected fields of study. The study used the diagnostic survey method, and the aim of the research was to identify students' opinions on various aspects of safety, with particular emphasis on health security. The study was conducted in the context of a health crisis (COVID-19 pandemic), which further highlighted the essence of the issues addressed. The results showed that students are aware of the changes and consequences brought about by the global health crisis. At the same time, students' interest in introducing a subject in the field of health security to the study program should be described as only moderate, even though they appreciate the essence of this area of education and connect it with the concept of sustainable development.

KEYWORDS: student opinions, health education, health safety culture, health crisis

---

PERSPEKTYWY KSZTAŁCENIA Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA ZDROWOTNEGO – REFLEKSJE W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

ABSTRAKT: Szkoła odpowiadająca na wyzwania przyszłości, troszcząca się o bezpieczeństwo uczniów, zapewniająca dobrostan psychospołeczny to wymagania dla współczesnej edukacji. Ministerstwo Edukacji Narodowej zakłada, że głównym obszarem polityki oświatowej w 2025 roku będą działania w zakresie edukacji zdrowotnej uczniów, a w szczególności dbałość o ich zdrowie fizyczne i psychiczne. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na wyzwania dla kształcenia z zakresu bezpieczeństwa zdrowotnego, a szczególnie edukacji zdrowotnej. Autorki założyły, że edukacja zdrowotna stanowi istotny element w procesie zapewniania pożądanego poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego. Bezpieczeństwo zdrowotne obejmuje zarówno zapobieganie zagrożeniom zdrowotnym, jak i ich kontrolę oraz zapewnienie trwałego wsparcia zdrowotnego dla społeczeństwa. Przyjmując, że kluczowym celem tych działań jest ochrona zdrowia i życia ludzi, proces kształtowania bezpieczeństwa zdrowotnego nie może być pozbawiony działań edukacyjnych. W publikacji

zaprezentowano wybrane wyniki badań realizowanych wśród studentów celowo dobranych kierunków studiów. W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a celem badań było rozpoznanie opinii studentów na temat różnych aspektów bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa zdrowotnego. Badanie przeprowadzono w warunkach kryzysu zdrowotnego (pandemia COVID-19), co dodatkowo uwypukliło istotę podjętej problematyki. Wyniki pokazały, że studenci są świadomi zmian oraz konsekwencji, jakie przyniósł globalny kryzys zdrowotny. Jednocześnie zainteresowanie studentów wprowadzeniem do programu studiów przedmiotu z zakresu bezpieczeństwa zdrowotnego należy określić jako zaledwie umiarkowane, mimo że doceniają oni istotę tego obszaru kształcenia i łączą go z koncepcją zrównoważonego rozwoju.

SŁOWA KLUCZOWE: opinie studentów, edukacja zdrowotna, kultura bezpieczeństwa zdrowotnego, kryzys zdrowotny

INTRODUCTION

The problems faced by countries and societies during the COVID-19 pandemic, as well as the organizations and institutions operating within them, force the need for new ways of thinking about health and security¹. Both health and security should be understood as a need and a value at the same time. Together with issues of education, these areas seem to be crucial in terms of opportunities for the survival and development of individuals, social groups, and nations. On 31/10/2024, a draft regulation of the Minister of Education was submitted for public and inter-ministerial consultations, which would amend the regulation on framework educational plans for public schools. According to it, from the 2025/2026 school year, a new subject called Health Education will be introduced into schools. According to the draft, the subject will be implemented in:

1. grades IV-VIII of elementary schools at a rate of 1 hour per week, with the subject to be implemented in grade VIII no longer than until the end of January of a given school year (not for the entire school year), due to the eighth-grade exam conducted in May in grade VIII of elementary school;
2. general high school (excluding general high school for adults), technical high school and industry lower secondary school in the amount of 2 hours in grades I-III, while the subject will be able to be implemented in grades I and II or in grades II and III or in grades I and III.

On the information website of the Ministry of Education², one can read that the subject of health education will be able to be taught by teachers of biology, physical education, upbringing for family life, psychologists, and by teachers who have completed studies or post-graduate studies in the field of health education and have pedagogical preparation, however, relevant regulations in this regard will be proposed in the near future in a planned amendment to the Regulation of the Minister of Education and Science of September 14, 2023, on detailed qualifications required of teachers³.

---

¹ M. Cieślarczyk, *Znaczenie kultury bezpieczeństwa w procesach logistycznych na przykładzie pandemii Covid-19 i innych elementów kaskadowej sytuacji kryzysowej*, Warszawa 2022, s. 236.

² <https://www.gov.pl/web/zdrowie/edukacja-zdrowotna> (18.11.2024).

³ Ibidem.

Health education in European Union (EU) countries is diverse, as each member state has autonomy in shaping its education system. Nevertheless, there are common goals and initiatives at the EU level that support health education. In most EU countries, health education is integrated into school curricula⁴. It can be implemented as a stand-alone subject or as part of subjects such as biology, physical education or civic education. Programs cover topics such as healthy eating, physical activity, hygiene, disease prevention (e.g. HIV/AIDS), mental health, sex education, and addiction prevention (tobacco, alcohol, drugs)⁵. Thus, for example, in Scandinavian countries there is a strong emphasis on mental health and sex education; in Southern European countries - on a healthy diet (e.g., Mediterranean) and physical activity. In Central and Eastern Europe, health education is developing more slowly in some countries in the region, but awareness of the importance of public health is growing rapidly⁶.

It is worth recalling that the first European Conference of Health Promoting Schools under the theme “Health Promoting School - an investment for education, health and democracy” was held in 1997 in Thessaloniki-Halkidiki, Greece. The resolution of that conference stated, among other things, that “every child and young person in Europe has the right and should have the opportunity to learn in a health-promoting school”⁷. Therefore, it may come as a surprise that there are heated polemics and voices contesting the legitimacy of introducing the subject of Health Education into Polish schools. The authors of the present study, long before the bill for a new subject called Health Education, decided to check the attitude of young people to the possibility of acquiring knowledge in the area of health security. The research group consisted of students of courses related to security in the broadest sense.

HEALTH EDUCATION AS A PART OF HEALTH SECURITY FORMATION

Security as a psychosocial and organizational (praxeological) phenomenon, can be both subjective and objective in nature⁸. Treated as one of the basic needs and values of an entity, security becomes one of its main goals. Needs, values, and goals are realized and achieved due to the proper relations between the entity and its environment (environment), as well as due to the appropriate security systems. As Cieślarczyk aptly and accurately notes, the aforementioned relations are dynamic - they change with the passage of time and the change of the subject's location. An important role is then played by the subject's value system and the norms (rules) he observes, but also by the wise activity (or lack thereof) manifested in various spheres of human life and activity, as well as in various areas of his security⁹. It is not insignificant to be

---

⁴ E. Toçi, G. Burazeri, K. Sørensen, H. Kamberi, H. Brand, *Concurrent validation of two key health literacy instruments in a South Eastern European Population*, “European Journal of Public Health” 2014.

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-health-policy> (10.12.2024).

⁶ K. Sørensen, H. Brand, *Developments and perspectives of health literacy in Europe*, 2017, s. 10-12.

⁷ M. Woynarowska-Sołdan, *Szkoła promująca zdrowie w Europie w świetle dokumentów czterech europejskich konferencji*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2015, s. 97-112.

⁸ D. Frei, *Sicherheit, Grundfragen der Welt*, Stuttgart 1977.

⁹ M. Cieślarczyk, *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa*, Szczytno 2011, s. 17.

skillfully predictive of events, and thus to realize that shaping security (to paraphrase Cieślarczyk's thinking) requires thinking not only about what is 'here and now', but also about what is "somewhere and someday".

Global public health security is defined as the proactive and reactive actions required to minimize the danger and consequences of acute public health events that threaten the health of people across geographic regions and international borders¹⁰. Population growth, rapid urbanization, environmental degradation, and inappropriate use of antimicrobials disrupt the balance of the microbial world. New diseases, such as COVID-19, are emerging at an unprecedented rate, disrupting human health and causing social and economic impacts. Billions of passengers travel by airplane each year, increasing the potential for the rapid international spread of infectious agents. The dependency on chemicals has increased, as has awareness of potential health and environmental risks, such as climate change and air pollution. As food production becomes more globalized, so does the risk of contaminated ingredients and the risk of foodborne illness. As the world's population becomes more mobile and economically interdependent, global health risks are increasing, and traditional defensive measures at national borders cannot protect against disease invasion. Pandemics, health threats, and inefficiencies in health systems not only cost human lives, but also pose some of the greatest threats to the global economy and security we face today¹¹.

In the Polish literature, the issue of health security is analyzed by many researchers from different perspectives. Authors who address this topic include: Daria Krzewniak and Joanna Ważniewska¹², Magdalena Bsoul-Kopowska¹³, Mateusz Kuczabski¹⁴, Benedykt Bober¹⁵, Agnieszka Filipek¹⁶, or the aforementioned Marian Cieślarczyk¹⁷ and Jerzy Konieczny¹⁸. Multiple definitions and approaches lead to several conclusions, including the most important one – health security has a direct impact on other types of security and is one of the key spheres of life for both individuals and communities. As some researchers¹⁹ have shown, international

---

¹⁰ P.J. Schulz, U. Hartung, *The future of health literacy*, https://www.researchgate.net/publication/368782998_Measuring_health_literacy_in_Europe_Introducing_the_European_Health_Literacy_Survey_Questionnaire_HLS-EU-Q (11.12.2024).

¹¹ https://www.who.int/health-topics/health-security#tab=tab_1 (09.12.2024).

¹² D. Krzewniak, J. Ważniewska, *Kultura Bezpieczeństwa zdrowotnego a zrównoważony rozwój*, 2016, s. 53-73.

¹³ M. Bsoul-Kopowska, *Analiza porównawcza zarządzania bezpieczeństwem zdrowotnym państwa a jego rozwój gospodarczy*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2021, t. 7, nr 2 s. 55-72, <https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.04>.

¹⁴ M. Kuczabski, *Kategoria bezpieczeństwa zdrowotnego w naukach o bezpieczeństwie*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2021.

¹⁵ B. Bober, *Bezpieczeństwo zdrowotne jako istotny komponent bezpieczeństwa Państwa*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, s. 33-64.

¹⁶ A. Filipek, M. Faldowska, D. Krzewniak, J. Ważniewska, *Wybrane elementy kultury bezpieczeństwa studentów w czasie pandemii COVID-19*, Siedlce 2021.

¹⁷ M. Cieślarczyk, 2022, op.cit.

¹⁸ J. Konieczny, *Bezpieczeństwo zdrowotne w zdarzeniach masowych. Rekomendacje organizacyjne*, Poznań 2022.

¹⁹ J. Konieczny, L. Dajerling, *Bezpieczeństwo zdrowotne. Postępy monitorowania, obrazowania stanu zdrowia i środowiska*, Poznań 2019; D. Dymek, J. Sadłowska-Wrzesińska, *Common situational awareness in the process*

security leaders increasingly appreciate the importance of investing in health security. Health system efficiency, with an emphasis on information systems and effective response strategies, can provide effective protection against infections that cause epidemics. These words, used in pre-pandemic publications, today seem like a prophetic message aimed at the young. For it is to them that the future belongs, but it is also up to them to shape it – today's ‘youngsters’ will be dealing in the future with the next emergencies, the next social problems the world will pose to them. As experts, security and/or medical professionals, political decision-makers or social activists – they will be confronted with the need to respond and make decisions in the area of public health. Young people should definitely participate in debates about the shape of education, including health education²⁰.

BACKGROUND AND DESCRIPTION OF THE CONDUCTED RESEARCH

The study, conducted in May-June 2021 in three Poznań universities, used the method of diagnostic survey, a survey was chosen as the technique, the tool was a survey questionnaire, containing sociodemographic questions and statements on opinions on various aspects of health security in a pandemic state. Participation in the study was voluntary and anonymous. Initially, the survey process was prepared in PAPI systematics, but the epidemiological situation forced the research team to design an online tool. Purposive selection was used in the study - final year undergraduate students of three universities were invited to participate in the survey: Poznan University of Technology, A. Mickiewicz University in Poznan and Poznan Medical University. The fields of study were also purposely selected to allow for later comparative analysis, and thus were those related to security in the broadest sense: Security Engineering (PP), National Security (UAM), and Emergency Medical Services (UMP). The designed research tool was validated over the course of several research trials. The control group was Security Engineering students; the pilot study conducted among them made it possible to refine the research tool in terms of comprehensibility of the research questions. In addition, the Delphi method was used in the course of the pilot study, which the selection of questions was verified.

The questionnaire presented in this study is based on the content side of the students' views toward the COVID-19 pandemic. The new, unfamiliar virus has become a major topic of discussion (but also dispute), and has not escaped the controversy over the perception of the threat among young people as well. Thus, one can conclude that the research process began much earlier than the creation of the questionnaire – with casual conversations with students during online classes, in social situations of a non-professional nature, in public spaces. Not

---

of building social resilience to a health crisis – the example of the COVID-19 pandemic, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2024, nr 89, s. 157-176.

²⁰ B.B. Jensen, V. Simovska, N. Larsen, L.G. Holm, *Young people want to be a part of the answer: Young Minds as an educational approach to involve schools and students in national environment and health action plans*, 2005, <https://iris.who.int/handle/10665/107635> (10.12.2024).

insignificant was the flood of views and opinions in social media, as well as the information chaos in public media. This was a situation conducive to the birth of so-called conspiracy theories. It is not without reason that the February 2020 coronavirus pandemic was called an 'infodemic' by the World Health Organization, which, in a nutshell, can be interpreted as the dissemination of distorted information²¹. Using a certain mental shortcut, it becomes legitimate to say that access to false information is a threat to health. The expansion of knowledge with erroneous information leads to the formation of a distorted worldview, based on permanent distrust, aversion to medicine, science, and other achievements of mankind. To meet the needs of verifying unverified information and debunking 'myths' in the field of health security, work began on the construction of a survey questionnaire²². Government reports, statistics, expert opinions, and WHO guidelines were used as theoretical background. Among the inspiring publications, the studies are worth mentioning: Gonzales and Griffin (2020)²³, Paltiel et al. (2020)²⁴, Blake et al. (2021)²⁵.

The survey consists of three main modules: the introduction includes questions on general beliefs about the COVID-19 pandemic. The main part includes questions related to the pandemic, but in such a way as to highlight three main periods: pre-pandemic, during the pandemic, post-pandemic. The third part, on the other hand, contains questions already directly related to health security issues. The whole was topped with the so-called 'metric' part, i.e. a request for sociodemographic data of the surveyed structure. The final version of the questionnaire has 55 questions (without sociodemographic questions)²⁶. More than 160 people took part in the survey, but 138 students (n=138) returned the questionnaires correctly filled out.

DISCUSSION OF RESEARCH RESULTS – SELECTED ASPECTS

The results of the research conducted are systematically published in domestic and foreign periodicals. For the purpose of this study, the authors focused on selected issues, which can be presented using the following research questions:

1. Are students aware of the changes that have been induced by the global health crisis?

---

²¹ World Health Organisation, *Novel Coronavirus, Situation Report*, Geneva 2020.

²² The diagnostic survey conducted is part of a larger project in the COVID-19 research area: „Mobilne punkty pomocy medycznej, modułowe szpitale polowe. Doświadczenia organizacyjne i logistyczne COVID-19. Projekt rozwiązań systemowych w Wielkopolsce”. Project leadership: prof. Jerzy Konieczny.

²³ L. Gonzales, K. Griffin, *Supporting faculty during & after COVID-19: Don't let go of equity*, Washington 2020.

²⁴ A.D. Palitel, A. Zheng, R.P. Walensky, *Assessment of SARS-COV-2 Screening Strategies to Permit the Safe Reopening of Collage Campuses in the United States*, JAMA network open, <https://doi.org/10.1001/jamenetworkopen.03.07.2020>.

²⁵ H. Blake, H. Knight, Jia R., J. Corner, J.R. Morling, C. Denning, J.K. Ball, K. Bolton, G. Figueredo, D.E. Morris, P. Tighe, A.M. Villalon, K. Ayling, K. Vedhara, „*Students' Views towards Sars-Cov-2 Mass Asymptomatic Testing, Social Distancing and Self-Isolation an a University Setting during the COVID-19 Pandemic: A Qualitutive Study*, “*Int. J. Environ. Res. Public Health*” 2021, <https://doi.org/10.3390/ijerph18084182> (17.12.2024).

²⁶ The construction and application principles of the survey are presented in: J.Sadłowska-Wrzesińska, M.Serwin, A.Waśkowska, *Badanie opinii studentów na temat bezpieczeństwa zdrowotnego w stanie pandemii. Budowa i zasady stosowania autorskiego kwestionariusza ankiety*, In: *Środowisko bezpieczeństwa w zagrożeniach epidemiologicznych. Doświadczenia Covid-19 w Wielkopolsce*, M.Tomaszyk, D.Dymek (eds.) Poznań, 2022, s. 95-114.

2. Are students able to connect health security issues with the idea of sustainable development?
3. Do students think it is reasonable to introduce a health security subject into the study program?

Table 1. Attitudes toward the statement pandemic COVID-19 will change the way people work and interact by university

The COVID-19 pandemic will change the way people will work and interact	University						Total	
	UAM (1)		PP (2)		UMP (3)			
	N	%	N	%	N	%	N	%
definitely yes	25	39,7%	26	42,6%	2	14,3%	53	38,4%
rather yes	21	33,3%	29	47,5%	5	35,7%	55	39,9%
don't know	10	15,9%	3	4,9%	6	42,9%	19	13,8%
rather not	4	6,3%	3	4,9%	1	7,1%	8	5,8%
definitely not	3	4,8%	0	0,0%	0	0,0%	3	2,2%
Total	63	100,0%	61	100,0%	14	100,0%	138	100,0%
Kruskal-Wallis test: $H=7,808$, $p=0,020^*$, R.I: 2/3								

Source: own work

The Kruskal-Wallis test showed that UMP students are statistically significantly different from PP students in terms of their opinions on whether the COVID-19 pandemic will change the way people work and interact. The analysis of percentages shows that PP students are significantly more likely to agree (as many as 42.6% think definitely yes and 47.5% think rather yes) than UMP students (as many as 42.9% have no opinion and 35.7% think rather yes).

Table 2. Attitude to the statement Pandemic COVID-19 will change the way people work and interact by gender

The COVID-19 pandemic will change the way people will work and interact	Gender				Total	
	Female		Male			
	N	%	N	%	N	%
definitely yes	37	45,1%	16	28,6%	53	38,4%
rather yes	31	37,8%	24	42,9%	55	39,9%
don't know	8	9,8%	11	19,6%	19	13,8%
rather not	4	4,9%	4	7,1%	8	5,8%
definitely not	2	2,4%	1	1,8%	3	2,2%
Total	82	100,0%	56	100,0%	138	100,0%
Mann-Whitney U test: $Z=-2,060$, $p=0,039^*$						

Source: own work

The Mann-Whitney U test showed that women and men differ significantly in their opinions about whether the COVID-19 pandemic will change the way people work and interact. An analysis of percentages shows that significantly more women agree than men. Clearly, more women (45.1%) than men (28.6%) strongly agree.

As a next step, the researchers decided to ask about sustainability issues - in the context of health security.

Table 3. Attitudes toward the statement: *For the country to be economically competitive and grow in accordance with the principles of sustainable development, the health security of citizens must be a key issue* - among respondents overall and by university

For the country to be economically competitive and grow in accordance with the principles of sustainable development, the health security of citizens must be a key issue	University						Total	
	UAM		PP		UMP			
	N	%	N	%	N	%	N	%
definitely yes	18	28,6%	15	24,6%	5	35,7%	38	27,5%
rather yes	28	44,4%	32	52,5%	5	35,7%	65	47,1%
don't know	13	20,6%	14	23,0%	4	28,6%	31	22,5%
rather not	2	3,2%	0	0,0%	0	0,0%	2	1,4%
definitely not	2	3,2%	0	0,0%	0	0,0%	2	1,4%
Total	63	100,0%	61	100,0%	14	100,0%	138	100,0%
Kruskal-Wallis test: $H=0,136$, $p=0,934$								

Source: own work

Significantly more respondents strongly or rather agree (74.6%) than strongly or rather disagree (2.8%) that in order for the country to be economically competitive and grow sustainably, the health security of citizens must be a key issue. The remaining 22.5% of the respondents have no opinion on this issue. The Kruskal-Wallis test showed no statistically significant difference between students at different universities in terms of attitudes toward this statement.

Knowing the students' opinions on the inevitable changes in functioning brought about by the health crisis, and given the relatively high level of awareness of the concept of sustainability, the researchers decided to ask directly for their opinion on the introduction of the subject 'Health Security' into the study program.

Table 4. Attitude toward the statement: *I think it is reasonable to introduce a subject called 'Health Security' into the study program* – among respondents overall and by university

I think it is reasonable to introduce a subject called "Health Security" into the study program	University						Total	
	UAM		PP		UMP			
	N	%	N	%	N	%	N	%
definitely yes	13	20,6%	9	14,8%	1	7,1%	23	16,7%
rather yes	20	31,7%	13	21,3%	5	35,7%	38	27,5%

don't know	15	23,8%	21	34,4%	2	14,3%	38	27,5%
rather not	10	15,9%	11	18,0%	6	42,9%	27	19,6%
definitely not	5	7,9%	7	11,5%	0	0,0%	12	8,7%
Total	63	100,0%	61	100,0%	14	100,0%	138	100,0%
Kruskal-Wallis test: H=2,707, p=0,258								

Source: own work

Significantly more respondents strongly or rather agree (44.2%) than strongly or rather disagree (28.3%) that it is reasonable to introduce a subject called 'Health Security' into the study program. The remaining 27.5% of the respondents do not have an opinion on this issue. The Kruskal-Wallis test showed no statistically significant difference between students at different universities in terms of attitudes toward this statement.

In the next step, the authors of the study decided to see if the fact of having been ill with COVID-19 could influence the answers given – in such a way as to contribute to a greater awareness and need for knowledge in the field of health security.

Table 5. Attitude toward the statement: *I think it is reasonable to introduce a subject called 'Health Security' into the study program* – with a breakdown of those who have been ill, have not been ill or do not know if they have been ill on COVID-19

I think it is reasonable to introduce a subject called "Health Security" into the study program	Have you been ill with COVID-19?						Total	
	yes		not		don't know			
	N	%	N	%	N	%	N	%
definitely yes	6	15,8%	10	17,2%	7	16,7%	23	16,7%
rather yes	9	23,7%	17	29,3%	12	28,6%	38	27,5%
don't know	12	31,6%	14	24,1%	12	28,6%	38	27,5%
rather not	8	21,1%	12	20,7%	7	16,7%	27	19,6%
definitely not	3	7,9%	5	8,6%	4	9,5%	12	8,7%
Total	38	100,0%	58	100,0%	42	100,0%	138	100,0%
Kruskal-Wallis test: H=0,158, p=0,924								

Source: own work

The Kruskal-Wallis test showed no statistically significant difference between those who have been ill, have not been ill, or do not know whether they have been ill with COVID-19 in terms of attitude toward the statement: *I think it is reasonable to introduce a subject called 'Health Security' into the study program*. Among those who have been ill with COVID-19, the largest number (31.6%) have no opinion on the subject. Among those who have not contracted COVID-19, most (29.3%) think it is rather justified, and among those who do not know whether they have contracted COVID-19, most think it is rather necessary (28.6%) or do not have an opinion on the subject (28.6%).

In light of the research results presented, the answers to the research questions posed are as follows:

1. In general, students are aware of the changes that have been induced by the global health crisis, but the level of this awareness varies depending on the university represented. The greatest awareness in this regard is shown by students of the Poznan University of Technology, which can be explained by the convergence of the issue raised with the field of education (management, logistics, safety at work). The greatest skepticism about the issues raised is represented by students of the Medical University. Regarding gender differences, the survey found that women were far more likely to agree with the statement that the pandemic will change the way people work and interact.
2. Students are able to link health security issues with the idea of sustainability, as evidenced by nearly 75% agreement with the thesis. The test showed no statistically significant differences – neither within gender nor by university.
3. Interest in the introduction of a subject called ‘Health safety’ into the college study program can be described as moderate - less than 45% of respondents expressed themselves positively towards such a proposal. The authors of the study decided to test whether the fact of being ill with Covid-19 could influence the answers given – in such a way that it would contribute to a greater awareness and need for knowledge in the field of health security. The tests conducted did not confirm this hypothesis.

SUMMARY AND CONCLUSIONS

The pandemic has proven that cooperation among EU countries is of paramount importance to protect human health, both during a pandemic and during periods when we are not dealing with emergencies and can address basic health care issues, invest in robust care systems and train health professionals. The European Health Union aims to raise the EU-wide level of protection, prevention, preparedness, and response to human health threats²⁷.

The surveys conducted, although carried out during the difficult period of the pandemic and with limited public exposure, showed that analyzing the opinions of a selected group of the public is possible and worth pursuing. It can contribute to reducing risks, mainly by shaping and/or modeling attitudes, raising awareness, and correcting established views. In practice, the usefulness of survey research is still contested (treating it as unreliable, extremely subjective), although this approach is not sufficiently justified - current trends in the field of the issue under discussion clearly show that one of the most effective ways of determining the possibility of improving the quality of life is opinion research in a selected group of respondents – their preferences, goals, motives and sources of involvement, but also fears, concerns, expressions of dissatisfaction or knowledge deficits. Therefore, it is worth conducting surveys, but remembering that they should be systematic and enable analysis and monitoring of the effectiveness of

---

²⁷ European Health Union. *Protecting our health together*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-health-union_pl (05.12.2024).

the introduced solutions. In this regard, it is difficult to overestimate the role of education, but also of scientific research using appropriate methods.

The aim of this study was to highlight the challenges for health security education, especially the subject called Health Education. The students participating in the study are highly aware of the changes that the global health crisis has brought, they are able to connect the issue of the importance of health security with the concept of sustainable development, but at the same time they do not show a high interest in expanding their knowledge in this area. This represents a certain dissonance. Perhaps this is indicative of a passive attitude, from which the conviction of an external causal force (the state, the system) that exclusively shapes health security emerges. This issue requires further in-depth research.

Ensuring health security is a multifaceted task that requires the involvement of various entities at the international, national, local and individual levels. The main responsibilities lie with the State and the government, international health organizations and local governments. The role of the private sector cannot be overestimated either – private health facilities, pharmaceutical companies and medical insurers are obliged to comply with standards and ethics in order to support health security. However, we must not forget that each person is responsible for taking care of their health, following medical recommendations, personal hygiene, and using available health programs. Social organizations can support educational activities and support people in difficult health situations, while scientific and research institutions, conducting research on new treatment methods, medical technologies, and epidemiology, play a key role in the progress of medicine. All of the above-mentioned entities and their tasks require cooperation and coordination, because public health is a common good that requires the involvement of the entire community. In this context, health education can contribute to both increasing the level of medical prevention and increasing awareness of the health of Polish women and men. Health education is not only a process of teaching or acquiring knowledge, but also taking positive actions for one's health, as well as making choices that are conducive to health. Introducing health education to schools will help young people discover their choices for good health and life.

REFERENCES

- Blake Holly, Knight Holly, Jia Ru, Corner Jesicca, Morling Joanne R., Denning Chris, Ball Jonathan K., Bolton Kirsty, Figueredo Graziela, Morris David E., Tighe Patrick, Villalon Armando M., Ayling Kieran, Vedhara Kavita. 2021. "Students' Views towards Sars-Cov-2 Mass Asymptomatic Testing, Social Distancing and Self-Isolation in a University Setting during the COVID-19 Pandemic". 18:4182. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084182>.
- Bober Benedykt. 2016. "Bezpieczeństwo zdrowotne jako istotny komponent bezpieczeństwa Państwa." *Studia nad bezpieczeństwem*. 1: 33-64. <https://doi.org/10.34858/snb.1.2016.002>.

- Bsoul-Kopowska Magdalena. 2021. „Analiza porównawcza zarządzania bezpieczeństwem zdrowotnym państwa a jego rozwój gospodarczy”. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności* 7(2):55-72. <https://doi.org/10.34739/dsd.2021.02.04>.
- Cieślarczyk Marian. 2011. Współczesne rozumienie bezpieczeństwa, in: *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, Szczytno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.
- Cieślarczyk Marian. 2022. Znaczenie kultury bezpieczeństwa w procesach logistycznych na przykładzie pandemii COVID-19 i innych elementów kaskadowej sytuacji kryzysowej. Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna.
- European Health Union. 2024. Protecting our health together. In <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-health-union.pl>
- Dymek Dariusz, Sadłowska-Wrzesińska Joanna. 2024. “Common social resilience to a health crisis - the situational awareness example of the COVID-19 in the process of building pandemic”. *Zeszyty Naukowe SGSP* (89):157-176.
- EU Health Policy. 2024. In <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-health-policy/>.
- Filipek Agnieszka, Fałdowska Maryla, Krzewniak Daria, Ważniewska Joanna. 2021. Wybrane elementy kultury bezpieczeństwa studentów w czasie pandemii COVID-19. Siedlce: Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie.
- Frei Daniel. 1977. *Sicherheit. Grundfragen der Welt*. Stuttgart.
- Gonzales Leslie, Griffin Kimberly. 2020. *Supporting faculty during & after COVID-19: Don't let go of equity*. Washington: Aspire.
- Health security. 2024. In https://www.who.int/health-topics/health-security#tab=tab_1.
- Jensen Bjarne, Simovska Venka, Larsen Niels, Holm Leif Glud. 2005. Young people want to be a part of the answer: Young Minds as an educational action approach to involve schools and students in national environment and health plans. In <https://iris.who.int/handle/10665/107635>.2024.12.10.
- Konieczny Jerzy. 2022. *Bezpieczeństwo zdrowotne w zdarzeniach masowych. Rekomendacje organizacyjne*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Konieczny Jerzy, Dajerling Leonard. 2019. *Bezpieczeństwo zdrowotne. Postępy monitorowania, obrazowania stanu zdrowia i środowiska*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Kuczabski Mateusz. 2021. “Kategoria bezpieczeństwa zdrowotnego w naukach o bezpieczeństwie”. *Studia Bezpieczeństwa Narodowego* 21(3):11-31.
- Krzewniak Daria, Ważniewska Joanna. 2016. “Kultura bezpieczeństwa zdrowotnego a zrównoważony rozwój”. *Kultura Bezpieczeństwa* (6):53-73.
- Paltiel Aaron David, Zheng Amy, Walensky Rochelle Paula. 2020. “Assessment of SARS-CoV-2 Screening Strategies to Permit the Safe Reopening of College Campuses in the United States.” *JAMA network open*. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen>.
- Sadłowska-Wrzesińska Joanna, Serwin Maria, Waśkowska Adrianna. 2022. Badanie opinii studentów na temat bezpieczeństwa zdrowotnego w stanie pandemii. Budowa i zasady stosowania autorskiego kwestionariusza ankiety. In: Tomasz Mikołaj, Dymek Dariusz. *Środowisko bezpieczeństwa w zagrożeniach epidemiologicznych. Doświadczenia COVID-19 w Wielkopolsce*. 95-114. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

- Schulz Peter Johannes, Hartung Uwe. 2017. The future of health literacy. In https://www.researchgate.net/publication/368782998_Measuring_health_literacy_in_Europe_Introducing_the_European_Health_Literacy_Survey_Questionnaire_HLS-EU-Q.2024.12.
- Sørensen Kristine, Brand Helmut. 2017. "Developments and perspectives of health literacy in Europe." *Public Health Forum* 25(1):10-12.
- Szwed Marcin, Jarzmus Krzysztof. 2021. "Prawa człowieka w dobie pandemii. 10 miesięcy, 10 praw, 10 ograniczeń, 10 rekomendacji na przyszłość." *Helsińska Fundacja praw człowieka*. Warszawa. 7–11, 36–40, 63–68.
- Toçi Ervin, Burazeri Genc, Sørensen Kristine, Kamberi Haxhi, Brand Helmut. 2014. "Concurrent validation of two key health literacy instruments in a South Eastern European Population." *European Journal of Public Health* 25(3):482-6.
- World Health Organisation. 2020. *Novel Coronavirus. Situation Report – 13*. Geneva.
- Wojnarowska-Soldan Magdalena. 2015. "Szkola promująca zdrowie w Europie w świetle dokumentów czterech europejskich konferencji". *Kwartalnik pedagogiczny* 60(1) 235: 97-112.

Janusz GIERSZEWSKI

Uniwersytet Pomorski w Słupsku

janusz.gierszewski@upsl.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-8420-7900>

Wojciech PIESTRZYŃSKI

Uniwersytet Pomorski w Słupsku

wojterapia@wp.pl

<https://orcid.org/0000-0002-0435-4557>

Patryk TOMASZEWSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

patrykt@umk.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2333-9256>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.07>

POTRZEBA BEZPIECZEŃSTWA W OPINIACH STUDENTÓW Z POLSKI I SŁOWACJI

ABSTRAKT: Celem niniejszego badania było porównanie poziomu zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa, oceny ładu społecznego oraz postawy rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji. Badanie przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, obejmując próbę 485 studentów w wieku 19–30 lat, w tym 325 z Polski i 160 ze Słowacji. Wyniki zostały poddane analizie statystycznej za pomocą testów ANOVA, chi-kwadrat i post hoc Tukey HSD w celu identyfikacji różnic między grupami. Wyniki wskazują, że studenci z Polski, zarówno mężczyźni, jak i kobiety, odczuwają wyższy poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa niż ich rówieśnicy ze Słowacji. Istotne różnice zaobserwowano wśród mężczyzn ze Słowacji, którzy wykazywali znacznie niższe poczucie bezpieczeństwa. Ponadto studenci w obu krajach wysoko cenią sobie ład społeczny, jednak analiza wykazała, że kobiety ze Słowacji wyrażają najsilniejsze uznanie dla wartości ładu społecznego. W kwestii postawy rozczarowania życiem, studenci ze Słowacji, zwłaszcza mężczyźni, wykazywali wyższy poziom rozczarowania w porównaniu do studentów z Polski. Na podstawie wyników stwierdzono, że istnieją istotne różnice między studentami z Polski i Słowacji w zakresie zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa oraz poziomu rozczarowania życiem, natomiast ład społeczny jest wysoko ceniony w obu krajach. Wyniki sugerują, że kontekst kulturowy i społeczno-ekonomiczny może odgrywać znaczącą rolę w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa i postaw studentów wobec życia. Badanie dostarcza podstaw do dalszych badań nad różnicami w percepcji bezpieczeństwa i jakości życia studentów w różnych krajach.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo studentów, ład społeczny, rozczarowanie życiem, zaspokojenie potrzeb, dobrostan

---

THE NEED FOR SAFETY IN THE OPINIONS OF STUDENTS FROM POLAND AND SLOVAKIA

ABSTRACT: The aim of this study was to compare the level of satisfaction of security needs, the assessment of social order, and the attitude of life dissatisfaction among students from Poland and Slovakia. The study was conducted using the diagnostic survey method, involving a sample of 485 students aged 19–30, including 325 from Poland and 160 from Slovakia. The results were subjected to statistical analysis using ANOVA, chi-square, and post hoc Tukey HSD tests to identify differences between the groups. The results indicate that Polish students, both male and female, experience a higher level of security satisfaction than their peers from Slovakia. Significant differences were observed among Slovak males, who exhibited a notably lower sense of security. Furthermore, students in both countries highly value social order, but the analysis showed

that Slovak women express the strongest appreciation for the value of social order. Regarding life dissatisfaction, Slovak students, especially males, demonstrated higher levels of dissatisfaction compared to Polish students. Based on the findings, there are significant differences between students from Poland and Slovakia in terms of security satisfaction and life dissatisfaction, while social order is highly valued in both countries. The results suggest that cultural and socio-economic contexts may play an important role in shaping students' sense of security and attitudes towards life. The study provides a basis for further research on differences in the perception of security and quality of life among students in different countries.

KEYWORDS: student security, social order, life dissatisfaction, satisfying needs, welfare

WPROWADZENIE

Poczucie bezpieczeństwa stanowi ważny element w prawidłowym rozwoju osobowym jednostki, wpływając na stabilność emocjonalną oraz codzienne funkcjonowanie. Bezpieczeństwo, zarówno w wymiarze obiektywnym, jak i subiektywnym jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, co zostało szeroko opisane w psychologii, zwłaszcza w teorii hierarchii potrzeb Masłowa¹. W jego piramidzie potrzeba bezpieczeństwa zajmuje drugie miejsce, zaraz po potrzebach fizjologicznych, co wskazuje na jej fundamentalną rolę w życiu każdej osoby. Zaspokojenie tej potrzeby pozwala jednostce skupić się na wyższych celach, takich jak przynależność, uznanie czy samorealizacja. Tematyka dotycząca bezpieczeństwa ma jednak charakter wielopłaszczyznowy oraz interdyscyplinarny². W związku z tym na przestrzeni lat naukowcy zwracali uwagę na różnorodne aspekty związane z poczuciem bezpieczeństwa, badając wpływ czynników zewnętrznych, takich jak miejsce zamieszkania, status ekonomiczny oraz wewnętrznych, w tym stan emocjonalny i zdrowie jednostki. W szerokim ujęciu definicyjnym Waldemar Kitler bezpieczeństwo określa „jako wewnętrzną ufność, spokój ducha i pewność właściwie lub fałszywie uzasadnioną w okolicznościach budzących podstawy do obaw”³. Termin bezpieczeństwo jest stosowany jednak na różne sposoby w różnych kontekstach⁴. Dlatego kategoria bezpieczeństwa ma wiele definicji⁵. Na potrzeby badań przyjęto, że bezpieczeństwo to: „Potrzeba stabilizacji, opieki, uwolnienia od strachu, lęku, chaosu, przestrzegania prawa, porządku czy oparcia w drugim, bliskim człowieku, należy do priorytetów większości społeczeństw żyjących na przełomie XX i XXI wieku”⁶. To potrzeba stabilizacji, uwolnienia od lęku, strachu oraz chaosu turbulentnego świata, a także oparcia

¹ A. Masłowa, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2009, s. 66.

² S. Grzesiak, E. Mituła-Grzesiak, *Bezpieczeństwo społeczne i personalne obywateli w kontekście zagrożenia przestępczością w Polsce. Kreowanie bezpiecznych przestrzeni inkluzywnych*, „The Prison Systems Review” 2022, 116, s. 69.

³ W. Kitler, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w świetle współczesnych wyzwań teorii i praktyki problemu*, „Wiedza Obronna” 2023, 282 (1), s. 119, 117-148.

⁴ C.A. Meerts, *Security: Concepts and Definitions*, [w:] *Encyclopedia of Security and Emergency Management*, L.R. Shapiro, M.-H. Maras (red.), Springer Cham 2018, s. 1-3; J. Stańczyk, *Formułowanie kategorii pojęciowej bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Fance, Poznań 2017, s. 7-311.

⁵ P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski, *Obszar, problematyka i interdyscyplinarność badań nad bezpieczeństwem w polskim dyskursie naukowym*, [w:] *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państwa*, Z. Polcikiewicz, P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski (red.), TNOiK, Toruń 2019, s. 14-17.

⁶ A. Kuształak, W. Wrześniewski, *Bezpieczeństwo ucznia w aspekcie dydaktyczno-wychowawczej działalności placówki oświatowo-wychowawczej*, [w:] *Aksjologia bezpieczeństwa ucznia w kontekstach dydaktyczno-wychowawczych*, A. Kuształak, W. Wrześniewski (red.), Poznań 2006, s. 10.

się na normach społecznych i prawnych, które regulują funkcjonowanie społeczeństwa. L. Goździewski proponuje zatem, aby bezpieczeństwo rozumieć „jako stanu umysłu, uzależnionego od zaspokajania potrzeb w różnych wymiarach (materialnym i niematerialnym) oraz w odniesieniu do jednostki lub zbiorowości”⁷.

Z kolei stabilność społeczna oraz przestrzeganie norm prawnych i społecznych, określane jako ład społeczny, często są postrzegane jako fundament poczucia bezpieczeństwa. W uproszczeniu ład społeczny to spokój w stosunkach pomiędzy grupami społecznymi. Wiele badań wskazuje, że ład społeczny, szczególnie rozpatrywany w kontekście młodych dorosłych, takich jak studenci, ma bezpośredni wpływ na ich odczuwanie bezpieczeństwa w ich środowisku wychowawczym⁸. Ład społeczny jest ważnym elementem wpływającym na subiektywne poczucie bezpieczeństwa, ponieważ odzwierciedla stabilność i przewidywalność środowiska, w którym żyje jednostka⁹.

Kolejnym istotnym aspektem badania jest postawa rozczarowania życiem, która może wpływać na percepcję bezpieczeństwa i satysfakcję z życia. Badania nad postawą rozczarowania wskazują, że niskie poczucie zaspokojenia potrzeb oraz brak stabilności mogą prowadzić do frustracji i negatywnych emocji, co z kolei wpływa na obniżenie poziomu satysfakcji z życia¹⁰. W konsekwencji długotrwałe stany lękowe mogą spowodować ciężkie stany depresyjne¹¹. W związku z tym rozczarowanie życiem może być ważnym wskaźnikiem kondycji psychicznej i emocjonalnej młodych dorosłych (studentów), a także odgrywać rolę w postrzeganiu bezpieczeństwa.

Celem artykułu jest komparatystyczne zbadanie różnic w poziomie zaspokojenia potrzeb dających poczucie bezpieczeństwa, wartości ładu społecznego oraz postawy rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji. Uznano, że zaspokojenie potrzeb dających poczucie bezpieczeństwa (poczucie dobrostanu, bezpieczeństwo ekonomiczne) wpływa na ceniecie przez studentów takiej wartości jak ład społeczny, a poczucie bezpieczeństwa koreluje z poziomem rozczarowania własnym życiem. Autorzy przyjęli, że studenci wysoko cenią sobie ład społeczny oraz wykazują niski poziom rozczarowania własnym życiem.

Zważywszy na podobieństwa kulturowe, doświadczenia historyczne, autorzy postanowili sprawdzić, czy istnieją różnice w postrzeganiu bezpieczeństwa przez studentów z Polski i Słowacji.

PROBLEM BADAWCZY, HIPOTEZY ORAZ METODOLOGIA BADAŃ

⁷ L. Goździewski, *Bezpieczeństwo w ujęciu definicyjnym*, „Journal of Modern Science” 2024, 58(4), s.356.

⁸ Zob. T. Biernat, J. Gierszewski, *Poczucie bezpieczeństwa społecznego w małym środowisku*, Akapit, Toruń 2013.

⁹ Zob. J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*, Difin, Warszawa 2019.

¹⁰ Zob. J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Bezpieczeństwo kulturowe człowieka w dobie kryzysu jego tożsamości*, Difin, Warszawa 2022.

¹¹ W. Piestrzyński, D. Sarzała, *Depresyjność osób we wczesnej dorosłości*, „Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne” 2020, 6 (1), s. 48.

Główny problem badawczy został zdefiniowany przez pytania badawcze: jaki jest poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w aspekcie ładu społecznego oraz poziomie rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji?

Zostały także sformułowane problemy szczegółowe, wyrażone poprzez pytania badawcze:

P1: W jakim stopniu studenci z Polski i Słowacji mają zaspokojone potrzeby dające poczucie bezpieczeństwa, z uwzględnieniem różnic między płciami?

P2: W jakim stopniu badani studenci z Polski i Słowacji cenią sobie ład społeczny, z uwzględnieniem różnic płciowych?

P3: Czy są różnice w postawie rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji, z uwzględnieniem różnic między płciami?

W przyjętej hipotezie głównej wskazuje się, że istnieją istotne różnice w poziomie zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa, ocenie ładu społecznego oraz postawie rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji.

W hipotezach szczegółowych wskazuje się, że:

H1: Studenci z Polski mają wyższy poziom zaspokojenia potrzeb związanych z bezpieczeństwem niż studenci ze Słowacji.

H2: Studenci z obu państw cenią sobie ład społeczny.

H3: Studenci ze Słowacji charakteryzują się wyższym poziomem rozczarowania życiem w porównaniu do studentów z Polski.

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego. Wykorzystano technikę ankietową, stosując kwestionariusz, który zawierał pytania zamknięte oraz skalę oceny, zmodyfikowaną skalę Likerta, aby zmierzyć subiektywne postrzeganie bezpieczeństwa, ładu społecznego i rozczarowania życiem.

Badaniem zostali objęci studenci w wieku od 19 do 30 lat, studiujący w różnych instytucjach edukacyjnych w Polsce i na Słowacji. Łączna liczba respondentów wyniosła 485, w tym: 325 studentów z Polski i 160 studentów ze Słowacji.

Próba została dobrana z uwzględnieniem różnych kierunków studiów, co pozwoliło na uzyskanie szerokiego spektrum danych dotyczących respondentów z obydwu państw.

Kwestionariusz ankiety składał się z trzech głównych części, które mierzyły zaspokojenie potrzeb związanych z poczuciem bezpieczeństwa, ocenę ładu społecznego oraz poziom rozczarowania życiem. Do mierzenia tych zmiennych wykorzystano skale. Każda z tych skal miała na celu ilościowe wyrażenie subiektywnych ocen badanych w zakresie wyżej wymienionych zmiennych, umożliwiając późniejszą analizę statystyczną. Skale te pomogły zidentyfikować różnice w percepcji bezpieczeństwa, ładu społecznego oraz poziomu zadowolenia z życia między grupami studentów z Polski i Słowacji.

Badania były prowadzone w środowiskach akademickich, a uczestnicy wypełniali ankiety dobrowolnie i anonimowo. Studenci zostali poinformowani o celach badania oraz o tym, że wyniki zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Wypełnianie ankiet

odbywało się online, co pozwoliło na szerokie dotarcie do grupy badanych oraz umożliwiło łatwe przetwarzanie danych.

Dane zostały poddane analizie statystycznej przy użyciu kilku technik:

- Zastosowano analizę wariancji (ANOVA) w celu porównania średnich wyników z różnych grup badanych (Polska vs. Słowacja, mężczyźni vs. kobiety) i identyfikacji istotnych różnic między nimi.
- Test chi-kwadrat pozwolił na zbadanie zależności między zmiennymi demograficznymi a postrzeganiem zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa, ładu społecznego i rozczarowania życiem.
- Test Tukeya HSD został użyty w celu dokładniejszego porównania grup i identyfikacji szczegółowych różnic między studentami z Polski i Słowacji.

Analiza statystyczna pozwoliła na zweryfikowanie hipotez oraz na szczegółowe zrozumienie różnic w poziomie zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa, ładu społecznego i satysfakcji z życia w obu państwach.

Zaprezentowane badania stanowią podstawę do prowadzenia za pomocą sprawdzonych przez autorów narzędzi dalszych badań¹². Ponadto, choć próba obejmowała studentów z różnych uczelni, nie można wykluczyć wpływu specyficznych warunków lokalnych na wyniki, co może wymagać dalszych badań na większej próbie oraz uwzględnienia indywidualnej sytuacji społeczno-ekonomicznej studentów.

Badania przeprowadzono w okresie od lutego 2022 roku do czerwca 2023 roku.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

a) POZIOM ZASPOKOJENIA POTRZEBY BEZPIECZEŃSTWA

Zestawienie danych prezentowane jest w tabeli 1A, która przedstawia stopień zaspokojenia potrzeb dających przekonanie o bezpieczeństwie.

Tabela 1A. Stopień zaspokojenia przez studentów potrzeby bezpieczeństwa (podział według płci)

Badana grupa	N	Zdecydowanie nie N/%	Nie N/%	Ani tak, ani nie N/%	Tak N/%	Zdecydowanie tak N/%
Mężczyźni (Polska)	125	3/2.40	5/4.00	20/16.00	72/57.60	25/20.00
Mężczyźni (Słowacja)	80	6/7.50	35/43.75	0/0.00	30/37.50	9/11.25
Kobiety (Polska)	200	8/16.00	19/9.5	33/16.50	105/52.50	35/17.50
Kobiety (Słowacja)	80	5/6.25	26/32.50	1/1.25	36/45.00	12/15.00
Łącznie	485	22/4.53	85/17.53	54/11.13	243/50.11	81/16.70

Źródło: Opracowanie własne.

¹² J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1999, s. 40.

Dane zaprezentowane w tabeli 1A przedstawiają stopień zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa przez studentów z Polski i Słowacji, rozdzielonych według płci. Większość studentów z Polski czuje, że ich potrzeba bezpieczeństwa jest dobrze zaspokojona – aż 57,6% odpowiedziało „tak”, a 20% „zdecydowanie tak”. Tylko 6,4% mężczyzn stwierdziło, że ich potrzeby bezpieczeństwa nie są zaspokojone. Ponad 50% studentów ze Słowacji wyraziło negatywne odczucia, wskazując na odpowiedzi „nie” i „zdecydowanie nie”. Natomiast tylko 11,25% zdecydowanie potwierdziło, że ich potrzeby bezpieczeństwa są w pełni zaspokojone.

Podobnie jak w przypadku mężczyzn z Polski, ponad połowa studentek czuła, że ich potrzeba bezpieczeństwa jest zaspokojona – 52,5% odpowiedziało „tak”, a 17,5% „zdecydowanie tak”. Tylko niewielka liczba kobiet odczuwa brak bezpieczeństwa.

Podobnie jak w przypadku mężczyzn ze Słowacji, odsetek osób niezadowolonych z zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa jest wyższy niż w Polsce – 38,75% wyraziło negatywne opinie („nie” i „zdecydowanie nie”). Mimo to 45% studentek oceniło, że ich potrzeba bezpieczeństwa jest zaspokojona, a 15% wskazało na „zdecydowanie tak”.

W celu weryfikacji hipotezy nr 1, która zakłada, że studenci z Polski mają wyższy poziom zaspokojenia potrzeby związanej z bezpieczeństwem niż studenci ze Słowacji, przeprowadzono analizę wariancji (ANOVA) oraz test post hoc Tukey HSD. Wyniki przedstawione w tabeli 1B dostarczają statystycznych dowodów na istnienie różnic między poszczególnymi grupami studentów.

Tabela 1B. Statystyki opisowe, wyniki analizy wariancji, test post hoc Tukey – dla zmiennej: zaspokojenie przez studentów potrzeb dających przekonanie o bezpieczeństwie

Grupa* ¹³	N	Min.	Max.	M	SD
A	125	1	5	3.8880	0.8540
B	80	1	5	3.0125	1.2578
C	200	1	5	3.7000	0.9978
D	80	1	5	3.2875	1.2548
Razem	485	1	5	3.5670	1.0995
Źródło	SS	df	MS	Test F	p
Między grupami	47.2652	3	15,7551	14.0909	p<0.01
Wewnątrz grup	537.8070	481	1.1181		
Suma	585.0722	484			
Para zabiegów*	Statystyka Tukey HSD Q	Wartości p Tukey HSD Q	Poziom istotności		
A kontra B	8.1781	0,0010053	**p<0,01		
A kontra C	2.2053	0,4043171	N		

¹³ Do interpretacji tej i pozostałych tabel. Gwiazdki są symbolem ze statystyki wstawia się w zależności od poziomu istotności w badaniu oznaczenie wartości p i wartości alfa. Jedna gwiazdka (*): Wynik jest istotny na poziomie 0,05 (5%). Oznacza to, że istnieje mniej niż 5% szans, że obserwowany efekt wystąpił przypadkowo. Dwie gwiazdki (**): Wynik jest istotny na poziomie 0,01 (1%). Wskazuje, że szansa na przypadkowy wynik jest mniejsza niż 1%. Trzy gwiazdki (***) : Wynik jest istotny na poziomie 0,001 (0,1%). Jest to jeszcze bardziej rygorystyczny poziom istotności, wskazujący bardzo małe prawdopodobieństwo, że wynik jest losowy.

A kontra D	5.6093	0,0010053	**p<0,01
B kontra C	6,9507	0,0010053	**p<0,01
B kontra D	2.3261	0,3550015	N
C kontra D	4.1704	0,0175481	*p<0,05

*A – mężczyźni (Polska)

B – mężczyźni (Słowacja)

C – kobiety (Polska)

D – kobiety (Słowacja)

n – wynik statystycznie nieistotny

N – liczba badanych studentów

Źródło: opracowanie własne.

OPIS WYNIKÓW BADAŃ

Średnie (M) oraz odchylenia standardowe (SD) dla grup:

- Mężczyźni z Polski (Grupa A): średnia wynosi 3,8880, co wskazuje na wysoki poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa. Odchylenie standardowe wynosi 0,8540, co świadczy o relatywnie spójnym postrzeganiu bezpieczeństwa w tej grupie.
- Mężczyźni ze Słowacji (Grupa B): średnia 3,0125, co jest najniższym wynikiem w porównaniu z innymi grupami, wskazując na niski poziom zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa. Odchylenie standardowe (1,2578) jest wyższe, co sugeruje większe rozbieżności w odczuciach studentów ze Słowacji.
- Kobiety z Polski uczestniczące w badaniu (Grupa C): średnia 3,7000, co również wskazuje na wysoki poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa. Odchylenie standardowe 0,9978 sugeruje mniejszą rozbieżność w odpowiedziach niż w grupie mężczyzn ze Słowacji.
- Kobiety ze Słowacji (Grupa D): średnia 3,2875, co wskazuje na umiarkowany poziom zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa, przy większej rozbieżności odpowiedzi (SD = 1,548).

Wyniki testu ANOVA:

Wartość testu F: 14,0909, $p < 0,01$, co wskazuje na istotne statystycznie różnice między grupami. Oznacza to, że poziom zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa istotnie różni się pomiędzy studentami z Polski i Słowacji oraz między płciami.

Wyniki testu post hoc Tukey HSD:

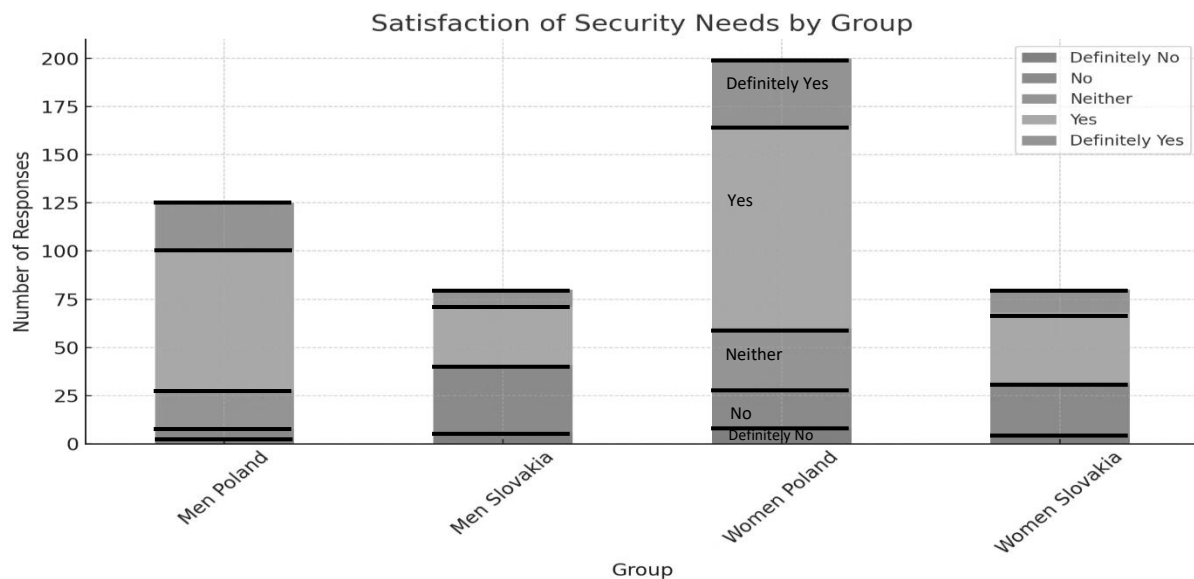
- A kontra B: Istotna różnica ($p < 0,01$) między mężczyznami z Polski a mężczyznami ze Słowacji. Mężczyźni z Polski mają znacznie wyższy poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa.
- A kontra D: Również istotna różnica ($p < 0,01$) między mężczyznami z Polski a kobietami ze Słowacji. Mężczyźni z Polski postrzegają swoje bezpieczeństwo znacznie lepiej niż kobiety ze Słowacji.
- B kontra C: Istotna różnica ($p < 0,01$) między mężczyznami ze Słowacji a kobietami z Polski, wskazująca, że kobiety z Polski czują się znacznie bezpieczniej.
- C kontra D: Istotna różnica ($p < 0,05$) między kobietami z Polski a kobietami ze Słowacji, co potwierdza wyższy poziom poczucia bezpieczeństwa wśród kobiet z Polski.

Hipoteza główna została potwierdzona. Studenci z Polski, zarówno mężczyźni, jak

i kobiety wykazują wyższy poziom zaspokojenia potrzeb związanych z bezpieczeństwem w porównaniu do studentów ze Słowacji. Mężczyźni ze Słowacji mają najniższy poziom zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa, co może wskazywać na specyficzne problemy związane z poczuciem bezpieczeństwa.

Kobiety z Polski wykazują wysoki poziom zaspokojenia tych potrzeb, a kobiety ze Słowacji umiarkowany poziom, jednak wyższy niż u mężczyzn ze Słowacji.

Wykres 1 ukazuje rozkład potrzeby bezpieczeństwa w grupach studentów mężczyzn i kobiet z podziałem na narodowość.

Wykres 1. Zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa z podziałem na grupy
Źródło: Opracowanie własne.

b) ŁAD SPOŁECZNY JAKO WARTOŚĆ DLA STUDENTÓW

Analiza wyników z tabeli 2A pokazuje, że większość studentów, niezależnie od narodowości i płci, wysoko ceni sobie ład społeczny. Najwyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” widać wśród kobiet ze Słowacji (66,25%) oraz mężczyzn ze Słowacji (60%), co sugeruje, że studenci słowaccy są szczególnie silnie przywiązani do wartości ładu społecznego. Wśród Polaków zarówno mężczyźni (50,4%), jak i kobiety (59%) także wyrażają wysokie uznanie dla ładu społecznego. Odpowiedzi neutralne („ani tak, ani nie”) są najczęstsze w grupie mężczyzn z Polski (12,8%) oraz kobiet z Polski (13,5%), co może wskazywać na pewną rezerwę lub brak pełnego przekonania. Odsetek osób, które uznały, że ład społeczny jest nieistotną wartością, jest niski we wszystkich grupach (maksymalnie 7,5% u mężczyzn ze Słowacji). Tak więc, wyniki wskazują, że studenci (z obu państw) w większości silnie identyfikują się z wartością ładu społecznego, choć istnieją pewne różnice między grupami narodowymi.

Tabela 2A. Ład społeczny jako wartość dla studentów

Badana grupa	N	Zdecydowanie nie N/%	Nie N/%	Ani tak, ani nie N/%	Tak N/%	Zdecydowanie tak N/%
Mężczyźni (Polska)	125	1/0.80	4/3.20	16/12.80	63/50.40	41/32.80
Mężczyźni (Słowacja)	80	1/1.25	6/7.50	3/3.75	48/60.00	22/27.50
Kobiety (Polska)	200	3/1.50	6/3.00	27/13.50	118/59.00	46/23.00
Kobiety (Słowacja)	80	0/0.00	2/2.50	0/0.00	53/66.25	25/31.25
Łącznie	485	5/1.03	18/3.71	46/9.49	282/58.14	134/27.63

Źródło: opracowanie własne.

Weryfikacja hipotezy nr 2, która zakłada, że studenci, zarówno z Polski, jak i ze Słowacji, wysoko cenią sobie ład społeczny, opiera się na wynikach przedstawionych w tabeli 2B. Wyniki te są analizowane pod kątem różnic między grupami w ocenie ładu społecznego jako wartości, przy użyciu analizy wariancji (ANOVA) i testu post hoc Tukey HSD.

Tabela 2B. Ład społeczny jako wartość dla studentów

Grupa*	N	Min.	Max.	M	SD
A	125	1	5	3.8880	0.8540
B	80	1	5	3.0125	1.2578
C	200	1	5	3.7000	0.9978
D	80	1	5	3.2875	1.2548
Razem	485	1	5	3.5670	1.0995
Źródło	SS	df	MS	Test F	p
Między grupami	47.2652	3	15,7551	14.0909	p<0.01
Wewnątrz grup	537.8070	481	1.1181		
Suma	585.0722	484			
Para zabiegów*	Statystyka Tukey HSD Q	Wartości p Tukey HSD Q	Poziom istotności		
A kontra B	8.1781	0,0010053	**p<0,01		
A kontra C	2.2053	0,4043171	N		
A kontra D	5.6093	0,0010053	**p<0,01		
B kontra C	6,9507	0,0010053	**p<0,01		
B kontra D	2.3261	0,3550015	N		
C kontra D	4.1704	0,0175481	*p<0,05		

*A – mężczyźni (Polska)

B – mężczyźni (Słowacja)

C – kobiety (Polska)

D – kobiety (Słowacja)

n – wynik statystycznie istotny

N – liczba badanych studentów

Źródło: opracowanie własne.

OPIS WYNIKÓW BADAŃ

Średnie (M) oraz odchylenia standardowe (SD) dla grup:

- Mężczyźni z Polski (Grupa A): średnia wynosi 3,8880, co sugeruje wysoko ocenianą wartość ładu społecznego. Odchylenie standardowe ($SD = 0,8540$) wskazuje na stosunkowo jednolite postrzeganie tej wartości w grupie.
- Mężczyźni ze Słowacji (Grupa B): średnia 3,0125, co sugeruje umiarkowane cenie ładu społecznego. Odchylenie standardowe ($SD = 1,2578$) jest wyższe, co wskazuje na większe różnice w percepcji ładu społecznego w tej grupie.
- Kobiety z Polski (Grupa C): średnia 3,7000, co oznacza umiarkowanie wysokie postrzeganie ładu społecznego. Odchylenie standardowe ($SD = 0,9978$) wskazuje na mniejszą rozbieżność w ocenach.
- Kobiety ze Słowacji (Grupa D): średnia 3,2875, co wskazuje na umiarkowane cenie ładu społecznego, podobnie jak u mężczyzn ze Słowacji. Odchylenie standardowe ($SD = 1,2548$) sugeruje znaczną rozbieżność w ocenach.

Wyniki testu ANOVA:

Wartość testu F: 14,0909, $p < 0,01$, co oznacza, że różnice między grupami są istotne statystycznie.

Wynika z tego, że postrzeganie ładu społecznego różni się między studentami z Polski i Słowacji oraz między płciami.

Wyniki testu post hoc Tukey HSD:

- A kontra B: Istotna różnica ($p < 0,01$) – mężczyźni z Polski wyżej oceniają ład społeczny niż mężczyźni ze Słowacji.
- A kontra D: Istotna różnica ($p < 0,01$) – mężczyźni z Polski wyżej postrzegają wartość, jaką jest ład społeczny, niż kobiety ze Słowacji.
- B kontra C: Istotna różnica ($p < 0,01$) – kobiety z Polski wyżej cenią ład społeczny niż mężczyźni ze Słowacji.
- C kontra D: Różnica ($p < 0,05$) – kobiety z Polski wyżej postrzegają wartość, jaką jest ład społeczny, niż kobiety ze Słowacji.

Hipoteza nr 2 została częściowo potwierdzona. Zarówno studenci z Polski, jak i ze Słowacji cenią ład społeczny, jednak poziom jego cenięcia różni się istotnie między grupami. Mężczyźni z Polski wyżej cenią wartość, jaką jest ład społeczny, w porównaniu do mężczyzn ze Słowacji, co może być wynikiem większej stabilności społecznej. Kobiety z Polski również wyżej oceniają ład społeczny niż kobiety ze Słowacji, co potwierdza istnienie różnic w percepcji tej wartości między państwami. Brak istotnych różnic między mężczyznami i kobietami w obrębie poszczególnych państw sugeruje, że ład społeczny jako wartość jest podobnie ceniony wewnątrz tych grup. Wyniki pokazują, że studenci z Polski generalnie wyżej cenią ład społeczny niż studenci ze Słowacji.

c) POSTAWA ROZCZAROWANIA STUDENTÓW WŁASNYM ŻYCIEM

Zgodnie z przedstawionymi danymi w tabeli 3A oceniono postawę rozczarowania życiem wśród badanych studentów.

Tabela 3A. Postawa rozczarowania studentów wobec własnego życia

Badana grupa	N	Zdecydowanie nie zgadzam się N/%	Nie zgadzam się N/%	Raczej się nie zgadzam N/%	Raczej zgadzam się N/%	Zgadzam się N/%	Zdecydowanie zgadzam się N/%
Mężczyźni (Polska)	125	16/12.80	43/34.40	32/25.60	23/18.40	6/4.80	5/4.00
Mężczyźni (Słowacja)	80	2/2.50	7/8.75	24/30.00	31/38.75	16/20.00	0/0.00
Kobiety (Polska)	200	23/11.50	52/26.00	69/34.50	37/18.50	16/8.00	3/1.50
Kobiety (Słowacja)	80	0/0.00	8/10.00	19/23.75	42/52.50	11/13.75	0/0.00
Łącznie	485	41/8.45	110/22.68	144/29.69	133/27.42	49/10.11	8/1.65

Źródło: opracowanie własne.

Największa grupa studentów uczestniczących w badaniach wyraziła brak rozczarowania życiem: 34,4% nie zgadza się z postawą rozczarowania, a 12,80% zdecydowanie nie zgadza się z takim stwierdzeniem. Tylko 4% mężczyzn zdecydowanie zgadza się z postawą rozczarowania, co wskazuje na niski jej poziom w tej grupie.

W grupie słowackich studentów występuje znacznie wyższy poziom rozczarowania. Aż 38,75% mężczyzn ze Słowacji raczej zgadza się z postawą rozczarowania, a 20% zdecydowanie się zgadza, co prawdopodobnie oznacza wyższy poziom frustracji niż wśród mężczyzn z Polski. Tylko 2,5% zdecydowanie nie zgadza się z postawą rozczarowania.

26% polskich studentek nie zgadza się ze stwierdzeniem, że są rozczarowane własnym życiem, a 11,5% zdecydowanie nie zgadza się. Podobnie jak u mężczyzn z Polski, rozczarowanie jest ogólnie niskie. Tylko 1,5% zdecydowanie zgadza się z postawą rozczarowania.

W grupie słowackich studentek mamy do czynienia z najwyższym poziomem rozczarowania życiem: 52,5% kobiet raczej zgadza się, a 13,75% zgadza się z tą postawą. Brak odpowiedzi „zdecydowanie nie zgadzam się” oraz wyraźna większość respondentek potwierdzających rozczarowanie życiem (66,25% łącznie) może oznaczać wysoką frustrację w tej grupie.

Mężczyźni i kobiety ze Słowacji wyrażają wyraźnie wyższy poziom rozczarowania życiem w porównaniu do studentów z Polski. Kobiety ze Słowacji prezentują najwyższy poziom rozczarowania.

Weryfikacja hipotezy opiera się na analizie wartości procentowych z tabeli oraz wynikach testu ANOVA i testu post hoc Tukey HSD, które badają różnice pomiędzy grupami.

Tabela 3B. Statystyki opisowe, wyniki analizy wariancji, Test post hoc Tukey – dla zmiennej: postawa rozczarowania studentów wobec własnego życia

Grupa*	N	Min.	Max.	M	SD
A	125	1	6	2.8000	1.2508
B	80	1	6	3.6500	0.9821
C	200	1	6	2.9000	1.1648
D	80	1	6	3.7000	0.8329
Razem	485	1	6	3.1299	1.1738
Źródło	SS	df	MS	Test F	p
Między grupami	71,8165	3	23,9388	19.3522	p<0.01
Wewnątrz grup	595,000	481	1,2370		
Suma	666,8165	484			
Para zabiegów*	Statystyka Tukey HSD Q	Wartości p Tukey HSD Q	Poziom istotności		
A kontra B	7,5487	0,0010053	**p<0.01		
A kontra C	1,1152	0,8426733	N		
A kontra D	7,9927	0,0010053	**p<0.01		
B kontra C	7,2089	0,0010053	**p<0.01		
B kontra D	0,4021	0,8999947	N		
C kontra D	7,6895	0,0010053	**p<0.01		

*A – mężczyźni (Polska)

B – mężczyźni (Słowacja)

C – kobiety (Polska)

D – kobiety (Słowacja)

n – wynik statystycznie nieistotny

N – liczba badanych studentów

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki z tabeli 3B wskazują:

- Grupa A (studenci z Polski): średnia ocena rozczarowania życiem wynosi 2,8000, z odchyleniem standardowym 1,2508, co sugeruje niski poziom rozczarowania w tej grupie.
- Grupa B (studenci ze Słowacji): średnia wynosi 3,6500, z mniejszym odchyleniem standardowym (0,9821), co oznacza wyższy poziom rozczarowania życiem w porównaniu do mężczyzn z Polski.
- Grupa C (studentki z Polski): średnia 2,9000, z odchyleniem standardowym 1,1648, wskazuje na niski poziom rozczarowania, podobnie jak u mężczyzn z Polski.
- Grupa D (studentki ze Słowacji): najwyższa średnia ocena 3,7000, z odchyleniem 0,8329, co sugeruje najwyższy poziom rozczarowania w tej grupie.

Analiza wariancji (ANOVA):

F-value: 19,3522

p-value: < 0,01

Wynik ANOVA pokazuje, że istnieją istotne statystycznie różnice między grupami ($p < 0,01$), co sugeruje, że poziom rozczarowania życiem różni się znacząco w zależności od grupy demograficznej.

Test post hoc Tukeya HSD:

- A kontra B (mężczyźni z Polski vs. mężczyźni ze Słowacji): statystycznie istotna różnica ($p < 0,01$), co oznacza, że mężczyźni ze Słowacji odznaczają się wyższym poziomem rozczarowania życiem niż mężczyźni z Polski.
- A kontra D (mężczyźni z Polski vs. kobiety ze Słowacji): istotna różnica ($p < 0,01$) – kobiety ze Słowacji charakteryzują się wyższym poziomem rozczarowania życiem niż mężczyźni z Polski.
- B kontra C (mężczyźni ze Słowacji vs. kobiety z Polski): istotna różnica ($p < 0,01$) – kobiety z Polski mają niższy poziom rozczarowania życiem niż mężczyźni ze Słowacji.
- C kontra D (kobiety z Polski vs. kobiety ze Słowacji): statystycznie istotna różnica ($p < 0,01$) – kobiety ze Słowacji są bardziej rozczarowane życiem niż kobiety z Polski.

W hipotezie nr 3 założono, że studenci ze Słowacji prezentują wyższy poziom rozczarowania życiem niż studenci z Polski, co zostało potwierdzone. Kobiety i mężczyźni ze Słowacji są wyraźnie bardziej rozczarowani życiem niż ich polscy respondenci. Szczególnie studentki ze Słowacji wyróżniają się najwyższym poziomem rozczarowania, co może wskazywać na specyficzne czynniki społeczne lub ekonomiczne w tym państwie, które wpływają na ich poczucie satysfakcji życiowej.

PODSUMOWANIE

Wyniki wskazują, że studenci mają w większości umiarkowanie zaspokojone potrzeby związane z bezpieczeństwem, ale różnice między respondentami z Polski i Słowacji są statystycznie istotne. Oznacza to, że poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa różni się w zależności od państwa, co potwierdza hipotezę główną.

Wnioski z analizy pokazują, że studenci z Polski generalnie czują się bardziej bezpieczni w porównaniu do studentów ze Słowacji.

Hipoteza główna, mówiąca, że istnieją istotne różnice w poziomie zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa, ocenie ładu społecznego oraz poziomie rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji, została potwierdzona. W szczególności studenci z Polski mają wyższy poziom zaspokojenia potrzeb związanych z bezpieczeństwem oraz wyżej cenią sobie ład społeczny. Natomiast studenci ze Słowacji wykazują wyższy poziom rozczarowania życiem.

Wyniki badań można wyjaśnić poprzez kilka kluczowych teorii psychologicznych i socjologicznych. Teoria hierarchii potrzeb Masłowa sugeruje, że bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, którą studenci w Polsce mają lepiej zaspokojoną, co może wpływać na ich wyższe poczucie stabilności (na poczucie stabilności wpływają takie czynniki jak: przestrzeganie norm, zaufanie do instytucji). W teorii osobowości podkreśla się, że właśnie podmiotowa potrzeba bezpieczeństwa jednostki stanowi kwestię podstawową i rozpatrywaną

jest nie tylko w aspekcie braku, lecz także w aspekcie rozwoju¹⁴. Teoria rozwoju psychospołecznego Eriksona¹⁵ wskazuje, że młodzi dorośli (studenci) znajdujący się w fazie tożsamości i intymności mogą doświadczać większych wyzwań w radzeniu sobie z niepewnością, co tłumaczy wyższy poziom rozczarowania życiem wśród studentów ze Słowacji. Teoria kapitału społecznego Bourdieu¹⁶ mogłaby wyjaśnić różnice w ocenie ładu społecznego większą dostępnością studentów z Polski do wsparcia instytucjonalnego i lepszym poszanowaniem norm społecznych, co podnosi ich poczucie bezpieczeństwa. Ponadto teoria stresu społecznego Pearlina¹⁷ pomaga zrozumieć, jak różnice ekonomiczne i społeczne prowadzą do większego stresu i wyższego poziomu rozczarowania życiem.

Niniejsze badanie miało na celu porównanie poziomu zaspokojenia potrzeb związanych z bezpieczeństwem, oceny ładu społecznego oraz poziomu rozczarowania życiem wśród studentów z Polski i Słowacji.

Tabela 4. Weryfikacja hipotezy głównej

Zmienna	Analiza	Wyniki i wnioski
Zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa	Dane z tabeli 1A i 1B: Mężczyźni i kobiety z Polski mają wyższy poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w porównaniu do studentów ze Słowacji. Test ANOVA wykazał istotne różnice między grupami.	– Mężczyźni z Polski: średnia 3,888 (wysokie zaspokojenie). – Mężczyźni ze Słowacji: średnia 3,0125 (niższe zaspokojenie). – Kobiety z Polski: średnia 3,7 (wysokie). – Kobiety ze Słowacji: średnia 3,2875 (umiarkowane).
Wartość ładu społecznego	Studenci generalnie wysoko cenią sobie ład społeczny, choć istnieją różnice między grupami, zwłaszcza między studentami z Polski i Słowacji.	– Mężczyźni z Polski: 3,9 (wysokie cenie ładu). – Mężczyźni ze Słowacji: 3,1 (umiarkowane cenie ładu). – Kobiety z Polski: 3,7 (wysokie). – Kobiety ze Słowacji: 3,3 (umiarkowane).
Poziom rozczarowania życiem	Test ANOVA i Tukey HSD wykazały znaczące różnice w poziomie rozczarowania życiem między grupami. Studenci ze Słowacji wykazują wyższy poziom rozczarowania niż studenci z Polski.	– Mężczyźni z Polski: 72,8% nie zgadza się z postawą rozczarowania życiem. – Mężczyźni ze Słowacji: 41,25% zgadza się z postawą rozczarowania (wyższe rozczarowanie). – Kobiety z Polski: 72% nie zgadza się z postawą rozczarowania. – Kobiety ze Słowacji: 66,25% zgadza się z postawą rozczarowania.

Źródło: opracowanie własne.

Weryfikacja hipotez szczegółowych z wykorzystaniem analizy statystycznej pozwoliła na wysnucie kluczowych wniosków dotyczących zróżnicowania między badanymi grupami.

¹⁴ A. Zych, *Maslow Abraham Harold*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. III, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004, s. 88-89.

¹⁵ Zob. E. Erikson, *Tożsamość a cykl życia* (oryg. *Identity: Youth and Crisis*), Zysk i S-ka, Warszawa 2004.

¹⁶ Zob. P. Bourdieu, *The forms of capital*, [w:] J.E. Richardson (red.), *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York 1986; Ł. Jach, *Poczucie dobrostanu psychicznego studentów w kontekście posiadanych zasobów finansowych i społecznych*, „Psychologia Ekonomiczna” 2012, nr 1, s. 58-74.

¹⁷ Zob. L.I. Pearlin i in., *The stress process*, „Journal of Health and Social Behavior” 1981, 22 (4), s. 337-356.

Po pierwsze, potwierdzono istotne różnice w zakresie zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa. Studenci z Polski, zarówno kobiety, jak i mężczyźni wykazali wyższy poziom zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w porównaniu do studentów ze Słowacji. Szczególnie mężczyźni ze Słowacji odczuwają niższy poziom bezpieczeństwa, co może być wynikiem różnic kulturowych i społecznych¹⁸. Po drugie, wyniki badań wykazały, że ocena ładu społecznego różni się między grupami. Studenci z Polski, szczególnie mężczyźni, wyżej cenią sobie ład społeczny, co może być związane z większą stabilnością społeczną i silniejszymi normami prawnymi. Natomiast studenci ze Słowacji, mimo że również oceniają ład społeczny pozytywnie, wykazują mniejszą zgodność co do jego znaczenia. Po trzecie, poziom rozczarowania życiem okazał się wyższy wśród studentów ze Słowacji, zwłaszcza w grupie kobiet, podczas gdy polscy studenci generalnie odczuwają mniejsze rozczarowanie życiem.

Korelacja między zaspokojeniem potrzeb bezpieczeństwa a ładem społecznym oraz rozczarowaniem życiem sugeruje, że te zmienne zależne są silnie powiązane z poziomem zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa (zmienną niezależną). Zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa zapewnia stabilność w codziennym funkcjonowaniu jednostki, co z kolei pozytywnie wpływa na ocenę ładu społecznego. Osoby, które czują się bezpieczne, mają większe zaufanie do instytucji publicznych oraz są bardziej skłonne do przestrzegania norm społecznych, co wzmacnia ich postrzeganie stabilności i przewidywalności w życiu społecznym. Z drugiej strony brak zaspokojenia tych potrzeb prowadzi do wzrostu frustracji, poczucia chaosu i niepewności, co z kolei wpływa na zwiększenie poziomu stresu i negatywnych emocji, takich jak rozczarowanie życiem. W sytuacjach, w których zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa jest niskie, osoby mogą być bardziej podatne na postawy rezygnacji, co negatywnie wpływa na ich ogólny dobrostan psychiczny i emocjonalny (co może być tłumaczone teorią deprawacji względnej).

Podsumowując, można zauważyć, że wyniki potwierdzają istnienie różnic między badanymi respondentami z Polski i Słowacji w trzech kluczowych obszarach: zaspokojeniu potrzeb bezpieczeństwa, ocenie ładu społecznego oraz poziomie rozczarowania życiem. Wyniki te sugerują, że istnieją czynniki mające istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa i stabilności społecznej. Analiza danych ilościowych skłania do podjęcia pogłębionych badań, aby poznać przyczyny odmiennej oceny badanych kategorii.

BIBLIOGRAFIA

- Biernat Tomasz, Gierszewski Janusz. 2013. Poczucie bezpieczeństwa społecznego w małym środowisku. Toruń: Akapit.
- Bourdieu Pierre. 1986. The forms of capital. W Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education. 241-258. New York: Greenwood Press.
- Erikson Erick 2004. Tożsamość a cykl życia (oryg. Identity: Youth and Crisis). Warszawa: Zysk i S-ka.

---

¹⁸ Potrzebne są dalsze badania w tym obszarze.

- Gierszewski Janusz, Pieczywok Andrzej. 2019. Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka. Warszawa: Difin.
- Gierszewski Janusz, Pieczywok Andrzej. 2022. Bezpieczeństwo kulturowe człowieka w dobie kryzysu jego tożsamości. Warszawa: Difin.
- Goździewski Leszek. 2024. „Bezpieczeństwo w ujęciu definicyjnym”. *Journal of Modern Science* 58 (4): 356-374. DOI: <https://doi.org/10.13166/jms/193091>.
- Grzesiak Sławomir, Mituła-Grzesiak Edyta. 2022. „Bezpieczeństwo społeczne i personalne obywateli w kontekście zagrożenia przestępczością w Polsce. Kreowanie bezpiecznych przestrzeni inkluzywnych”. *The Prison Systems Review* 116: 49-74.
- Jach Łukasz. 2012. „Poczucie dobrostanu psychicznego studentów w kontekście posiadanych zasobów finansowych i społecznych”. *Psychologia Ekonomiczna* 1: 58-74, DOI: <https://doi.org/10.14659/PJOEP.2012.01.04>.
- Kitler Waldemar. 2023. „Bezpieczeństwo wewnętrzne w świetle współczesnych wyzwań teorii i praktyki problemu”. *Wiedza Obronna*, 1: 117-148. DOI: <https://doi.org/10.34752/2023-f282>.
- Kusztelak Andrzej, Wrześniewski Wincent. 2006. Bezpieczeństwo ucznia w aspekcie dydaktyczno-wychowawczej działalności placówki oświatowo-wychowawczej. W *Aksjologia bezpieczeństwa ucznia w kontekstach dydaktyczno-wychowawczych*. Poznań: Wydawnictwo Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa.
- Maslow Abraham. 2009. *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Meerts Clarissa. 2018. Security: Concepts and Definitions. W *Encyclopedia of Security and Emergency Management*, Springer Cham, 1-3, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-69891-5_94-2.
- Pearlin Leonard I., Menaghan G. Elizabeth, Lieberman A. Morton, Mullan T. Joseph. 1981. “The stress process”. *Journal of Health and Social Behavior* 22 (4): 337-356.
- Piestrzyński Wojciech, Sarzała Dariusz. 2020. „Depresyjność osób we wczesnej dorosłości”, *Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne*, 6 (1), s. 48. DOI: <https://doi.org/10.30438/ksse.2020.6>.
- Siemiątkowski Piotr, Tomaszewski Patryk. 2019. Obszar, problematyka i interdyscyplinarność badań nad bezpieczeństwem w polskim dyskursie naukowym. 13-30. W *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państwa*. Toruń: Wydawnictwo TNOiK.
- Stańczyk Jerzy. 2017. *Formuła kategorii pojęciowej bezpieczeństwa*, Poznań: Wydawnictwo FNCE.
- Sztumski Janusz. 1999. *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Zych Adam. 2004. Maslow Abraham Harold. W *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. III. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

Piotr WIRASZKA

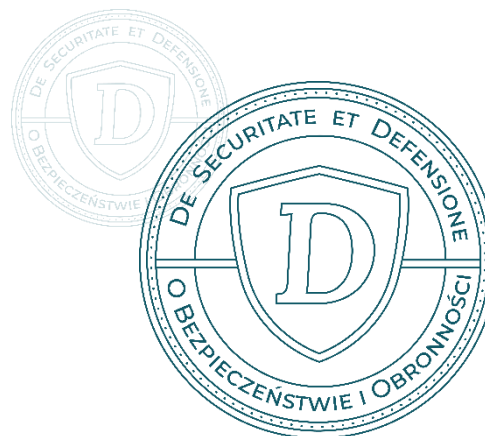
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego

i Indywidualnego APEIRON w Krakowie

wiraszkapiotr@wp.pl

<http://orcid.org/0000-0002-0128-5146>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.08>

BEZPIECZEŃSTWO TOŻSAMOŚCIOWE W ERZE ZMIAN SPOŁECZNO-KULTUROWYCH

ABSTRAKT: Artykuł analizuje pojęcie bezpieczeństwa tożsamościowego w kontekście współczesnych zmian społeczno-kulturowych, szczególnie w erze płynnej nowoczesności, jaką opisuje Zygmunt Bauman. Wskazuje na kluczową rolę tożsamości w budowaniu poczucia przynależności i stabilności społecznej oraz omawia wpływ globalizacji, migracji, technologii i rozwoju mediów społecznościowych na procesy kształtowania i przekazywania wartości oraz norm kulturowych. Szczególną uwagę poświęcono rozmyciu tradycyjnych źródeł autorytetu i przekazu tożsamościowego z pokolenia na pokolenie, co prowadzi do wzrostu poczucia niepewności i destabilizacji w społeczeństwach. Artykuł rozważa związki między bezpieczeństwem tożsamościowym a bezpieczeństwem społeczno-kulturowym, podkreślając, że ochrona tożsamości nie dotyczy tylko jednostki, ale ma również wymiar zbiorowy, związany z zachowaniem spójności społecznej i kulturowej w obliczu wyzwań współczesnego świata. Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie proponowane są strategie ochrony wartości tożsamościowych, takie jak integracja społeczna, przeciwdziałanie dezinformacji czy edukacja społeczna. Celem artykułu jest ukazanie, jak współczesne zagrożenia wpływają na stabilność tożsamości i jakie wyzwania stoją przed społeczeństwami, aby zapewnić bezpieczeństwo tożsamościowe w globalizującym się świecie.

KEYWORDS: bezpieczeństwo tożsamościowe, płynna nowoczesność, tradycje, wartości, globalizacja

---

IDENTITY SECURITY IN THE ERA OF SOCIO-CULTURAL CHANGES

ABSTRACT: The article analyzes the concept of identity security in the context of contemporary socio-cultural changes, especially in the era of liquid modernity, as described by Zygmunt Bauman. It highlights the crucial role of identity in building a sense of belonging and social stability, and discusses the impact of globalization, migration, technology, and the development of social media on the processes of shaping and transmitting values and cultural norms. Particular attention is given to the erosion of traditional sources of authority and the transmission of identity from one generation to the next, which leads to an increased sense of uncertainty and destabilization in societies. The article explores the relationship between identity security and socio-cultural security, emphasizing that the protection of identity concerns not only the individual but also has a collective dimension, linked to the maintenance of social and cultural cohesion in the face of contemporary challenges. From the perspective of security studies, strategies for protecting identity values are proposed, such as social integration, countering disinformation, and social education. The aim of the article is to show how modern threats impact the stability of identity and the challenges societies face in ensuring identity security in a globalizing world.

SŁOWA KLUCZOWE: identity security, liquid modernity, traditions, values, globalization

WPROWADZENIE

W kontekście nauk o bezpieczeństwie tożsamość bezpieczeństwa może być analizowana z różnych perspektyw, łącząc aspekty socjologiczne, antropologiczne i psychologiczne. Każde z tych podejść oferuje unikalne spojrzenie na to, jak tożsamość jednostki, grupy lub państwa wpływa na zapewnienie bezpieczeństwa w skali mikro (jednostkowej) i makro (społecznej, kulturowej).

Socjologiczne podejście do tożsamości bezpieczeństwa w naukach o bezpieczeństwie. W socjologii bezpieczeństwa tożsamość jest analizowana w kontekście stabilności społecznej, porządku publicznego oraz integracji grup społecznych. Tożsamość, szczególnie w sensie tożsamości narodowej, kulturowej czy grupowej, pełni kluczową rolę w budowaniu więzi społecznych, które są fundamentem efektywnego zarządzania bezpieczeństwem. Z perspektywy socjologii zmiany w tożsamości grupy mogą prowadzić do napięć społecznych, destabilizacji lub wręcz do eskalacji konfliktów, szczególnie w obliczu migracji, rozwoju technologicznego czy zmieniających się relacji między państwami¹. W naukach o bezpieczeństwie tożsamość zbiorowa (np. tożsamość narodowa) jest traktowana jako jeden z kluczowych elementów zapewniających stabilność i spójność społeczną, a tym samym bezpieczeństwo kraju lub regionu.

Antropologiczne podejście do tożsamości bezpieczeństwa w naukach o bezpieczeństwie. Z perspektywy antropologicznej tożsamość kulturowa jest podstawą, na której opiera się poczucie bezpieczeństwa w kontekście ochrony dziedzictwa, tradycji i wartości społecznych². Antropologia bezpieczeństwa analizuje, jak zmiany w strukturach społecznych, migracje czy wpływy zewnętrzne mogą zagrażać tożsamości kulturowej i w konsekwencji prowadzić do poczucia zagrożenia³. Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie utrata tożsamości kulturowej – na przykład poprzez asymilację, globalizację czy agresywną politykę państw – może prowadzić do destabilizacji wewnętrznej, rozłamu w społeczeństwie i wzrostu napięć. Antropologowie w kontekście bezpieczeństwa podkreślają, że kluczowe jest zarządzanie różnorodnością kulturową, ochrona grup mniejszościowych oraz zapewnienie przestrzeni dla różnorodnych tożsamości, by uniknąć marginalizacji i eskalacji konfliktów.

Psychologiczne podejście do tożsamości bezpieczeństwa w naukach o bezpieczeństwie. W psychologii bezpieczeństwa tożsamość jednostki jest postrzegana jako fundament poczucia stabilności emocjonalnej i psychicznej. Z perspektywy psychologii zmiany w tożsamości mogą prowadzić do kryzysów, lęków, poczucia zagrożenia i niepewności, zwłaszcza w obliczu zmian społecznych, politycznych lub globalnych. W kontekście nauk o bezpieczeństwie istotnym zagadnieniem jest to, jak zmiany w tożsamości wpływają na zachowania jednostek w sytuacjach

---

¹ A. Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford 1991, s. 29-33.

² Vide S. Jarmoszko, *U źródeł naukowej tożsamości antropologii bezpieczeństwa*, [w:] M. Cieślarczyk, A. Filippek, A.W. Świdorski, J. Ważniewska (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, t. I, Siedlce 2013, s. 53-82.

³ C. Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York, 1973.

kryzysowych⁴. Osoby, które potrafią elastycznie dostosować swoją tożsamość, wykazują większą odporność na stres i mogą skuteczniej reagować na zmiany, co przyczynia się do ich osobistego bezpieczeństwa⁵. W skali społecznej dbałość o tożsamość jednostek w kontekście wychowania, edukacji i polityki publicznej ma bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo społeczne, ponieważ wzmacnia spójność społeczną i poprawia zdolność społeczeństwa do zarządzania kryzysami.

Każda z tych perspektyw podkreśla, że tożsamość jest nie tylko źródłem poczucia bezpieczeństwa, ale także czynnikiem, który może wpływać na dynamikę konfliktów, destabilizację społeczną oraz reakcje na zagrożenia.

Bezpieczeństwo tożsamościowe to pojęcie, które zyskuje na znaczeniu we współczesnym świecie, w którym coraz częściej dochodzi do przemian w zakresie tożsamości narodowej, kulturowej, społecznej, a także osobistej. Zmiany te, choć często postrzegane jako przejaw postępu i otwartości na różnorodność, niosą ze sobą także ryzyko utraty stabilnych fundamentów tożsamości, które przez wieki kształtowały społeczeństwa.

W kontekście tradycji tożsamość była przez długi czas definiowana i przekazywana przez wspólne normy, wartości, obyczaje i symbole, które stanowiły fundamenty społecznej spójności. Tradycje, będące nośnikiem zbiorowej pamięci i doświadczenia, są źródłem poczucia przynależności, bezpieczeństwa i stabilności. Wspólne tradycje kulturowe i religijne, przekazywane z pokolenia na pokolenie, budują tożsamość jednostki w ramach szerszej wspólnoty, zapewniając pewność co do ról społecznych⁶, obowiązków, a także granic tego, co uznawane jest za „właściwe” lub „akceptowalne” w danym społeczeństwie.

Niemniej w obliczu współczesnych przemian, takich jak globalizacja, niekontrolowane migracje oraz rozwój nowych technologii, tradycje stopniowo tracą swoją rolę jako fundament jednoczący społeczeństwo i zapewniający jego stabilność. W świecie, w którym tradycyjne wartości mogą być kwestionowane, modyfikowane lub zastępowane przez nowe idee, przekaz tradycji staje się coraz mniej pewny, a procesy związane z tworzeniem i redefinicją tożsamości stają się bardziej zindywidualizowane i elastyczne. Choć na poziomie jednostkowym może to oznaczać większą wolność wyboru i samorealizacji, na poziomie społecznym niesie ze sobą ryzyko erozji tych fundamentów, które gwarantowały spójność i poczucie bezpieczeństwa w obrębie wspólnoty.

Bezpieczeństwo tożsamościowe nie dotyczy już tylko ochrony jednostkowej tożsamości, ale również ochrony tych tradycji i wartości, które pozwalają na tworzenie stabilnych więzi społecznych i kulturowych. Wspólnoty, które potrafią zachować równowagę między otwartością na zmiany a pielęgnowaniem swoich tradycji, są w stanie zbudować bardziej trwałą i odporną tożsamość, odporną na zewnętrzne zagrożenia, zarówno te kulturowe, jak i technologiczne. Wspólna

---

⁴ J.E. Marcia, *Development and Validation of Ego-Identity Statuses*, „Journal of Personality and Social Psychology” 1996, nr 3(5), s. 551-558.

⁵ S. Jarmoszko, *Antropologia bezpieczeństwa. Kontury naukowej tożsamości*, Siedlce 2015, s. 201.

⁶ F. Znaniecki, *Wstęp do socjologii*, Warszawa 1988, s. 159-162.

troska o ochronę tożsamości kulturowej, społecznej i indywidualnej w obliczu globalnych zmian ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia trwałego bezpieczeństwa w zmieniającym się świecie.

TOŻSAMOŚĆ JAKO FUNDAMENT BEZPIECZEŃSTWA

Tożsamość to złożona i dynamiczna konstrukcja, która odnosi się do sposobu, w jaki jednostka lub grupa definiuje siebie w relacji do innych. Obejmuje świadomość własnych cech, przekonań, wartości, przynależności społecznych, kulturowych i historycznych, a także poczucie ciągłości i spójności w czasie. Jednocześnie musi być stale wytwarzana i podtrzymywana przez jednostkę, która refleksyjnie działa i interpretuje swoje miejsce w świecie⁷. Może być rozumiana w różnych kontekstach, takich jak tożsamość indywidualna, która dotyczy tego, jak jednostka postrzega siebie, kim jest i jakie posiada cechy (np. „Jestem osobą odpowiedzialną i ambitną”), tożsamość społeczna, związana z przynależnością do określonych grup, takich jak narodowość, religia, płeć, klasa społeczna czy orientacja seksualna, oraz tożsamość kulturowa, wynikająca z przynależności do tradycji, języka, wartości i norm kulturowych.

Tożsamość jest procesem ciągłego negocjowania i zmiany, wpływającym zarówno na sposób, w jaki widzimy siebie, jak i na to, jak jesteśmy postrzegani przez innych. Stanowi fundament, na którym opiera się poczucie przynależności i bezpieczeństwa jednostki, grup społecznych oraz wspólnot. Tożsamość nie jest jedynie konstruktem indywidualnym, lecz także społecznym i kulturowym. Wspólnoty wyznają określone wartości, normy, tradycje i symbole, które definiują ich członków oraz stanowią podstawę wzajemnych relacji⁸.

Każda zmiana w obrębie tożsamości – wywołana przez migrację, globalizację czy wewnętrzne przemiany społeczne – może prowadzić do poczucia zagrożenia i destabilizacji. Dlatego tożsamość jest nie tylko istotnym elementem życia jednostek, lecz także kluczowym czynnikiem kształtującym spójność i trwałość społeczeństw oraz wspólnot⁹.

Zygmunt Bauman, jeden z najbardziej uznanych teoretyków społecznych współczesnych czasów, w swojej koncepcji „płynnej nowoczesności”¹⁰ odnosi się do fundamentalnych zmian, jakie zaszły w społeczeństwie od połowy XX wieku. Pojęcie to wprowadza do analizy procesy, które w sposób istotny zmieniają nie tylko sposób, w jaki postrzegamy świat, ale także jak kształtują się nasze więzi społeczne, tożsamości, a także systemy wartości. Jednym z najistotniejszych aspektów tej koncepcji jest rozmycie tradycyjnych, stabilnych norm i wartości, które przez wieki były przekazywane z pokolenia na pokolenie. W kontekście „płynnej nowoczesności” wartości te stają się coraz mniej trwałe, a sam proces ich przekazu ulega znaczącej transformacji.

⁷ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, tłum. A. Szulżycka, Warszawa 2010, s. 74.

⁸ M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, tłum. J. Hołówka, Warszawa 2000.

⁹ Vide P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005.

¹⁰ Płynna nowoczesność, według Zygmunta Baumana, to termin opisujący współczesne społeczeństwo, w którym tradycyjne struktury, tożsamości i relacje stają się zmienne, niepewne i nietrwałe. Charakteryzuje się brakiem stabilności, szybkim tempem zmian i rosnącą indywidualizacją, co prowadzi do poczucia zagubienia i niepewności.

Bauman używa pojęcia „płynnej nowoczesności” jako sposobu opisanego współczesnych, postmodernistycznych zmian w życiu społecznym, które są wynikiem przyspieszających procesów globalizacyjnych, technologicznych i kulturowych. Zamiast stabilnych struktur, które kiedyś były fundamentem społeczeństw – takich jak tradycja, religia, rodzina czy instytucje – mamy do czynienia z „płynnością” i zmiennością. W świecie tym wartości, tożsamości i relacje społeczne stają się nieuchwytnie, a nasze życie nabiera charakteru niepewności, zmienności i niestabilności. Bauman wskazuje, że w płynnej nowoczesności jednostki nie mogą już liczyć na trwałe, społecznie zdefiniowane role, a ich tożsamość staje się płynna i elastyczna¹¹.

W tradycyjnych społeczeństwach „twardych”¹², tożsamość jednostki była silnie związana z rolami społecznymi, które były trwałe i stabilne. Ludzie byli zdefiniowani przez swoje miejsce w strukturze społecznej – przez rodzinę, klasę społeczną, wyznanie, narodowość czy inne czynniki. Bauman wskazuje jednak, że w nowoczesnym społeczeństwie te stabilne elementy zostały zburzone, co prowadzi do „płynności” tożsamości i wartości¹³.

Bezpieczeństwo tożsamościowe jest zatem kluczowe, ponieważ zapewnia jednostkom i grupom poczucie stabilności, pewności co do swojej roli w społeczeństwie oraz miejsca w szerszym kontekście kulturowym. W społeczeństwie, w którym dominują procesy zmian społecznych i kulturowych, zagrożenie dla tożsamości może wynikać z różnych źródeł – od zewnętrznych nacisków po wewnętrzne konflikty.

ZWIĄZKI MIĘDZY BEZPIECZEŃSTWEM TOŻSAMOŚCIOWYM A SPOŁECZNO-KULTUROWYM

Bezpieczeństwo społeczno-kulturowe obejmuje szeroki zakres zagadnień związanych z ochroną wartości, norm, tożsamości narodowej, religijnej i kulturowej, które kształtują społeczeństwo. Nie ogranicza się jedynie do zapewnienia ładu publicznego czy ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi, lecz również obejmuje troskę o zachowanie i rozwój wspólnych fundamentów stanowiących spoiwo społeczne.

W tym kontekście bezpieczeństwo kulturowe stanowi kluczowy element, odnosząc się do stanu, w którym kultura danej społeczności, grupy lub państwa jest chroniona przed zagrożeniami związanymi z utratą tożsamości, języka, tradycji, norm i wartości, będących integralnymi składnikami jej funkcjonowania. Bezpieczeństwo kulturowe oznacza zarówno zdolność społeczności do zachowania swojej odrębności kulturowej, jak i umiejętność adaptacji do zmian, przy jednoczesnym zachowaniu kluczowych cech definiujących jej tożsamość¹⁴.

---

¹¹ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006, s. 5.

¹² Zygmunt Bauman określał społeczeństwa „twarde” jako te, które cechują się stabilnymi strukturami społecznymi, silnym zakorzenieniem w tradycji, małą elastycznością wobec zmian oraz wysokim poczuciem wspólnotowości.

¹³ Ibidem, s. 8.

¹⁴ G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), Warszawa 1997, s. 131-144.

Jest to kategoria o charakterze dualnym – odnosi się zarówno do poziomu państwowego, jak i społecznego, obejmując ochronę jednostek, wspólnot kulturowych, grup etnicznych czy wspólnot wyznaniowych. W obliczu globalizacji bezpieczeństwo kulturowe wymaga ochrony na poziomie lokalnym i międzynarodowym, gdzie podmiotami tego bezpieczeństwa są nie tylko państwa, lecz także różnorodne wspólnoty kulturowe i religijne¹⁵.

Zapewnienie bezpieczeństwa społeczno-kulturowego jest kluczowe dla stabilności społeczeństw, integracji społecznej oraz poczucia przynależności i bezpieczeństwa wśród obywateli. Stanowi ono również istotny element ochrony praw i wolności człowieka, co czyni je jednym z fundamentów budowy trwałych i zrównoważonych wspólnot.

Bezpieczeństwo tożsamościowe, będące częścią tego szerokiego kontekstu, odnosi się do ochrony przed zjawiskami, które mogą prowadzić do erozji tożsamości – takimi jak ekstremizm, nierówności społeczne czy przemoc na tle etnicznym lub religijnym. Na poziomie społecznym, zagrożenie tożsamościowe może wynikać z różnych procesów, takich jak:

1. Globalizacja i homogenizacja kulturowa – w wyniku globalnych procesów komunikacyjnych i technologicznych wiele tradycyjnych kultur i tożsamości może zostać zdominowanych przez jednorodne, dominujące wzorce zachowań, co może prowadzić do marginalizacji lokalnych tożsamości¹⁶.
2. Migracje i wielokulturowość – masowe migracje oraz mieszanie się różnych grup etnicznych i kulturowych mogą wprowadzać napięcia społeczne i konflikty tożsamościowe, zwłaszcza gdy brakuje przestrzeni do integracji i akceptacji odmiennych wartości¹⁷.
3. Polaryzacja społeczna i polityczna – rosnące podziały wewnętrzne w państwach, zarówno w wymiarze politycznym, jak i społecznym, mogą prowadzić do marginalizacji pewnych grup, co z kolei zagraża ich tożsamości i poczuciu przynależności.
4. Nowe technologie i wirtualna przestrzeń – rozwój technologii, szczególnie mediów społecznościowych, prowadzi do coraz częstszych zmian w sposobie wyrażania tożsamości, co może prowadzić do problemów związanych z bezpieczeństwem danych osobowych, ale także z budowaniem fałszywych tożsamości i dezinformacją¹⁸.

Bezpieczeństwo tożsamościowe oraz społeczno-kulturowe są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ oba aspekty dotyczą poczucia przynależności do określonej wspólnoty i są podstawowe dla stabilności jednostki w społeczeństwie. Tożsamość jednostki w dużej mierze kształtuje się na tle wartości, norm i przekonań dominujących w jej środowisku kulturowym. Z kolei zagrożenia dla tożsamości, takie jak dyskryminacja, marginalizacja lub odrzucenie, mogą prowadzić do destabilizacji poczucia przynależności, co w konsekwencji wpływa na ogólne bezpieczeństwo społeczne. W tym kontekście społeczne i kulturowe zmiany, takie jak globalizacja,

---

¹⁵ O. Wæver, *Societal security – the concept*, [w:] O. Wæver, B. Buzan, M. Kelstrup, S. Lemaitre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London 1993, s. 17.

¹⁶ R. Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Londyn 1992, s. 67-69.

¹⁷ W. Jedlecka, *Wielokulturowość w procesie integracji Europejskiej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2011, No 3367: LXXXVI, s. 83-98.

¹⁸ E.L. Goffman, *The presentation of Self in Everyday Life*, Edynburg 1959, s. 23-26.

migracje czy integracja mniejszości, stawiają przed jednostkami wyzwania w zakresie adaptacji ich tożsamości do nowych warunków społecznych, co z kolei może stwarzać poczucie zagrożenia dla tradycyjnych wartości kulturowych.

Kolejnym ważnym aspektem jest zjawisko „społecznego włączenia”¹⁹ i jego rola w kształtowaniu bezpieczeństwa tożsamościowego. Współczesne społeczeństwa wielokulturowe wymagają od jednostek zdolności do poruszania się pomiędzy różnymi systemami normatywnymi i wartościami. Dobre zrozumienie i akceptacja różnic kulturowych w obrębie wspólnoty może sprzyjać budowaniu spójności społecznej i poczucia bezpieczeństwa tożsamościowego. Z kolei brak integracji mniejszości kulturowych lub religijnych może prowadzić do wykluczenia, a w konsekwencji do naruszenia poczucia bezpieczeństwa tożsamościowego zarówno u jednostek, jak i całych grup społecznych. W kontekście współczesnych wyzwań, jak migracje czy zjawisko radykalizacji, problem ten staje się jeszcze bardziej palący, zwłaszcza gdy kwestie tożsamości są wykorzystywane w celach politycznych.

Bezpieczeństwo tożsamościowe i społeczno-kulturowe są również ze sobą powiązane w kontekście globalnych zagrożeń, takich jak ekstremizm czy terroryzm. Zjawiska te często wykorzystują problemy związane z tożsamościami narodowymi, religijnymi czy etnicznymi, by manipulować grupami społecznymi i wprowadzać je w stan poczucia zagrożenia. W takich przypadkach poczucie bezpieczeństwa tożsamościowego jednostek może być wykorzystywane do mobilizacji do działań radykalnych, mających na celu ochronę „własnej tożsamości” przed postrzeganym zagrożeniem. Ochrona bezpieczeństwa tożsamościowego wymaga zatem wrażliwości na procesy integracyjne, edukację międzykulturową i tworzenie przestrzeni dialogu, które pozwolą na uniknięcie konfliktów związanych z odmiennymi tożsamościami i wartościami w społeczeństwie.

WYZWANIA I ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA TOŻSAMOŚCIOWEGO

Współczesne wyzwania związane z bezpieczeństwem tożsamościowym mają charakter zarówno globalny, jak i lokalny. W skali globalnej, zagrożenia związane z tożsamością mogą wynikać z oddziaływań zewnętrznych, takich jak:

- Zagrożenia cybernetyczne – współczesne technologie pozwalają na łatwe kradzieże tożsamości, manipulowanie danymi osobowymi, a także ingerencję w prywatność użytkowników. W kontekście tożsamości narodowych cyberprzestrzeń stała się areną, na której toczy się walka o wizerunek, opinię publiczną i wpływ na decyzje polityczne²⁰.
- Terrorystyczne i ekstremistyczne zagrożenia – grupy terrorystyczne lub ekstremistyczne mogą wykorzystać zmiany w tożsamości w ramach propagandy i rekrutacji. Promują one

¹⁹ Włączenie społeczne to proces poprawiania warunków, na jakich jednostki i grupy uczestniczą w życiu społecznym, to działania na rzecz dostępu do edukacji, usług zdrowotnych, możliwości zatrudnienia, mieszkania, bezpieczeństwa itp. w społeczeństwie. Dotyczy wszystkich bez względu na ich pochodzenie, religię, orientację seksualną, zdolności intelektualne, płeć czy sytuację materialną.

²⁰ I. Oleksiewicz, M. Pomykała, *Zagrożenia i wyzwania bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni*, Rzeszów 2024, s. 115-118.

wąskie, sztywne definicje tożsamości narodowej, kulturowej lub religijnej, które mogą prowadzić do wykluczenia innych grup społecznych i politycznych²¹.

- Konflikty zbrojne i destabilizacja polityczna – wojny, rewolucje czy niestabilność polityczna w regionach dotkniętych kryzysami mogą prowadzić do rozpadu państw, a tym samym do zaniku poczucia wspólnoty i tożsamości narodowej²².

Z kolei na poziomie lokalnym zagrożenia mogą obejmować:

- Nierówności społeczne i marginalizacja – grupy wykluczone z powodu swojej etniczności, religii, statusu społecznego czy seksualności mogą doświadczać zagrożenia swojej tożsamości, co prowadzi do alienacji i niestabilności społecznej²³.
- Dezinformacja i manipulacja mediami – fałszywe informacje i narracje, które podważają fundamenty tożsamościowe i wartości społeczne, mogą prowadzić do rozłamu w społeczeństwie, a także osłabienia wspólnych przekonań i tradycji²⁴.

Bezpieczeństwo tożsamościowe jednostki jest narażone na różnorodne wyzwania i zagrożenia, szczególnie w kontekście dynamicznych zmian społecznych, politycznych i technologicznych. Globalizacja oraz procesy migracyjne powodują, że tradycyjne formy tożsamości narodowych, etnicznych czy religijnych często są wystawione na próbę. Jednym z głównych zagrożeń jest tzw. „rozpad tożsamości”, który może wystąpić, gdy jednostki bądź grupy społeczne doświadczają trudności w zachowaniu spójności swojej tożsamości w obliczu konfrontacji z obcymi kulturami i wartościami. Wzrost liczby uchodźców, migracji wewnętrznych czy zmiana struktur demograficznych sprawiają, że jednostki nierzadko czują się zagubione, niepewne swojej roli w społeczeństwie, co może prowadzić do poczucia wyobcowania i marginalizacji. Ponadto w wyniku intensyfikacji komunikacji i mediów społecznościowych, jednostki są narażone na presję dopasowania swojej tożsamości do globalnych norm i wzorców, co może prowadzić do osłabienia poczucia autentyczności własnej tożsamości.

Drugim istotnym zagrożeniem jest manipulacja tożsamością w kontekście politycznym i społecznym. Współczesne ruchy polityczne, ideologie czy grupy ekstremistyczne często odwołują się do kwestii tożsamości narodowej, religijnej czy etnicznej, by mobilizować swoje zwolenników i manipulować nimi w celu osiągnięcia określonych celów. W takim kontekście jednostki mogą być skłaniane do postrzegania innych grup jako zagrożenie dla ich „czystości” tożsamościowej, co prowadzi do wzrostu napięć społecznych i etnicznych. Również technologiczne narzędzia, jak sztuczna inteligencja, media społecznościowe i algorytmy rekomendacyjne, mogą zniekształcać wizerunek „ja” jednostki, tworząc wirtualne bańki informacyjne, w których jej tożsamość jest kształtowana przez wybrane, często jednostronne informacje.

---

²¹ O. Sultan, *Tackling Disinformation, Online Terrorism, and Cyber Risks into 2020s.*, „The Cyber Defense Review” 2019, nr 4(1), s. 43-60.

²² Vide R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010.

²³ S.F.P. Huntington, *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*, New York 1996, s. 52-56.

²⁴ K. Stasiuk-Krajewska, M. Wenzel, *Dezinformacja w czasach kryzysu*, Toruń 2024, s. 6-12.

W efekcie, tożsamość staje się płynna, podatna na manipulacje i bardziej narażona na rozbitcie, co podważa poczucie bezpieczeństwa i stabilności jednostki w jej codziennym życiu.

INTERNALIZACJA WARTOŚCI A TOŻSAMOŚĆ GRUP SPOŁECZNYCH

Internalizacja wartości ma również kluczowe znaczenie dla kształtowania tożsamości grup społecznych. Grupy te, takie jak narody, religie, społeczności lokalne czy nawet mniejsze wspólnoty (np. grupy zawodowe, etniczne, subkultury) budują swoją tożsamość na podstawie wspólnych wartości, norm i tradycji. Wartości przekazywane przez te grupy – nie tylko w formie norm formalnych, ale również poprzez symbolikę, rytuały, opowieści i wspólne doświadczenia – stanowią fundamenty tożsamości grupowej²⁵.

Tożsamość grup społecznych w przeciwieństwie do tożsamości jednostkowej, opiera się na kolektywnym poczuciu przynależności. Grupy często tworzą przestrzeń, swoisty świat społeczny, w której wartości i normy są dzielone i internalizowane przez wszystkich członków. Wspólnoty religijne, narodowe czy kulturowe przekazują swoim członkom wartości, które stanowią fundament ich zbiorowej tożsamości. Te wartości mogą być wyrażane w formie wspólnych przekonań, symboli, praktyk i rytuałów, które pomagają w określeniu, kim jest ta grupa, jakie ma cele i jak definiuje swoje miejsce w świecie²⁶.

Kiedy jednostki internalizują wartości swojej grupy, wzmacniają tożsamość grupową i przyczyniają się do utrzymania spójności społecznej. Jednocześnie, gdy pojawiają się zmiany zewnętrzne (np. globalizacja, migracje, zmiany technologiczne), które wprowadzają różnorodność w systemie wartości, mogą wystąpić napięcia wewnątrz grupy, a tożsamość grupowa może być zagrożona²⁷.

Przesadne lub bezkrytyczne przyjmowanie obcych norm może prowadzić do rozmycia granic pomiędzy wartościami jednostkowymi a tymi, które są narzucane z zewnątrz, co może skutkować poczuciem zagubienia czy brakiem spójności tożsamościowej. W skrajnych przypadkach może to prowadzić do alienacji jednostki lub grupy wobec własnej tradycji, kultury czy historii²⁸.

Tożsamość jednostki jest w dużej mierze wynikiem procesów internalizacji wartości przekazywanych przez społeczeństwo. Wartości, które jednostka przyswaja, wpływają na jej poczucie siebie, swoje postawy i działania. W miarę jak jednostka rozwija swoją tożsamość, jest coraz bardziej zdeterminowana przez te wartości, które zostały internalizowane. Przykładowo osoba, która wychowała się w środowisku, gdzie wartości takie jak uczciwość, ciężka praca i szacunek do innych są cenione, w dorosłym życiu będzie je traktować jako podstawę swoich wyborów i decyzji życiowych²⁹.

²⁵ E. Drukheim, *Elementy nauki o religii*, Warszawa 2006, s. 102-104.

²⁶ J.H. Turner, *The Structure of Sociological Theory*, Homewood 1985, s. 89-90.

²⁷ M. Castells, *The Power of Identity*, Oxford 1997, s. 45-50.

²⁸ G.H. Mead, *Mind, Self, and Society*, Chicago 1934, s. 132-135.

²⁹ P. Berger, T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości. Studia z socjologii wiedzy*, Warszawa 2006, s. 58-60.

Współczesne badania nad psychologią tożsamości podkreślają, że proces internalizacji ma kluczowe znaczenie dla rozwoju poczucia „ja”. Wartości, które jednostka przyswaja, tworzą ramy, w obrębie których osoba definiuje swoje cele, relacje z innymi i swoje miejsce w świecie³⁰. Często w obliczu konfliktów między różnymi wartościami (np. wartości indywidualistyczne versus kolektywne), jednostki muszą negocjować, które z wartości będą stanowiły ostateczną podstawę ich tożsamości³¹.

ROZMYCIE WARTOŚCI PRZEKAZYWANYCH Z POKOLENIA NA POKOLENIE

Jednym z kluczowych zjawisk związanych z płynnością nowoczesności jest zmiana w sposobie przekazywania wartości, norm i tradycji z pokolenia na pokolenie. W społeczeństwach tradycyjnych, jak podkreśla Bauman, wartości były przekazywane przez instytucje takie jak rodzina, szkoła, kościół czy państwo. Systemy wartości były stabilne, wyraźnie określone, a młodsze pokolenia miały obowiązek ich przyswajania i przestrzegania. To przekazywanie wartości miało swoje zakorzenienie w kulturze, tradycji i religii, a osoby wchodzące w dorosłość znały swoje role społeczne i normy, które je regulowały.

W płynnej nowoczesności jednak ta linia przekazu wartości ulega rozmyciu. Bauman wskazuje, że we współczesnym świecie wartości są coraz bardziej subiektywne i zmienne. To, co jeszcze niedawno było normą, dziś może być kwestionowane lub traktowane jako przestarzałe i niemodne³². Wraz z pojawieniem się nowych technologii, globalizacji oraz rozwoju mediów społecznościowych tradycyjny sposób przekazywania wartości przez pokolenia staje się coraz mniej skuteczny. Młodsze pokolenia nie dorastają już w tak spójnym kulturowo i ideologicznie środowisku jak wcześniejsze, co prowadzi do tego, że w wielu przypadkach normy i wartości są narażone na dezintegrację.

Kluczowym elementem tego procesu jest zanik autorytetów, które niegdyś pełniły funkcję strażników tradycji. W tradycyjnych społeczeństwach, autorytety, takie jak rodzice, nauczyciele czy duchowieństwo, miały duży wpływ na wychowanie młodszych pokoleń i przekazywanie im wartości. Dzisiaj, z powodu rozwoju technologii i powszechnego dostępu do informacji, jednostka staje się mniej zależna od tych tradycyjnych źródeł autorytetu. Młodsze pokolenia częściej sięgają po informacje z internetu, z mediów społecznościowych, a niekiedy nie mają jednego, określonego źródła prawdy czy wartości. Zamiast tego wartości stają się fragmentaryczne, wieloźródłowe i coraz bardziej zależne od indywidualnych preferencji i doświadczeń.

W świecie płynnej nowoczesności Bauman dostrzega także wzrost problemów związanych z tożsamością. Brak stabilnych, przekazywanych z pokolenia na pokolenie wartości, prowadzi do poczucia zagubienia, niestabilności i niepewności. W społeczeństwie, w którym wartości są relatywne, w którym nie istnieje jedna, obowiązująca hierarchia wartości, jednostki

³⁰ E. Goffman, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa 2008, s. 143-145.

³¹ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Warszawa 2000, s. 88-91.

³² Ibidem, s. 46.

muszą samodzielnie kreować swoje tożsamości. W tym kontekście tożsamość staje się płynna – nie jest już czymś, co jest dane, ale czymś, co trzeba nieustannie tworzyć i negocjować w zderzeniu z różnorodnymi wpływami z zewnątrz.

Bauman mówi również o „płynnej miłości”, „płynnych relacjach”³³ czy „płynnej pracy”³⁴ – we wszystkich tych obszarach społeczeństwa nowoczesnego nie ma już miejsca na trwałe, stabilne więzi. Z kolei przekazywanie wartości z pokolenia na pokolenie staje się coraz trudniejsze, ponieważ brak trwałych punktów odniesienia sprawia, że zarówno dzieci, jak i ich rodzice, nie mają pewności co do „jedynych słusznych” wartości.

WYZWANIA DLA BEZPIECZEŃSTWA TOŻSAMOŚCIOWEGO

Płynność nowoczesności, jak zauważa Bauman, niesie ze sobą zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. Z jednej strony daje jednostkom większą swobodę w kształtowaniu swoich życiowych ścieżek i tożsamości, co może być traktowane jako wyzwolenie z ról narzuconych przez tradycję. Z drugiej strony płynność oznacza również poczucie niepewności, lęku i zagubienia. W świecie, w którym nie ma już jednoznacznych wartości i norm, jednostki często czują się osamotnione, pozbawione oparcia w systemach społecznych i rodzinnych, które wcześniej stanowiły fundament ich życia.

Negatywne konsekwencje związane z płynną nowoczesnością, stanowiące istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, obejmują przede wszystkim brak stabilnych wartości i tradycyjnych punktów odniesienia, co może prowadzić do osłabienia spójności społecznej oraz marginalizacji i izolacji pewnych grup. Grupy te, czując się wykluczone lub zdeorientowane w świecie zmieniających się norm, mogą stać się bardziej podatne na radykalizację, co w konsekwencji zwiększa ryzyko zamachów terrorystycznych oraz innych form przemocy. Ponadto globalizacja i cyfryzacja, które stanowią integralne elementy nowoczesności, sprzyjają łatwemu przepływowi ideologii, informacji i technologii. Może to prowadzić do destabilizacji wewnętrznej, zwłaszcza w państwach, które nie dysponują wystarczającymi mechanizmami kontroli nad tymi procesami, co dodatkowo może utrudniać zapewnienie bezpieczeństwa narodowego³⁵. Wreszcie, w obliczu rosnącej mobilności ludzi i kapitałów, państwa stają przed trudnym zadaniem zapewnienia ochrony nie tylko w granicach swojego terytorium, ale także w przestrzeni cyfrowej, gdzie granice są jeszcze mniej wyraźne. Płynność, która definiuje nowoczesny świat, stwarza zatem poważne wyzwania dla bezpieczeństwa narodowego, wymagając od państw nowatorskich strategii i elastycznego podejścia do zarządzania kryzysami wewnętrznymi.

Choć zmiany w tożsamości często budzą obawy związane z utratą tradycyjnych wartości czy z destabilizacją poczucia przynależności, warto jednak dostrzec również ich potencjał w

³³ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność...*, op. cit., s. 253.

³⁴ Ibidem, s. 207.

³⁵ J. Gierszewski, A. Pieczywok, J. Piwowarski, *Wyzwania i zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa kulturowego*, Toruń 2020, s. 185.

budowaniu nowych możliwości i korzyści. Ewolucja tożsamości może przyczynić się do wzmocnienia zdolności jednostek i społeczności do adaptacji, otwartości na różnorodność oraz rozwoju. Adaptacja do nowych warunków pozwala jednostkom i społecznościom lepiej dostosować się do dynamicznie zmieniającego się świata, globalizacji i postępu technologicznego, co sprzyja ich rozwojowi. Zmiany te sprzyjają także wzrostowi tolerancji i zrozumienia, akceptacji różnorodności oraz integracji różnych kultur, zmniejszając ryzyko konfliktów między grupami. Ewolucja tożsamości stwarza przestrzeń dla rozwoju osobistego i społecznego, pobudzając kreatywność, innowacyjność oraz umożliwiając odkrywanie nowych ról i wartości³⁶. Ponadto gotowość do zmiany tożsamości zwiększa elastyczność i odporność, umożliwiając lepsze radzenie sobie z kryzysami, stresami i nieprzewidywalnymi sytuacjami.

Zmiany w tożsamości, choć często postrzegane jako zagrożenie, mogą być nośnikiem korzyści, pod warunkiem że zachowają balans między otwartością na nowe doświadczenia a zachowaniem kluczowych elementów spójności i przynależności.

ROLA NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE W OCHRONIE TOŻSAMOŚCI

W kontekście nauk o bezpieczeństwie badania nad tożsamością i jej bezpieczeństwem stanowią kluczowy obszar refleksji teoretycznej i praktycznej. Dyscyplina ta analizuje zagrożenia, które mogą wpłynąć na tożsamość jednostki lub grupy, a także opracowuje strategie ochrony wartości tożsamościowych w obliczu zmieniających się uwarunkowań społecznych, politycznych i technologicznych.

Specjaliści w dziedzinie bezpieczeństwa tożsamościowego podejmują różnorodne działania, takie jak:

- Opracowywanie polityk integracyjnych – w celu zapewnienia harmonijnego współistnienia różnych grup społecznych, bez ryzyka utraty tożsamości narodowej czy kulturowej³⁷.
- Przeciwdziałanie dezinformacji – w celu ochrony społeczeństw przed manipulacjami, które mogą prowadzić do destabilizacji tożsamości i wartości wspólnotowych³⁸.
- Zwiększanie świadomości i edukacja społeczna – edukowanie obywateli w zakresie ochrony danych osobowych, rozpoznawania zagrożeń dla tożsamości oraz budowania społecznego zaufania³⁹.

Istotnym krokiem jest przeciwdziałanie dezinformacji, która może destabilizować tożsamości jednostek i grup społecznych. Wzrost świadomości na temat zagrożeń płynących z mediów społecznościowych oraz rozwój umiejętności krytycznego myślenia są kluczowe dla ochrony tożsamości. Oprócz tego ochronę tożsamości wspierają regulacje dotyczące

³⁶ Vide P. Bourdieu, *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*, Oxford 1993, s. 162.

³⁷ T. Ohanyan, M. Naychuk-Khrushch, H. Harutyunyan, *Polityka migracyjna Unii Europejskiej i wyzwania ostatnich lat*, „Przegląd Europejski” 2022, nr 1(63), s. 101-116.

³⁸ K. Pięta, *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji w sieci*, Lublin 2024, s. 50-64.

³⁹ A. Cudowska, *Bezpieczeństwo w planie rozwoju psychospołecznego jednostki*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa w obliczu wyzwań XXI wieku*, R. Rosa (red.), cz. I, Siedlce 2001, s. 27-41.

prywatności i bezpieczeństwa w internecie, a także polityka przeciwdziałania manipulacjom informacyjnym⁴⁰. Również poprzez promowanie wartości otwartości i pluralizmu można wzmocnić zdolność jednostek do radzenia sobie z globalnymi zmianami, zachowując swoje unikalne cechy.

Na poziomie instytucjonalnym państwa powinny chronić dziedzictwo kulturowe i tradycje, które stanowią fundament tożsamości narodowej. Tworzenie polityki migracyjnej, która umożliwi zarówno integrację, jak i ochronę lokalnych tradycji, ma kluczowe znaczenie dla utrzymania spójności społecznej. Ważnym elementem jest także wsparcie dla społecznych inicjatyw edukacyjnych i kulturowych, które pomagają zachować równowagę pomiędzy globalnymi wpływami a lokalną tożsamością. Dzięki tym działaniom możliwe jest wzmocnienie bezpieczeństwa tożsamościowego.

Współczesne wyzwania, takie jak globalizacja, migracje, rozwój technologii i mediów społecznościowych, powodują, że proces internalizacji wartości jest coraz bardziej skomplikowany. Poprzez przyjęcie zewnętrznych norm i przekonań jednostki budują swoje poczucie siebie, a grupy społeczne tworzą wspólnotę opartą na dzielonych wartościach. Jednak w obliczu współczesnych przemian społecznych, politycznych i technologicznych, proces ten staje się coraz bardziej skomplikowany, a tożsamość jednostkowa i grupowa narażona jest na wyzwania związane z globalizacją, migracjami i rozwojem nowych mediów. Współczesne społeczeństwa stają się coraz bardziej zróżnicowane pod względem kulturowym, religijnym i społecznym, co prowadzi do zderzenia różnych systemów wartości. Ponadto rozwój mediów społecznościowych i internetu sprawia, że jednostki mają dostęp do różnorodnych, często sprzecznych ze sobą, przekonań i wartości, co może utrudniać procesy internalizacji i prowadzić do rozmycia tożsamości⁴¹.

PODSUMOWANIE

Bezpieczeństwo tożsamościowe to kluczowy aspekt bezpieczeństwa społeczno-kulturowego, który odnosi się do ochrony tożsamości jednostek i grup społecznych, w tym ich wartości, norm, tradycji, symboli oraz przynależności kulturowej i narodowej. Zapewnia ono stabilność, integralność oraz ciągłość społecznych i kulturowych fundamentów, które definiują wspólnotę i jej członków.

Tożsamość stanowi podstawę poczucia przynależności i bezpieczeństwa, a jej zachowanie jest niezbędne w obliczu współczesnych wyzwań, takich jak globalizacja, migracje, rozwój technologii czy transformacje społeczne. Bezpieczeństwo tożsamościowe dąży do ochrony przed zagrożeniami, które mogą prowadzić do erozji tożsamości, w tym marginalizacji kulturowej, homogenizacji społecznej, polaryzacji politycznej czy dezinformacji.

---

⁴⁰ K. Pięta, *Dezinformacja jako...*, op. cit., s. 247.

⁴¹ D. Held, A. McGrew, *Globalization Theory: Approaches and Controversies*, Cambridge 2007, s. 68-72.

Współczesne wyzwania, takie jak globalizacja, migracje, rozwój technologii czy polaryzacja społeczna, stanowią poważne zagrożenie dla stabilności tożsamościowych fundamentów społeczeństw. Dbalność o bezpieczeństwo tożsamościowe, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym, jest kluczowa dla utrzymania spójności społecznej, pokoju oraz harmonii w zróżnicowanych wspólnotach. Działania w ramach nauk o bezpieczeństwie muszą uwzględniać te aspekty, oferując rozwiązania, które będą skuteczne w obliczu dynamicznych zmian współczesnego świata.

Baumanowska koncepcja płynnej nowoczesności trafnie opisuje współczesne zjawiska związane z rozpadem tradycyjnych wartości i struktur społecznych. W świecie, gdzie wartości są coraz bardziej relatywne, subiektywne i zmienne, proces przekazywania tych wartości z pokolenia na pokolenie ulega rozmyciu. W rezultacie młodsze pokolenia żyją w świecie pełnym niepewności, gdzie nie mają już stabilnych, wspólnych punktów odniesienia. Zamiast tego zmuszone są do samodzielnego kształtowania swoich tożsamości, co – choć daje pewną wolność – nieuchronnie prowadzi do poczucia zagubienia i braku stabilności.

Aby wzmocnić bezpieczeństwo tożsamościowe w obliczu współczesnych zmian społeczno-kulturowych, kluczowe jest podejmowanie działań na różnych poziomach. W pierwszej kolejności należy promować integrację społeczną i kulturalną, co sprzyja budowaniu poczucia przynależności w zróżnicowanych społecznościach. Dialog międzykulturowy oraz edukacja o tożsamości i wartościach mogą pomóc w integracji imigrantów, a także w umacnianiu więzi wśród różnych grup społecznych. Ważne jest także wspieranie edukacji o tożsamości i rozwoju kompetencji społecznych, które umożliwią młodszym pokoleniom radzenie sobie z wyzwaniami płynnej nowoczesności.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Zygmunt. 2006. *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Berger Peter, Luckmann Thomas. 2006. *Społeczne tworzenie rzeczywistości*. Studia z socjologii wiedzy. Warszawa: PWN.
- Boksański Zbigniew. 2007. *Tożsamości zbiorowe*. Warszawa: PWN.
- Bourdieu Pierre. 1993. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. Oxford: Polity Press.
- Bruner Jerome. 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Castells Manuel. 1997. *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Cudowska Agnieszka. 2001. *Bezpieczeństwo w planie rozwoju psychospołecznego jednostki*. W *Edukacja do bezpieczeństwa w obliczu wyzwań XXI wieku*, cz. I, 27-41. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Delsol Chantal. 2003. *Esej o człowieku późnej nowoczesności*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Durkheim Emile. 2006. *Elementy nauki o religii*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Geertz Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*, New York: Publishers Basic Books, Inc.
- Giddens Amthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.

- Giddens Anthony. 2010. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN.
- Giddens Anthony. 2010. *Nowoczesność i tożsamość*. Warszawa: PWN.
- Gierszewski Janusz, Pieczywok Andrzej, Piwowarski Juliusz. 2020. *Wyzwania i zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa kulturowego*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Goffman Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburg: University of Edinburg.
- Goffman Erving. 2011. *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Held David, McGrew Anthony. 2007. *Globalization Theory. Approaches and Controversies*. Cambridge: Polity Press.
- Huntington Samuel. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Jarmoszko Stanisław. 2013. U źródeł naukowej tożsamości antropologii bezpieczeństwa. W *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, 53-82. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.
- Jarmoszko Stanisław. 2015. *Antropologia bezpieczeństwa. Kontury naukowej tożsamości*. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.
- Łoś Robert, Regina-Zacharski Jacek. 2010. *Współczesne konflikty zbrojne*. Warszawa: PWN.
- Marcia James E. 1996. „Development and Validation of Ego-Identity Statuses”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5): 551-558.
- Martin Hans-Peter, Schumann Harald. 1999. *Pułapka globalizacji*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Mathews Gordon. 2003. *Supermarket kultury. Globalna kultura a tożsamość jednostki*. Warszawa: Wydawnictwo PIW.
- Mead George Herbert. 1934. *Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Michałowska Grażyna. 1997. Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych. W *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, 131-144. Warszawa: Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Ohanyan Tigran, Naychuk-Khrushch Marta, Harutyunyan Hovhannes. 2022. „Polityka migracyjna Unii Europejskiej i wyzwania ostatnich lat”. *Przegląd Europejski* 1(63): 101-116.
- Pieczywok Andrzej, Gierszewski Janusz. 2021. *Bezpieczeństwo kulturowe człowieka w dobie kryzysu jego tożsamości*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Pieczywok Andrzej. 2020. „Globalizm kulturowy a bezpieczeństwo personalne człowieka”. *Zeszyty Naukowe SGSP* 73(1): 125-143.
- Pięta Karolina. 2024. *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji w sieci*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II.
- Robertson Roland. 1992. *Globalization. Social Theory and Global Culture*, London: Sage Publications.
- Skurjat Krystyna, Świniarski Janusz, Marcinkowski Marian. 2018. *Bezpieczeństwo kulturowe. Poszukiwanie nowego paradygmatu*. Wrocław: Akademia Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki.
- Stasiuk-Krajewska Karina, Wenzel Michał. 2024. *Dezinformacja w czasach kryzysu*. Toruń: Wydawnictwo Marszałek.

- Sultan Oz. 2019. „Tackling Disinformation, Online Terrorism, and Cyber Risks into 2020s”. *The Cyber Defense Review* 4(1): 43-60.
- Szocik Marta. 2014. „Kulturowe aspekty bezpieczeństwa, postmodernistyczne zagrożenia tożsamości kulturowej”. *Studia Politologica XII, Folia* 151: 101-107.
- Sztompka Piotr. 2005. *Socjologia zmian społecznych*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Turner Jonathan. 2002. *The Structure of Sociological Theory*. Homewood. Belmony: Wadsworth Publishing.
- Urbanek Andrzej. 2015. *Współczesny człowiek w przestrzeni bezpieczeństwa. W poszukiwaniu teoretyczności bezpieczeństwa personalnego*. Słupsk: Wydawnictwo Akademii Pomorskiej.
- Oleksiewicz Izabela, Pomykała Marta. 2024. *Zagrożenia i wyzwania bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni*. Rzeszów: Politechnika Rzeszowska.
- Wæver Ole. 1993. *Societal security – the concept*. W *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, 17-40. Macmillan.
- Jedlecka Wioletta. 2011. „Wielokulturowość w procesie integracji Europejskiej”. *Acta Universitatis Wratislaviensis No 3367*: 83-98.
- Znanięcki Florian. 1988. *Wstęp do socjologii*. Warszawa: PWN.

Renata TARASIUK

University of Siedlce, Poland

Institute of Security Studies

renata.tarasiuk@uws.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8919-6713>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.09>

WOMEN IN THE RED BRIGADES

ABSTRACT: The article presents an analysis of women's participation in the Italian terrorist organization, the Red Brigades, approached from the perspective of critical theories, particularly gender studies, while also drawing on tools of hermeneutics (theory of interpretation). Various sources were analyzed, including strategic documents, court records, television and press interviews, as well as personal documents and epistolography. Due to the limited volume, the case study method was used to create a functional and genre-appropriate catalog of the narratives of women-brigadisti. The hypothesis posited that women in the Red Brigades embodied the phenomenon of 'new femininity', shaped by the global socio-cultural movement of the late 1960s (the '68 movement), which manifested in a new form of women's political violence that transcended traditional patriarchal roles. The narrative is divided into three distinct sections. The first section examines the Italian feminist movement, emphasizing its local specificity and connections to other trends in the Italian left during that period. The second section focuses on the gender-based division of roles within the Red Brigades, highlighting the equal participation of women, including their involvement in the organization's most violent actions. The third section amplifies the voices of the women involved, exploring their motivations, autonomous choices, expectations, and the disappointments they encountered throughout the armed struggle. The analysis confirms the hypothesis that women in the Red Brigades represented a new generation formed by profound global socio-cultural transformations at the turn of the 1960s and 1970s, while also reflecting the distinctive characteristics of Italian leftist ideology.

KEYWORDS: critical theories, gender studies, 'new femininity', Red Brigades, women

---

KOBIETY W CZERWONYCH BRYGADACH

ABSTRAKT: Poniższa narracja jest analizą zjawiska partycypacji kobiet we włoskiej organizacji terrorystycznej – Czerwonych Brygadach, podjętą w perspektywie teorii krytycznych (szczególnie: gender studies), otwartą również na narzędzia hermeneutyki (teorii interpretacji). Interpretacji poddano różnorodnie dostępne źródła: dokumenty strategiczne, akta sądowe, wywiady telewizyjne i prasowe oraz literaturę dokumentu osobistego i epistolografii. Ze względu na ograniczone ramy objętościowe, dla zbudowania wystarczającego funkcjonalnie i gatunkowo katalogu narracji kobiet-brigatisti zastosowano zasadę case studies. Przyjęto hipotezę, iż kobiety w Czerwonych Brygadach wpisują się w fenomen „nowej kobiecości” ukształtowany na fali globalnego ruchu kulturowego i społecznego („ruch '68”), który ujawnił nową jakość przemocy politycznej kobiet, wychodzącą poza schemat tradycyjnych „patriarchalnych” ról. Narrację podzielono na trzy wyraziste części. W pierwszej części scharakteryzowano włoski ruch feministyczny, zwracając szczególną uwagę na jego lokalną specyfikę, w tym powiązania z innymi nurtami włoskiej lewicy tego okresu. W drugiej części zwrócono uwagę na istniejący w strukturach Czerwonych Brygad podział ról, oparty w pełni na równości płci, także w zakresie bezpośredniego udziału kobiet w najbardziej krwawych akcjach. W trzeciej części oddano głos kobietom – ich motywacjom, autonomicznym wyborom i decyzjom, oczekiwaniom i rozczarowaniom, jakie towarzyszyły brigatisti przez cały okres walki zbrojnej. Przeprowadzona analiza pozwoliła na weryfikację przyjętej hipotezy, iż kobiety należące do Czerwonych Brygad były typowym przykładem nowego pokolenia, generowanego przez głębokie globalne zmiany społeczno-kulturowe zachodzące na przełomie lat 60. i 70., ale zakorzenionego także w specyfice włoskiej lewicowości.

SŁOWA KLUCZOWE: Czerwone Brygady, gender studies, kobiety, „nowa kobiecość”, teorie krytyczne

The only measure of truth is the revolutionary practice of millions of people.

Brigate Rosse. Risoluzione della Direzione Strategica,

INTRODUCTION

The aim of the following narrative is to analyze the phenomenon of women's participation in the leftist avant-garde (*avanguardia*) – *Brigate Rosse*, the most important far-left formation in the history of political violence in the Italian Republic, and one of the leading terrorist organizations in Western Europe at that time.

The central hypothesis is that the phenomenon of 'new femininity' was shaped by the implications of the global university reform movement (known as the '68 movement), existing in relation to the paradigm of the Italian resistance movement, embodied by women-*brigatisti*.

The university reform movement developed in parallel in the capitalist countries of Western Europe and in the global South – particularly Latin America, drawing inspiration from the so-called Córdoba reform. A significant source of inspiration for the leftist avant-garde in Western Europe was the *guerrilla* that emerged from the university reform, with Latin American *guerrilleros* (in Italian: *guerriglieri*) viewed in the same light as Italian *partigiani* (resistance fighters). The *Brigate Rosse* emphasized their ideological roots in the anti-fascist resistance movement, which had largely developed mainly in northern Italy. They saw themselves as heirs to the tradition of the armed struggle of the *Movimento di Resistenza*, against the German occupation of Italy from 1943 to 1945, which had been fought "in the name of a socio-economic order alternative to the inequality and irrationality of capitalism"¹.

This paper assumes that the critical theories used in the analysis (including gender studies) will allow for a widening of the description of women's participation in the Red Brigades, situating this phenomenon within a wider cultural and social conditions. The critical approach (critical theory/theories) enables a more comprehensive analysis of the motivations behind women's decisions to engage in the creation of armed political violence and offers insight into the broader contextualization of the phenomenon from cultural and social perspectives². The critical perspective allows us to move beyond the typical research on political violence, where gender-based stereotypes and meanings that fit the so-called "male paradigm" often dominate, leading to the marginalization of the women's autonomous significance³. The methodological basis for the following analysis is, on the one hand, a broadly understood critical theories, and on the other, hermeneutics, which helps to find the symbolic content in the interpreted texts. The source base for this analysis includes all available materials – court records, media reports, and literary sources. This allows us to build a

---

¹ *Brigate Rosse. Risoluzione della Direzione Strategica*, febbraio 1978; <http://www.sebbenchesiamodonne.it/risoluzione-della-direzione-strategica-febbraio-1978/>.

² A. Gasztold, *Perspektywa feministyczna w badaniach nad terroryzmem*, "Przegląd Politologiczny" 2018, 2, pp. 45-46.

³ It is within this perspective, although not directly referring to critical theories, that a comprehensive narrative on women's participation in the jihadist terrorism sector is situated, See M.S. Stempień, *Terrorystki. Role kobiet w organizacjach terrorystycznych na przykładzie Boko Haram i Państwa Islamskiego*, Siedlce 2024.

functionally and genre-sufficient catalog of the narratives of women-*brigatisti*⁴, who became entangled in a bloody episode of Italian history⁵. Due to constraints of a standard for a scientific article, case studies were selected, with the author assuming that the chosen cases would confirm the functionality of the constructed catalog.

FEMINISM

Feminist protest was deeply rooted in the emancipated society of industrial northern Italy⁶. Therefore, it can be considered an important motivation for the revolutionary avant-garde, which advocated armed struggle.

The revolutionary movement in Italy emerged in parallel with the activity of feminist movements, simultaneously challenging not only the nation-state, but also traditional patriarchal culture. Women in this struggle were seen as an element of destabilizing the state's security in its socio-cultural sector, as they sought to break the internal cohesion of traditional society. The conservative Italian press, which dominated the official discourse of the 1970s, framed women involved in all structures of the *lotta armata* (armed struggle) in the patriarchal paradigm, thus depriving them of political subjectivity, autonomy, and agency, while oversimplifying the motivations for decisions to participate in these groups⁷. According to such narratives, women's armed actions, usually driven by love or madness, have nothing to do with politics, reinforcing the stereotype that women put private interests above public concerns⁸. The patriarchal paradigm also oversimplifies women's decision-making processes, both in terms of joining an organization and participating in individual actions, as well as choosing a 'post-terrorist path'.

Before the strategic document of the Red Brigades was formalized in 1978 (a few weeks before the spectacular kidnapping of the leading politician of Democrazia Cristiana, Aldo Moro), the boundaries between the objectives of this organization and other Italian left-wing social

---

⁴ The author consistently refers to the term *brigatisti* as a collective entity, members of the Red Brigades, and differentiates the individual entity by using the definite article 'una'/'la' 'brigatista' for a woman and 'un'/'el' 'brigatista' for a man.

⁵ Milena Gabanelli, *Giovanni Bianconi, Gli anni di piombo: dove sono oggi i terroristi?*, "Corriere della Sera", 06.05.2018.

⁶ Alison Jamieson, *Maftiosi and Terrorists: Italian Women in Violent Organizations*, "SAIS Review" (1989-2003) 2000, 20(2), pp. 51-64.

⁷ Giuseppina Bonerba, Sofia Verza, *Women terrorists in the Italian news: the representation of agency from 'red witches' to 'lady Jihad'*, "About Gender" 2024, 13(25), pp. 273-297. An example is the information that appeared on the front pages of Italian newspapers on June 6, 1975, after the death of Margharita Cagol. It focused on the emotional relationship between Cagol and Renato Curcio, labeling her as the "wife of the head of the Red Brigades." This type of representation assumes that a woman's participation in acts of political violence is attributed to the influence of her partner. The "wife/partner" frame denies a woman's autonomy in making ideologically motivated political decisions, reducing these choices to those of her partner, while at the same time making them less threatening to the traditional social order.

⁸ *Ibidem*, pp. 273-274.

movements, including feminism, were blurred. This is because the fight against the state, dominated by the Christian Democrats, was ipso facto a fight against its patriarchal order⁹.

Direct links between the Red Brigades and feminist activity are not obvious, although *operaismo*, a key element of Italian feminist strategy, also dominated the first phase of the Red Brigades' activity. As Alison Jamieson notes, it was for this reason that feminism made the Red Brigades' extremism attractive to women¹⁰. This is largely confirmed by Leonard Weinberg and William Lee Eubank's analysis of the biographies of over 450 women in Italian terrorist organizations between 1970 and 1984, which shows that the presence of women in these organizations was largely a consequence of their prior political and social involvement¹¹. The activity of women in the extra-parliamentary European left in the 1970s, which aimed to break with patriarchal and misogynistic hierarchies, was, as Gisela Kaplan aptly put it, a kind of spectacle of the battle of the sexes, entangled in a political and ideological context¹².

Italian feminists were influenced by European women's experiences in social struggles over issues of equal pay, family benefits, and abortion rights¹³. The feminist position included a broad critique of the welfare state, which perpetuated a hierarchical division between contract/productive work (the industrial working class) and non-contract/reproductive work (women's domestic work).

One of the leading figures of Italian feminism was Mariarosa Dalla Costa, an active participant in the student and workers' movement and a member of Potere Operaio, who was the first to openly acknowledge the need to give special prominence to women's issues. She encountered theoretical Marxism at the university, where in July 1967 she defended her master's thesis in philosophy of law under the supervision of Enrico Opochera, assistant to Antonio Negri. Later cooperation with Antonio Negri also resulted in the discovery of the proletariat reality and a deeper understanding of revolutionary struggle theory. After defending her thesis, Della Costa traveled several times to the United States, Canada, and Great Britain, where, in addition to giving lectures at universities, she met with feminist activists¹⁴. In London, she met Selma James, and their collaboration led to the establishment of the Movimento di Lotta Femminile di Padova (Women's Struggle Movement of Padua) in June 1971. The two also initiated discussions on housework and its remuneration, women's subjectivity, and the family as a site of production and reproduction of labor power. Dalla Costa's publication *Potere*

---

⁹ The long-standing dominance of the Christian Democrats (Democrazia cristiana) on the Italian political scene has led to the perpetuation, among a part of Italian society, of the phrase *moriremi democristiana* ("we will die under Christian democracy" – precisely: under the rule of Christian democracy)

¹⁰ A. Jamieson, *Mafiosi and Terrorists: Italian Women in Violent Organizations*, 'SAIS Review' (1989-2003), 2000, 20(2), pp. 51-64..

¹¹ L. Weinberg, W.L. Eubank, *Italian women terrorists*, "Studies in Conflict & Terrorism" 1987, Vol. 9, pp. 241-262

¹² G. Kaplan, *Contemporary Western European Feminism*, London-New York 2013, p. 249.

¹³ Example: S. Federici, *Wages Against Housework*, "Women in Struggle", *Italy Now. Wages for Housework*, ed. Leopoldina Fortunati, No. 3, 1975. The legalization of abortion in Italy is one of the effects of women's involvement in left-wing organizations in the late 1960s and early 1970s. Until 1978, abortion was illegal in Italy.

¹⁴ *Biographical note of Mariarosa Dalla Costa*, Retrieved from: https://www.bibliotechecivichepadova.it/sites/default/files/archivio/nota_biografica_mariarosa_dalla_costa_eng.pdf.

femminile e sovversione sociale (The Power of Women and the Subversion of the Community), published in Marseille in March 1972 and in Bristol in October of the same year, gained international importance in the feminist debate on the status of women. That same year, in Padua, Mariarosa Dalla Costa, Selma James, Silvia Federici, and Brigitte Galtier founded an international feminist collective, and shortly afterwards, within the international network, the Italian organization Gruppi e Comitati per il Salario al Lavoro (Movement of Groups and Committees for Wages for Housework) was established.

Mariarosa Dalla Costa laid the foundations of the theory of ‘autonomous workers’ feminism’ – a blend of feminism and operaiismo (workerism), which allowed for the connection of the issue of work and wages with the problem of physical and sexual violence against women in the workplace¹⁵. In Italy, Dalla Costa’s activities were supported mainly by Leopoldina Fortunati, an activist of the extra-parliamentary left and participant of anti-militarist demonstrations, workers’ and students’ strikes in Padua, where she encountered Marxist thought during the lectures by Rossi-Landi Ferruccio. Both recognized the need to separate feminism from the structures of the Potere Operaio discourse, which, in their opinion, lacked awareness of the condition of women¹⁶.

Italian feminism tended to the conclusion that women were dominated by patriarchy in all social relations, which led to the creation of the first autonomous organizations by women to defend their rights. Its essential feature, in comparison to other European countries, as emphasized by Mariarosa Dalla Costa, was the mass mobilization of women.

Italian feminism promoted and supported the aspirations for changes in the organization of production and society that, starting from economic autonomy, would guarantee women personal autonomy. Founded in Padua, on the initiative of Mariarosa Dalla Costa and Silvia Federica, Lotta Femminista (Feminist Struggle) was part of the Italian tradition of workers’ movements, incorporating elements of the ‘international women’s strike’. In a speech delivered in Mestre under the slogan ‘general strike’, Dalla Costa emphasized that all previous strikes had not been general in nature, since they had involved only men. One of the strategic actions was the Wages for Housework campaign, which aimed to raise awareness (until then marginalized) the importance of housework and childcare for the development of the capitalist state, and to recognize the economic value of housework and the right to be paid for it. By demanding wages for housework, activists drew attention to its strategic importance for the capitalist economy

---

¹⁵ The operaiismo movement emerged from the wave of strikes and social conflicts in the Italian Republic during the hot autumn (autunno caldo) of 1969, with Potere Operaio (Workers’ Power) playing a key role in it. It was an autonomous workers’ movement challenging capitalist exploitation in the factories of the North. The operaiismo movement did not propose the abolition of capitalism, but the recognition of the working class as the main engine of capitalist development. It sought to recognize that workers, not only through their resistance to the logic of capitalist domination, but also through their self-organization, set the course for the development of the forces of production. It also sought to recognize immaterial labor as an essential component of the social process of production.

¹⁶ Based on the autobiographical narrative: L. Fortunati, *Learning to struggle: my story between workerism and feminism*, <https://libcom.org/article/learning-struggle-my-story-between-workerism-and-feminism-leopoldina-fortunati> (10.10.2024),

through the reproduction of the next generation of workers and the care of the current generation, without direct costs to the state and the market¹⁷. In 1974, the *Salario al Lavoro Domestico* (Wages for Housework) campaign began in major Italian cities, calling for economic compensation for housework, but also drawing attention to the exploitation of professionally active women by capitalist economies and inequalities in access to jobs. Lotta Femminista developed the theoretical foundations of classical Italian operaismo, transforming it into an autonomist-feminist interventionist practice¹⁸. It explained, among other things, women's opposition to participating in the referendum¹⁹ and the fight for the right to divorce²⁰. It brought working-class experience to the feminist movement, while at the same time becoming a minority tendency within the broader feminist movement, where women were wary of any theories developed in the 'male' political tradition²¹. The strength of Lotta Femminista lay in the discovery of class consciousness in women, which later became their driving force in later social struggles, including armed struggle.

ORGANIZATIONAL LEVEL – DIVISION OF ROLES²²

In the resolution of the Strategic Directorate of the Red Brigades, the problem of women was presented as follows: “Women of any proletarian component always occupy worse, subordinate, and less paid positions than men. They also suffer from slavish domestic work. Women's work, even that done at home, is therefore antagonistic to capitalist society” (...) “The awakening of women's struggles and the hidden and explicit content of these struggles will have an ever greater importance and significance in the revolutionary movement. The rapacity of capitalist relations of production and their social implications have also awakened this enormous social force; the power of radical critique has finally also touched the last tabernacle (*l'ultimo tabernacolo*): the sphere of the family and male-female relations, a sphere of decisive and fundamental importance for opening the doors to changes in life and the world. With the entry of women onto

---

¹⁷ *Nuovo Movimento Femminista: Documenti Autonomi; maggio 1973*; <http://www.nelvento.net/archivio/68/femm/nuovo.htm> (11.10.2024).

¹⁸ *Lotta Femminista – Proposte per costruire la prima scadenza nazionale della campagna SLD, 1972*; <https://archive.leftove.rs/documents/AKGH/1>; *Lotta Femminista – draft notes on power and organization, 1973*; <https://archive.leftove.rs/documents/AKGG>; *Lotta Femminista – Perché Femminismo, 1973*; <https://archive.leftove.rs/documents/AKGF>; *Lotta Femminista - Vogliamo Decidere Noi, Marzo 1974*; <https://archive.leftove.rs/documents/AKGN/1> (11.10.2024).

¹⁹ *Perché diciamo no al referendum*, [in:] *Lotta Femminista - "Vogliamo Decidere Noi"*, Marzo 1974; <https://archive.leftove.rs/documents/AKGN/1>; pp. 1-4.

²⁰ *Ibidem*. The main achievements of feminism in Italy during this decade were the introduction of the divorce law (1970), the reform of family law (1975) by removing adultery from the list of crimes, the recognition of equality in marriage, abolishing the husband's dominance, and the abolition of discrimination against children born out of wedlock, and the introduction of a law regulating abortion (1978). Italy signed the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women in 1980 and ratified it in 1985.

²¹ Based on the autobiographical narrative: Leopoldina Fortunati, *Learning to struggle...*, op.cit.

²² *Brigate Rosse. Risoluzione della Direzione Strategica*, febbraio 1978; <http://www.sebbenchiesiamodonne.it/risoluzione-della-direzione-strategica-febbraio-1978/> (11.10.2024).

the stage of revolution, all the forces are already ripe, and for the pigs it is truly the beginning of the end! (*per i porci è veramente l'inizio della fine!*)”²³.

Gender equality as an element of distance from the traditional cultural paradigm was an obvious element in the structures of the Red Brigades. The organization, created by the baby boomers generation, shaped by progress, industrialization and creating the foundation and strength of socio-cultural protests at universities²⁴, was at the same time part of the long-lasting Italian myth of *partigiani* – heterogeneous partisan heroism, where a woman involved in military activity became a negation of customary norms, entering a purely male world²⁵.

As Barbara Balzerani recalls, in the Red Brigades, an underground armed organization, “women killed and died like men”. Weapons were used for everyday defense, their offensive potential was an exception, and at the same time, access to weapons and contact with them made death seem like an absolute abstraction²⁶. Susanna Ronconi walked around with a weapon on her for seven years, for defense and protection. The abstraction in the perception of death was reinforced, as Ronconi emphasized, by the appropriate categorization of the ‘enemy’, who, by becoming a symbol, lost the characteristics of an individual person, and therefore weapons could be used against him²⁷. The decision to join a combat group required the women to familiarize themselves with weapons. They had to learn how to load them, disassemble them, clean them, and most importantly use them. For those who were underground, it was also important to always have a weapon on them for defense, allowing escape in the event of an attempted arrest. In the skill of using weapons, as well as in their use, there was no recognition of gender differences. Susanna Ronconi recalls that there were practically no women in combat training, so the men took her under their care and taught her the basics²⁸.

Discipline, which did not recognize gender differences, resulted from the hierarchical structure of the organization, based on three levels: columns, brigades, and cells, subordinated to the Strategic Directorate (*Direzione Strategica*) created in 1974, composed of four leaders²⁹. The first group of leaders included a woman: Margharita (Mara) Cagol. The *Direzione Strategica* was responsible for the functional integrity of the columns (*colonne*) and brigades (*fronti*). The columns, operating in Milan, Genoa, Turin, Rome, Naples, and the Veneto region, consisted of several brigades, containing three to five members. Below the brigades, there were

---

²³ Ibidem.

²⁴ M. Henninger, *The Postponed Revolution: Reading Italian Insurrectionary Leftism as Generational Conflict*, “*Italica*” 2006, 83(3/4), pp. 629-648 .

²⁵ L. Coci, *Guerra alla guerra: le donne nella Resistenza italiana*, <http://www.universitadelledonne.it/anpiL.htm> (15.10.2024).

²⁶ Statement by Barbara Balzerani, documentary by *Loredana Bianconi: Do you remember revolution?* (1997).

²⁷ Statement by Susanna Ronconi in an interview given to P. Guerra, Bergamo, November 27, 1985, quoted from: *Le donne e il loro rapporto con le armi nella lotta armata degli anni '70*, “*Machina Rivista*”, February 2, 2022.

²⁸ Ibidem.

²⁹ The first group of leaders consisted of: Renato Curcio, Margherita (Mara) Cagol, Mario Moretti and Alberto Franceschini.

cells, commanded by members of the brigades, consisting of no more than ten members³⁰. Complete secrecy defined the tactics of the Red Brigades. None of the brigades knew about the actions of the other. In many cases, even members of one brigade did not know about the actions in which the others participated. The initial attacks of the Red Brigades focused mainly on burning the cars of the management staff of the companies. Gradually, their tactics evolved to increasingly frequent kidnappings of factory owners and right-wing trade unionists and finally led to armed robberies and murders of people considered ‘enemies of the working class’. The organization saw its actions as an armed vanguard (*avanguardia armata*)³¹. Despite the hierarchy, in the Red Brigades, as we read in Renato Curcio’s statement from 2023, there was ‘full autonomy’ (*piena autonomia*) according to the principle “whoever proposes, does!” (“chi propone fa!”)³².

The first manifesto of the Red Brigades, published in 1975, defined the goals and tasks of the organization as a concentrated attack against the imperialist state. This manifesto justified the political goals of the group and argued for the necessity, if required, of an armed struggle against the organs of state power, justice and security.

The doctrinal change of the Red Brigades toward aggressive militancy took place largely after the death on June 5, 1975 of Margharita Cagol, the first bloody victim in the fight of the Red Brigades against the institutions of the state. The circumstances of this death were revealed in a statement on 25 February 2023 by Renato Curcio in response to the prosecutors conducting the investigation into the case. It shows that Mara Cagol, sitting on the ground, wounded and unarmed, was killed in circumstances that were never explained, with a shot under the armpit during a shootout that took place after a Carabinieri patrol arrived at the Spiotta farm in Arzello in the province of Alessandria, where the Turin column of the Red Brigades was hiding the kidnapped industrialist Vallarino Gancia³³.

After the death of Margharita Cagol, the presence of women in the Red Brigades increased significantly. At that time, after the arrest of Renato Curcio, Mario Moretti took over the leadership of the organization, announcing in the spring of 1977 that the time had come to create the Partito Comunisti Combattente (Communist Combat Party) whose dominant force was armed extremism³⁴. As new recruits were recruited into the organization (including women who took part in the later, bloodiest actions), violence escalated rapidly, culminating in the

---

³⁰ S. Quirico, *Il modello organizzativo delle Brigate rosse in una prospettiva comparata*, https://www.isral.it/wp-content/uploads/2009/02/qsc_44_04_studi-e-ricerche_quirico.pdf.

³¹ V.H. Sundquist, *Political Terrorism: An Historical Case Study of the Italian Red Brigades*, “Journal of Strategic Security” 2010, 3(3), p. 57.

³² R. Curcio, *Memorie di un indagato*, “Contropiano. Giornale Comunista Online”, 18 febbraio 2023.

³³ *La riposta di Renato Curcio ai pm che lo hanno indagato per i fatti della Spiotta; Chi ha ucciso Mara Cagol? Curcio chiede verità ma viene indagato*, “Contropiano. Giornale Comunista Online”, 18 febbraio 2023.

³⁴ Mario Moretti was one of the main decision-makers in Moro’s kidnapping and murder. He played a key role in the ‘people’s trial’ in the apartment on via Montalcini.

kidnapping and murder in 1978 of one of the leading Christian Democrat politicians – Aldo Moro, several times Prime Minister of the Italian Republic³⁵.

Caso Moro was not only a decisive event in Italian political history, but it fully defined the strategic goals of the Red Brigades of that period, anchored in the diagnosis of *coyuntura* (*ocasión*), which in the rhetoric of the guerrilleros of the Uruguayan Tupamaros, meant the choice of strategy or tactics and its implementation as a function of the assessment of specific conditions at a specific moment. The implication of this assessment was the adjustment of the *modus operandi*³⁶. The reorganization of the Red Brigades resulted in the formation of a numerically smaller, but stronger, and decidedly more radical group³⁷. Everyday life was subordinated to rigorous rules. It was, as *el brigatista* – Valerio Morucci recalled, a complete descent into the underground³⁸. Brigatisti left behind personal interests, business matters, emotions, and attachments. They renounced their property and their own name, adopting a combat pseudonym. Completely absorbed in waiting for the revolution to come, they severed all ties connecting them with the social order, law, morality and generally accepted conventions³⁹.

WOMEN – ‘BRIGATISTI’

Belonging to brigatisti was a transformative experience, regardless of gender. Choosing such a life, which can be explained both by the theory of individual motivation and the theory of social change, influenced the process of shaping a new identity during combat operations, but it also became an integral part of the new ‘I’ after the end of the armed struggle⁴⁰. One had to become completely “a man for armed tasks”, a soldier (*soldato*).

Returning to society was a challenge, because experiences from the past remained a permanent part of the present⁴¹. Autobiographical narratives became an effective tool on the path to regaining one’s own subjectivity and identity for many brigatisti. They constitute the basis for reconstructing ‘life trajectories’ inscribed in the history of armed struggle. Among them,

---

³⁵ According to The Global Terrorism Database, between 1973 and 1994, there were 220 attacks prepared and carried out by the Red Brigades, killing 223 people, including Italian government officials, law enforcement officers and businessmen. According to the Italian association for victims of terrorism, *Associazione Italiana Vittime del Terrorismo AIVITER*, in 14,615 attacks, terrorists killed 428 people and injured about 2,000. However, it notes that there are still no accurate and reliable figures for all victims. Statistics on terror in Italy vary depending on the source. Not all acts of violence during this period were claimed by the groups that committed them. See: *Associazione Italiana Vittime del Terrorismo AIVITER*, www.vittimeterrorismo.it/memorie/memorie.htm (15.10.2024).

³⁶ A.C. Porzecanski, *Uruguay's Tupamaros: The Urban Guerrilla*, “Hispanic American Historical Review” 1973, 55(2), p. 11. In historiography, *coniuntura* refers to a level of historical time intermediate between long duration and storage [of events], according to Fernando Braudel’s definition of history (*larga duración*). Crises and revolutions are, in this perspective, excellent examples of events of the *ocasión* character. *Coyuntura*, [in:] *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, <https://dle.rae.es/coyuntura>; see also: M. Petrocchi, *From the Tupamaros to the Red Brigades, Common Tactics, and Strategies of the Urban Guerrilla*, <https://dspace.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/5a43396c-7397-4248-ba3f-b67bb942f989/content>

³⁷ V.H. Sundquist, *Political Terrorism: An Historical Case Study of the Italian Red Brigades*. op.cit, p. 59.

³⁸ A. Orsini, *Toward the Bloodshed*, [w:] *Anatomy of the Red Brigades: The Religious Mind-set of Modern Terrorists...*, op. cit., pp. 48-92.

³⁹ A. Orsini, *Not a Conclusion: Portrait of a Red Brigadist*, [in:] *Anatomy of the Red Brigades...*, op. cit., pp. 253-262.

⁴⁰ Statement by Barbara Balzerani, documentary by Loredana Bianconi, op. cit.

⁴¹ Statement by Susanne Ronconi, documentary by Loredana Bianconi, op. cit.

there is a body of narratives written by women. They include both reflections on the role of women in armed struggle in the dimension of militancy and sabotage, as well as records of the crisis experienced after the defeat and the loss of ideological references. These stories are often related to personal dramas and disappointments regarding the rightness of the path they chose. Autobiographical narratives were created by, among others: Barbara Balzerani, Laura Anna Braghetti, and Adriana Faranda.

As Ruth Glynn claims, narratives of this type, analyzed from the perspective of feminist theories, reveal primarily issues related to identity as a key starting point for telling one's own story. Thus, it is not gender itself or membership in an armed organization, but transgression that leads to a separation from the previously existing 'I'⁴². This type of transgressive experience allows understanding going beyond the framework of identifying women's political violence (including participation in armed combat) with their sexuality, moral degradation, helplessness, or absolute dependence, allowing for the complete omission of the problem of relations between sexes inscribed in the patriarchal paradigm. Women's actions then become an expression of their own strength and abilities and the effect of rational self-decision.

Women in the Red Brigades played the role of armed *combattente*, participating in key actions requiring the use of force: assaults, 'expropriations' (*espropriazione*), kidnappings and assassinations, and they also had an influence on strategic decisions in the organization.

The first of the leadership roles in the Red Brigades was played by a woman, the aforementioned Margharita (Mara) Cagol. Her role, within the Direzione Strategica, was connected with the decision-making function in the planning of a specific strategy and combat tactics as well as with the executive area and was closely linked to the ideological role, consisting of setting the general directions of the development of the organization as well as its ideological base⁴³. 'Comrade Mara' was also found in April 1975, shortly before her death, in the decision-making group that developed a new strategy of action.

The last leadership role in the Red Brigades was also held by a woman, Barbara Balzerani, known as *primula rossa* (*scarlet pimpernel*). After her experience in the student movement and Potere Operaio, she joined the Red Brigades in 1975, taking the combat pseudonym Sara, and soon established herself in the leadership structures. During the dispute between the moderate and radical wings of the organization, she sided with the radical movement, the Partito Comunista Combattente (Fighting Communist Party), in which she remained until her arrest in

---

⁴² R. Glynn, *Writing the Terrorist Self: The Unspeakable Alterity of Italy's Female Perpetrators*, "Feminist Review" 2009, 92(1).

⁴³ Leadership roles, although considered the least common among women in terrorist groups, were held in leftist organizations by: Augusta La Torre Guzman in the Peruvian Sendero Luminoso, Bernardine Rae Dohr in American Weather Underground, Ulrike Meinhof in the West German Rote Armee Fraktion. After the murder of Andreas Baader and Gudrun Ensslin in prison in 1977, the leader of the 'second generation' of the Red Army Faction was Brigitte Monhaupt, a graduate of the Faculty of Philosophy at the University of Munich, who was arrested in 1982 and sentenced in 1985. The leadership role in the Japanese Red Army was held by Fisako Shigenobu, a graduate of Meiji University, who cooperated with the Palestinian national liberation movement, mainly with the Popular Front for the Liberation of Palestine, in which women also played a significant role. One of them was Leila Khaled, called the 'Palestinian girl from the cover'.

1985. She was a member of the commando responsible for the kidnapping of Aldo Moro on March 16, 1978 on via Fani. Her task, together with Alvaro Lojacono and Alessio Casimirri, was to block traffic at the intersection of via Fani and via Stessa in order to prevent vehicles and people from moving to the ambush site. Her car, a Fiat 128, was facing the direction from which Moro's escort was supposed to approach. Mario Moretti recalls that during the action on via Fani, Barbara Balzerani held a Scorpion rifle, smaller than an ordinary machine gun, which would have been difficult for a woman to hide under her coat⁴⁴. She herself remembered both the possession of the weapon itself and its omnipresent, deafening roar as the most real aspect of the unreality of those moments⁴⁵. During Aldo Moro's stay in the people's prison (*prigione del popolo*) in an apartment on via Montalcini, Balzerani occupied an apartment that served as a logistics base for the Red Brigades on via Gradoli 96, discovered by officers on April 18, 1978⁴⁶. After Moro's murder, she moved to Milan.

In 1981, as a member of the Red Brigades' top command, together with Antonio Savasta, Francesco Lo Bianco, and Luigi Novelli, she planned and directed the kidnapping of American General James Lee Dozier in Verona on December 17, 1981, who was eventually released a few weeks later.

After the arrest of the Red Brigades leader Mario Moretti that same year, she became the leader of the armed wing of the *Brigate Rosse* – Partito Comunista Combattente.

She was one of the last people arrested in connection with the Red Brigades. On 19 June 1985, she was probably surprised on a bus in Ostia, in the company of her partner Giovanni Pelosi, by officers in civilian clothes after a customer in a restaurant recognized her and called the police⁴⁷. She was sentenced to several life sentences in the so-called 'Moro trial'. From prison, she joined in the reflection on the future path of the Red Brigades, proposing an end to armed action and the beginning of a critical reflection on them, going beyond the logic of *pentiti* (repentant) and *dissotati* (distanced).

On 21 March 1988, during a break in the Moro trial, when the final capitulation of the Red Brigades had already been sanctioned, together with former members of the organization, Renato Curcio and Mario Moretti, she gave an interview for the first time to journalist Ennio Remondino, in which she referred to her personal and collective experiences of the armed struggle⁴⁸.

The prison where she was held was named *Compagna Luna* after the title of her debut book, written there and published in 1998⁴⁹. In this first-person narrative, Balzerani told the

---

⁴⁴ M. Moretti, C. Mosca, R. Rossanda, *Brigate Rosse. Una storia italiana*, Milano 1994, p. 25.

⁴⁵ B. Balzerani, *Compagna luna*, Milano 1998, p. 70.

⁴⁶ There are speculations that on April 18, she deliberately left the shower unclosed, which led to the infiltration of the place, as the pouring water alarmed the neighbors who called the firefighters. During the trial, Balzerani testified that she had left the shower unclosed because she was absent-minded.

⁴⁷ *Libertà condizionata per la Br Balzerani*, "Corriere della Sera" 18 Dicembre 2006. https://www.corriere.it/Primo_Piano/Cronache/2006/12_Dicembre/18/balzerani.shtml (15.10.2024).

⁴⁸ *Curcio, Moretti e Balzerani dichiarano conclusa la lotta armata*, <https://www.youtube.com/watch?v=6qMuaDf2IIM> (15.10.2024).

⁴⁹ B. Balzerani, *Compagna luna*, Milano 1998. In this extensive story, Balzerani, for the first time in an *intra muros* situation, not only discovers many facts, but also attempts to settle accounts with the past of *anni di piombo*.

story of the collective experiences and actions of the combattente of the Red Brigades, describing them as fighters defeated by the state in an asymmetric struggle. Her narrative is an attempt to defend partisan memory and connect individual and collective history with the present. It was also in prison that she wrote the autobiographical *La sirena delle cinque* (*The Siren at Five*), published in 2003⁵⁰, in which the author justified her motivation to join an armed organization as the only possible form of rebellion against the helplessness of the weak, for whom the titular ‘siren at five’ was a symbol of exploitation and death⁵¹. On December 12, 2006, Barbara Balzerani was granted conditional release and, after serving the rest of her sentence in a semi-prison regime, she was finally released in 2011. Since then, she has devoted herself mainly to literature, especially autobiographical prose. Barbara Balzerani returned to her childhood spent in the working-class town of Colleferro in her latest interview with Christian Raimo. In it, she referred to the turning point of 1968 – for her and for many people from working-class families who were starting their studies at that time, for whom the slogans of the student revolt left no doubt that the revolution was inevitable⁵². She emphasized the impossibility of finding oneself in the role of a victim after the defeat of the revolution, but she considered it necessary to accept defeat and admit defeat, treating it as the first step towards recovery⁵³.

Balzerani addressed the failure of the revolution most fully in one of her last personal stories, told in epistolary form, *Lettera a mio padre* (*Letters to My Father*), a full of disappointment reflection on the lost illusions of *anni di piombo* (*The Years of Lead*) in the face of the triumph of capitalism⁵⁴.

These narratives allow us not only to understand Balzerani’s motivation to join the revolutionary struggle, but also to understand her decision to remain outside the circle of *pentiti* (*repentant*) and *dissotiati* (*distanced*)⁵⁵. Although she never distanced herself from her past or showed remorse, she expressed her sorrow for the victims of terrorism.

In this context, *anni di piombo* refers both to the lead bullets that became the material determinant of political violence in the Italian Republic, as well as to the iron – the bars and armored cells in which thousands of fighters were imprisoned. For Balzerani, writing became a method and a tool for recomposing a fragmented, torn identity. In her narratives, the author recalls her experience of armed struggle, talks about the causes, personal and collective consequences, and above all about the questions that result from it, without seeking justification for her own and collective choices. See more on this topic: M. Thirion, *La scrittura di Barbara Balzerani. Estetica di una scrittura conflittuale*, traduzione di Silvia De Bernardinis, “Machina Rivista”, 11 ottobre 2021.

⁵⁰ B. Balzerani, *La sirena delle cinque*, Milano 2003. This is a fictionalized first-person narrative about childhood – the story of a little girl, the daughter of workers, born and raised in Colleferro on the outskirts of Rome, a city where the factory played a dominant role.

⁵¹ Ibidem.

⁵² C. Raimo, *L’ultima intervista: la storia di Barbara Balzerani, oltre il rapimento Moro e le Brigate Rosse...*, op. cit.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ B. Balzerani, *Lettera a mio padre*, Roma 2020.

⁵⁵ The withdrawal from armed action and the refusal to support further revolutionary activity was referred to as *dissociazione* (*dissociazione*), or *disintegrazione*, but also as *separazione* or *distancing*. The beginning of the disintegration of the Red Brigades was the so-called ‘document of ninety’, in which the former revolutionaries declared their complete separation from armed struggle. Ultimately, the brigatisti abandoned armed struggle in 1986. A. Negri, *Powrót. Alfabet biopolityczny. Rozmowy z Anne Douformentelle* [*The Return. The Biopolitical Alphabet. Conversations with Anne Douformentelle*], transl. Maciej Żakowski, Warsaw 2006, p. 19. ‘Pentito’ was originally defined in Italian law in the Act of 29 May 1982 (Measures to Defend the Constitutional Order), known as the Law on the Repentant, which was introduced under the ‘emergency legislation’ to combat terrorism in response

After Barbara Balzerani's death, journalist Stefania Limiti said that just as Caso Moro functions in the collective consciousness of Italian society, Barbara Balzerani also appeared in it not only as a female terrorist, but also as a 'collective hero' and icon of the revolutionary movement. Although the revolution fascinated many young people at the time, Barbara Balzerani was one of those who went as far as possible in her radicalism. She took care of her image as a guerrilla fighter, acting according to a specific strategy, which she never regretted and with which she identified until the end⁵⁶.

Other women from the Red Brigades were also connected to the kidnapping of the Christian Democratic Prime Minister. Adriana Faranda, among others, was directly connected to the ambush on via Fani. Her path to the brigatisti led from Potere Operaio, through the extremist Lotta Armata – Potere Proletario (Armed Struggle – Proletarian Power), co-founded in 1973 with Bruno Seghetti and Valerio Morucci, to finally joining the Roman column of Brigate Rosse. In preparation for Moro's kidnapping, Adriana Faranda, together with Valerio Morucci, as an engaged couple, tested the possibilities of where to kidnap the politician. Her role also included obtaining fake Al Italia uniforms, which were used by the kidnapers on via Fani. Both she and Valerio Morucci were against Moro's execution, which resulted in their decision to leave the organization. She was arrested in Rome in May 1979, along with Morucci, in the home of former Potere Operaio fighter Giuliana Conforto. Because she had 'splintered' from the Red Brigades – she admitted to participating in armed actions but did not provide the justice system with information about other members of the organization – she was imprisoned, but was released before the end of her sentence in 1994. In prison, she wrote her autobiography *Il volo della Farfalla*, published in 2006⁵⁷.

The main logistical role in the kidnapping of Aldo Moro and his trial in the people's prison was played by Anna Laura Braghetti, associated with the Roman column of the Red Brigades. Braghetti was the life partner of Bruno Seghetti, then already a 'regolare' of the Roman column of the Red Brigades, when in 1977, on his recommendation, she was recruited to play the role of an auxiliary member in the organization. She had been associated with the extra-parliamentary left much earlier, participated in organizing demonstrations, and then became involved in the activities of Lotta Continua. The decision to recruit Braghetti to the Red Brigades was, as Mario Moretti recalled, part of the plan to kidnap Aldo Moro, including the decision that he would be imprisoned in an apartment building in Rome, officially occupied by

---

to the kidnapping of American General James Lee Dozier and following the first reports by members of the Red Brigades: Patrizio Peci, Carlo Fioroni and Antonio Savasta. See: G. Boatti, *Pentito*, "Doppiozero", 3 maggio 2001. The law of 18 February 1987, Misure a favore di coloro che si dissociano dal terrorismo (Measures in Favor of Those Who Distance Themselves from Terrorism), also granted relief to *dissociati*, convicted of terrorism or sabotage, who had effectively abandoned the armed struggle and, by admitting to their activities, distanced themselves from violence as a method of political struggle. The provisions of this law are rooted in the content of the provisions on the 'repentant', which are superior from the point of view of legal logic. See also: A. Mantovano, *Dai «pentiti» ai «dissociati»*, "Christianità" 1986, pp. 139-140.

⁵⁶ *La scomparsa di Barbara Balzerani, intervista a Stefania Limiti*, "Radio Radicale. Conoscere per Deliberare", 4 marzo 2024.

⁵⁷ A. Faranda, *Il volo della Farfalla*, Milano 2006.

a person who was not a permanent member of the organization⁵⁸. In the autobiographical narrative of *Il Prigioniero*, Braghetti described her decision as the result of a long and slow process, of gradual approaching step by step, until finally integrating herself with full force into the structures of the organization. It was the result of a search for a way to change the world and an attempt to understand whether and to what extent the Red Brigades could be the realization of this revolutionary dream⁵⁹. Braghetti's main logistical task was to buy a 120-meter apartment on via Montalcini, part of which was used as a people's prison (*prigione del popolo*). The 45 million lire earmarked for the purchase came from the ransom of the kidnapped in April 1977 Genoese shipowner Pietro Costa. The apartment was officially occupied by Anna Laura Braghetti and the phantom engineer Luigi Altobelli⁶⁰. This name was used by Germano Maccari when signing the purchase agreement for the apartment concluded on July 11, 1977⁶¹. Maccari, a close friend of Morucci and Seghetti from their time in *Potere Operaio*, distanced himself from active armed combat, but, like Braghetti, he was recruited (in mid-1978) to the Red Brigades without being assigned to any structure, to act as a figurehead in connection with the kidnapping and imprisonment of Moro in via Montalcini. The base (as the apartment was called) was managed exclusively by four people: Laura Braghetti, Mario Moretti, Prospero Gallinari, and Germano Maccari, none of the other members of the organization knew this location.

After Moro's kidnapping and murder, Braghetti went underground to continue her revolutionary struggle. In the following years, she participated in several bloody terrorist actions. Along with Bruno Seghetti, she was arrested in 1980 after participating in the assassination of a high-ranking civil servant, Professor Vittorio Bachelet, on the steps of a Roman university. She joined the circle of *pentiti* and expressed deep regret only after spending many years in prison, mainly thanks to the Jesuit Adolfo Bachelet, brother of the murdered Vittorio, who, she claimed, showed her the way to a new life⁶². Sentenced to life imprisonment, she has been on parole since 2002 (after twenty-two years in prison), coordinating social welfare for prisoners, ex-prisoners, and their families.

Carla Maria Brioschi also participated in many armed actions, together with Adriana Faranda and Barbara Balzerani. In the spring of 1976, after the arrest of key decision-makers, Brioschi found herself in the new composition of the executive committee of the Red Brigades⁶³, which jointly recognized that the previous *modus operandi* of the Red Brigades was

---

⁵⁸ M. Moretti, C. Mosca, R. Rossanda, *Brigate Rosse. Una storia italiana*, Mondadori, 2018, s. 138.

⁵⁹ A.L. Braghetti, Paola Tavella, *Il prigioniero*, Milano (quinta edizione) 2005.

⁶⁰ *Il caso Moro - Cronaca di un rapimento. Nella prigione del popolo*, Anni Affollati.it. L'Italia tra terrorismo e progresso, <https://www.anniaffollati.it/01%20CONTENUTI/25%20Caso%20Moro/25%20immagini/08%20%20Nella%20prigione%20del%20popolo.html> (13.11.2024).

⁶¹ *Processo Moro Quinquies - I grado. 02. Svolgimento del processo*, Documento aggiornato al 15/04/2005, Archivio '900; <https://www.archivio900.it/documenti/doc.aspx?id=416> (13.11.2024).

⁶² A.L. Braghetti, Paola Tavella, *Il prigioniero...*, op.cit., s. 130-131.

⁶³ In addition to Brioschi, the executive committee included Mario Moretti, Rocco Micaletto, Franco Bonisoli and Lauro Azzolini.

no longer adequate to the new level of conflict⁶⁴. On June 21, 1977, together with Bruno Seghetti, Adriana Faranda, and Barbara Balzerani, she participated in the attack in Rome on Remo Cacciafesta, Dean of the Faculty of Economics and Business⁶⁵. After Moro's kidnapping, she found herself among a group of 'dissidents', led by Valerio Morucci, who opposed the decision of the leader of the column Mario Moretti to execute the Christian Democrat politician⁶⁶. She was one of the founders of the Walter Alasia column, a group that split from the Red Brigades in 1980⁶⁷. Brioschi's name appears on the list of 54 accused of murdering Aldo Moro. For her participation in the Caso Moro and for the murders committed in Genoa, she was sentenced to life imprisonment.

Serving a life sentence in Opera Prison, she was released on parole in November 2008 after 26 years by the Court of Appeal in Milan because, in the judges' opinion, she had shown clear evidence (including "deep reflection on the crimes committed" and "criticism of the political and moral assumptions of past choices") to apply the provisions of the *pentiti* law, which allows her to serve part of her sentence in a semi-open system⁶⁸.

Along with other members of Brigate Rosse, another woman was arrested in connection with Caso Moro, Nadia Mantovani (alias Giulia), although she did not directly participate in the kidnapping and murder of the Christian Democratic leader⁶⁹. As a medical student at the University of Padua, she became involved with the far-left Autonomia Operaia (Workers' Autonomy)⁷⁰ and later joined the Red Brigades. After the death of Margherita Cagol, she became a companion of Renato Curcio. She was associated with the Venetian column of the Red Brigades, Annamaria Ludman-Cecilia. One of the first important actions in which she took part was the storming of the Christian Democratic headquarters in Mestre on May 15, 1975. She was arrested in Milan, at the base in via Montenevoso, and sentenced to 20 years and 2 months in prison for terrorist crimes, participation in an organized criminal group, kidnapping, theft, and subversive activities. She was held in special prisons in Turin and Voghera. In 1985, she officially broke up with Brigate Rosse. Transferred to a prison in Bologna, she spent three years in the same cell with Francesca Mambro from the neo-fascist militant organization Nuclei Armati Rivoluzionari, active between 1977 and 1981, with whom, despite radical political differences, she organized several joint ventures, including a photography exhibition in Bologna on February 4, 1989, and many years later, on August 23, 2004, both women participated in the

---

⁶⁴ The change in modus operandi led the Red Brigades towards political kidnappings and brutal murders. The first, in this new model, can be considered the murder in June 1976 in Genoa of prosecutor Coco and his escort.

⁶⁵ M.C. Brioschi, *L'alba dei funerali di uno Stato*, Archivio materiale sulle Brigate Rosse e il rapimento di Aldo Moro, <https://www.albadeifuneralidiunostato.org/tag/maria-carla-brioschi/> (14.11.2024).

⁶⁶ *Br Brioschi: concessa la liberazione condizionale!*, „Robbor.it”, 12.11.2008.

⁶⁷ It is named after the militant Walter Alasia, who was killed in a shootout with police in 1976.

⁶⁸ *Br, libera Carla Maria Brioschi*, “SKY tg24”, 11 nov 2008.

⁶⁹ In the first trial, in May 1985, 53 members of the organization were convicted on charges of terrorist activities.

⁷⁰ Autonomia Operaia was, alongside Potere Operaio and Lotta Continua, an Italian left-wing organization, particularly active in the years 1973-1979. See: E. Quadrelli, *Autonomia operaia. Scienza della politica e arte della guerra dal '68 ai movimenti globali*. Globali, 2020.

Friendship Meeting in Rimini⁷¹. In December 2013, the Bologna Court of Appeal rehabilitated Nadia Mantovani, erasing her criminal past⁷².

An active fighter in the Red Brigades was also Susanna Ronconi, the daughter of a former Air Force officer, who joined the organization in the early 1970s, with a background in the feminist movement. She is one of those women in the Red Brigades, along with Barbara Balzerani, who built and perpetuated the myth of the brigatisti as the ‘big losers’⁷³. In 1974, she participated as an observer in the attack on the headquarters of the post-fascist political party Movimento Sociale Italiano (Italian Social Movement) in Padua, in which Graziani Giralucci and Giuseppe Mazzola were killed. She served on the Red Brigades’ strategic planning board from 1975 to 1978. After the kidnapping and murder of Aldo Moro, she left the Red Brigades and became one of the founders of the Prima Linea, a rival militant group to Brigade Rosse, which officially condemned Moro’s execution. Initially, Prima Linea’s activities, whose members called themselves *nuovi partigiani*, were limited to armed propaganda actions, but soon also included active political violence. This was a kind of response, motivated by a ‘sense of justice’, to the increasing atmosphere of violence in the country, both from the state and from armed groups, which some of the population saw as a spiral with no way out⁷⁴. She was first arrested in Florence on 3 December 1980 and sentenced to 14 years in prison for terrorist offenses. Together with several other revolutionaries, she decided to escape from prison while the Red Brigades were searching for General Dozier, who had been kidnapped. In connection with her escape, she was sentenced in absentia to another 13 years in prison for her activities in Prima Linea⁷⁵.

She was arrested again on October 14, 1982, along with other members of the organization in a Milanese restaurant. The police accused Ronconi of participating in 133 attacks over a 10-year period. She received a total sentence of 22 years in prison. She was finally released in 1991. After her release, she became involved in social activities. In 2006, she became a member of the National Council for Drug Addiction, but resigned from her membership in 2007.

One of the most controversial figures in the Red Brigades was Natalia Ligas, from Sardinia, who held a leadership role in the Turin column of the Brigate Rosse. She was briefly associated with the Autonomia Operaia, and in the first period of armed activity supported the activities of Barbagia Rossa, the Sardinian branch of the Red Brigades, including participating in a series of attacks on the American military base of La Maddalena in Sardinia. In Rome, she

---

⁷¹ Rimini, *applausi alle ex terroriste I parenti delle vittime: "Indegno"*, *repubblica.it*, 23 Agosto 2004, <https://www.repubblica.it/2004/h/sezioni/politica/mambromeeting/mambromeeting/mambromeeting.html> (19.11.2024).

⁷² G. Selva, E. Marcucci, *Aldo Moro, quei terribili 55 giorni*, edizioni Rubbettino, 2003; *Riabilitata Nadia Mantovani ex compagna di Renato Curcio*, “La Tribuna di Treviso”, 13 Dicembre 2003, https://ricerca.gelocal.it/tribunatreviso/archivio/tribunatreviso/2003/12/13/VR6TC_VR605.html (19.11.2024).

⁷³ See mre: R.Simone, *Donne oltre le armi. Tredici storie di sovversione e genere*, Nuova ediz. 2021.

⁷⁴ See more: G. Del Vecchio, *The left-wing armed struggle in Italy from a critical-historical perspective: the case of study of Prima Linea*, “Critical Studies on Terrorism” 2017, 11(1), pp. 173-194.

⁷⁵ *Most-wanted woman terrorist arrested*, UPI, October 29, 1982, <https://www.upi.com/Archives/1982/10/29/Most-wanted-woman-terrorist-arrested/2124420707007/> (19.11.2024).

studied sociology and worked as a hospital nurse. There she met Emilia Libera and Antonio Savasta from the Roman column of the Red Brigades, then commanded by Giovanni Senzani, which she soon joined, adopting the combat pseudonym Angela. In the Roman wing, the brigatisti initially played a logistical role⁷⁶, organising a base in a rented apartment at via Ugo Pesci 11, where on 20 May 1980 a shootout took place between the carabinieri and members of the Red Brigades who managed to escape, but the police found a number of notes related to the organization's activities and some weapons there. One of the most spectacular actions in which she participated was the kidnapping, considered in terms of *vendetta trasversale* (transversal revenge), on 10 June 1981, in San Benedetto del Tronto, of Roberto Peci, brother of Patrizio Peci, who had joined the *pentiti* circle⁷⁷. Ligas was then among Peci's guards. She also became entangled in the Peci Case through her participation in the ambush on June 19, 1981, of public defender Patrizio Peci. In the shooting that took place, lawyer Antonio De Vita shot Natalia Ligas in the thigh. Fifteen days later, in a private clinic, she underwent surgery to clean the infected wound and remove the bullet. This was done by a respected doctor and politician – senator for the Italian Socialist Party – Domenico Pitelli, who, at the time not drawing up a report of the incident, only discovered two years later that the girl he had helped was Natalia Ligas⁷⁸. On 27 April 1982, Ligas participated in the murder of Raffaele Delcogliano and his driver Aldo Iermano, associated with the Christian Democrats, but her rifle jammed, and another woman, Anna Cotone, finished the job. Upon her return to Turin, she was arrested at Porta Nuova station on October 14, 1982. A .38 caliber pistol and important organization documents were found in her purse. Other brigatisti managed to escape⁷⁹. A week after Ligas' arrest, on October 21, 1982, Brigate Rosse commandos carried out an 'expropriation' of a Banco di Napoli branch. A statement from the Red Brigades was found on the security guards shot during the raid, stating that the execution was the result of cooperation between the *belva Ligas* (beast) and the carabinieri⁸⁰. A day later, members of the Roman column 'expropriated' an insurance company on Via Arezzo 54, also leaving a note about Ligas in place. The fact that she was indirectly threatened resulted in Ligas being placed in isolation from the other accused brigatisti

---

⁷⁶ Logistical activities included: courier service, providing shelter (organizing bases and hideouts), transport infrastructure, and organizing accessories necessary for actions.

⁷⁷ Roberto Peci was murdered after 55 days of being held prisoner. According to Giovanni Senzani, who was the initiator of the whole action, it was supposed to symbolize the connection with Patrizio's violation of the secret of Caso Moro. Rita Di Giovacchino, *Il libro nero della prima Repubblica*, Roma 2005, p. 208.

⁷⁸ The doctor was arrested on suspicion of participating in the terrorist activities of the Red Brigades. He was under house arrest in his home in the San Paolo a Lauria district, convicted of participation in an armed gang and sabotage activities. He was accused of having developed a plan with the Red Brigades to kidnap Ferdinando Schettini, his political opponent, in exchange for opening up his Sanatrix clinic to wounded fighters in Lauria. See Pantaleone Sergi, "Io delle Br non so nulla", "La Repubblica", 17.08.1984, <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1984/08/17/io-delle-br-non-so-nulla.html> (15.10.2024).

⁷⁹ *La Ligas era seguita Stava ripartendo da Torino per il Sud*, "L'Unità", 16 ottobre 1982.

⁸⁰ N. Rao, *Colpo al cuore. Dai pentiti ai «metodi speciali»: come lo Stato uccise le BR. La storia mai raccontata*, Milano 2011, p. 163. Ligas' alleged collaboration with the justice system was blamed for the arrests of dozens of militants. She was also called an "agent of the counterrevolution" (*agente della controrivoluzione*). See: C. Marletti, *Il Piemonte e Torino alla prova del terrorismo*, Catanzaro 2004, s. 183.

during the Moro trial in Turin, against whom she made a self-criticism to deny the accusations of being an infiltrator. Although she met with contempt by her comrades.

For her participation in numerous armed actions and her overall activity in the Red Brigades, including her association with Caso Moro, Natalia Ligas was sentenced to several life sentences. She was strongly opposed to ending the armed struggle, criticizing the 1988 declaration by Renato Curcio and Mario Moretti sanctioning the end of revolutionary activity. In 1992, she was transferred to Messina, to a high-security prison, with a significantly reduced number of visits. She was even prevented from attending the funeral of her sister, who died in 1996. It was only from 2000 that she began to use alternative means, which allowed her to serve her sentence in a system of semi-freedom until her release in 2009. In 2013, after the death of Prospero Gallinari, Natalia Ligas was among the signatories of the events commemorating the revolutionary figure⁸¹.

The accusations of repentance and collaboration leveled against Ligas, the result of erroneous analyses, have never been confirmed by court or investigative documents. Moreover, in reality Ligas has never renounced or regretted her revolutionary past and has neither been among the *pentiti* nor the *dissotati*, which largely brings her closer to the circle of the *irriducibili*⁸².

A decidedly extreme attitude of lack of distance towards the ‘revolutionary act’ among women of the Red Brigades is also represented by Nadia Ponti, who after joining the Turin column of the Red Brigades, adopted the combat pseudonym Marta. In 1977 in Turin, she took part in numerous armed actions against people associated with the Christian Democratic circles. Also in Turin on 10 March 1978, together with Patrizio Peci (later *pentito*) during the assassination, she protected and supported the course of the assassination of Rosario Berardi. On 11 April 1978 during one of the Turin actions of the Red Brigades, she was shot by prison officer Lorenzo Cotugno⁸³. Like Ligas, she received medical assistance without a report being drawn up, while the other wounded man was taken to the hospital where he was arrested. The last spectacular action in which she took part was the murder of deputy police commissioner Alfredo Albanese in Venice on May 12, 1980. Arrested on 22 December 1980, she was sentenced to life imprisonment in the Moro trial. Since 2003 she has been serving her sentence in a semi-open system. Her application for provisional release, submitted in 2008, was rejected. Nadia Ponti is guided by the imperative of *scomodarsi*, stopping on the way, in pursuit of the past and

---

⁸¹ P. Abatangelo et al., *A Prospero Gallinari, “Fine di una storia. La Storia continua...”*, *Il discorso di saluto letto ai funerali di Prospero Gallinari da chi ha condiviso con lui la lotta politica nelle Brigate Rosse e la prigionia nelle carceri speciali* (Farewell speech read during the funeral of Prospero Gallinari by people who shared his political struggle in the Red Brigades and his stay in special prisons), “*Insorgenze*”, 23 gennaio 2013;

⁸² G. Galli, *Piombo rosso*, Milano 2013.

⁸³ S.E. Moran, *Inside a Terrorist Group. The Red Brigades of Italy*, Rand Corporation 1987, p. 42.

its desires⁸⁴. She has never regretted her actions, which is why she is placed among the irreducible (*irriducibili*)⁸⁵.

She justified her persistence in the armed struggle in a letter written from the Opera prison in Milan, dated May 1997, calling the struggle a desperate and naive attempt to sustain hope for a different way of life, treating it at the same time as a mandatory choice of a ‘one-way ticket’ to revolution. She referred to Mahatma Gandhi’s slogans – when the choice is only between cowardice and violence, one must choose violence, and to the popular song about five ducks that flew south and although only one arrived, this flight was definitely necessary “Ma quel suo volo certo vuole dire” that meant that one had to take up the challenge (fly), “Che bisognava volare”⁸⁶.

Some of the female fighters of the Red Brigades, such as Mara Nanni, who joined the Red Brigades in 1978, are little known. Arrested on September 24, 1979, she was sentenced to life imprisonment in the first Moro trial in 1981. In subsequent stages of the trial, the sentence was gradually reduced, first to 26, and then to 15 years of imprisonment. In 1994, Mara Nanni completed her sentence, but the years of lead, as well as her time in prison, left a lasting mark on her. Nanni was not a media person, she did not give interviews or speak publicly, yet the story of her difficult choices, dilemmas, and borderline experiences was presented in the comic book format by Paolo Cossi, thus making the comic book a new medium tool for telling the story of the Red Brigades⁸⁷. The case of Mary Nanni raises the question about the basic criteria of ‘recognizability’ – whether it is only self-narrative or perhaps also a secondary ‘penetration’ into mass culture as a form of perpetuating the myth of partigiani in social consciousness.

Undoubtedly, the greatest recognition comes from the self-presentations of the brigatisti – autobiographical books, meetings with readers, television and press interviews, sometimes turning into extensive documentary film material. They also provide the best opportunity for hermeneutic insight into the ‘I’ created in the narratives. An example of such material is Loredana Bianconi’s documentary, in which the aforementioned brigatisti entangled in the vortex of revolution – Adriana Faranda, Nadia Mantovani, Susanna Ronconi, and Barbara Balzerani, told about their decisions to join the armed struggle in the Red Brigades, which became the center and goal of their existence, for which they were ready to go underground and break all social ties. This radical choice required not only giving up the old ‘I’ but also risking their own lives⁸⁸. After many years in prison, they bravely admitted that their once undeniable political beliefs had given way to doubts and moments of conflict over time, and ultimately ended

---

⁸⁴ R. Simone, *Donne oltre le armi. Tredici storie di sovversione e genere*, Nuova ediz, 2021, p. 33.

⁸⁵ *The irreducible (irriducibili)* reject the current institutional structure without admitting that they have in any way made a mistake in undertaking the revolutionary struggle. See: Pino Casamassima, *Gli irriducibili. Storie di brigatisti mai pentiti*, Laterza 2012.

⁸⁶ *Letter di Nadia Ponti*, Rete Nazionale Sprigionare, <http://www.ecn.org/rete.sprigionare/italia2.htm> (15.10.2024). This is a popular song by Francesco Guccini from 1978: *Le cinque anatre*.

⁸⁷ P. Cossi, *La storia di Mara*, Santa Maria Capua Vetere 2006.

⁸⁸ Documentary by L. Bianconi, op. cit.

in condemnation of armed struggle and pain at the sight of the lives destroyed – the lives of the victims and their own⁸⁹.

CONCLUSIONS

The description and analysis of women's participation in the structures of the Red Brigades ipso facto leads to a redefinition of the traditional understanding of the fighter-terrorist as a male fighter. The use of feminist theories allowed to conclude that the motivations of the women presented above constitute a contamination of complex autonomous choices and political decisions, going beyond love or madness. In this approach, women – brigatisti, simultaneously committing violence and autonomous perpetration in the political field – undermine stereotypes established by the cultural domination of masculinity, but do not deprive themselves of truth⁹⁰.

The decisions of the women brigatisti were made in a period of dynamic, profound socio-political changes, numerous student protests and workers' strikes, implying the radicalization of armed groups and the intensification of brutal attacks of political and ideological nature⁹¹. The revolutionary activity of the women of the Red Brigades was typical of the generation of their peers in Western Europe and other parts of the world, who entered leftist politics in 1968-1969, represented in Italy by the student movement, Potere Operaio and autonomist feminism, to achieve the ultimate goal as armed *guerriglieri*. Their decisions were influenced, above all, by their social environment and previous political involvement, and the fight for gender equality became part of the revolutionary struggle.

REFERENCES

- A Prospero Gallinari. 23.01.2013. "Fine di una storia. La Storia continua...". Il discorso di saluto letto ai funerali di Prospero Gallinari da chi ha condiviso con lui la lotta politica nelle Brigate Rosse e la prigionia nelle carceri speciali. *Insorgenze*. In <https://insorgenze.net/2013/01/23/a-prospero-gallinari-fine-di-una-storia-la-storia-continua/>.
- Archivio '900. Processo Moro Quinquies - I grado. 02. Svolgimento del processo, Documento aggiornato al 15/04/2005. In <https://www.archivio900.it/it/documenti/doc.aspx?id=416>
- Associazione Italiana Vittime del Terrorismo AIVITER. In www.vittimeterrorismo.it/memorie/memorie.html.
- Balzerani Barbara. 1995. *Compagna luna*. Milano: Feltrinelli .
- Balzerani Barbara. 2003. *La sirena delle cinque*. Milano: Feltrinelli.
- Balzerani Barbara. 2020. *Lettera a mio padre*. Roma: DeriveApprodi.

---

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ G. Bonerba, S. Verza, *Women terrorists in the Italian news: the representation of agency from 'red witches' to 'lady Jihad'*, "About Gender" 2024, 13(25), p. 274.

⁹¹ Currently, it is also being implemented against jihadists: Maria Giulia Sergio and Alice Brignoli. Narratives of this type tend to stigmatize women who commit politically labeled violence as 'unreal' and thus seek to restore 'traditional' ('correct') gender roles. See: Giuseppina Bonerba, Sofia Verza, op. cit., pp. 273-297.

- Biographical note of Mariarosa Dalla Costa. https://www.bibliotechecivichepadova.it/sites/default/files/archivio/nota_biografica_mariarosa_dalla_costa_eng.pdf.
- Boatti Giorgio. 2001. Pentito. Doppiozero. 3 maggio. In <https://www.doppiozero.com/pentito>
- Bonerba Giuseppina, Verza Sofia. 2024. "Women terrorists in the Italian news: the representation of agency from 'red witches' to 'lady Jihad'". *About Gender* 13(25): 273-297.
- Braghetti Anna Laura, Tavella Paola. 2005. *Il prigioniero*, Milano (quinta edizione): Feltrinelli.
- Brigate Rosse. Risoluzione della Direzione Strategica. 1978. In <http://www.sebbenchesiamodonne.it/risoluzione-della-direzione-strategica-febbraio-1978/>.
- Casamassima Pino. 2012. *Gli irriducibili. Storie di brigatisti mai pentiti*, Bari-Roma: Laterza.
- Conoscere per Deliberare. 4.03.2024. La scomparsa di Barbara Balzerani, intervista a Stefania Limiti. *Radio Radicale*.
- Cossi Paolo. 2006. *La storia di Mara*. Santa Maria Capua Vetere: Lavieri.
- Cuninghame Patrick. 2008. "Italian feminism, workerism and autonomy in the 1970s. The struggle against unpaid reproductive labour and violence." *Femmes et militanisme* 8.
- Curcio Renato. 2023. La riposta di Renato Curcio ai pm che lo hanno indagato per i fatti della Spiotta.
- Curcio Renato. 2023. Memorie di un indagato, Contropiano. *Giornale Comunista Online*.
- Curcio, Moretti e Balzerani dichiarano conclusa la lotta armata. In <https://www.youtube.com/watch?v=6qMuaDf2lIM>.
- Del Vecchio Giorgio. 2017. "The left-wing armed struggle in Italy from a critical-historical perspective: the case of study of Prima Linea." *Critical Studies on Terrorism* 11(1): 173-194.
- Di Giovacchino Rita. 2005. *Il libro nero della prima Repubblica*. Roma: Fazi Editore.
- Faranda Adriana. 2006. *Il volo della farfalla*. Milano: Rizzoli.
- Fortunati Leopoldina. Learning to struggle: my story between workerism and feminism. In <https://libcom.org/article/learning-struggle-my-story-between-workerism-and-feminism-leopoldina-fortunati>
- Galli Giorgio. 2013. *Piombo rosso. La storia completa della lotta armata in Italia dal 1970 a oggi*. Milano: Baldini+Castoldi.
- Gasztold Aleksandra. 2018. "Perspektywa feministyczna w badaniach nad terroryzmem [Feminist Perspective in Terrorism Studies]". *Przegląd Politologiczny* 2: 45-60.
- Glynn Ruth. 2009. "Writing the Terrorist Self: The Unspeakable Alterity of Italy's Female Perpetrators". *Feminist Review* 92(1).
- Henninger Max. 2006. "The Postponed Revolution: Reading Italian Insurrectionary Leftism as Generational Conflict". *Italica* 83(3/4): 629-648.
- Il caso Moro - Cronaca di un rapimento. Nella prigione del popolo, *Anni Affollati.it*. L'Italia tra terrorismo e progresso. In <https://www.anniaffollati.it/01%20CONTENUTI/25%20Caso%20Moro/25%20immagini/08%20%20Nella%20prigione%20del%20popolo.html>.
- Jamieson Alison. 2000. "Mafiosi and Terrorists: Italian Women in Violent Organizations". *SAIS Review* 20(2): 51-64.
- Kaplan Gisela. 2013. *Contemporary Western European Feminism*. London-New York: Routledge.
- Letter di Nadia Ponti, Rete Nazionale Sprigionare. In <http://www.ecn.org/rete.sprigionare/italia2.htm>.

- Loredana Bianconi. 1997. Do you remember revolution?
Lotta Femminista – draft notes on power and organization, 1973. In <https://archive.leftove.rs/documents/AKGG>.
- Lotta Femminista – Proposte per costruire la prima scadenza nazionale della campagna SLD, 1972. In <https://archive.leftove.rs/documents/AKGH/1>.
- Lotta Femminista – Perché Femminismo, 1973; <https://archive.leftove.rs/documents/AKGF>;
- Lotta Femminista - Vogliamo Decidere Noi, Marzo 1974. In <https://archive.leftove.rs/documents/AKGN/1>.
- L'Unità. 16.10.1982. La Ligas era seguita Stava ripartendo da Torino per il Sud.
- Machina Rivista. 2.02.2022. Le donne e il loro rapporto con le armi nella lotta armata degli anni '70.
- Mantovano Alfredo. 1986. “Dai «pentiti» ai «dissociati»”. Christianità.
- Maria Carla Brioschi. L'alba dei funerali di uno Stato, Archivio materiale sulle Brigate Rosse e il rapimento di Aldo Moro. In <https://www.albadeifuneralidiunostato.org/tag/maria-carla-brioschi/>
- Marletti Carlo. 2004. Il Piemonte e Torino alla prova del terrorismo . Catanzaro: Rubbettino Editore.
- Moran Sue Ellen. 1987. Inside a Terrorist Group. The Red Brigades of Italy. Rand Corporation.
- Moretti Mario, Mosca Carla, Rossanda Rossana. 1994. Brigate Rosse. Una storia italiana. Milano: Mondadori .
- Movimento Femminista: Documenti Autonomi. In <http://www.nelvento.net/archivio/68/femm/nuovo.htm>.
- Negri Antonio. 2006. Powrót. Alfabet biopolityczny. Rozmowy z Anne Douformentell [Return. The Biopolitical Alphabet. Conversations with Anne Douformentell]. trans. Maciek Żakowski. Warszawa: Sic!.
- Orsini Alessandro. 1974. Anatomy of the Red Brigades: The Religious Mind-set of Modern Terrorists. trans. Sarah J. Nodes. Ithaca-New York: Cornell University Press.
- Perché diciamo no al referendum, In Lotta Femminista – “Vogliamo Decidere Noi”. <https://archive.leftove.rs/documents/AKGN/1>, 1-4.
- Petrocchi Maurizio. 2020. From the Tupamaros to the Red Brigades, Common Tactics, and Strategies of the Urban Guerrilla. Tbilisi State University. Symposium Proceeding: 262-274. In <https://dspace.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/5a43396c-7397-4248-ba3f-b67bb942f989/content>.
- Porzecanski Arturo C. 1973. “Uruguay's Tupamaros: The Urban Guerrilla.” *Hispanic American Historical Review* 55(2): 11-24.
- Quirico Stefano. 2009. Il modello organizzativo delle Brigate rosse in una prospettiva comparata. In https://www.isral.it/wp-content/uploads/2009/02/qsc_44_04_studi-e-ricerche_quirico.pdf.
- Raimo Christia. 2024. L'ultima intervista: la storia di Barbara Balzerani, oltre il rapimento Moro e le Brigate Rosse. *Fanpage. It.* 5 marzo. In <https://www.fanpage.it/politica/ultima-intervista-la-storia-di-barbara-balzerani-oltre-il-rapimento-moro-e-le-brigate-rosse/>.
- Rao Nicola. 2011. Colpo al cuore. Dai pentiti ai «metodi speciali»: come lo Stato uccise le BR. La storia mai raccontata. Milano: Sperling & Kupfer.

- Repubblica.it. 23.08.2004. Rimini, applausi alle ex terroriste. I parenti delle vittime: "Indegno". In <https://www.repubblica.it/2004/h/sezioni/politica/mambromeeting/mambromeeting/mambromeeting.html>.
- Robbor.it. 12.11.2008. Br Brioschi: concessa la liberazione condizionale!
- Selva Gustavo, Marcucci Eugenio. 2003. Aldo Moro, quei terribili 55 giorni. Soveria Mannelli: Rubbettino.
- Sergi Pantaleone. 17.08.1984. Io delle Br non so nulla. La Repubblica. In <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1984/08/17/io-delle-br-non-so-nulla.html>.
- Simone Rosella. 2021. Donne oltre le armi. Tredici storie di sovversione e genere. Milano: Milieu Edizioni.
- SKY tg24. 11.11.2008. Br, libera Carla Maria Brioschi.
- Stempień Marta Sara. 2024. Terrorystki. Role kobiet w organizacjach terrorystycznych na przykładzie Boko Haram i Państwa Islamskiego [Women Terrorists: The Roles of Women in Terrorist Organizations on the Example of Boko Haram and the Islamic State]. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UWS.
- Sundquist Victor H. 2010. "Political Terrorism: An Historical Case Study of the Italian Red Brigadess". *Journal of Strategic Security* 3(3): 53-68.
- Thirion Marie. 11.10.2021. "La scrittura di Barbara Balzerani. Estetica di una scrittura conflittuale, traduzione di Silvia De Bernardinis". *Machina Rivista*.
- UPI. 1982. Most-wanted woman terrorist arrested. October 29. In <https://www.upi.com/Archives/1982/10/29/Most-wanted-woman-terrorist-arrested/2124420707007/>.

Sylwia EBING-ROGUSKA

Inspektorka ds. Obronnych, Obrony Cywilnej i Zarządzania Kryzysowego

Pełnomocniczka ds. Ochrony Informacji Niejawnych

w Urzędzie Gminy Jednoróżec

<https://orcid.org/0009-0005-2401-9624>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.10>

POLICJA ADMINISTRACYJNA JAKO WYDZIELONA FUNKCJA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

ABSTRAKT: Celem artykułu jest przedstawienie pozycji policji administracyjnej w strukturze współczesnego państwa i nauki administracji. Przedmiotem badawczym artykułu jest policja administracyjna ukazana zgodnie z założeniami nauki administracji jako organizacja będąca rodzajem systemu. Tak rozumiana administracja jest potraktowana jako zjawisko prawne. Pojęcie policja administracyjna znane jest literaturze przedmiotu, jej organy stanowią wyrazistą sferę działania administracji publicznej i tworzą ją wyodrębnione ustawowo podmioty. Tę część administracji państwa charakteryzuje władczy charakter oraz możliwość stosowania środków przymusu wobec innych podmiotów w chwili, gdy ich działania lub zachowania nie są zgodne z prawem lub naruszane zostają reguły bezpieczeństwa. Jest to charakterystyczna właściwość, za pośrednictwem której następuje realizacja zadań przez te organy administracyjne państwa. Można postawić hipotezę, że policję administracyjną stanowią wyraźnie wyodrębnione organy administracji publicznej, które posiadają ustawowo określone zadania kontrolne i nadzorcze z jednoczesną możliwością stosowania środków przymusu. Celem uzasadnienia prawidłowości tej hipotezy można postawić następujące pytania: Co wyróżnia tę część administracji publicznej? Jaka jest zasadnicza funkcja policji administracyjnej? Jakie organy administracji państwa tworzą policję administracyjną? Jakie wspólne cech posiadają organy, które można nazwać policją administracyjną? Czy zasadnym było by prawne i doktrynalne wyodrębnienie policji administracyjnej?

SŁOWA KLUCZOWE: administracja publiczna, policja, służby, inspekcje, władza wykonawcza, środki przymusu

---

ADMINISTRATIVE POLICE AS A DISTINCT FUNCTION OF PUBLIC ADMINISTRATION

ABSTRACT: The purpose of the article is to present the position of administrative police within the structure of the modern state and administrative science. The research subject of the article is the administrative police, viewed according to the principles of administrative science as an organization functioning as a type of system. This understanding of administration is treated as a legal phenomenon. The concept of administrative police is well-known in the literature, with its bodies representing a distinct sphere of public administration and being composed of statutorily designated entities. This part of the state administration is characterized by its authoritative nature and the ability to use coercive measures against other entities when their actions or behaviors are not in accordance with the law or when security regulations are violated. This is a distinctive feature through which these administrative state bodies fulfil their tasks. One may hypothesize that the administrative police consist of clearly defined public administration bodies that have legally designated control and supervisory tasks, along with the ability to apply coercive measures. To substantiate the validity of this hypothesis, the following questions can be raised: What distinguishes this part of public administration? What is the primary function of the administrative police? Which state administration bodies constitute the administrative police? What common characteristics do the bodies that can be called administrative police share? Would it be reasonable to legally and doctrinally distinguish the administrative police?

KEYWORDS: public administration, police, services, inspections, executive authority, coercive measures

WPROWADZENIE – ISTOTA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Państwo i jego funkcjonowanie postrzegane jest z perspektywy działania powołanych do tego celu struktur administracyjnych, które mają być gwarantem jego niezakłóconego rozwoju i tworzenia warunków bezpiecznego i spokojnego życia obywateli. Dlatego też ciągle wypracowywane są rozwiązania prawne oraz organizacyjno-instytucjonalne mające na celu tworzenie coraz to doskonalszych struktur państwa, co uwidacznia się postacią powoływanych nowych organów. W działaniach administracji zawiera się konieczność przejmowania odpowiedzialności przez państwo za tworzenie warunków dla rozwoju życia społecznego, gospodarczego oraz poszerzania zakresu usług dla obywateli. Ten organizacyjny aspekt funkcjonowania państwa skutkuje jednak przyrostem struktur organizacyjnych, co przekłada się na wzrost stopnia złożoności administracji publicznej. Nieodłącznymi konsekwencjami tych zmian są zwiększające się problemy z funkcjonowaniem administracji publicznej oraz trudności z koordynacją działań poszczególnych jej organów. Administracja publiczna tworzy system zarządzania państwem i nie można na nią patrzeć tylko i wyłącznie z perspektywy prawa, ale także politologii, ekonomii czy też teorii zarządzania. Strukturę administracyjną państwa formułują zróżnicowane przedmiotowo organy nie tylko o charakterze publicznym, ale także i niepublicznym. Każdy z nich posiada odrębną podstawę działania wyrażoną w ustawie, która jednocześnie określa jego zadania i funkcjonowanie. W obecnej chwili można mówić o tym, iż wykształcił się uniwersalny model administracji publicznej, co nie stoi na przeszkodzie toczeniu w przestrzeni publicznej dyskusji co do jego kształtu bez abstrahowania od uwarunkowań organizacyjnych i instytucjonalnych i tych o charakterze międzynarodowym. Model administracji publicznej oraz jej funkcjonowanie w państwie determinowany był wpływem zróżnicowanych czynników, do których w szczególności zalicza się ustrój polityczny, system prawny, wewnętrzne i międzynarodowe procesy polityczne, a także społeczeństwo i panujący w nim system wartości. Czynniki te są ze sobą skorelowane, tworzą wzajemne zależności i złożoność, kształtują ustrój, funkcje oraz zadania, jakie ma do spełnienia administracja (na poszczególnych szczeblach zarządzania państwem). Działalność administracji wyrażana jest w szczególności poprzez wydawanie aktów normatywnych, aktów administracyjnych, ustanawianie nakazów czy zakazów lub przyznawania uprawnień. W funkcjonowaniu administracji publicznej uwidacznia się przede wszystkim szczególna jej cecha polegająca na organizowaniu i zaspokajaniu potrzeb społecznych, stanowi ona tym samym zorganizowany system organów współuczestniczących w sprawowaniu władzy w państwie.

W literaturze poświęconej zagadnieniu administracji publicznej najczęściej wymienia się takie jej cechy, jak zorganizowanie, trwałość, celowość utworzenia i funkcji oraz jej wykonawczy charakter¹. W. Dawidowicz uznaje, że administracja państwowa to system podmiotów utworzonych i wyposażonych przez ustawę w kompetencje do prowadzenia organizatorskiej i kierowniczej działalności na podstawie ustaw w kierunku wewnętrznym i zewnętrznym w stosunku do

---

¹ E. Zielinski, *Administracja rządowa w Polsce*, Warszawa 2001, s. 22; E. Ochendowski, *Prawo administracyjne. Cześć ogólna*, Toruń 2004, s. 11.

podporządkowanych podmiotów gospodarki państwowej oraz w stosunku do społeczeństwa, przy czym zarówno przebieg, jak i skutki tej ostatniej działalności przypisywane są zawsze państwu jako takiemu². W takim ujęciu zdaniem J. Langa stanowi ona swoisty węzeł organizacyjnych i normatywnych elementów, złożoną instytucję realizującą na podstawie ustaw pewne cele za pomocą działań o charakterze kierowniczym i organizującym³. Przez administrację publiczną w szerokim znaczeniu rozumie się współcześnie zorganizowaną, celową i ciągłą działalność publiczną w państwie polegającą na obsłudze potrzeb wynikających ze współżycia ludzi w wielkich grupach społecznych⁴.

Zauważa się także, iż administracja publiczna stanowi część składową sektora publicznego i funkcjonuje w warunkach zależności od niego, i opiera się na założeniach⁵, że:

1. Cele sektora publicznego nie mają charakteru samodzielnego.
2. Sektor publiczny funkcjonuje w powiązaniu ze społeczeństwem.
3. Uwarunkowania funkcjonowania sektora publicznego nie mają charakteru czysto ekonomicznego.
4. Efektywność funkcjonowania sektora publicznego powinno się oceniać na poziomie makroekonomicznym i makrospołecznym.

Definityjne tło wskazuje na zadania, cele oraz misję, jaką ma do wypełnienia administracja w państwie, oraz określa jej funkcje. Administrację publiczną należy traktować jako całość z punktu widzenia organizacyjnego, funkcjonalnego i prawnego, mieści się ona w obszarze władzy wykonawczej.

Prawo administracyjne jak też nauka prawa administracyjnego nie wypracowały jednej i akceptowanej powszechnie definicji administracji. Wskazuje się, iż przyczyna takiego stanu rzeczy nie wynika z nieumiejętności naukowego ujęcia tej kwestii przez doktrynę prawa administracyjnego, lecz znajduje swoje podłoże w cechach charakterystycznych administracji, w obszarach jej działania, jej strukturze i formach działania, które są tak zróżnicowane, że ich pełne zdefiniowanie wydaje się prawie niemożliwe⁶. Literatura przedmiotu jest dość bogato ilustrowana pojęciami definiującymi kategorię, jaką jest administracja w państwie. Autorzy charakteryzujący to zjawisko wskazują na jej różne elementy, podkreślając oraz uwypuklając podstawowy, jakim jest działalność państwa, i uzupełniając go o szereg innych cech. Pod tym pojęciem rozumie się wszelką zorganizowaną działalność sprawowaną przez państwo w najszerszym tego słowa znaczeniu, a więc przez organy państwowe, jak i związki publicznoprawne (związki samorządowe) i inne podmiotu administracji⁷.

² W. Dawidowicz, *Wstęp do nauk prawnoadministracyjnych*, Warszawa 1974, s. 19.

³ J. Lang, *Zagadnienia wstępne*, [w:] Z. Cieślak, J. Jagielski, J. Lang, M. Szubiakowski, M. Wierzbowski, A. Wiktorowska, *Prawo administracyjne*, (red.) M. Wierzbowski, Warszawa 2007, s. 17.

⁴ J. Jeżewski, [w:] *Leksykon prawniczy. Praca zbiorowa*, U. Kalina-Prasznic (red.), Wrocław 1997, s. 10.

⁵ J. Klerr, *Identyfikacja rodzajów dóbr wytwarzanych przez sektor publiczny*, [w:] J. Kler (red.), *Sektor publiczny w Polsce i na świecie*, Warszawa 2005, s. 9-54.

⁶ E. Ochendowski, *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Toruń 2006, s. 23; J. Borkowski, *Określenie administracji i prawa administracyjnego*, [w:] J. Starościak (red.), *System prawa administracyjnego*, Wrocław 1977 s. 29.

⁷ E. Ochendowski, *Prawo administracyjne*, op. cit., Toruń 1999, s. 18.

STRUKTURA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Administracja publiczna realizuje zadania określone porządkiem prawnym państwa za pośrednictwem powołanych do tego celu organów i innych podmiotów wykonujących funkcje władcze. Administrację publiczną tworzą organy administracji rządowej (naczelne, centralne, wojewódzkie, powiatowe zespolone i niezespolone), organy administracji samorządowej (terytorialne, zawodowe, gospodarcze) oraz organa administracji państwowej (np. Państwowa Inspekcja Pracy, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji i inne). Dlatego też, co podkreśla się, administracja publiczna to całokształt struktur organizacyjnych w państwie oraz ludzi zatrudnionych w tych strukturach spełniających zadania publiczne, zbiorowe i indywidualne, reglamentacyjne i świadczące oraz organizatorskie podmiotów kierowniczych i decyzyjnych⁸.

W państwie prawnym administrację publiczną określa konstrukcja normatywna, wskazuje ona na rodzaj prowadzonej działalności, która realizowana jest w imieniu państwa oraz związków publicznoprawnych (samorządów). Funkcjonowanie struktury administracyjnej ustalone jest normatywnie, a jej organy realizują cele publiczne poprzez określone formy, metody i środki działania. Realizowane przez nią zadania należy rozumieć jako prawny nakaz podejmowania czynności będących jednocześnie źródłem legitymizacji jej działań ukierunkowanych na cele w nich określone. Następuje tu zgodność działania z formalnego punktu widzenia, a prawo stanowi wyznacznik treści, celów i zadań administracji. Powszechnie mówi się o zmianie koncepcji administracji publicznej jako przejścia od pojmowania jej, jako władzy publicznej do koncepcji służby publicznej oraz zmianie jej zasadniczej roli, którą ma być nie tyle biurokratyczne rządzenie, co zarządzanie oparte na zupełnie innych zasadach⁹.

Administracja publiczna realizuje zadania istotne z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania życia zbiorowego, ciągle musi dostosowywać się do zmian zachodzących w środowisku społecznym, a także międzynarodowym i temu ma służyć. Jej funkcjonowanie reguluje także szereg niewładczych metod działania, wpływających z charakteru ekonomicznego, politycznego i organizacyjnego, a także innych determinantów administrowania. Spektrum zadań administracji publicznej jest dość zróżnicowany i zasadniczo odległy od siebie. Obok utrzymania porządku i bezpieczeństwa publicznego, poboru podatków, funkcji rejestracyjnych i reglamentacyjnych, należy do nich realizacja istotnych świadczeń o charakterze społecznym. W tym ostatnim wymiarze odpowiedzialna jest za poziom usług publicznych, do których zaliczyć należy przede wszystkim zapewnienie dostępu do ochrony zdrowia, kultury, nauki. Dlatego można mówić o istnieniu ciągłych procesów dostosowawczych w działaniach administracji publicznej, posiadają one charakter permanentny. Tworzy ona obszar swego funkcjonowania, w którym jej działania są nie tylko wyznaczane prawnie, pomimo że formalnie związana jest ona z konstytucyjnym wymogiem respektowania przepisów powszechnie

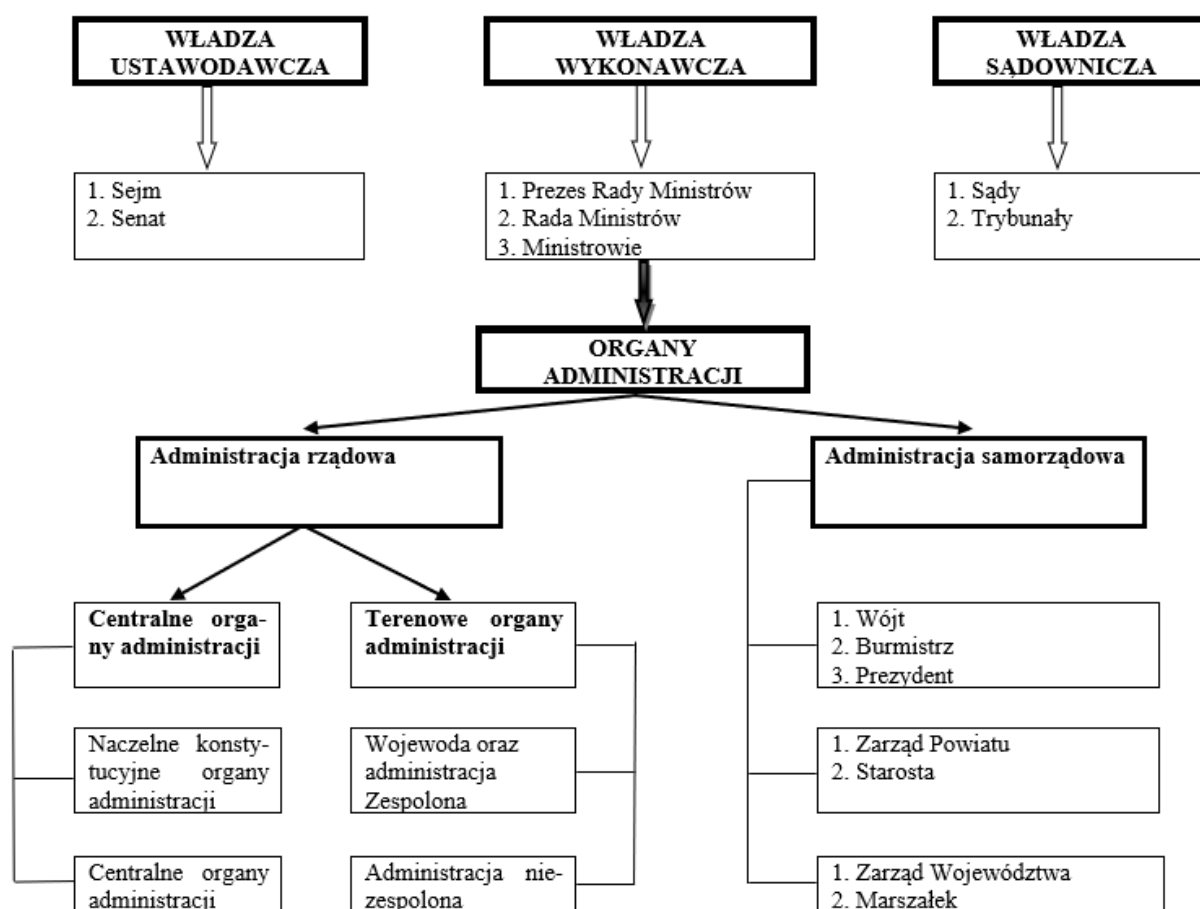
---

⁸ E. Zieliński, *Administracja rządowa...*, op. cit., s. 12.

⁹ D. Osborne, T. Gaebler, *Rządzić inaczej. Jak duch przedsiębiorczości przenika i przekształca administrację publiczną*, Poznań 1994, s. 36; K. Ostaszewski, *Zastosowanie nowoczesnych metod zarządzania przedsiębiorstwem w administracji publicznej*, [w:] S. Wrzosek, M. Domagała, J. Izdebski, T. Stanisławski (red.), *Przegląd dyscyplin badawczych pokrewnych nauce prawa i postępowania administracyjnego*, Lublin 2010, s. 519 i n.

obowiązujących. W tym aspekcie należy uznać konstatację, że następuje rozluźnienie więzów prawa krępujących administrację, a nie zagrożenia dla samej istoty państwa prawnego¹⁰.

Administracja publiczna usytuowana jest w segmencie władzy wykonawczej funkcjonuje niezależnie obok władzy ustawodawczej oraz sędowniczej w państwie. Realizuje ona zespół czynności i przedsięwzięć o charakterze organizatorskim i wykonawczym. Prowadzone są one na rzecz realizacji interesu publicznego przez organy i instytucje na podstawie ustaw i określonych prawem formach. Patrząc przez pryzmat ujęcia funkcjonalnego, to administracja publiczna uwidacznia się w postaci zróżnicowanej aktywności państwa realizowanej za pośrednictwem powołanych do tego organów wykonawczych. Rozpatrując ją z przedmiotowego punktu widzenia, uwidacznia tu się interes publiczny, zaś w sferze podmiotowej jej wykonywanie znajduje się w gestii struktury organizacyjnej sektora publicznego, na którą składają się różne podmioty, organy i instytucje¹¹.

Rysunek 1. Miejsce administracji publicznej w systemie organów władzy

Źródło: opracowanie własne

¹⁰ A. Błaś, *Działania administracji publicznej*, [w:] J. Boć (red.), *Administracja publiczna*, Wrocław 2004, s. 214 i n.

¹¹ Istnieje wiele definicji – J.S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, Kraków 1948: Administracja to ludzie zorganizowani po to, aby korzystając z przydzielonej im dziedziny aktywności (sfery działania) i z rozporządzalnych rzeczy (środków działania), mogli spełniać swoje zadania; B. Wasiułyński, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1936: administrację możemy najogólniej określić jako planową i stałą działalność dla zaspokojenia potrzeb. Jeżeli działalność ta będzie miała na celu zaspokajanie potrzeb państwa, lub innego związku prawa publicznego, to wtedy będziemy mieli do czynienia z administracją publiczną; J. Boć (red.) *Prawo Administracyjne. Konwersatoria, ćwiczenia*, Wrocław 2005, s. 6.

Można przyjąć, iż administracja publiczna w kształcie demokratycznego państwa prawnego stanowi działalność:

1. różnych podmiotów administrujących w państwie;
2. podejmowaną w granicach warunkowanych ustawowo;
3. polegającą na organizowaniu bezpośredniej i praktycznej realizacji zadań;
4. uzewnętrznioną w funkcjach wypełnianych przez państwo;
5. prowadzoną w swoistych dla niej formach działania;
6. prowadzoną w otoczeniu społecznym;
7. wykazującą na wielostronne zainteresowania społeczne.

Z punktu widzenia obywatela to on jest podporządkowany władczym działaniom organów administracji publicznej. Jej funkcjonowanie w szeregu przypadkach jest dla niego niewygodne, ponieważ nakłada na szereg obowiązków, z tego powodu skarżą się na jej wadliwy styl działania, zarzucają bezdusność i biurokratyzm. Natomiast ci, którzy realizują określone w niej cele publiczne, mówią o administracji w kategoriach misji czy służby społecznej pełnej wyrzeczeń. Można powiedzieć, że administracja publiczna stanowi rezultat zbiorowego życia społecznego w państwie i w dużej mierze kształtuje ją otoczenie. Jej obecność oraz funkcjonowanie wiążą się z koniecznością przymusowości porządkowania się jej otoczenia społecznego oraz godzenia różnych jego potrzeb. Ujawnia się tym cecha władczości administracji jako konieczności realizowania przez wyodrębniony podmiot władzy wykonawczej celu określonego prawem jako zadań publicznych. W ujęciu ustrojowym uwidaczniają się jej takie cechy, jak: wyodrębnienie organizacyjne i kompetencyjne, działanie w imieniu i na rachunek podmiotu publicznoprawnego, uprawnienie do korzystania ze środków władczych. Korzystanie ze środków władczych to uprawnienie do stanowienia aktów prawnych z zagwarantowaną możliwością zastosowania środków przymusu w celu doprowadzenia do ich wykonania. Wyodrębnienie organizacyjne wskazuje na to, że organ ma określoną przez swoją organizacyjną jedność pozwalającą na odróżnienie go od innych organów – podmiotów administracji. Posiada on swoją nazwę, sposób kreowania obsady personalnej i aparatu pomocniczego. Wyodrębnienie kompetencyjne określa ustawa wskazująca na zakres działania, zadania do realizacji, uprawnienia i obowiązki. Zakres kompetencji odróżnia pomiędzy sobą poszczególne organy, przesądza o upoważnieniu i zobowiązaniu organu do działania, realizacji określonych zadań oraz zakres jego odpowiedzialności.

Zarówno obywatel, jak i społeczeństwo wywiera duży wpływ na uaktywnienie funkcjonowania administracji publicznej. To od nich zależy akceptowanie wprowadzanych przez nią zmian oraz rozwiązań. Wzrost znaczenia tej sfery działania państwa uwidacznia się progresją obszarów jej działania, co jest determinowane stopniem rozrostu oraz komplikacją procesów społecznych i międzynarodowych, jak też znaczącym tempem dokonujących się zmian cywilizacyjnych oraz ich wzajemną zależnością. Otoczenie społeczne i wchodzące w jego skład jednostki tworzą system wymagań kierowanych do administracji publicznej w zakresie organizowania tego życia. Tym samym zobowiązana jest ona wykazywać się wszelkimi możliwymi

formami aktywności. Pojawia się tu zarówno aspekt pozytywnego, jak i negatywnego nastawienia społeczeństwa do administracji publicznej.

POLICJA ADMINISTRACYJNA W SYSTEMIE ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Administracja państwa będąca komponentem władzy wykonawczej stanowiła od dawnych lat przedmiot dociekań i zainteresowania nauki. Była ona zawsze obecna w państwie, funkcjonując w zróżnicowanych jego uwarunkowaniach społeczno-politycznych oraz prawnych. Reprezentowały ją różne organy, których ustawowym przedmiotem działania było praktyczne i bezpośrednie wykonywanie zadań państwa. Głównym przedmiotem działalności administracji było wydawanie nakazów, zakazów i pozwoleń na podstawie prawa w oparciu o przewidzianą procedurę. Realizowała ona przedsięwzięcia organizatorskie oraz wykonawcze na rzecz interesu publicznego i w tym celu wyposażona została we władztwo państwowe oraz środki materialno-techniczne. Wśród jej organów uwidaczniają się te o charakterze policyjnym, wypełniając swe zadania w wyrazistych formach i metodach działania, ingerując władczo w życie publiczne i prywatne oraz je kontrolując. Do tego typu organów należą te, które nazywane są: Policja, agencje, służby, inspekcje, nadzory oraz straże. Są to wyraźnie wyróżniające się na tle innych struktur władzy wykonawczej organy administracji publicznej i dużo uwagi poświęca się im w naukach administracyjnych oraz o bezpieczeństwie. Policja administracyjna nie stanowi obecnie zasadniczego pola refleksji tak w zakresie teoretycznym, jak i praktycznym wymiarze funkcjonowania całości organów administracji państwa. Pomimo że pojęcie to znane jest prawu administracyjnemu już od lat 20. XX wieku, to obecnie tej części administracji nadawane są różnorakie nazwy nieznanne ustawom, najczęściej służby specjalne, administracja specjalna.

Nazwa policja administracyjna nie należy do kategorii prawnej, ale prawniczej i przepisy prawa administracyjnego nie nadały temu pojęciu normatywnego znaczenia. Jest ona wyraźnie widoczna w doktrynie prawa administracyjnego. Policja administracyjna nie jest wytworem abstrakcyjnym, tego typu organy funkcjonują i posiadają stałe miejsce wśród innych instytucji administracji publicznej. W praktycznym wymiarze jest ona definiowalna, można określić jej desygnaty pojęciowe i wyodrębnić poszczególne organy w ustrojowym prawie administracyjnym. Jej właściwość rzeczowa i miejscowa wypływa wprost z aktu ustrojowego, reguluje on organizację i funkcjonowanie każdego z tych organów, wskazuje jednostki organizacyjne powołane do wykonywania tych zadań władzy wykonawczej. Uważa się, że ustrojowe prawo administracyjne łączy w sobie zagadnienia związane z zasadami budowy aparatu administracji publicznej, struktur i zadań (kompetencji) podmiotów realizujących administrację publiczną, podziału terytorialnego, kadr w administracji oraz kontroli nad nią sprawowanej¹². Kształtuje ono organizację i funkcjonowanie administracji publicznej, tworzy jej strukturę, powołuje do życia organ i urząd, wyznacza zakres zadań oraz wzajemne powiązania między poszczególnymi organami tego systemu.

---

¹² Z. Leoński, *Zarys prawa administracyjnego*, Warszawa 2000, s. 44.

Administracyjne prawo ustrojowe ustala zasady funkcjonowania całego systemu organów administracji publicznej uzewnętrznia jego aspekt podmiotowy oraz przedmiotowy.

Pomimo tego, że w prawie administracyjnym nie występuje pojęcie policja administracyjna, to łatwo można wyodrębnić organy administracji realizujące te zadania i wskazać na konkretny podmiot. W ujęciu funkcjonalnym jej organy strukturalne i instytucjonalnie nakierowywane są w swych działaniach na ochronę dóbr o zasadniczym znaczeniu dla członków społeczeństwa jako ochrona ich zdrowia, życia, porządku, a konsekwentnie również mienia, a także środowiska, i są to zadania publiczne. Ten przedmiotowy zakres działania jest wyraźnie wskazany i opisany w ustawie powołującej do życia taki organ, tworząc za razem prawne kryteria jego działania. Policja administracyjna nie stanowi obecnie przedmiotu szerszej refleksji teoretycznej w opracowaniach z zakresu prawa administracyjnego. Problematyka ta nie jest także przedmiotem szerszych monograficznych opracowań. Jednakże ta sfera działania administracji państwa zauważona została już w latach 20. XX wieku i było to przedmiotem rozważań. W podręcznikach tamtego okresu pojawiają się takie pojęcia, jak policja weterynaryjna, policja ogniowa, policja budowlana, policja szkód i były one używane jako synonimy określonych działań władczych administracji¹³. W innych publikacjach tego okresu pojawiają się takie pojęcia, jak policja państwa, policja sanitarna, policja sanitarno-obyczajowa¹⁴. W okresie powojennym pojęcie policja administracyjna straciło praktycznie swoje znaczenie, a tę funkcję administracji postrzegano w marginalnie wąskim zakresie¹⁵. W latach 60. XX wieku J. Litwin oraz M. Jaroszyński w podręcznikach poświęconych prawu administracyjnemu wskazują na policję administracyjną jako swoistą formę administracji¹⁶.

Etymologicznie pojęcie policja wywodzi się od słowa *politeja*, z którego starożytni Grecy wywodzili ustrój państwa. Termin ten miał pierwotnie bardzo szeroki zakres znaczeniowy i mógł być synonimem ogółu funkcji państwowych¹⁷. Zgodnie z tzw. prawem policji (*ius politeja*) celem państwa było zapewnienie szczęścia i dobrobytu poddanym¹⁸. W tym rozumieniu policja nie ograniczała się do zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego (wydawania nakazów i zakazów), ale obejmowała również także zadania polegające na popieraniu rozwoju rolnictwa, przemysłu, rzemiosła, organizowaniu komunikacji, oświaty, zdrowia itd. Z *ius politeja* panujący wywodził zarówno prawo do dbania o dobrobyt powszechny, jak upoważnienie do ingerowania w prywatne życie poddanych i reglamentowania wszystkich jego objawów w celu zapewnienia szczęśliwości ziemskiej¹⁹. Współcześnie policja administracyjna jako

¹³ J. Buzek, *Administracja gospodarstwa społecznego. Wykłady z zakresu nauki administracji i austriackiego prawa administracyjnego*, Lwów 1913, s. 66 i n.

¹⁴ W. Kumaniecki, B. Wasiutyński, J. Panejko, *Polskie prawo administracyjne w zarysie*, Kraków 1929, s. 65, s. 326.

¹⁵ S. Kasznica, *Polskie prawo administracyjne*, Poznań 194., s. 134 i n.; A. Peretiatkowicz, *Podstawowe pojęcia prawa administracyjnego*, Poznań 1947, s. 50-51.

¹⁶ J. Litwin, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] M. Jaroszyński (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 1953, cz. IV, s. 5-7.

¹⁷ H. Izdebski, *Historia administracji*, Warszawa 1996, s. 30.

¹⁸ H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, Warszawa 2002, s. 22.

¹⁹ S. Kasznica, *Polskie prawo...*, op. cit., s. 151.

sfera ingerencji administracji znalazła swoje odzwierciedlenie w prawie administracyjnym²⁰. Swoim zakresem obejmuje ona historycznie wykształconą postać policji administracyjnej polegającej na ochronie bezpieczeństwa, porządku i spokoju publicznego, a zwłaszcza życia, zdrowia i mienia. Podkreśla się, że istotnym elementem wyróżnienia policji administracyjnej jako sfery ingerencji administracji stanowi swoista rola normy prawnej, upoważniającej do działania policyjnego, a w konsekwencji jej konstrukcję i moc obowiązującą²¹. Specyfika ingerencji policyjnej powoduje, że jej oparcie często znajduje swoje prawne uzasadnienie w normach wartościujących, a nie w klasycznych normach upoważniających lub zobowiązujących²².

Policja administracyjna spełnia określoną funkcję w całości kształcie organów administracji publicznej i można *de lege ferenda* traktować ją jako wyróżniającą się jej część, stanowić może samoistną, odrębną administrację państwa. Należy ona do rzeczywistości sprawowanej w państwie władzy wykonawczej za pośrednictwem administracji publicznej i podlega takim samym kryteriom jak cały ustrój. Istotną jej właściwością jest to, iż podejmuje ona działania w sytuacjach zagrożenia dla porządku publicznego, spokoju publicznego, zdrowia i życia, mienia, ochrony środowiska. Są to rozległe i zróżnicowane zadania wynikające z konieczności zapewnienia obywatelom poczucia bezpieczeństwa, które może być naruszone, pojawiające się w związku z tym zagrożeniami ma usuwać oraz im zapobiegać i powstrzymywać policja administracyjna. Ma ona także nie dopuszczać do naruszenia praw indywidualnych oraz zbiorowych, w szczególności wolności, własności, bezpieczeństwa oraz spokoju publicznego. Jej inna część sprawuje kontrolę i nadzór nad działalnością gospodarczą, odpowiadając za ochronę społeczeństwa przed zagrożeniami wynikającymi z niepożądanych następstw jej prowadzenia przez różnego rodzaju podmioty. Charakterystycznym dla policji administracyjnej jest, że jest zawsze gotowa do ingerencji w życie społeczne w celu ochrony określonych różnorodnych dóbr indywidualnych i zbiorowych.

Postuluje się, aby w związku z wykonywaniem ingerencji policyjnej było to określone katalogiem zasad o charakterze normatywnym, które by odnosiły się do:²³

---

²⁰ J. Boć, *Sfery ingerencji administracji*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2003, s. 360-365; J. Boć, *Obywatel wobec ingerencji współczesnej administracji*, Wrocław 1985, s. 120; J. Boć, *O interwencjach administracji publicznej w dziedzinę dóbr nieruchomości we Francji*, „Przegląd Prawa i Administracji” t. II, Wrocław 1972, s. 40; S. Kasznica, *Polskie prawo...*, s. 137; D. Gatner, *Policja administracyjna (studium z teorii myśli administracyjnej)*, „Organizacja – Metody – Technika” 1988, nr 8-9, s. 26; J. Boć, *Policja administracyjna*, [w:] A. Błaś, J. Boć, J. Jeżewski, *Administracja publiczna*, (red.) J. Boć, Wrocław 2003, s. 241; Z. Leoński, *Istota i rodzaje policji administracyjnej (zagadnienia wybrane)*, [w:] Z. Niewiadomski, J. Buczkowski, J. Łukasiewicz, J. Połuszny, J. Stelmasiak, *Administracja publiczna u progu XXI wieku*, Przemyśl 2000, s. 345; J. Dobkowski, *Policja administracyjna. Zagadnienia doktrynalno-instytucjonalne*, „ST” 2004, nr 7-8, s. 13; W. Bednarek, J. Dobkowski, Z. Kopacz, *Policja administracyjna w systemie administracji publicznej (wybrane zagadnienia)*, [w:] I. Skrzydło-Niżnik, P. Dobosz, D. Dąbek, M. Smaga (red.), *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Józefa Filipka*, Kraków 2001, s. 26; J. Maćkowiak, A. Miruć, *Policja administracyjna a organy administracji niezespolonej*, [w:] J. Łukasiewicz (red.), *Jakość administracji publicznej*, Rzeszów 2004, s. 256; J. Dobkowski, *Pozycja prawnoustrojowa służb, inspekcji i straży*, Warszawa 2007, s. 43 i n.

²¹ M. Smaga, *Administracja publiczna w czasie klęski żywiołowej*, Kraków 2004, s. 109.

²² J. Filipek, *Prawo administracyjne. Instytucje ogólne (część I)*, Zakamycze 2003, s. 51-53; W. Bednarek, J. Dobkowski, Z. Kopacz, *Policja administracyjna...*, op. cit., s. 20.

²³ B. Dolnicki, *Policyjne funkcje państwa w Polsce*, [w:] K. Nowacki (red.), *Problemy prawa angielskiego i europejskiego oraz reformy w Europie Środkowej (Polska, Węgry)*, Prawo, t. CCLXXII, Wrocław 2000, s. 397.

1. Ochrony wyłącznie interesów ogólnospołecznych, publicznych, co oznaczałoby, że jest dopuszczalne i nie podlega ingerencji policji administracyjnej takie zachowanie się jednostki, które nie narusza normatywnie określonych interesów społecznych.
2. Dopuszczenia ingerencji o charakterze policyjnym wyłącznie w sytuacji wystąpienia faktycznych naruszeń obowiązującego porządku, a zatem działania policyjne byłyby niedopuszczalne w sytuacji hipotetycznego zagrożenia interesu ogólnopublicznego lub społecznego.
3. Interwencji policyjnych, które dopuszczalne by były tylko wtedy, gdy naruszenie przekracza pewną granicę społecznej szkodliwości, gdyż inaczej można by skutecznie wyeliminować wszelkie działania innowacyjne wymagające pewnej dozy ryzyka.
4. Działalności policyjnej, w której powinna być stosowana zasada współmierności środków do zamierzonego celu, a represja w żadnym razie nie może występować jako cel samoistny,
5. Zasad zagrożenia wyrażających się w tym, że jeżeli sama możliwość zastosowania środka policyjnego powoduje korektę sytuacji nieprawidłowej, to środek ten nie może być stosowany.

Policja administracyjna bez wątpienia była i jest widocznym komponentem organów administracji publicznej oraz instytucją prawa administracyjnego. Stanowi ona działalność organów państwa nastawionych przede wszystkim na ochronę bezpieczeństwa, porządku i spokoju publicznego, w szczególności w obszarach ochrony życia, zdrowia i mienia ludzi jak i innych podmiotów prawa. Te funkcje o czym się wspomina w doktrynie mają przede wszystkim charakter ochronny w stosunku do różnych dóbr prawnych, niejednokrotnie jednak można przypisać im również walor kontrolny i nadzorczy²⁴.

Policję administracyjną można, tak jak i całość administracji publicznej, rozpatrywać zarówno w ujęciu podmiotowym, jak i przedmiotowym, formalnym oraz materialnym. W pierwszym ujęciu policja administracyjna stanowi ogół wyspecjalizowanych służb lub organów, których celem jest realizacja określonych funkcji policyjnych w sensie administracyjno-prawnym. Podkreśla się, że w ścisłym znaczeniu pojęcie „policja” kojarzy się z resortem spraw wewnętrznych, formacjami zorganizowanymi na wzór wojskowy, które dla osiągnięcia celu mogą stosować przymus bezpośredni²⁵. W ujęciu podmiotowym wskazuje się, iż policja administracyjna działa zasadniczo w dwóch formach organizacyjnych, które stanowią:²⁶

1. Wyspecjalizowane służby państwowe, będące umundurowanymi i uzbrojonymi formacjami realizującymi określone zadania administracji publicznej.
2. Organy administracji publicznej powołane do pełnienia wyznaczonych funkcji policyjnych z zakresu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w wymiarze ogólnym i jednostkowym.

²⁴ W. Bednarek, J. Dobkowski, Z. Kopacz, *Policja administracyjna...*, op. cit., s. 26.

²⁵ Z. Leoński, *Materialne prawo administracyjne*, Warszawa 2001, wyd. 4, s. 170.

²⁶ W. Bednarek, J. Dobkowski, Z. Kopacz, *Policja administracyjna...*, op. cit., s. 29.

Do pierwszej grupy należy w szczególności zaliczyć Policję, Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencję Wywiadu, Państwową Straż Łowiecką, Państwową Straż Rybacką, Straż Gminną. Tej grupie podmiotów ustawodawca przyznał prawo do korzystania ze szczególnych władczych metod działania, bowiem mają one za zadanie ochronę szczególnych wartości, jak: życie, zdrowie, mienie. Chronią one także wolności osobiste, interes państwa, zwalczają przestępczość, przeciwdziałają patologiom społecznym. Organom tym ustawodawca przyznał w określonych sytuacjach i przy zachowaniu szeregu warunków prawo do użycia różnych środków przymusu bezpośredniego, nie wykluczając możliwości użycia broni palnej. W tej grupie policji administracyjnej zasadniczą służbą odpowiedzialną za zapewnienie bezpieczeństwa ludzi oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego stanowi bez wątpienia Policja.

Drugą grupę tych organów stanowią inspekcje będące formacjami nieumundurowanymi i nieuzbrojonymi. Do tego typu organów można zaliczyć Państwową Inspekcję Farmaceutyczną, Państwową Inspekcję Sanitarną, Inspekcję Weterynaryjną, Państwową Inspekcję Sanitarno-Epidemiologiczną. W porównaniu ze służbami posiadającymi cechy zmilitaryzowane ta grupa dysponuje mniej intensywnymi formami ingerencji prawnej w sferę praw i wolności obywatelskich. W szczególności, inspekcje nie zostały zasadniczo wyposażone w kompetencje do bezpośredniego korzystania ze środków przymusu bezpośredniego w ramach wykonywania zadań. Mogą natomiast stosować tego rodzaju środki (poza najbardziej intensywnymi) dopiero na etapie postępowania egzekucyjnego²⁷. W literaturze podkreśla się, że tego typu organy są podmiotami stosunków administracyjno-prawnych typu nadzorczego powstających na podstawie norm prawa materialnego między organami administracji publicznej a podmiotami prywatnymi²⁸.

Rozpatrując policję administracyjną od strony podmiotowej, to obejmowała ona będzie dwie zasadnicze grupy o ściśle określonych cechach:

1. Organy stanowiące formacje umundurowane i uzbrojone zorganizowane hierarchicznie działające na rozkaz. Takiemu pojęciu policji nadaje cechę samo prawo w formie ustawy powołującej do życia ten typu organu. Wymienić tu można Policję, Straż Graniczną, Państwową Straż Pożarną, Straż Gminną. Noszą one zazwyczaj nazwę policja, agencja lub straży określonego rodzaju.
2. Organy o charakterze kontrolno-nadzorczym, które stanowią w szczególności różnego rodzaju inspekcje, np. Sanitarna, Ochrony Środowiska, Farmaceutyczna, Weterynaryjna lub nadzoru np. budowlanego czy dozoru – dozór techniczny.

W ujęciu przedmiotowym policję administracyjną stanowi postać opisująca poprzez odwołanie się do zakresu i kompetencji przyznanych każdemu z tego typu organów. Przedmiot działań policji administracyjnej w tym ujęciu stanowi rodzaj czynności ustawowo mu

---

²⁷ Ibidem, s. 30.

²⁸ M. Szewczyk, *Nadzór w materialnym prawie administracyjnym. Administracja wobec wolności i innych praw podmiotowych jednostki*, Poznań 1995, s. 26-28, 56, 81.

przypisanych do realizacji, i jest to określona sfera zadań i kompetencji, co stanowi wyczerpujący opis znaczeniowy policji administracyjnej. Jest to *stricte* aspekt przedmiotowy opisujący i charakteryzujący sfery interwencyjnej działalności organu policji administracyjnej. Administracyjno-prawny przedmiot ochrony jest dualistyczny wynika, bowiem z faktu, iż zdania tej części administracji nastawione są na ochronę dóbr indywidualnych, jakimi są życie, zdrowie oraz mienie obywateli, oraz pewnego stanu realizującego szeroko pojęty interes publiczny, którym jest bezpieczeństwo, porządek oraz spokój.

Rozwój cywilizacyjny charakteryzuje się wzrostem ilości zagrożeń dla jednostki i społeczeństwa, co nie ogranicza, lecz poszerza zakres przedmiotowy działania policji administracyjnej. Zwiększa to znaczenie tej części administracji we współczesnych państwach. Ogólnym przedmiotem działania policji administracyjnej jest utrzymywanie porządku prawnego, który pozwala na jego rodzajowe rozróżnienie umożliwiające wydzielenie poszczególnych dziedzin działalności tej administracji w państwie. Można ją identyfikować przede wszystkim jako cel władzy wykonawczej, w którym mieszczą się różne przeciwdziałania dotyczące zagrożeń dla bezpieczeństwa życia i zdrowia ludzkiego, jak i kontrola przestrzegania norm postępowania i sankcjonowanie obowiązków z nich wynikających. Ochrona ustanowionego porządku prawnego w działaniach policji administracyjnej stanowi zorganizowaną i ciągłą działalność. W zasadniczym wymiarze posiada ona dwojaki charakter: represyjny w sytuacji, w której dochodzi lub doszło do naruszenia prawa, oraz prewencyjny nakierowany na zapobieganiu naruszeń prawa. Realizuje ona charakterystycznie ustalony przedmiotowo zakres zadań publicznych, co czyni ją wyraźnie widoczną w systemie organów administracyjnych państwa.

Policja administracyjna wpisuje się w całokształt reglamentacyjnej sfery działania administracji lub traktować ją można jako wyróżniającą lub osobną funkcję administracyjną państwa. W literaturze zauważa się, że najbardziej uprawione jest doktrynalne i pozytywno-prawne wyodrębnienie funkcji reglamentacyjnej i porządkowej (policyjnej) administracji z uwagi na różny przedmiot i cele obydwu sfer inferencyjnej działalności administracji²⁹. Obie posiadają przede wszystkim charakter ochronny w stosunku do różnych dóbr prawnych, są zasadniczymi wartościami życia społecznego mającego normatywne odzwierciedlenie na poziomie konstytucyjnym i ustawowym, przypisuje się im również walor kontrolny i nadzorczy³⁰. Zasadniczy cel działalności policyjnej to nie tylko ochrona bezpieczeństwa, porządku i spokoju publicznego, jako istotnych wartości społecznych posiadających normatywne uregulowanie na poziomie konstytucyjnym oraz ustawowym. Z drugiej strony przypisana jej zostaje konieczność ochrony indywidualnych dóbr nieodłącznie związanych z każdym obywatelem lub innymi podmiotami prawa, takich jak życie, zdrowie, mienie, ochrona środowiska naturalnego, obrotu gospodarczego i finansowego państwa. Realizując tak określone zadania, policja administracyjna w całości administracji publicznej to oczywiście widoczny system jej organów. Inną jej cechą jest

²⁹ J. Boć, *Sfery ingerencji administracji*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2000, s. 336-341.

³⁰ W. Bednarek, J. Dobkowski, Z. Kopacz, *Policja administracyjna...*, op. cit., s. 26.

to, że może ona działać w przyspieszonym czy uproszczonym trybie, wynikającym z sytuacji, a charakterystyczną reakcją jest możliwość użycia przymusu bezpośredniego. Przedstawia ona sobą zorganizowany i wyspecjalizowany system organów, zdolnych podjąć odpowiednie działania o charakterze prewencyjnym bądź represyjnym w razie zaistnienia zagrożeń dla ustalonego porządku prawnego. Dla właściwego i skutecznego funkcjonowania tak określonej administracji istotne jest prawidłowe rozdzielenie zadań pomiędzy poszczególne podmioty, aby sprzyjało to efektywnemu i skutecznemu ich działaniu, a przez to służyło całemu społeczeństwu.

ORGANY POLICJI ADMINISTRACYJNEJ

Organy policji administracyjnej tworzą zorganizowaną i stałą działalnością państwa, której głównym celem jest ochrona porządku prawnego oraz indywidualnych praw podmiotowych jednostki. Powołane są one także do sprawowania kontroli legalności działania różnych sfer życia, a także do diagnozowania zachowania się określonych podmiotów pod względem zgodności z obowiązującym prawem i podejmowania określonych działań z zastosowaniem odpowiednich środków w przypadku pojawiającego się zagrożenia. Każdy ustalony porządek prawny, aby spełniał przypisane mu funkcje i realizował zawarte w nim cele, musi być w sprawny sposób chroniony. Generuje to potrzebę tworzenia określonych instrumentów, metod i mechanizmów zabezpieczających, zmierzających do ochrony prawa (ochrony prawnej), a tym samym zapewniania porządku konstytucyjnego. Według utrwalonego w doktrynie poglądu, ochrona prawna to stała i zorganizowana działalność podejmowana zasadniczo w celu ochrony prawa³¹. W tym celu państwo jako organizacja powołuje organy ochrony porządku prawnego, odpowiednio je organizuje i wyposaża w możliwości działania. Ochrona porządku prawnego w państwie stanowi zorganizowaną i stałą działalności powołanych do tego organów państwa.

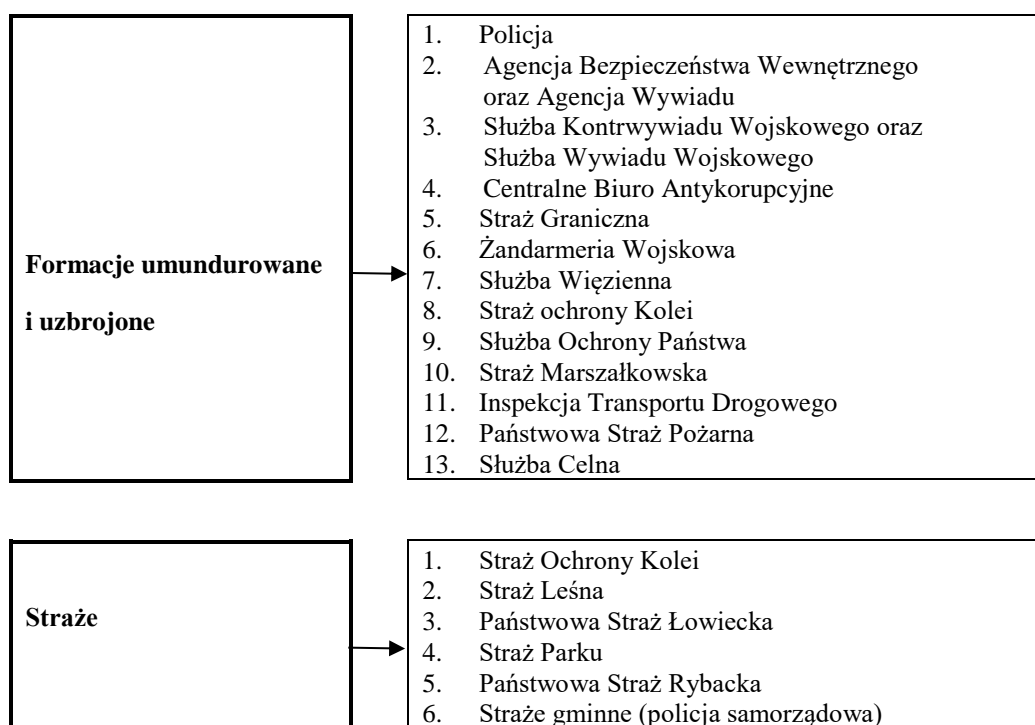
Konieczność tworzenia tego typu organów odzwierciedla wprost art. 5 Konstytucji RP³² *in fine* stanowiący, iż Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Ten cel realizuje grupa organów administracji publicznej o charakterze policji administracyjnej. Przedmiotowy zakres działania tego typu organów uzupełniają uprawnienia władcze, są rozbudowane obszarowo jako możliwości nakładania określonych obowiązków, wzbudza to zawsze wątpliwości co do zakresu takiej ingerencji. *De lege ferenda* ustawodawstwo w tym zakresie posiada charakter dość rozproszony i nie rozgranicza we właściwy sposób zadań oraz kompetencji niektórych organów, a przepisy są przy tym niespójne i wywołują niekiedy chaos. Zdarzają się przypadki braku reakcji organów na naruszenia prawa, istnieje

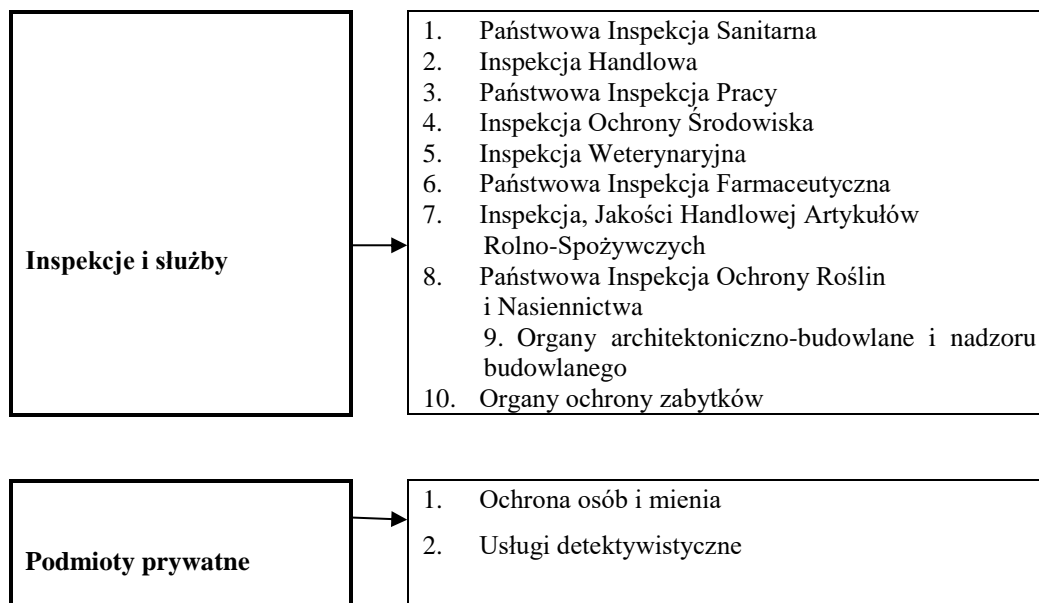
³¹ S. Włodyka, *Ustrój organów ochrony prawnej*, wyd. IV, Warszawa 1975, s. 9.

³² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483; z 2001 r. Nr 28, poz. 319; z 2006 r. Nr 200, poz. 1471; z 2009 r., Nr 114, poz. 946.

tu zbyt łatwa możliwość interpretacyjna w obszarze określania właściwości względem tak samo określonej wobec innego organu.

Zespół organów policji administracyjnej w swym zasadniczym kierunku oddziaływania kryje konieczności podejmowania działań kontrolnych, interwencyjnych postrzeganych jako ingerujących w sytuację prawną jednostki. Wyposażenie ich w taką prawną możliwość ingerencji wynika wprost z określonego rodzaju stosunku prawnoadministracyjnego. Realizowanie takich czynności prawnoadministracyjnych jako mających charakter policyjny wiąże się bezpośrednio z zadaniem, jakie ma do wypełnienia konkretny organ i musi go urzeczywistnić w określonej sytuacji prawnej lub faktycznej. Ingerencja wynika wprost z ustawowo określonego zadania do realizacji ustanowionego dla poszczególnych jednostek organizacyjnych tej grupy organów administracji publicznej. Obowiązek reagowania wynika z konieczności zagwarantowania i zachowania ustalonego prawem porządku w przypadkach występującego jego zagrożenia i podjęcia niezbędnych działań jako wypełniania ustawowych zadań. Realizacja swoich obowiązków każdego z tych podmiotów administracji ma podstawę ustawową wskazującą, w jakich sytuacjach, w jakim zakresie musi on realizować swe uprawnienia, a tym samym wolno mu wkraczać w sferę wolności jednostek i narzucać im pewne ograniczenie w interesie ochrony bezpieczeństwa. Można postulować o wyodrębnienie policji administracyjnej w obrębie władzy wykonawczej, wskazując na statyczność typologii wartości podlegających zabezpieczeniu. W tym przypadku należy podnosić postulat ochrony życia, zdrowia, porządku publicznego, bezpieczeństwa publicznego, mienia ochrony środowiska oraz obrotu prawnego.

Rysunek 2. Organy administracji publicznej pełniące funkcje policji administracyjnej
 Źródło: opracowanie własne

Zaprezentowane organy pełnią funkcję policji administracyjnej i ich systematyka ujęta została od strony formalnej. Należał do nich będzie każdy, któremu ustawa powierzyła wykonywanie zadań kontrolnych nadzorczych i represyjnych. W sensie funkcjonalnym będzie każdy organ administracji publicznej wykonujący tego rodzaju zadania. W takim rozumieniu policja administracyjna powołana jest do realizacji tak rodzajowo określonej działalności, której celem jest zwalczanie i zapobieganie określonych niebezpieczeństw wynikających z naruszeń prawa. Z punktu widzenia ochrony porządku prawnego, bezpieczeństwa obywateli w wymiarze ogólnym oraz jednostkowym, to ta grupa zadań która została powiązana z policją administracyjną. Znamionuje się ona tym, że spośród innych organów administracji publicznej zajmują się tą sferą administrowania i celem jej zrealizowania wyposażona została w możliwość użycia siły w trakcie realizacji swoich zadań. Charakterystyczną cechą dla tej części administracji publicznej jest także to, że posiada struktury hierarchiczne i są one formacjami w większości umundurowanymi. Tego typu struktury administracji – policji administracyjnej – wykształciły się w ubiegłym stuleciu, a ich charakter pozostaje bez zmian. Zmieniają się jedynie zadania, metody i środki działania, będące efektem ewolucyjnych przemian społecznych i politycznych, jak też wynikających z koniecznego dostosowania pojawiających się potrzeb państwa.

Wychodząc z tak określonej klasyfikacji policję administracyjną można sklasyfikować według typologii opartej na kryterium podmiotowym. W tym ujęciu organy policji administracyjnej to:

1. Organy administracji publicznej, którego struktura organizacyjna pozwala na podejmowanie działań w razie zaistnienia sytuacji zagrożenia życia zdrowia i mienia obywateli, jak i zakłóconego porządku prawnego i wyposażonych w prawo do posługiwania się środkami przymusu aż do użycia broni włącznie.

2. Organy administracji publicznej w postaci inspekcji, służb i nadzorów,
3. Podmioty nienależące do administracji publicznej działające w obszarze ochrony osób i mienia – posiadający charakter prywatny.

Ta grupa organów administracji publicznej zawiera w sobie zdecydowany i trwały kierunek działalności państwa, choć nie stanowi osobnego działu. Nietrudno zauważyć, że funkcjonowanie i działalność tego typu organów jest obecna w tych wszystkich obszarach działania państwa, gdzie pojawia się potencjalność naruszenia porządku prawnego lub istnieje zagrożenie takiego naruszenia. W tym znaczeniu zadania policyjne sprawują te organy administracji, którym ustawodawca powierzył ochronę takich wartości i nakazał ingerencje w przypadku ich naruszenia. Należy też zwrócić uwagę na występujący w tych grupach organów system kierowania i zarządzania jako zdecydowanie scentralizowany i hierarchiczny. Różnice między nimi sprowadzają się jedynie do struktury, zasięgu terytorialnego oddziaływania i podziału kompetencji na różnych szczeblach ze szczególnym uwzględnieniem uprawnień kierowniczych. Organy policji administracyjnej zawsze podejmują działania w sposób władczy o charakterze zewnętrznym, a ich adresatami są podmioty pozostające poza ich strukturą.

Można uznać, że policja administracyjna to termin, którym można scharakteryzować działania jednostek organizacyjnych tej części władzy wykonawczej odpowiedzialnych za egzekwowanie przepisów materialnego prawa administracyjnych oraz prawa karnego i prawa wykroczeń. Organy te realizują ściśle określone zadania przypisane funkcji państwa, które zawierają się w takich czynnościach prawnych, jak:

1. kontrola przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności gospodarczej (np. kontrola sanitarno-epidemiologiczna, kontrola przestrzegania norm budowlanych);
2. nadzór nad przestrzeganiem przepisów dotyczących ochrony środowiska;
3. kontrola przestrzegania przepisów dotyczących transportu i infrastruktury;
4. egzekwowanie przepisów dotyczących bezpieczeństwa i porządku publicznego w ramach administracyjnego nadzoru;
5. ściganie przestępstw i wykroczeń.

W praktyce organy policji administracyjnej to instytucje kontrolujące różne aspekty życia społecznego i gospodarczego. Celem ich utworzenia jest działalność mająca zapewnić zgodność postępowania podmiotów prawa z obowiązującymi przepisami i normami oraz ochrona interesów publicznych. W sensie *stricte* policję administracyjną stanowią wszystkie jej organy.

Policja administracyjna stanowi widoczną część administracji publicznej, to system organów, który ma za zadanie zapewnienie utrzymania lub przywrócenia zakłóconego stanu prawnego na skutek działań naruszających dobra chronione, takie jak życie, zdrowie, środowisko naturalne, bezpieczeństwo publiczne. Ochrona tych wartości jest istotna bowiem one determinują rozwój społeczeństwa i jego normalnego funkcjonowania, a także prawidłowe działanie podstawowych instytucji politycznych państwa. Ta część administracji państwa stanowi zorganizowany i wyspecjalizowany system organów, zdolnych podjąć odpowiednie działania o charakterze prewencyjnym bądź

represyjnym w razie zaistnienia zagrożeń dla ustalonego konstytucyjnie, jak i ustawowo poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Policję administracyjną z reguły utożsamia się z działem spraw wewnętrznych jako formację upoważnioną przez prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego mogących ograniczać nasze prawa i wolności. Wyróżniającą się cechą policji administracyjnej na tle innej administracji państwa stanowi podejmowanie działań w sytuacjach zagrożenia porządku publicznego, naruszania norm prawnych, ochrony zdrowia i życia ludzi, zwierząt, zagrożenia dla środowiska naturalnego oraz innych dóbr prawnych nieodłącznie związanych z tymi wartościami. Przedmiot działania policji administracyjnej jako sfera zadań i zakres uprawnień ulegają poszerzaniu ciąglemu poszerzaniu. Tego rodzaju organy państwa powoływane są do stania na straży ustalanego porządku prawnego oraz indywidualnych praw podmiotowych jednostki. Dlatego też każdy porządek prawny, aby spełniał funkcje i realizował cele mu przypisane, musi być przez kogoś i w odpowiedni sposób chroniony. Przedmiot ochrony jest dwoisty, chronione są pewne dobra (życie, zdrowie, mienie) i określone stany (bezpieczeństwo, porządek i spokój publiczny). Policja administracyjna realizuje zadania o typowych cechach interwencji administracji, poprzez które dochodzić może do ograniczania swobodnej działalności podmiotu prawa i narzucania mu określonego zachowania tworzenia określonego rodzaju dyscypliny wymaganej przez życie w społeczeństwie. Przy dokonywaniu oceny stopnia aktywności działania policji administracyjnej liczy się reakcja niż akcja i narzucenie rygorów.

Policja administracyjna jako instytucjonalna grupa wypełnia swe zadania przy pomocy zawodowego personelu, który został ukształtowany już w XIX w. Można powiedzieć, iż są to osoby, które uzyskały aplikacje administracyjne mające na celu teoretyczne i praktyczne przygotowanie pracownika do należytego wykonywania obowiązków urzędnika państwowego. Podstawowe rozstrzygnięcia związane z powierzeniem zadań policyjnych określone są ustawowo i wydanych na ich podstawie rozporządzeniach. Zawarte są w nich warunki zatrudnienia osoby w określonym organie, a powołanie na stanowisko służbowe jest uzależnione od posiadanego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Ustawodawca zdecydował się na odrębny model kwalifikacji i ich podnoszenia w poszczególnych organach policji administracyjnej. Uwzględnia się im przypisane funkcje do wypełnienia oraz charakter pracy, której istota polega na wykonywaniu zadań państwa, organizowaniu zaspokajania potrzeb zbiorowych obywateli oraz załatwiania ich indywidualnych spraw w sposób zawodowy, rzetelny bezstronny i apolityczny.

PODSUMOWANIE

Tezą artykułu było wykazanie, iż wśród powołanych do życia organów administracji publicznej są takie, które łączy wspólna cecha, wiążąca się z koniecznością ochrony życia i zdrowia, kontroli działania osób fizycznych oraz prawnych. Ta część administracji publicznej oraz wszelkie zagadnienia związane z jej działaniem i organizacją znajdują się w zakresie rozważań prowadzonych na gruncie dyscypliny nauk administracyjnych i nauk o bezpieczeństwie. Zachowanie

stabilności funkcjonowania społeczeństwa i poszczególnych jego jednostek bez istnienia tego typu organów w zasadzie byłoby niemożliwe. Policja administracyjna to ten kierunek działania administracji publicznej, której przedmiot związany jest z utrzymywaniem ustalanego porządku prawnego, do którego zalicza się w szczególności:

1. ochrona porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego,
2. ochrona życia – nie tylko człowieka,
3. ochrona zdrowia,
4. ochrona mienia,
5. ochrona środowiska życia człowieka.
6. ochrona prawidłowości obrotu gospodarczego i handlu.

To gremium podmiotów administrujących stanowi wyraźnie wyodrębnioną dziedzinę administracji rządowej, samorządowej, jak też podmiotów prywatnych. Jest to sfera aktywności administracji publicznej wiążąca się z koniecznością zapewniania, utrzymywania oraz przywracania zakłóconego stanu prawnej równowagi. W sytuacji pojawiających się zagrożeń ujawnia się charakterystyczna dla tych organów reakcja zmierzająca do przywrócenia stanu prawnego, jak i przeciwdziałania zagrożeniom z użyciem środków władczych.

Policja administracyjna to nie tylko grupa organów administracji publicznej, ale także wyraźny system normatywnego obszaru działania i funkcjonowania państwa, usankcjonowany w procesie tworzenia prawa, który swe zadania realizuje przy stosowaniu przymusu w odpowiednich metodach i środkach działania. Biorąc pod uwagę tę grupę organów administracji publicznej, można mówić o funkcjonowaniu policji administracyjnej i wyodrębnić ją z innych działań wykonawczych państwa. Nie można twierdzić, iż pojęcie policji administracyjnej będzie związane jedynie z działem, jakie stanowią sprawy wewnętrzne w myśl ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej³³. Można mówić o wyraźnie ustawowo wyodrębnionych organach pełniących funkcje policji administracyjnej. Określając miejsce policji administracyjnej na tle dorobku, doktryny prawa administracyjnego i nauki prawa administracyjnego, można stwierdzić, iż pomimo odmiennych realiów społecznych, gospodarczych i politycznych stanowi ona ciągłość w dorobku doktryny prawa administracyjnego od lat 20. ubiegłego wieku.

BIBLIOGRAFIA

- Błaś Adam, Boć Jan, Jeżewski Jan. 2003. Administracja publiczna. Jan Boć (red.). Wrocław: Kolonia Limited.
- Boć Jan (red.). 2000. Prawo administracyjne. Wrocław: Kolonia Limited.
- Boć Jan (red.). 2003. Prawo administracyjne. Wrocław: Kolonia Limited.
- Boć Jan (red.). 2005. Prawo Administracyjne. Konwersatoria, ćwiczenia. Wrocław: Kolonia Limited.
- Boć Jan. 1972. O interwencjach administracji publicznej w dziedzinę dóbr nieruchomości we Francji. Przegląd Prawa i Administracji. t. II. Wrocław: UWr.

³³ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2512; z 2023 r. poz. 2029; z 2024 r. poz. 834, 862, 1222.

- Boć Jan. 1985. Obywatel wobec ingerencji współczesnej administracji. Wrocław: UWr.
- Buzek Józef. 1913. Administracja gospodarstwa społecznego. Wykłady z zakresu nauki administracji i austriackiego prawa administracyjnego. Lwów: Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych.
- Cieślak Zbigniew, Jagielski Jacek, Lang Jacek, Szubiakowski Marek, Wierzbowski Marek, Wiktorowska Aleksandra. 2006. Prawo administracyjne. Warszawa: LexisNexis.
- Dawidowicz Waclaw. 1974. Wstęp do nauk prawnoadministracyjnych. Warszawa: PWN.
- Dobkowski Jarosław. 2004. „Policja administracyjna. Zagadnienia doktrynalno-instytucjonalne”. Samorząd Terytorialny, Nr 7-8.
- Dobkowski Jarosław. 2007. Pozycja prawnoustrojowa służb, inspekcji i straży. Warszawa.
- Filipek Józef. Prawo administracyjne. Instytucje ogólne (część I). Zakamycze 2003: Wolters Kluwer.
- Gatner D. 1988. „Policja administracyjna (studium z teorii myśli administracyjnej)”. Organizacja – Metody – Technika, Nr 8-9.
- Izdebski Hubert. 1996. Historia administracji. Warszawa: Liber.
- Izdebski Hubert. 2002. Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Jaroszyński Maurycy (red.). 1953. Prawo administracyjne. Cz. IV. Warszawa: PWN.
- Kalina-Prasznica Urszula (red.). Leksykon prawniczy: praca zbiorowa. Wrocław 1997: Atla 2.
- Kasznica Stanisław. 1946. Polskie prawo administracyjne. Poznań: Księgarnia Akademicka.
- Kler Jerzy. (red.). 2005. Sektor publiczny w Polsce i na świecie. Warszawa: CeDeWu.
- Kumaniecki Kazimierz Władysław, Wasiutyński Bohdan, Panejko Jerzy. 1929. Polskie prawo administracyjne w zarysie. Kraków: Księgarnia Powszechna.
- Langrod Jerzy Stefan. 1948. Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej. Kraków.
- Leoński Zbigniew. 2000. Zarys prawa administracyjnego. Warszawa: LexisNexis.
- Leoński Zbigniew. 2001. Materialne prawo administracyjne. Warszawa. wyd. 4: C.H. Beck.
- Łukasiewicz J. (red.). 2004. Jakość administracji publicznej. Rzeszów: Mitel.
- Niewiadomski Zygmunt, Buczkowski Jerzy, Łukasiewicz Jan, Pośluszny Jerzy, Stelmasiak Jerzy. 2000. Administracja publiczna u progu XXI wieku. Przemyśl: WSPiA.
- Nowacki Konrad (red.) 2000. Problemy prawa angielskiego i europejskiego oraz reformy w Europie Środkowej (Polska, Węgry). Prawo, t. CCLXXII, Wrocław: UWr.
- Ochendowski Eugeniusz. 1999. Prawo administracyjne. Część ogólna. Toruń: TNOiK.
- Ochendowski Eugeniusz. 2004. Prawo administracyjne. Część ogólna. Toruń: TNOiK.
- Ochendowski Eugeniusz. 2006. Prawo administracyjne. Część ogólna. Toruń: TNOiK.
- Osborne David, Gaebler Ted. 1994. Rządzić inaczej. Jak duch przedsiębiorczości przenika i przekształca administrację publiczną. Poznań: Media Rodzina.
- Peretiatkiewicz Antoni. 1947. Podstawowe pojęcia prawa administracyjnego. Poznań: Wł. Wilak.
- Skrzydło-Niżnik Iwona, Dobosz Piotr, Dąbek Dorota, Smaga Marcin (red.). 2001. Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Prof. dr. hab. Józefa Filipka. Kraków: UJ.
- Smaga Marcin. 2004. Administracja publiczna w czasie klęski żywiołowej. Kraków: UJ.
- Starościak Jerzy. (red.). 1977. System prawa administracyjnego. Wrocław: Ossolineum.

- Szewczyk Marek. 1995. Nadzór w materialnym prawie administracyjnym. Administracja wobec wolności i innych praw podmiotowych jednostki. Poznań: UAM.
- Wasiutyński Bohdan. 1936. Prawo administracyjne. Warszawa: Tow. Bratnia Pomoc.
- Wiktorowska Aleksandra. 2007. Prawo administracyjne. (red.) M. Wierzbowski. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Włodyka Stanisław. 1975. Ustrój organów ochrony prawnej. wyd. IV. Warszawa: PWN.
- Wrzosek Stanisław, Domagała Michał, Izdebski Jan M., Stanisławski Tadeusz (red.). 2010. Przegląd dyscyplin badawczych pokrewnych nauce prawa i postępowania administracyjnego. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Zieliński Eugeniusz. 2001. Administracja rządowa w Polsce. Warszawa: Elipsa.

Lukasz ŚWIERCZEWSKI

Uniwersytet w Siedlcach

Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

lukasz.swierczewski@uws.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-8258-6388>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.11>

FORMALNE PRZESŁANKI STOSOWANIA ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO WOBEC OSÓB NIELETNICH

ABSTRAKT: Zwiększająca się z roku na rok liczba czynów karalnych popełnianych przez osoby nieletnie, w szczególności przeciwko życiu i zdrowiu, powoduje coraz większy niepokój społeczny oraz wpływa negatywnie zarówno na poczucie bezpieczeństwa, jak i jego obiektywny stan. Organy ścigania oraz wymiar sprawiedliwości stwierdzają nasilenie agresywności, bezwzględności, brutalizacji oraz przestępstw dokonywanych w zorganizowanych grupach przestępczych. Funkcjonariusze służb o charakterze policyjnym sygnalizują zwiększającą się liczbę przypadków niestosowania się przez nieletnich do wydawanych poleceń i zachowania zgodnego z prawem w trakcie interwencji, co sprawia, że następuje konieczność użycia wobec nich środków przymusu bezpośredniego. Zastosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich wymaga spełnienia określonych przesłanek formalnych, w tym m.in. stwierdzenia bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia funkcjonariuszy, osób postronnych bądź samego nieletniego, a także braku skuteczności innych, mniej inwazyjnych środków perswazji. W przypadku stosowania tych środków wobec nieletnich kluczowe jest również przestrzeganie zasady proporcjonalności, co oznacza, że użycie siły musi być adekwatne do poziomu zagrożenia i służyć ochronie porządku publicznego, a nie wyłącznie represji. Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie obowiązujących przepisów normatywnych, regulujących kwestię stosowania przymusu bezpośredniego wobec członków społeczeństwa będących u progu dorosłości. Metodologia badawcza opiera się wyłącznie na analizie aktów prawnych, w szczególności ustaw i rozporządzeń określających zasady stosowania środków przymusu przez funkcjonariuszy służb państwowych. Celem analizy jest omówienie aktualnych regulacji oraz wskazanie ich potencjalnych konsekwencji dla praktyki stosowania środków przymusu wobec nieletnich.

SŁOWA KLUCZOWE: nieletni, przymus, prawo, bezpieczeństwo, reakcja

---

USE OF DIRECT COERCIVE MEASURES AGAINST MINORS

ABSTRACT: The increasing number of criminal acts committed by minors, particularly against life and health, year by year, is causing growing social concern and negatively affecting both the sense of security and its objective state. Law enforcement agencies and the judiciary report an intensification of aggressiveness, ruthlessness, brutality, and increasingly, crimes committed by organized criminal groups. Police and security officers indicate a rising number of instances where minors involved in interventions do not comply with issued orders or lawful behavior, necessitating the use of direct coercive measures against these individuals. The use of direct coercive measures against minors requires the fulfillment of specific formal conditions, including, among others, the determination of an immediate threat to the life or health of officers, bystanders, or the minor themselves, as well as the ineffectiveness of other, less invasive persuasive measures. When applying such measures to minors, it is also crucial to adhere to the principle of proportionality, meaning that the use of force must be appropriate to the level of threat and aimed at maintaining public order rather than solely serving a repressive function. This article is dedicated to analyzing the existing normative regulations governing the use of direct coercive measures against members of society who are on the verge of adulthood. The research methodology is based exclusively on the analysis of legal acts, particularly laws and regulations defining the rules for the use of coercive measures by state service officers. The purpose of the analysis is to discuss current

regulations and identify their potential consequences for the practice of applying coercive measures against minors.

KEYWORDS: minors, coercion, law, security, response

WPROWADZENIE

Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest jednym z najważniejszych zadań publicznych, ściśle powiązanych z władzą państwową. Powyższa funkcja państwa jest znana od dawna, głęboko zakorzeniona w świadomości społecznej i intuicyjnie zrozumiała. Potwierdzeniem tego jest na przykład treść Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku¹, która uznaje bezpieczeństwo i porządek publiczny za podstawowe wartości, stanowiące fundament funkcjonowania państwa i odgrywające nadrzędną rolę w jego działaniach. Zgodnie z artykułem 31 ust. 3 ustawy zasadniczej wartości te traktuje się jako podstawę do wprowadzenia ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych wolności i praw. Samo ich określenie nadaje bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu status wartości konstytucyjnych. Pojęcia te są uniwersalne, jednak nie są precyzyjnie zdefiniowane w polskim prawodawstwie, co powoduje trudności w ich interpretacji. Występują one często w różnych aktach prawnych, lecz ich zakresy znaczeniowe nie są tożsame, co prowadzi do stosowania tych terminów zamiennie².

Głównym celem niniejszego opracowania jest prezentacja wyników badań teoretycznych, opartych na analizie przepisów prawa dotyczących realizacji uprawnień polskich służb do użycia środków przymusu bezpośredniego wobec osób nieletnich, zaś problem badawczy został zawarty w następującym pytaniu: Czy stosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec osób nieletnich w Polsce odbywa się na szczególnych zasadach, uwzględniających specyficzne cechy psychofizyczne tych osób? Z kolei hipoteza badawcza brzmi następująco: obowiązujące regulacje prawne odnoszące się do funkcjonowania służb w obszarze użycia przymusu nie wyodrębniają obecnie szczególnej kategorii odnoszącej się do osób nieletnich. W celu odpowiedzi na problem badawczy i weryfikacji hipotezy zostaną poddane analizie akty prawa powszechnie obowiązującego, wewnętrzne regulacje i procedury stosowane przez właściwe podmioty oraz informacje udostępnione w periodykach dziedzinowych i specjalistycznych.

PODMIOTY UPRAWNIONE DO STOSOWANIA ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

Katalog instytucji wyposażonych w odpowiednie narzędzia prawne i techniczne umożliwiające stosowanie przymusu bezpośredniego zawarto w ustawie z dnia 24 maja 2013 roku o

---

¹ Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483 z późn. zm.

² A. Misiuk, *Zarządzanie ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego w państwie: wybrane prawno-organizacyjne aspekty działania Policji*, K. Rajchel (red.), Rzeszów 2005, s. 38-39.

środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej³. Przedmiotowy akt normatywny kompleksowo reguluje uprawnienia do użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej przez podmioty realizujące zadania związane z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym, wśród których znajdują się funkcjonariusze: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego; Agencji Wywiadu; Służby Ochrony Państwa; Służby Celno-Skarbowej; Centralnego Biura Antykorupcyjnego; Państwowej Straży Łowieckiej; Państwowej Straży Rybackiej; Policji; Służby Kontrwywiadu Wojskowego; Służby Więziennej; Służby Wywiadu Wojskowego; straży gminnych (miejskich); Straży Granicznej; Straży Leśnej; Straży Marszałkowskiej; Straży Ochrony Kolei; Straży Parku ponadto żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych, a także pracownicy ochrony uprawnieni do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej na podstawie przepisów ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia⁴ oraz inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego. Zgodnie z art. 2 ust. 2 omawianego aktu normatywnego uprawnionymi do używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego są również:

- członkowie służby porządkowej, o których mowa w ustawie z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie imprez masowych⁵;
- pracownicy zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich lub młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

Biorąc powyższe pod uwagę, zasadne jest stwierdzenie, że w odniesieniu do funkcjonującego obecnie w Polsce systemu administracji państwowej, katalog osób uprawnionych do użycia środków przymusu bezpośredniego nie jest szeroki i obejmuje tylko funkcjonariuszy służb, którzy pełnią szczególnie ważne funkcje związane z zapewnieniem porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego czy też wykonywaniem obowiązków związanych z więziennictwem.

POSTAWY PRAWNE I FAKTYCZNE STOSOWANIA ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

Przepisy ustawy określają procedury postępowania funkcjonariuszy oraz definiują środki przymusu bezpośredniego znajdujące się na ich wyposażeniu. Istotną kwestią jest również to, że zgodnie z art. 3 – nie stosuje się do przymusu bezpośredniego lub zasad użycia lub wykorzystania broni palnej, o których mowa w:

- ustawie z dnia 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny⁶;
- ustawie z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁷;

³ Dz. U. 2013 poz. 628 z późn. zm.

⁴ Dz.U. 1997 nr 114 poz. 740 z późn. zm.

⁵ Dz.U. 2009 nr 62 poz. 504 z późn. zm.

⁶ Dz.U. 2022 poz. 655.

⁷ Dz.U. 1982 nr 35 poz. 230 z późn. zm.

- ustawie z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej⁸ oraz ustawie z dnia 12 października 1990 roku o ochronie granicy państwowej⁹ w zakresie działań podejmowanych wobec statków morskich i powietrznych;
- ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego¹⁰;
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt¹¹.

Środki przymusu bezpośredniego mogą być stosowane w sposób niezbędny do osiągnięcia celów, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, należy też wybrać środek o jak najmniejszej dolegliwości. Natomiast broń palną można stosować tylko wtedy, gdy inne środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie jest niemożliwe z powodu okoliczności zdarzenia¹². Dodatkowo środki określone w przepisach stosuje się tak, aby wyrządzały możliwie najmniejszą szkodę, z wyjątkiem sytuacji, gdy konieczne jest osiągnięcie zamierzonych celów. Należy pamiętać, że przymus bezpośredni stosuje się z wyjątkową ostrożnością, mając na uwadze potencjalne zagrożenie związane z jego zastosowaniem dla życia lub zdrowia zarówno uprawnionych osób, jak i innych osób¹³.

Zgodnie z obowiązującymi regulacjami, środki mogą być stosowane, jeśli konieczne jest podjęcie co najmniej jednego z poniższych działań:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;
- ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
- przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania biernego oporu;

⁸ Dz.U. 1990 nr 78 poz. 462 z późn. zm.

⁹ Dz.U. 1990 nr 78 poz. 461 z późn. zm.

¹⁰ Dz.U. 1994 nr 111 poz. 535 z późn. zm.

¹¹ Dz.U. 1997 nr 111 poz. 724 z późn. zm.

¹² Szerzej: M. Jurgilewicz, *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna. Użycie lub wykorzystanie w ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2015.

¹³ Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach..., op. cit., art. 6 i 7.

- pokonania czynnego oporu;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji¹⁴.

Z przeprowadzonej analizy przepisów prawa wynika, że uprawnieni funkcjonariusze mają do dyspozycji następujące rodzaje środków przymusu:

- siłę fizyczną w postaci technik transportowych, obrony, ataku oraz obezwładnienia;
- kajdanki zakładane na ręce, nogi oraz zespolone;
- kaftan bezpieczeństwa;
- pas obezwładniający;
- siatkę obezwładniającą;
- kask zabezpieczający;
- pałki służbowe;
- wodne środki obezwładniające;
- psy służbowe;
- konie służbowe;
- pociski niepenetracyjne;
- chemiczne środki obezwładniające w postaci ręcznych miotaczy substancji obezwładniających, plecakowych miotaczy substancji obezwładniających oraz granatów łzawiących,
- inne urządzenia przeznaczone do miotania środków obezwładniających;
- przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej;
- cele zabezpieczające;
- izby izolacyjne;
- pokoje izolacyjne;
- kolczatki drogowe i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych;
- pojazdy służbowe;
- środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe;
- środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub oślniewających¹⁵.

Zasadne jest wskazać, że „użycie” środka przymusu bezpośredniego odnosi się do jego zastosowania wobec osoby, natomiast „wykorzystanie” obejmuje jego zastosowanie w przypadku zwierzęcia lub celem zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu oraz pokonania przeszkody¹⁶.

W sytuacjach uzasadnionych okolicznościami uprawniony może, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, zastosować więcej niż jeden środek przymusu bezpośredniego. Natomiast w przypadku kobiet w widocznej ciąży, dzieci do 13 roku życia oraz osób z widoczną

¹⁴ Ibidem, art. 11.

¹⁵ Ibidem, art. 12.

¹⁶ Ibidem, art. 4 pkt 6 w zw. z art. 4 pkt 9.

niepełnosprawnością dopuszczalne jest jedynie stosowanie siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia¹⁷.

Gdy niezbędne jest odparcie bezpośredniego zamachu na życie lub zdrowie, a siła fizyczna jest niewystarczająca lub niemożliwa do użycia, uprawniony może sięgnąć po inne środki przymusu bezpośredniego lub broń palną¹⁸.

Przytoczone powyżej zasady użycia przymusu są jedynym w ustawie o środkach (...) odniesieniem do osób niebędących osobami dorosłymi. Czy w takim razie zasady użycia przymusu bezpośredniego są jednakowe dla wszystkich niezależnie od wieku?

STOSOWANIE PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO A NIELETNI

Poszukiwania odpowiedzi na to pytanie należy zacząć od zdefiniowania pojęcia nieletniego. Zgodnie z treścią artykułu 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹⁹ osobą nieletnią jest:

- w zakresie postępowania w sprawach o demoralizację – osoba, która ukończyła 10 lat i nie jest pełnoletnia;
- w zakresie postępowania w sprawach o czyny karalne – osoba, która dopuściła się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat;
- w zakresie wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego – osoba, względem której środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia 21 lat, chyba że niniejsze przepisy stanowią inaczej.

Jeżeli chodzi o kwestię dotyczącą użycia środków przymusu bezpośredniego wobec omawianej kategorii osób, to w polskim systemie normatywnym ustawodawca odnosi się do tej kwestii dwukrotnie. Przede wszystkim we wspomnianej już ustawie z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, gdzie w art. 122 wskazuje się, że w przypadku bezskuteczności środków oddziaływania psychologiczno-pedagogicznego, w sytuacji:

- wyegzekwowania zachowania zgodnego z prawem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;

---

¹⁷ L. Dyduch, K. Świerczewski, W. Biedrzycki, *Użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego przez policjantów*, Legionowo 2014, s. 24-26.

¹⁸ Zgodnie z art. 4 ustawy z dnia 24 maja o środkach przymusu..., op. cit. broń palna oznacza broń palną bojową, o której mowa w ustawie z dnia 21 maja 1999 roku o broni i amunicji (Dz.U. 1999 nr 53 poz. 549 z późn. zm.), przy czym jej użycie polega na oddaniu strzału w kierunku osoby, z zastosowaniem amunicji penetracyjnej.

¹⁹ Dz.U. 2022 poz. 1700.

- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania biernego oporu;
- pokonania czynnego oporu;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji, wobec nieletniego umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich można użyć środka przymusu bezpośredniego w postaci siły fizycznej²⁰.

W sytuacji osoby nieletniej umieszczonej w okręgowym ośrodku wychowawczym, w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, gdy użycie siły fizycznej jest niewystarczające w przypadku konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie lub zdrowie innej osoby, można użyć kaftana bezpieczeństwa lub pasa obciążającego.

Natomiast w przypadku wystąpienia działań zmierzających bezpośrednio do autoagresji, w celu przeciwdziałania im oprócz wspomnianych powyżej środków można użyć również kaszki zabezpieczającego, przy czym w zakładzie poprawczym lub schronisku dodatkowo można umieścić osobę także w izbie izolacyjnej.

Środek ten również może być zastosowany w przypadku konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie lub zdrowie innej osoby, wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, gdy użycie siły fizycznej jest niewystarczające. Ponadto wobec osoby umieszczonej w okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich podczas konwojowania przez pracowników ośrodka, zakładu lub schroniska poza ich terenem można prewencyjnie użyć kajdanek zakładanych na ręce z przodu, w przypadku gdy istnieje uzasadnione prawdopodobieństwo podjęcia próby ucieczki lub wystąpienia objawów agresji lub autoagresji.

Drugim aktem prawnym, w którym uregulowane są kwestie związane ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego w stosunku do osób nieletnich, jest ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji²¹. Zgodnie z treścią art. 16a, wobec doprowadzonego do policyjnej izby dziecka²², w przypadku wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez funkcjonariusza poleceniem; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałania niszczeniu mienia oraz ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub

²⁰ Szerzej: M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich*, Warszawa 2015.

²¹ Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179 z późn. zm.

²² Policyjna izba dziecka – specjalistyczna, instytucjonalna forma całkowitej, krótkoterminowej opieki nad nieletnimi podejrzanymi o popełnienie czynu karalnego lub będącymi w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich lub zakładem poprawczym, A. Twardo, *Policyjne izby dziecka. Zarys problematyki*, Legonowo 2016, s. 7.

pościgu za tą osobą; zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą; pokonania biernego i czynnego oporu; przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji, policjanci mogą użyć:

- siły fizycznej w postaci technik transportowych, obrony, ataku, obezwładnienia;
- kajdanek zakładanych na ręce oraz zakładanych na nogi,
- kaftana bezpieczeństwa;
- kasku zabezpieczającego;
- pałki służbowej;
- ręcznych miotaczy substancji obezwładniających;
- przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Użycie i dokumentowanie użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich oraz policyjnej izbie dziecka odbywa się na zasadach określonych w rozdziale 4 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Każdorazowo po zaistnieniu tego typu sytuacji funkcjonariusz zobligowany jest przekazać przełożonemu szczegółową notatkę opisującą przebieg zdarzenia, niezależnie od rodzaju i skutku użycia środka przymusu bezpośredniego²³.

Na zastosowanie środka przymusu bezpośredniego nieletniemu umieszczonemu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich przysługuje zażalenie do sądu rodzinnego, w okręgu, w którym znajduje się ośrodek, zakład lub schronisko. W zażaleniu nieletni może domagać się zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości użycia środka przymusu bezpośredniego. Niezwłocznie po użyciu przymusu nieletniego poucza się o prawie, terminie i sposobie złożenia zażalenia²⁴. Natomiast w sytuacji, gdy tego typu zdarzenie ma miejsce w policyjnej izbie dziecka, osobie przysługuje zażalenie do właściwego miejscowo prokuratora na zasadach ogólnych wskazanych w art. 15 ust.7 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione w przedmiotowym artykule treści dotyczące stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec najmłodszych członków społeczeństwa prowadzą do wniosku, że w polskim systemie normatywnym ustawodawca, biorąc pod uwagę ogół regulacji, nie poświęcił zbyt dużej uwagi tej newralgicznej grupie społecznej, która wydawałoby się akurat w tym aspekcie szczególnie by jej wymagała. Potwierdza to sformułowaną na wstępie niniejszego opracowania hipotezę, że obowiązujące regulacje prawne w obszarze użycia przymusu nie wyodrębniają obecnie szczególnej kategorii odnoszącej się do osób nieletnich.

²³ Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach..., op. cit., art. 51 ust. 3.

²⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu resocjalizacji, op. cit., art. 122 ust. 6.

Jeśli chodzi o problem badawczy, to należy stwierdzić, że został on rozwiązany. W polskim systemie regulacji normatywnych na żadnym poziomie nie uwzględnia się szczególnych cech psychofizycznych osób nieletnich w odniesieniu do stosowania przymusu bezpośredniego.

Ponadto na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że nie przewidziano okoliczności uzasadniających użycie wobec nieletnich środka ostatecznego w postaci broni palnej (z wyjątkiem sytuacji wyjątkowych przewidzianych w art. 9 ust. 2 ustawy o środkach przymusu²⁵). W związku z tym, należy mieć nadzieję i wierzyć, że funkcjonariusze nie będą przekraczać swoich uprawnień w tym zakresie i nie będą nadużywać swojej władzy.

Każdorazowo używając przymusu, zwłaszcza w stosunku do tej najbardziej newralgicznej grupy społecznej, wykazywać się będą profesjonalizmem, zachowując daleko idące środki ostrożności, wyrażające się między innymi w stosowaniu takich zasad jak np. zasada proporcjonalności, celowości czy minimalizacji skutków, tj. używania odpowiednich środków, w sposób współmierny do osiągnięcia celu, w sposób wyrządzający jak najmniejszą dolegliwość fizyczną osobie objętej czynnościami²⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Dyduch Lech, Świerczewski Krzysztof, Biedrzycki Wojciech. 2014. Użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego przez policjantów. Legionowo: Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji.
- Goettel Mieczysław. 1996. Uprawnienia policjanta. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego. Szczytno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji.
- Jurgilewicz Marcin. 2015. Środki przymusu bezpośredniego i broń palna. Użycie lub wykorzystanie w ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego. Warszawa: Wydawnictwo Editions Spotkania Spółka.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
- Korcyl-Wolska Marianna. 2015. Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.
- Misiuk Andrzej. 2005. Zarządzanie ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego w państwie: wybrane prawno-organizacyjne aspekty działania Policji. Red. Rajchel Kazimierz. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej.
- Twardo Alicja. 2016. Policyjne izby dziecka. Zarys problematyki. Legionowo: Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji.
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny (Dz.U. 2022 poz. 655).
- Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o ochronie granicy państwowej (Dz.U. 1990 nr 78 poz. 461 z późn. zm.).

---

²⁵ „(...) w przypadku, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie uprawnionego lub innej osoby, a użycie siły fizycznej wobec osoby, o której mowa w ust. 1, jest niewystarczające lub niemożliwe, uprawniony może użyć innych środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej”.

²⁶ M. Goettel, *Uprawnienia policjanta. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego*, Szczytno 1996, s. 8-9.

Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej (Dz.U. 1990 nr 78 poz. 462 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. 1994 nr 111 poz. 535 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. 2009 nr 62 poz. 504 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 21 maja 1999 roku o broni i amunicji (Dz.U. 1999 nr 53 poz. 549 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt (Dz.U. 1997 nr 111 poz. 724 z późn. zm.).

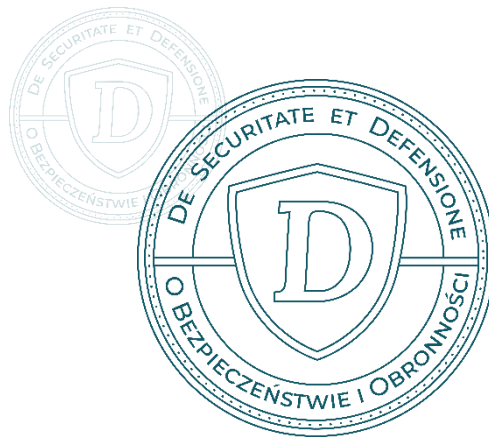
Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz.U. 1997 nr 114 poz. 740 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 maja 2013 roku o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. 2013 poz. 628 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 1982 nr 35 poz. 230 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. 2022 poz. 1700).

Adriana DRÓŹDŹ

Uniwersytet w Siedlcach

Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

adriana.drozd@uws.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-6522-9901>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.12>

LOGISTYCZNE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA W INSTYTUCJACH PENITENCJARNYCH

ABSTRAKT: Celem artykułu jest analiza różnych aspektów organizacji pracy w jednostkach penitencjarnych ze szczególnym uwzględnieniem roli logistyki, która wpływa na efektywność operacyjną i bezpieczeństwo w tych instytucjach. Ponadto podjęto próbę zidentyfikowania kluczowych aspektów logistyki penitencjarnej, które wpływają na skuteczność funkcjonowania instytucji penitencjarnych w kontekście zarządzania zasobami, infrastrukturą oraz personelem. Postawiono hipotezę, że odpowiednio zorganizowana logistyka, integrująca różne aspekty funkcjonowania zakładów karnych i aresztów śledczych przyczynia się do efektywnej resocjalizacji osadzonych oraz poprawy ogólnego bezpieczeństwa w tych jednostkach. W artykule zastosowano metody analizy literatury przedmiotu oraz przepisów prawnych dotyczących funkcjonowania Służby Więziennej i istniejących rozwiązań logistycznych w instytucjach penitencjarnych. Główne ustalenia artykułu wskazują, że kompleksowe i zintegrowane podejście do logistyki w Służbie Więziennej może znacząco przyczynić się do poprawy jakości funkcjonowania tych instytucji. Logistyka penitencjarna powinna charakteryzować się celowością, efektywnością, kompleksowością, elastycznością, partnerstwem, współzależnością oraz realnością, aby skutecznie wspierać działalność zakładów karnych. Efektywne zarządzanie logistyką w tym kontekście przyczynia się nie tylko do zapewnienia bezpieczeństwa, ale także do optymalizacji procesów resocjalizacyjnych, co ma kluczowe znaczenie dla zmniejszenia recydywy i poprawy funkcjonowania systemu penitencjarnego. Artykuł wnosi istotną wartość dodaną poprzez próbę zdefiniowania terminu „logistyka penitencjarna”, który dotąd nie był wyodrębniony w literaturze przedmiotu. Definicja ta obejmuje złożony proces planowania, wdrażania oraz kontrolowania przepływu zasobów i informacji w ramach systemu penitencjarnego, mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa oraz efektywności operacyjnej, z uwzględnieniem specyfiki funkcjonowania tych instytucji.

SŁOWA KLUCZOWE: logistyka, więźniowie, zakład karny, areszt śledczy, bezpieczeństwo personalne

---

LOGISTICAL ASPECTS OF SECURITY IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

ABSTRACT: The purpose of this article is to analyze various aspects of the organization of work in penitentiary institutions, with particular emphasis on the role of logistics, which affects operational efficiency and security in these institutions. In addition, an attempt was made to identify key aspects of penitentiary logistics that affect the effectiveness of the operation of penitentiary institutions in the context of resource, infrastructure and personnel management. It was hypothesized that properly organized logistics that integrate various aspects of the operation of prisons and detention centers contribute to the effective rehabilitation of inmates and the improvement of overall security in these units. The article uses methods of analysis of the literature on the subject, as well as legal regulations on the functioning of the Prison Service and existing logistical solutions in penitentiary institutions. The main findings of the article indicate that a comprehensive and integrated approach to logistics in the Prison Service can significantly contribute to improving the quality of the functioning of these institutions. Prison logistics should be characterized by expediency, efficiency, comprehensiveness, flexibility, partnership, interdependence and reality in order

to effectively support the operations of penitentiary institutions. Effective logistics management in this context contributes not only to security, but also to the optimization of rehabilitation processes, which is crucial to reducing recidivism and improving the functioning of the penitentiary system. The article adds significant value by attempting to define the term “penitentiary logistics,” which has not yet been distinguished in the literature. This definition encompasses the complex process of planning, implementing and controlling the flow of resources and information within the penitentiary system to ensure security and operational efficiency, taking into account the specific functioning of these institutions.

KEYWORDS: logistics, inmates, prison, detention centre, personnel security

WPROWADZENIE

Zapewnienie bezpieczeństwa w instytucjach penitencjarnych stanowi niezwykle złożone i wieloaspektowe wyzwanie, wymagające znacznych zasobów oraz starannie opracowanych strategii. W szerokim kontekście bezpieczeństwo instytucji penitencjarnych nie może być postrzegane jedynie jako ochrona przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, ale także jako istotny element systemu odpowiedzialności społecznej, mający na celu wypełnienie zobowiązań państwa wobec obywateli. Równocześnie, jest to komponent, który współdziała z polityką penitencjarną oraz z regulacjami prawnymi, które kształtują ramy działania Służby Więziennej. Fundamentem działania grup społecznych są normy moralne, rozwijane w procesie kształtowania form relacji międzyludzkich w zbiorowych systemach życia¹, „odgrywając kluczową rolę w harmonijnym funkcjonowaniu społeczeństwa, w tym także w jej komponentach, takich jak społeczność więzienna. Przestrzeganie tych struktur oraz zagwarantowanie bezpieczeństwa jednostkom osadzonym stanowią istotne wyzwania dla efektywnego funkcjonowania systemu penitencjarnego”².

W praktyce efektywne wdrożenie polityki bezpieczeństwa wymaga systemowego podejścia do organizacji pracy w zakładach karnych. Kluczowe jest skonstruowanie struktury personalnej Służby Więziennej, która będzie nie tylko przede wszystkim kompetentna, aby sprostać codziennym obowiązkom, ale również zdolna do reagowania na różnorodne sytuacje kryzysowe. W tym aspekcie szczególne znaczenie ma dobór i przygotowanie funkcjonariuszy, którzy powinni przejść wszechstronne szkolenie obejmujące nie tylko techniczne umiejętności nadzorcze, ale także kompetencje interpersonalne i psychospołeczne, które ułatwiają skuteczną komunikację i współpracę z osobami pozbawionymi wolności.

Kolejnym kluczowym elementem wpływającym na bezpieczeństwo jest infrastruktura penitencjarna. Odpowiednia organizacja przestrzeni w zakładach karnych oraz zapewnienie jej wysokiego standardu to fundament, na którym opiera się nie tylko bezpieczeństwo, ale także efektywność działań resocjalizacyjnych. W zakresie infrastruktury, niezwykle ważne jest dostosowanie obiektów do obowiązujących norm budowlanych oraz standardów bezpieczeństwa,

---

¹ K. Drabik, J. Piwowarski, *Ethical Etiology of Constitutionalism as an Expression of Security Culture*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2024, Vol. 33, nr 3, s. 31.

² A. Dróżdż, *Struktury normatywne a zapewnianie bezpieczeństwa personalnego wśród społeczności więziennej*, [w:] *Polityka kryminalna a zapewnianie bezpieczeństwa*, G. Wierzbicki (red.), Siedlce 2024, s. 175.

które powinny być na bieżąco aktualizowane zgodnie z dynamicznie zmieniającymi się potrzebami i wymaganiami społecznymi.

Jak wskazuje literatura przedmiotu, kluczowym celem działania instytucji penitencjarnych jest nie tylko wymierzanie kary, ale przede wszystkim resocjalizacja skazanych. Proces ten wymaga wieloaspektowego podejścia, które uwzględni zarówno psychologiczne, jak i socjalne uwarunkowania życia osadzonych. Właściwa resocjalizacja nie tylko przyczynia się do przygotowania skazanych na przyszłe życie w społeczeństwie, ale także pełni funkcję prewencyjną zmniejszając ryzyko recydywy. Dlatego kluczowe staje się przyjmowanie strategii zindywidualizowanego podejścia uwzględniającego potrzeby oraz życiowe okoliczności konkretnego osadzonego.

Zarządzanie tym procesem ma znaczenie na wielu poziomach. Przede wszystkim, wymaga precyzyjnej selekcji odpowiedniego typu zakładu karnego, w którym dana jednostka ma odbywać karę, co jest związane z oceną jej profilu przestępczego oraz specyfiką osobowości. Właściwe rozpoznanie potrzeb osadzonych oraz dobór odpowiednich programów terapeutycznych i resocjalizacyjnych, mogą mieć kluczowy wpływ na ich późniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie.

Uzyskanie skutecznego procesu reintegracji społecznej nie ogranicza się jedynie do zakończenia pobytu w instytucji penitencjarnej, lecz wiąże się również z późniejszym wsparciem po odbyciu kary. Odpowiednia sieć wsparcia, w tym programy pomocy, mentoringu oraz integracji społecznej, mogą znacząco przyczynić się do złagodzenia negatywnych skutków bycia osadzonym. Współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami publicznymi, które działają na rzecz wsparcia byłych osadzonych, jest niezbędna do efektywnej reintegracji i budowy społecznych umiejętności, które pozwolą uniknąć powrotu do przestępczości.

W konkluzji, działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa w instytucjach penitencjarnych muszą opierać się na zintegrowanym podejściu, które łączy różnorodne aspekty: od zaawansowanej logistyki, przez kompleksowe szkolenie personelu, aż po skoncentrowane działania resocjalizacyjne. Takie złożone podejście nie tylko przyczynia się do redukcji recydywy, ale stanowi również element budowy bezpieczniejszego społeczeństwa poprzez reintegrację i wsparcie osób, które odbyły karę. Proces ten, z relacji zachodzących w ramach systemu penitencjarnego, musi być traktowany jako integralna część szerszej polityki społecznej i zabezpieczeń publicznych, mając na celu nie tylko poczucie bezpieczeństwa, ale również realizację sprawiedliwości w społeczeństwie.

LOGISTYKA SŁUŻB MUNDUROWYCH – KSZTAŁCENIE

Należy podkreślić, że logistyka w ramach służb mundurowych, w tym również w systemie penitencjarnym oraz związanych z nim jednostkach, stanowi niezwykle ważny obszar badawczy i szkoleniowy. Dowodem na to są programy edukacyjne realizowane zarówno na poziomie szkół średnich, jak i na uczelniach wyższych³.

---

³ Otouczelnie, *Logistyka służb mundurowych*, <https://www.otouczelnie.pl/arttykul/13877/LOGISTYKA-SLUZB-MUNDUROWYCH> (23.08.2024).

Przykładowo Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Strzelcach Opolskich kształci techników logistyków o specjalności logistyka służby więziennej⁴. Technikum Ekonomiczne w Zielonej Górze oferuje kształcenie w zawodzie Technik Logistyk ze specjalnością Logistyka Służb Mundurowych⁵, a Zespół Szkół Energetycznych i Usługowych w Łaziskach Górnych⁶ podejmuje podobne inicjatywy. W ramach tych programów młodzież nie tylko przyswaja wiedzę logistyczną, ale także uczy się taktyki oraz technik interwencji specyficznych dla służb mundurowych. Intensywne treningi, takie jak boks tajski, samoobrona i strzelectwo, odgrywają istotną rolę w przygotowaniu przyszłych specjalistów. W pierwszych miesiącach roku szkolnego uczniowie uczestniczyli w trzydniowym poligonie, prowadzonym przez doświadczonych przedstawicieli jednostek specjalnych, co pozwoliło im na praktyczne zastosowanie nabytej wiedzy. Dodatkowo, treningi na strzelnicy oraz złożona uroczysta przysięga w Narodowe Święto Niepodległości miały na celu nie tylko wzmocnienie poczucia tożsamości, ale także ugruntowanie fundamentów etyki zawodowej, co jest szczególnie istotne w kontekście pracy w obszarze bezpieczeństwa i logistyki w jednostkach penitencjarnych. Następne wyzwania, które czekają na uczniów w nadchodzących miesiącach, takie jak kolejny poligon, obóz sportowy, kursy pierwszej pomocy oraz ćwiczenia strzeleckie, mają za zadanie dalsze rozwijanie ich kompetencji, a także praktyczne przygotowanie ich do realiów pracy w logistyce służb mundurowych.

W ten sposób, kompleksowe i praktyczne podejście do kształcenia w dziedzinie logistyki nie tylko podnosi kwalifikacje młodych ludzi, ale również przyczynia się do zwiększenia ogólnego poziomu bezpieczeństwa w strukturach penitencjarnych. Z kolei wrocławska Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu proponuje swoim kandydatom studia ze specjalnością logistyka służb mundurowych, która, jak wskazują przedstawiciele uczelni, jest kluczowa w obecnych czasach. Celem tych studiów jest przygotowanie ich uczestników do efektywnego projektowania, organizowania, koordynowania oraz nadzorowania procesów logistycznych, które wspierają operacje realizowane przez różnorodne służby mundurowe. Absolwenci tego kierunku są w stanie skutecznie zapewnić nie tylko odpowiednie zasoby ludzkie, ale także niezbędne środki techniczne, które są fundamentalne dla sprawnego działania funkcjonariuszy. Ponadto mają umiejętności w zakresie planowania procesów logistycznych, zarządzania informacjami oraz transportem, które stanowią kluczowe narzędzia w kontekście bezpieczeństwa publicznego⁷.

---

⁴ CKZIU Strzelce Opolskie, *Technik logistyk – klasa penitencjarna*, <https://www.ckziu-strzelce.pl/technik-logistyk-klasa-penitencjarna/> (23.08.2024).

⁵ Zob. szerz. A. Skowrońska, *Służba Więzienna, Logistyka jednostki penitencjarnej*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-krzywancu-logistyka-jednostki-penitencjarnej-w-praktyce> (23.08.2024).

⁶ Zespół Szkół Energetycznych i Usługowych w Łaziskach Górnych, *Technik logistyk w służbach mundurowych*, <https://www.zseiulaziska.pl/zseiu2020/technik-logistyk-w-sluzbach/> (23.08.2024).

⁷ Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu we Wrocławiu, *Logistyka służb mundurowych*, <https://www.mwsl.eu/studia/logistyka/logistyka-studia-magisterskie/logistyka-sluzb-mundurowych#semestr-iii> (23.08.2024).

Warto podkreślić, że wiedza zdobyta w toku studiów umożliwia przyszłym logistynom w służbach mundurowych podejmowanie świadomych decyzji oraz wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w dynamicznie zmieniającym się środowisku pracy.

W kontekście logistyki w służbie więziennej oraz zarządzania bezpieczeństwem w jednostkach penitencjarnych, odpowiednie wykształcenie i przeszkolenie są nie tylko istotne, ale wręcz kluczowe dla efektywności operacyjnej oraz zapewnienia bezpieczeństwa. Wykształcenie w zakresie logistyki, szczególnie w kontekście penitencjarnym, pozwala na zrozumienie złożonych procesów związanych z zarządzaniem przepływem towarów, zasobów oraz informacji, co jest fundamentem skutecznego funkcjonowania placówek. Studenci Międzynarodowej Wyższej Szkoły Logistyki i Transportu (MWSLiT) są kształceni w nowoczesnych laboratoriach, które oferują praktyczne doświadczenia związane z obsługą zaawansowanych systemów logistycznych. Te umiejętności są szczególnie potrzebne w jednostkach penitencjarnych, gdzie zarządzanie logistyką wymaga nie tylko wiedzy teoretycznej, lecz również biegłości w stosowaniu narzędzi, takich jak technologia RFID, systemy zarządzania magazynem (WMS) oraz automatyczna identyfikacja⁸. Właściwe przeszkolenie personelu w zakresie nowoczesnych rozwiązań technologicznych oraz procedur logistycznych umożliwia optymalizację procesów wewnętrznych, co z kolei przekłada się na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w jednostkach. Przykładem mogą być programy edukacyjne oferujące symulacje operacji logistycznych, które przygotowują pracowników do radzenia sobie z rzeczywistymi wyzwaniami operacyjnymi oraz wypadkami, jakie mogą się zdarzyć w codziennej pracy w placówkach penitencjarnych. Zainwestowanie w edukację oraz regularne szkolenia dla personelu służby więziennej stanowią klucz do budowania bezpiecznego i zorganizowanego środowiska, w którym zarządzanie logistyką i bezpieczeństwem jest skuteczne. Z tego powodu inwestycje w programy kształcenia i doskonalenia kompetencji stanowią nieodzowny element strategii rozwoju organizacji penitencjarnych mający na celu zapewnienie wysokich standardów bezpieczeństwa i porządku.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ LOGISTYCZNA

Logistyka w kontekście Służby Więziennej, w tym zakładów karnych i aresztów śledczych, może być zdefiniowana jako złożony proces planowania, wdrażania oraz kontrolowania efektywnego przepływu zasobów, materiałów i informacji w ramach systemu penitencjarnego, mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa oraz efektywności operacyjnej. W tej definicji logistyka obejmuje nie tylko zarządzanie dostawami materiałów i sprzętu niezbędnego do funkcjonowania jednostek penitencjarnych, ale także integrację różnych działów. W praktyce skuteczna logistyka w Służbie Więziennej wyznacza standardy w zakresie zarządzania zapasami oraz zapewnia płynny przepływ informacji, co jest niezbędne dla poprawy jakości

---

⁸ Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu we Wrocławiu, *Logistyka służb mundurowych*, <https://www.mwsl.eu/o-uczelnia/laboratoria-logistyczne> (23.08.2024).

realizowanych usług oraz minimalizacji kosztów operacyjnych. Z perspektywy interdyscyplinarnej, logistyka w systemie penitencjarnym ma również na celu przewidywanie potrzeb zarówno osadzonych, jak i personelu, z zachowaniem pełnej koordynacji działań operacyjnych i administracyjnych na wszystkich poziomach zarządzania, co jest niezbędne dla skutecznego funkcjonowania całego systemu⁹.

Biuro Logistyki Policji KGP pełni kluczową rolę w zakresie koordynacji i nadzoru nad różnorodnymi funkcjami związanymi z gospodarką inwestycyjną i remontową, obsługą nieruchomości, a także ze sprawami transportu, zaopatrzenia i techniki policyjnej. Do priorytetowych zadań tego biura należy m.in. nadzorowanie inwestycji oraz zarządzanie nieruchomościami w zasobach Policji, a także ustalanie standardów sprzętu używanego przez służby porządkowe¹⁰. Biuro koordynuje także logistykę dla lotnictwa policyjnego, zapewniając potrzebne zasoby techniczne oraz transportowe dla Centralnego Pododdziału Kontrterrorystycznego „BOA” i innych jednostek. Obejmuje to również obsługę administracyjną oraz procesy związane z gospodarką mieszkaniową dla funkcjonariuszy i pracowników KGP¹¹.

Służba Więzienna, jako element systemu Wymiaru Sprawiedliwości, nie dysponuje autonomicznym biurem logistyki, lecz jest zintegrowana z Ministerstwem Sprawiedliwości, które powołało Centrum Zarządzania Kryzysowego Ministra Sprawiedliwości na podstawie Zarządzenia z dnia 22 lipca 2015 roku¹². Z kolei, zgodnie z Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2014 roku¹³, w strukturę tego Centrum wchodzi Biuro Logistyki i Finansów, co podkreśla istotne znaczenie zorganizowanej logistyki w kontekście zarządzania kryzysowego. Centrum to jest odpowiedzialne za monitoring zagrożeń, koordynację reakcji na sytuacje kryzysowe oraz zapewnienie efektywnej wymiany informacji pomiędzy jednostkami organizacyjnymi, co ma na celu ograniczenie negatywnych skutków potencjalnych incydentów. Podejmując działania zgodne z ustaleniami wynikającymi z regulacji prawnych, Centrum ma na celu optymalizację procesów logistycznych, co jest kluczowe dla zapewnienia porządku publicznego oraz bezpieczeństwa w systemie penitencjarnym i innych instytucjach związanych z Wymiarem Sprawiedliwości. Ponadto jak wyżej wskazano w przeciwieństwie np. do Policji, Służba Więzienna nie posiada dedykowanego Biura Logistyki, jednak dysponuje różnymi działami, które wykonują zadania związane z logistyką i funkcjonowaniem jednostek penitencjarnych. Zgodnie z art. 8 ust. 1, pkt. 3 oraz ust. 3 „W jednostkach organizacyjnych mogą być tworzone służby, działy, oddziały, grupy, zespoły i stanowiska prowadzące działalność, w

---

⁹ J. Frańś et al., *Logistyka instrumentem kształtowania współczesnej gospodarki światowej w warunkach globalizacji*, Problemy Nauk Stosowanych, Tom 5, Szczecin 2016, s. 194-295.

¹⁰ Decyzja nr 34 Dyrektora Biura Logistyki Policji Komendy Głównej Policji z dnia 25.07.2023 r. w sprawie szczegółowej struktury organizacyjnej i schematu organizacyjnego Biura Policji Komendy Głównej Policji, podziału zadań między dyrektorem a jego zastępcami oraz katalogu zadań komórek organizacyjnych.

¹¹ Ibidem.

¹² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lipca 2015 r. w sprawie utworzenia Centrum Zarządzania Kryzysowego Ministra Sprawiedliwości. Dz.Urz.MS.2015.178.

¹³ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. Dz.U.2014.1729.

szczegółności w zakresie oddziaływania penitencyjnego, specjalistycznego oddziaływania terapeutycznego, nauczania i szkolenia, działalności duszpasterskiej, kwatermistrzowskiej, zatrudnienia, czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, ochrony, spraw obronnych, zwalczania czynów mogących zagrozić porządkowi i bezpieczeństwu, zapewnienia stosownych warunków bytowych i pomocy socjalnej, opieki zdrowotnej i sanitarnej, a także składnice mundurowe i magazynowe”¹⁴. W obliczu złożoności aspektów logistycznych, funkcjonują w każdym zakładzie karnym różne działy, takie jak m.in. penitencjarny, ochrony, kwatermistrzowski, finansowy, ewidencji¹⁵. Pełnienie służby w różnych działach wiąże się z koniecznością posiadania różnych kwalifikacji i kompetencji, co skutkuje rozbieżnością w zakresie przypisanych obowiązków. Każdy z działów może charakteryzować się odmiennymi wymaganiami. Taki podział umożliwia systematyczne doskonalenie nabytych umiejętności, o ile funkcjonariusz wykazuje elastyczność oraz gotowość do podejmowania nowych wyzwań. Przy odpowiedniej otwartości na innowacyjne doświadczenia, możliwe staje się poszerzanie horyzontów zawodowych, co z kolei wspiera rozwój osobisty oraz zawodowy w obrębie organizacji.

LOGISTYKA PENITENCJARNA

Zasady współczesnej logistyki mają istotne zastosowanie w kontekście Służby Więziennej, w tym zakładów karnych oraz aresztów śledczych, wpływając na efektywność ich funkcjonowania w ramach systemu penitencyjnego.

- **Celowość:** Logistyka w instytucjach penitencyjnych powinna dążyć do zapewnienia optymalnych warunków operacyjnych, co przyczyni się do uzyskania maksymalnej efektywności działalności przy minimalnych nakładach. Każda podejmowana decyzja logistyki w takim kontekście powinna prowadzić do maksymalizacji zasobów i umiejętnego gospodarowania dostępnymi środkami;
- **Efektywność:** Działania logistyczne w zakładach karnych muszą być wykonywane na poziomie gwarantującym możliwie najbardziej wysoką efektywność ekonomiczną. Kluczowe jest to, aby wszystkie elementy procesu logistycznego, w tym dozór nad materiałami i sprzętem, były realizowane w odpowiednim czasie, miejscu oraz przy określonym poziomie jakościowym;
- **Kompleksowość:** Kompleksowe podejście do zarządzania logistyką w Służbie Więziennej, obejmujące wszystkie szczeble organizacyjne, jest niezbędne dla zapewnienia skutecznej i efektywnej operacyjności. Problematyka logistyczna powinna być ściśle powiązana z innymi dziedzinami działalności penitencyjnej, takimi jak bezpieczeństwo personelu osób tam się znajdujących, administracja, czy resocjalizacja osadzonych;

¹⁴ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej. Dz.U.2023.1683 t.j.

¹⁵ Zarządzenie Nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczególnych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencyjnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencyjnych i terapeutycznych. Dz.Urz.CZSW.2004.1.2.

- Elastyczność: System logistyczny w Służbie Więziennej powinien mieć zdolność do adaptacji w obliczu zmieniających się okoliczności, m.in. głównie takich jak zmiany w przepisach prawnych;
- Partnerstwo: Współpraca wszystkich uczestników procesu logistycznego, obejmująca personel penitencjarny oraz inne instytucje wspierające, jest kluczowa. Wszystkie strony powinny być traktowane jako równoprawni partnerzy, co ma na celu stworzenie warunków dla efektywnego i bezpiecznego działania;
- Współzależność: Efektywność działań logistycznych w zakładach karnych wynika z harmonijnej współpracy wszystkich składników systemu. Planowanie i kontrola muszą ze sobą współdziałać, zapewniając odpowiednie funkcjonowanie całego procesu logistycznego;
- Realność: Wszelkie działania w logistyce penitencjarnej powinny opierać się na realnych danych i praktycznych rozwiązaniach, uwzględniających specyfikę zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych warunków funkcjonowania instytucji¹⁶.

Stosowanie powyższych zasad współczesnej logistyki w kontekście Służby Więziennej może wpłynąć na podniesienie standardów życia osadzonych oraz zwiększenie efektywności operacyjnej zakładów karnych i aresztów śledczych.

W literaturze przedmiotu nie zidentyfikowano dotychczas terminu „logistyka penitencjarna”, który można by zdefiniować jako obszar wiedzy¹⁷ związany z procesem zarządzania obejmującym planowanie, organizację oraz kontrolowanie przepływu wszelkich zasobów zarówno do, jak i wewnątrz jednostek penitencjarnych. Logistyka penitencjarna odnosi się zatem do zaopatrzenia Służby Więziennej w kluczowe elementy, takie jak sprzęt, środki ochrony¹⁸ oraz różnorodne materiały (w tym żywność, odzież, obuwie, artykuły higieniczne, literatura itp.). Ponadto obejmuje aspekty, takie jak planowanie i rozmieszczanie osadzonych w celach, uzupełnianie stanów osobowych, zapewnianie usług medycznych, a także konserwację sprzętu oraz rozwój i utrzymanie infrastruktury¹⁹. Procesy logistyczne dotyczą również transportu i przemieszczenia osadzonych pomiędzy różnymi jednostkami penitencjarnymi, co podkreśla ich kompleksowy i wieloaspektowy charakter. Logistyka penitencjarna powinna również obejmować planowanie, rekrutację, szkolenie oraz rozwój zawodowy pracowników i funkcjonariuszy Służby Więziennej. Definiując logikę penitencjarną, można ją zinterpretować jako skoordynowany proces dostarczania ściśle określonych zasobów fizycznych oraz usług, które są niezbędne do realizacji specyficznych działań więziennych, zgodnych z wyznaczonymi celami resocjalizacji i bezpieczeństwa jednostek. Operacje logistyczne w tym kontekście mają na celu zapewnienie, aby

¹⁶ B. Słowiński, *Wprowadzenie do logistyki*, Koszalin 2008, s. 22.

¹⁷ F. Mroczko, *Logistyka*, Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu, Wałbrzych 2016, s. 7.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 listopada 2010 roku w sprawie uzbrojenia Służby Więziennej oraz rodzajów broni i środków ochrony stosowanych przez jej funkcjonariuszy w czasie pełnienia obowiązków służbowych. Dz.U.2021.1450 t.j.

¹⁹ F. Mroczko, *Logistyka*, Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu, Wałbrzych 2016, s. 13.

każda działalność w ramach systemu penitencyjnego była utrzymywana w odpowiednich ramach jakościowych i ilościowych, co jest kluczowe dla efektywnego funkcjonowania jednostek penitencyjnych. W tym procesie dobra rzeczowe pozyskiwane z wybranych źródeł są poddawane transformacji w czasie i przestrzeni, przechodząc przez różne etapy przepływu, zanim dotrą do ostatecznych odbiorców, w tym osadzonych oraz personelu, co potwierdza znaczenie przemyślanej logistyki w kontekście systemu penitencyjnego²⁰.

WYBRANE WYZWANIA LOGISTYCZNE W INSTYTUCJACH PENITENCJARNYCH

Jednym z kluczowych wyzwań logistycznych w instytucjach penitencyjnych, takich jak areszty śledcze czy zakłady karne, można wymienić ustalenie porządku wewnętrznego obu tych jednostek, o czym mówi w odniesieniu do tych pierwszych § 10 oraz 11 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności²¹ oraz § 7 i 8 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania²², który dotyczy drugiego rodzaju jednostek penitencyjnych, czyli aresztów śledczych.

Każdy dyrektor zakładu karnego oraz aresztu śledczego ma za zadanie ustalić tzw. porządek wewnętrzny danej jednostki, który można poniekąd określić harmonogramem całego dnia, który, choć może różnić się w różnych jednostkach, ma na celu zapewnienie dyscypliny oraz rutyny wśród osadzonych. Za przykład posłużyć może dostępny dokument „Porządek wewnętrzny Zakładu Karnego w Tarnowie dla osadzonych w oddziale mieszkalnym nr VI”²³, który przedstawia szczegółowe zasady organizacji życia codziennego w jednostce penitencyjnej. Podobnym dokumentem jest „Porządek wewnętrzny Aresztu Śledczego w Tarnowskich Górach”²⁴. Kluczowe elementy harmonogramu obejmują wyznaczone godziny pobudki, apelu, modlitw, posiłków, snu, zajęć kulturalno-oświatowych, sportowych, a także ustala normy dotyczące kontaktów z administracją i światem zewnętrznym. Również istotne są zasady dotyczące czasu na kąpiel oraz możliwość posiadania przez skazanych określonej ilości przedmiotów osobistych²⁵. Nadzór nad tymi działaniami wprowadza dodatkowe zabezpieczenia, które zwiększają ogólne bezpieczeństwo w jednostkach oraz efektywność ich funkcjonowania. Takie regulacje

²⁰ K. Ficoń, *Procesy logistyczne w przedsiębiorstwie*, Gdynia 2001, s. 26.

²¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności. Dz.U.2022.2847.

²² Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania. Dz.U.2022.2848.

²³ *Porządek wewnętrzny Zakładu Karnego w Tarnowie dla osadzonych w oddziale mieszkalnym nr VI*, Tarnów 2019, Zarządzenie Nr 22/2019 Dyrektora Zakładu Karnego W Tarnowie z dnia 29 sierpnia 2019 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego Zakładu Karnego w Tarnowie dla osadzonych w oddziale mieszkalnym nr VI.

²⁴ Zarządzenie Nr 56/2017 Dyrektora Aresztu Śledczego w Tarnowskich Górach z dnia 8 czerwca 2017 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym w Tarnowskich Górach.

²⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności. Dz.U.2022.2847.

są kluczowe dla utrzymania porządku, a ich przestrzeganie ma na celu zapobieganie niepożądanym incydentom, tworzenie odpowiednich warunków bytowych i wspieranie procesu reintegracji skazanych w życie społeczne. Sporządzenie, przestrzeganie i nadzorowanie tego porządku wewnętrznego stanowi wyzwanie logistyczne, które wymaga precyzyjnego planowania.

Kolejnym istotnym wyzwaniem logistycznym w zakładach karnych²⁶ (podobnie jak i aresztach śledczych²⁷) jest organizacja przyjmowania korespondencji oraz widzeń skazanych. Proces ten wiąże się z wieloma szczegółowymi regulacjami, które mają na celu zapewnienie, że korespondencja jest odpowiednio zarządzana, w tym cenzurowana, gdy zachodzi taka potrzeba. Administracja przyjmuje przesyłki w dni robocze, dbając o ich opłacenie, a w razie braku środków, skazani mogą otrzymać wsparcie w postaci kopert i papieru. Widzenia również są ściśle kontrolowane²⁸. Odbywają się w ustalonych godzinach, z limitem czasu i liczby uczestników, pod stałym nadzorem funkcjonariuszy. Osoby odwiedzające muszą uprzednio złożyć wniosek o widzenie, a w razie naruszenia regulaminu widzenie może zostać natychmiast przerwane. Widzenia są organizowane w zależności od kategorii osadzonych. Przed każdym widzeniem przeprowadzana jest szczegółowa kontrola osób odwiedzających oraz wnoszonych przedmiotów, aby zapobiec wprowadzaniu na teren jednostki zabronionych rzeczy lub substancji. Ścisłe przestrzeganie procedur ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim osobom przebywającym w zakładzie karnym.

Zarówno przyjmowanie paczek, jak i dokonywanie zakupów jest również kwestią wymagającą logistyki. Istnieją określone procedury dotyczące rozmiaru, zawartości i sposobu dostarczenia paczek, które mają na celu zapewnienie porządku, higieny oraz bezpieczeństwa wewnętrznego zakładu karnego. Paczki muszą spełniać wymagania dotyczące rozmiarów i wagi opakowań, które są ściśle określone w regulaminie odwiedzin²⁹. Przed przyjęciem do zakładu paczki są dokładnie kontrolowane, m.in. poprzez skanowanie urządzeniami technicznymi, w celu wykrycia zabronionych przedmiotów lub substancji. Na terenie zakładu karnego funkcjonują punkty sprzedaży, w których osadzeni mogą zamawiać dodatkowe produkty. Istnieją również limity dotyczące wagi i zawartości paczek żywnościowych, które można otrzymywać raz w miesiącu. Wszystkie paczki poddawane są szczegółowej kontroli przed wydaniem osadzonym³⁰.

Również warunki opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych są niezwykle istotnym elementem organizacyjnym. W procesie przydzielania skazanych do cel mieszkalnych kluczowym elementem jest uwzględnienie szeregu czynników, które mają na celu zapewnienie zarówno stabilności, jak i bezpieczeństwa wewnętrznego w ramach jednostek penitencjarnych. Przede wszystkim istotne jest zrealizowanie decyzji klasyfikacyjnej, która określa, w jakim

---

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Służba Więzienna, *Paczki*, <https://sw.gov.pl/strona/dla-interesantow-Paczki-zaklad-karny-we-wloclawku> (24.08.2024).

³⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Art. 113a. Dz.U.2024.706 t.j.

stopniu dany skazany powinien być izolowany od innych osadzonych, w tym tymczasowo aresztowanych. Oddzielanie tych dwóch grup ma na celu minimalizację ryzyka, jakie mogłoby wynikać z kontaktów osób o zróżnicowanej przeszłości kryminalnej i statusie prawnym. Kolejnym ważnym aspektem jest zapewnienie porządku oraz bezpieczeństwa w zakładzie karnym, co wymaga skrupulatnego podejścia do analizy zachowań skazanych i ich interakcji z innymi osadzonymi. Uwaga powinna być również skupiona na zaleceniach płynących z diagnostyki lekarskiej oraz psychologicznej, które pozwalają na skuteczne wsparcie resocjalizacyjne³¹, co z kolei sprzyja tworzeniu harmonijnej atmosfery wśród więźniów. Takie podejście do organizacji przestrzeni mieszkalnej w ramach systemu penitencjarnego nie tylko umożliwia kształtowanie pozytywnych relacji między skazanymi, ale również przyczynia się do redukcji ryzyka zachowań agresywnych, zarówno w formie samoagresji, jak i potencjalnych przestępstw. Wszyscy skazani powinni mieć zapewnione warunki, które minimalizują niebezpieczeństwa związane z izolacją oraz sprzyjają ich późniejszej reintegracji społecznej. Stąd też, proces ten wymaga nieustannej weryfikacji i dostosowania, aby zachować równowagę między bezpieczeństwem a rehabilitacją, co stanowi trudne, ale niezbędne wyzwanie dla systemu penitencjarnego.

Regularne spacerowanie, kontrola stanu sanitarno-epidemiologicznego oraz dbałość o higienę osobistą są kluczowe dla zapewnienia godnych warunków życia. Oprócz tego administracja odpowiada za zdrowie osadzonych, co obejmuje możliwość odstępstw od ogólnych zasad wykonywania kary w przypadku osób z problemami zdrowotnymi, a także stały nadzór nad jakością posiłków i stanem odzieży³². Wszystkie te działania mają na celu nie tylko zapewnienie bezpieczeństwa, ale także wspieranie resocjalizacji osadzonych, co jest fundamentalnym celem systemu penitencjarnego.

Wyżywienie osób pozbawionych wolności oraz tymczasowo aresztowanych stanowi kluczowy aspekt ich egzystencji w jednostkach penitencjarnych. Zgodnie z przepisami, każdy skazany powinien być zaopatrywany w trzy posiłki dziennie, w tym przynajmniej jeden gorący, które muszą być zrównoważone pod względem wartości odżywczej oraz dostosowane do wieku, rodzaju wykonywanej pracy i stanu zdrowia, a także jeśli to możliwe, należy wziąć pod uwagę aspekty religijne i kulturowe. W sytuacjach, gdy skazany uczestniczy w konwojowaniu lub innych czynnościach zewnętrznych, a z przyczyn logistycznych nie ma możliwości zorganizowania gorącego posiłku, otrzymuje on suchy prowiant, który także musi spełniać określone wartości odżywcze³³. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości³⁴ precyzuje, że posiłki mają być wyważone pod względem białka, tłuszczów oraz węglowodanów, a ich wartość energetyczna powinna wynosić nie mniej niż 2600 kcal dziennie dla dorosłych skazanych, z

³¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Art. 110. Dz.U.2024.706 t.j.

³² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności. Dz.U.2022.2847.

³³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Art. 109. Dz.U.2024.706 t.j.

³⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r. w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Dz.U.2016.302.

dotychczasowym uwzględnieniem potrzeb młodzieży (min. 2800 kcal) oraz osób wymagających specjalnej diety. Diety skazanych mogą być różnorodne i obejmować między innymi posiłki lekkostrawne dla osób z problemami trawiennymi, diety cukrzycowe dla diabetyków oraz indywidualne diety dostosowane do specyficznych wymagań np. zdrowotnych³⁵. Jak wskazano, organizacja wyżywienia w zakładach karnych oraz aresztach śledczych nie jest prostym zadaniem. To wymagające wyzwanie logistyczne, które obejmuje więcej niż tylko dostarczenie pożywienia: musi być również precyzyjnie dostosowane do różnorodnych potrzeb. Logistyka żywienia więźniów wymaga dokładnego planowania dostaw, harmonogramowania przygotowania posiłków oraz sprawnej dystrybucji. W tym celu niezbędna jest odpowiednia infrastruktura kuchenna, magazynowa i logistyczna. Kluczowe są także ścisłe procedury zamawiania, przechowywania i przygotowywania żywności, zgodne z rygorystycznymi normami sanitarnymi i bezpieczeństwa. Równie ważna jest sprawna logistyka dystrybucji posiłków w samym zakładzie karnym. Musi być ona dobrze zorganizowana, aby wszystkie cele i oddziały otrzymywały posiłki w odpowiednim czasie i temperaturze. Wymaga to sprawnej komunikacji, harmonogramowania dostaw i ścisłej koordynacji działań.

PODSUMOWANIE

Logistyka systemów bezpieczeństwa w instytucjach penitencjarnych odgrywa fundamentalną rolę w zapewnieniu ochrony zarówno osobom osadzonym, jak i personelowi pracującemu w tych jednostkach. Złożoność tego procesu wymaga zaawansowanego planowania, organizacji oraz efektywnego zarządzania zasobami, co obok aspektów bezpieczeństwa obejmuje również administrację i codzienne funkcjonowanie placówki. Kluczowe elementy logistyki penitencjarnej koncentrują się na zapewnieniu porządku wewnętrznego, co jest nieodzowne dla minimalizacji ryzyka wystąpienia incydentów. Odpowiednie rozmieszczenie przestrzeni na terenie jednostki jest istotne dla efektywnego monitorowania oraz szybkiej reakcji w przypadku zagrożeń. Ponadto logistykę penitencjarną komplikuje zarządzanie korespondencją, organizowanie widzeń, a także obsługa paczek i zakupów, które muszą spełniać rygorystyczne normy bezpieczeństwa i kontrolować przepływ dóbr. Ważnym aspektem jest również system wyżywienia, który nie tylko musi być zrównoważony odżywczo, ale także dostosowany do różnorodnych potrzeb zdrowotnych, religijnych i kulturowych osadzonych. Zarządzanie tymi różnorodnymi elementami logistycznymi jest nieustannym wyzwaniem, które wymaga spójnej współpracy między osobami decyzyjnymi, służbami ochrony i pracownikami administracyjnymi. Efektywna logistyka w zakładach karnych i aresztach śledczych nie tylko wpływa na bezpieczeństwo personalne osób tam się znajdujących oraz wewnętrzny porządek, ale także ma znaczący wpływ na resocjalizację osadzonych, ich zdrowie psychiczne oraz ogólną atmosferę w placówce. Logistyka penitencjarna powinna charakteryzować się celowością, efektywnością, kompleksowością, elastycznością, partnerstwem, współzależnością oraz realnością, aby skutecznie wspierać działalność zakładów

---

³⁵ Ibidem.

karnych. Wnioskując, integracja wszystkich tych aspektów w spójną całość wymaga starannego projektowania i wykonywania procesów logistycznych, co stanowi nieustanne wyzwanie dla zarządzających systemami penitencyjnymi.

BIBLIOGRAFIA

- CKZIU Strzelce Opolskie. Technik logistyk – klasa penitencyjna, <https://www.ckziu-strzelce.pl/technik-logistyk-klasa-penitencyjna/>.
- Decyzja nr 34 Dyrektora Biura Logistyki Policji Komendy Głównej Policji z dnia 25.07.2023 r. w sprawie szczegółowej struktury organizacyjnej i schematu organizacyjnego Biura Logistyki Policji Komendy Głównej Policji, podziału zadań między dyrektorem a jego zastępcami oraz katalogu zadań komórek organizacyjnych.
- Drabik Krzysztof, Piwowarski Krzysztof. 2024. „Ethical Etiology of Constitutionalism as an Expression of Security Culture”. *Studia Iuridica Lublinensia* 33(3): 31-42. DOI: 10.17951/sil.2024.33.3.31-42.
- Dróżdż Adriana. 2024. Struktury normatywne a zapewnianie bezpieczeństwa personalnego wśród społeczności więziennej. W *Polityka kryminalna a zapewnianie bezpieczeństwa*, 165-177. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UWS.
- Ficoń Krzysztof. 2001. *Procesy logistyczne w przedsiębiorstwie*. Gdynia: Impuls Plus Consulting.
- Frańś Józef, Frańś Tomasz, Frańś Marcin. 2016. „Logistyka instrumentem kształtowania współczesnej gospodarki światowej w warunkach globalizacji”. Szczecin: Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Szczecinie. *Problemy Nauk Stosowanych* 5: 193-202.
- Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu we Wrocławiu. *Logistyka służb mundurowych*. <https://www.mwsl.eu/o-uczelni/laboratoria-logistyczne>.
- Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu we Wrocławiu. *Logistyka służb mundurowych*. <https://www.mwsl.eu/studia/logistyka/logistyka-studia-magisterskie/logistyka-sluzb-mundurowych#semestr-iii>.
- Mroczo Franciszek. 2016. *Logistyka*. Wałbrzych: Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu.
- Otuczelnie. *Logistyka służb mundurowych*. <https://www.otuczelnie.pl/artukul/13877/LOGISTYKA-SLUZB-MUNDUROWYCH>.
- Porządek wewnętrzny Zakładu Karnego w Tarnowie dla osadzonych w oddziale mieszkalnym nr VI. 2019. Zarządzenie Nr 22/2019 Dyrektora Zakładu Karnego w Tarnowie z dnia 29 sierpnia 2019 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego Zakładu Karnego w Tarnowie dla osadzonych w oddziale mieszkalnym nr VI.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 listopada 2010 roku w sprawie uzbrojenia Służby Więziennej oraz rodzajów broni i środków ochrony stosowanych przez jej funkcjonariuszy w czasie pełnienia obowiązków służbowych. Dz.U.2021.1450 t.j.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r. w sprawie żywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności. Dz.U.2016.302.

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania. Dz.U.2022.2848.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. Dz.U.2014.1729.
- Skowrońska Agnieszka. Służba Więzienna. Logistyka jednostki penitencjarnej. <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-krzywancu-logistyka-jednostki-penitencjarnej-w-praktyce>.
- Słowiński Bronisław. 2008. Wprowadzenie do logistyki. Koszalin: Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej.
- Służba Więzienna. Paczki. <https://sw.gov.pl/strona/dla-interesantow-Paczki-zaklad-karny-we-wloclawku>.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy. Dz.U.2024.706 t.j.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej. Dz.U.2023.1683 t.j.
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lipca 2015 r. w sprawie utworzenia Centrum Zarządzania Kryzysowego Ministra Sprawiedliwości. Dz.Urz.MS.2015.178.
- Zarządzenie Nr 56/2017 Dyrektora Aresztu Śledczego w Tarnowskich Górach z dnia 8 czerwca 2017 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym w Tarnowskich Górach.
- Zarządzenie nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych. Dz.Urz.CZSW.2004.1.2.
- Zespół Szkół Energetycznych i Usługowych w Łaziskach Górnych. Technik logistyk w służbach mundurowych. <https://www.zseiulaziska.pl/zseiu2020/technik-logistyk-w-sluzbach/>.

Arkadiusz MACHNIAK

Uniwersytet Rzeszowski

Instytut Nauk o Polityce

machniakarkadiusz@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8092-9973>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2024.02.13>

RECENZJA MONOGRAFII KRZYSZTOFA MROCZKOWSKIEGO, *BEJRUT 1982, WARSZAWA 2024*¹

Szymon Niedziela pisze, iż: „Od kilkudziesięciu lat jednym z newralgicznych problemów w polityce światowej jest kwestia palestyńska. W dualistycznym układzie stosunków międzynarodowych wpisywała się ona w szerszy kontekst rywalizacji mocarstw na Bliskim i Środkowym Wschodzie. (...) Czynnikiem utrudniającym wyjście z impasu jest pogłębiający się antagonizm, często o charakterze interpersonalnym, na wewnętrznej scenie politycznej Autonomii: Hamas – Fatah. Sprawa Palestyny uległa szybkiej internacjonalizacji po drugiej wojnie światowej. Głównymi podmiotami zaangażowanymi w rozwiązanie sporu są: ONZ, Liga Państw Arabskich, Konferencja Islamska, Unia Europejska, Stany Zjednoczone i Rosja. Obecność uchodźców palestyńskich wpływała i nadal współkształtuje rzeczywistość polityczną w takich krajach, jak Liban, Jordania, Egipt i Syria. (...) Kwestia palestyńska wciąż pozostaje węzłem gordyjskim w jednym z najbardziej zapalnych regionów współczesnego świata”².

Podobnego zdania jest Karolina Zielińska, twierdząc, że: „Spór izraelsko-palestyński zaistniał jako część szerszego, trwającego od lat dwudziestych XX wieku, a zwłaszcza od 1947 r. (kiedy to Narody Zjednoczone przyznały Izraelowi prawo do ogłoszenia niepodległości) konfliktu między Żydami i Arabami. Natężenie konfliktu izraelsko-arabskiego, szczególnie w wymiarze militarnym, maleje od przegranej przez państwa arabskie wojny z Izraelem w 1973 r., a dzięki kolejnym układom międzypaństwowym kwestia ta jest stopniowo rozwiązywana: trwające spięcia z Syrią i Libanem wiąże się dziś przede wszystkim z wpływami irańskimi (zatem nie arabskimi, a perskimi i nie sunnickimi, a szyickimi) w tych państwach. Wraz z wykształceniem się palestyńskiego ruchu narodowego w drugiej połowie lat sześćdziesiątych i zdobyciem przezeń poparcia w latach siedemdziesiątych znaczenie sporu izraelsko-palestyńskiego wzrosło zarówno dla Izraela, jak i opinii światowej – wyodrębnił się on z tego szerszego konfliktu i powoli zajął jego miejsce. Proces pokojowy z Oslo (pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych) doprowadził do budowy zrębów niezależnych władz palestyńskich, jednak na drodze do niepodległości Palestyny – zgodnie z przedstawioną przez ONZ w 1947 r. i wielokrotnie

---

¹ K. Mroczkowski, *Bejrut 1982*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2024, ss. 273.

² S. Niedziela, *Kwestia palestyńska: eskalacja konfliktu 2008-2009*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni” 2009, nr 2, s. 69-70.

potwierdzaną przez społeczność międzynarodową wizją utworzenia dwóch państw dla dwóch narodów – stoją liczne przeszkody”³.

Fakt zawarcia pokoju pomiędzy Izraelem i Egiptem oraz Jordanią nie doprowadził do analogicznych umów z Libanem, Syrią czy Palestyńczykami. Rząd południowego sąsiada państwa Izraela jest zbyt słaby, aby skutecznie przeciwstawić się Hezbollahowi. Organizacja ta nadal nie dopuszcza możliwości rokowań pomimo zmniejszenia liczby i intensywności ataków. Władze Syrii nie zgadzają się na stabilizację sytuacji w regionie bez zwrotu Wzgórz Golan oraz rozwiązania kwestii palestyńskiej. Wśród samych Palestyńczyków nastąpiły głębokie podziały po śmierci Jasera Arafata w 2004 r. Dziś faktycznie mamy do czynienia z dualizmem władz Autonomii Palestyńskiej – Hamas w Strefie Gazy oraz Organizacja Wyzwolenia Palestyny, a w szczególności Fatah na Zachodnim Brzegu. W praktyce nie ma szans na zjednoczenie i rozsądną politykę ukierunkowaną na pojednanie i pokój, głównie ze strony fundamentalistów⁴.

Dr hab. Krzysztof Mroczkowski, prof. UR, w książce „Bejrut 1982” po raz kolejny w swoich badaniach naukowych poddaje analizie określony epizod w konflikcie izraelsko-palestyńskim. Jest to jego kolejna książka poświęcona tematyce stosunków żydowsko-palestyńskich⁵.

Recenzowana praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz indeksu osób i geograficznego. Przygotowana została w ujęciu chronologiczno-tematycznym, dzięki czemu układ pracy jest logiczny, umożliwiając zapoznanie się z przebiegiem konfliktu pomiędzy Palestyńczykami a Izraelitami. Książka opracowana została w oparciu o rzetelną kwerendę dostępnych materiałów, z jakimi zapoznał się K. Mroczkowski nie tylko w Polsce, ale również w trakcie pobytów naukowych w Anglii czy też Izraelu. Na bibliografię pracy składają się źródła publikowane, prasa, wspomnienia niepublikowane i wywiady, wspomnienia i dzienniki publikowane, opracowania, artykuły. W tym zakresie nie można przedstawić Mroczkowskiemu uwag co do rzetelności doboru materiałów wykorzystanych do napisania pracy.

Zdaniem Mroczkowskiego Liban oraz Bejrut były miejscem skomplikowanego konfliktu międzynarodowego, przebiegającego na linii Damaszek – Tel Awiw. W kulminacyjnej chwili przedmiotowych zdarzeń mających miejsce w latach osiemdziesiątych XX wieku rywalizacja między poszczególnymi ugrupowaniami religijnymi oraz połączone konflikty: palestyńsko-izraelski i arabsko-izraelski zbiegły się, generując wyjątkowo krwawą i niebezpieczną strefę działań wojennych w tym okresie. Mroczkowski sygnalizuje już w ramach wstępu niezwykle skomplikowane tło polityczno-ekonomiczno-społeczno-religijne regionu z uwzględnieniem partykularnych wpływów państw ościennych i mocarstw światowych. Wstęp do pracy zawiera jasny i logiczny przekaz o jej celu, założeniach i metodach badawczych.

³ K. Zielińska, *Palestyńskie wyzwania Izraela. Tożsamość państwa, kryzys przywództwa i „nowy” Bliski Wschód*, „Prace Ośrodka Studiów Wschodnich”, nr 82, Warszawa 2021, s. 7.

⁴ M. Jadwiszczok, *Pierwsza wojna izraelsko-arabska 1948 roku i jej wpływ na formowanie się Izraelskich Sił Obronnych*, Poznań 2010, s. 5.

⁵ K. Mroczkowski, „*Phynny olów*”. *Izraelska operacja wojskowa w Strefie Gazy 2008-2009*, Tarnowskie Góry 2014, tenże, *Wojna i „Pokój dla Galilei”*. *Militarne i polityczne konfrontacje Organizacji Wyzwolenia Palestyny i Państwa Izrael na terytorium Libanu w latach 1970-1985*, Rzeszów 2018, tenże, *Bitwa o Karameh 1968*, Tarnowskie Góry 2023, tenże, *Operacja „Oliwne Liście” 1955*, Tarnowskie Góry 2024.

Rozdział I – „Liban – górzysty kraj i jego problemy”. Mroczkowski skrupulatnie analizuje uwarunkowania narastającego konfliktu izraelsko-palestyńskiego w Libanie. Pokazuje jego wielowątkowość i moment kulminacyjny, jakim był rok 1982. Opisuje relacje Izraela z Libanem po 1947 r., państwami ościennymi oraz światowymi graczami sceny politycznej, słusznie sygnalizując problem pojawiającego się zagrożenia komunizmem na terenie Bliskiego Wschodu. Zasadnie ukazuje niezwykle skomplikowane determinanty religijne, etniczne, kulturowe, społeczne, gospodarcze sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej Libanu i Izraela. Wykazuje, w jaki sposób sukcesywny wzrost liczebny diaspory palestyńskiej od co najmniej lat 70. XX wieku zmienił sytuację wewnętrzną oraz zewnętrzną Libanu – kraju postrzeganego w regionie i nie tylko jako państwo spokojne, zamożne i względnie demokratyczne. W Libanie pojawiła się znaczna liczba zdeterminowanych politycznie Palestyńczyków, w naturalny sposób zaburzając porządek publiczny i prawny tego państwa. Mroczkowski zauważa, że Palestyńczycy pewni poparcia miejscowych muzułmanów krok po kroku rozwijali działalność Organizacji Wyzwolenia Palestyny, której rdzeń stanowili zdeterminowani i gotowi do walki młodzi ludzie. Powodowało to, iż OWP rosła w siłę i zaczęła stanowić ogromny problem dla Libanu i sąsiedniego Izraela.

Rozdział II – „Plan Sosny”. Autor poświęcił go na opisanie zawiłych relacji pomiędzy różnymi ugrupowaniami paramilitarnymi działającymi w Libanie, wskazując, jaką politykę balansowania pomiędzy nimi prowadził jednocześnie Izrael. Doświadczenia militarne Izraela stanowiły podstawę planu o kryptonimie „Sosny”. Jego założenia opracowano już w 1980 r., a plany studialne przyszłej operacji wojskowej były gotowe na wiele miesięcy przed jej rozpoczęciem. W znacznej części bazowały na doświadczeniach operacji „Litani” z 1978 r., zawierały jednak bardziej ambitne założenia, włącznie ze starciem z OWP oraz siłami zbrojnymi Libanu i Syrii. Z tego rozdziału jasno wynika, że istniały rozbieżności w kołach wojskowych i politycznych Izraela w związku z zatwierdzeniem i ewentualną realizacją tego planu, gdyż liczne grono wysokich rangą oficerów izraelskich zgłaszało wiele uwag dotyczących zdolności operacyjnej i faktycznych zamiarów sił potencjalnego przeciwnika. Autor sporo miejsca poświęcił kwestii zabiegów dyplomatycznych i działań wywiadu poprzedzających planowaną operację. Odpowiednio ukazał również zestawienie bojowe sił zbrojnych Izraela oraz OWP i falang palestyńskich, podkreślając, że ówczesna armia Izraela była jedną z najlepszych w tym czasie nie tylko w regionie, ale i na świecie, a jej dodatkowy atut stanowiło ogromne doświadczenie bojowe.

Rozdział III – „Operacja «Pokój dla Galilei»”. Jest to dokładny opis przygotowania i działań taktycznych w ramach operacji „Pokój dla Galilei”. W sposób szczegółowy Mroczkowski analizuje i przedstawia wszystkie aspekty przebiegu przedmiotowej operacji: jej przygotowania, użytych poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, koordynacji działań i ich efektów. Autor zadbał o szczegółowe ukazanie detali cechujących działania wojenne, co jest bardzo charakterystyczne dla historyków wojskowości, ale niekoniecznie interesujące dla przeciętnego czytelnika oraz historyków innych specjalizacji. Nie jest to zarzut wobec autora, lecz jedynie

uwaga ze strony piszącego te słowa, że pełne zrozumienie wielu aspektów szczególnie tego rozdziału wymaga gruntownej wiedzy z dziedziny rzemiosła wojennego.

Ponadto Mroczkowski zasadnie ukazuje działania maszyny dyplomatycznej i przedstawia m.in. oświadczenie radzieckiej agencji TASS, w którym władze ZSRR potępiły agresję Izraela skierowaną przeciw narodowi libańskiemu i palestyńskiemu oraz zażądały wycofania wojsk izraelskich. Sprzeciw dyplomatyczny zgłosiły władze Libii, Syrii, Arabii Saudyjskiej i innych krajów arabskich. Egipt i Arabia Saudyjska zainicjowały starania dyplomatyczne ukierunkowane na zakończenie okupacji Libanu przez Izrael i szybkie uregulowanie sytuacji zaistniałej w regionie. Wskazuje to na niezwykle silną pozycję w tej części świata Arabii Saudyjskiej oraz Egiptu, których działania dyplomatyczne były niezwykle istotne, bowiem w tym przypadku kraje te odgrywały rolę pośredników pomiędzy OWP a Zachodem, w tym USA, które negocjowały działalność OWP jako reprezentacji narodu palestyńskiego.

Rozdział IV – „Wojna na wyczerpanie”. Autor zaznacza, że klęska militarna OWP w starciu z regularnym wojskiem Izraela w znacznej części wynikała z faktu, że OWP przez kilka lat konsekwentnie budowała macierzyste siły zbrojne w południowym Libanie, wyposażając je w sprzęt ciężki i artylerię. Budowało to ważny wizerunek propagandowy OWP, ale zawodziły mechanizmy uzupełnienia własnych szeregów w wartościowy tzw. czynnik ludzki. Pod względem wyszkolenia i działań taktycznych OWP nie miała żadnych szans w starciu z regularną armią Izraela. Fatalnie zaważyły na tym wygórowane ambicje Arafata, który dążył do stworzenia regularnego wojska, łącznie ze strukturami lotnictwa i marynarki wojennej. Palestyńczycy mieli doświadczenie w działaniach dywersyjno-partyzanckich, ale gdy stanęli przeciwko armii Izraela, ponieśli dotkliwą klęskę. Mroczkowski nie unika drastycznych opisów zniszczeń Libanu, dramatów ludności cywilnej, kolejnego epizodu ogromnego kryzysu humanitarnego. Widać wyraźną analogię do obecnej sytuacji w Strefie Gazy i na Zachodnim Brzegu (recenzja była pisana w lipcu 2024 r. – przyp. A.M.). Sporo miejsca autor poświęca również na przeanalizowanie wewnętrznych rozgrywek politycznych w izraelskim obozie rządzącym i kołach wojskowych. Ciekawe jest zestawienie relacji politycznych i prywatnych na linii premier Izraela Menachem Begin – minister obrony Ariel Szaron. Operacja „Pokój dla Galilei”, skutkująca na terenie Libanu zajęciem Bejrutu oraz usunięciem z niego OWP, w sposób istotny wpłynęła na zmiany w układzie sił wojskowo-politycznych w tym kraju poprzez zdecydowane zwycięstwo nad OWP. Liban pomimo trudnej sytuacji wewnętrznej przez długi czas udzielał pomocy OWP. Izrael de facto „neutralizował” OWP i jej libańskich lewicowych sojuszników. Działania wojskowe polityczne Izraela skutkowały znacznym osłabieniem wpływów libańskiej lewicy i OWP. Izrael doprowadził do sytuacji, kiedy to sojusz libańskich sił lewicowych z OWP stał się wyjątkowo dyskusyjny.

W zakończeniu książki Mroczkowski stwierdza, że „W efekcie prawdziwe polityczne cele operacji „Pokój dla Galilei” nigdy nie zostały w pełni lub otwarcie wyartykułowane, co z kolei osłabiło kanały komunikacji i skutkowało niejasnym, nieokreślonym parametrem sukcesu politycznego. Podstawowy cel, którym miał być traktat pokojowy z Libanem w zamian za

pomoc w przejściu władzy przez maronitów, nie został osiągnięty, podobnie jak cel doraźny – usunięcie zagrożenia i odsunięcie struktur terrorystycznych na przynajmniej 40 km od granicy izraelsko-libańskiej. W zasadzie żadne z pierwotnych założeń planistycznych sformułowanych w poszczególnych wariantach operacji «Sosny» nie zostało osiągnięte. Oczywiście wyeliminowano OWP, usunięto Arafata i kilku innych przywódców ugrupowań palestyńskich z Libanu, ale nie osiągnięto niczego więcej”.

Zdaniem autora pracy, analizując oceny efektów przedmiotowej operacji, nie można pominąć aspektu humanitarnego, co ściśle było powiązane z efektami politycznymi i militarnymi. Jego zdaniem na podstawie dostępnych danych jest bardzo trudno jednoznacznie ocenić straty wśród cywilów. W tym zakresie istnieją niezwykle rozbieżne szacunki różnych źródeł i stron konfliktu. Píše on, iż w miarę precyzyjne dane podawane przez lekarzy amerykańskich pracujących w Bejrucie, a także informacje przekazywane przez wywiad Izraela, OWP i władze Libanu świadczą, że w samym Bejrucie zginęło 5-8 tys. osób. Działania zbrojne sił izraelskich w Bejrucie oraz w całym Libanie skutkowały zneutralizowaniem zagrożenia atakami ze strony OWP organizowanych z terenu Libanu. Jednak, co wynikało z wypowiedzi Arafata, obywatele izraelscy wcale nie byli bezpieczni.

To zagrożenie widzimy obecnie w kolejnej fazie konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Według analityka Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie Kamila Wysokińskiego: „Mimo dotychczasowej powściągliwości Iranu i libańskiego Hezbollahu w działaniach obecna odsłona konfliktu palestyńsko-izraelskiego ma niebezpieczny potencjał do eskalacji regionalnej, którego prawdopodobieństwo rośnie z każdym dniem konfrontacji”⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Jadwiszczok Michał. 2010. Pierwsza wojna izraelsko-arabska 1948 roku i jej wpływ na formowanie się Izraelskich Sił Obronnych. Wydanie internetowe.
- Mroczkowski Krzysztof. 2014. „Płynny ołów”. Izraelska operacja wojskowa w Strefie Gazy 2008-2009. Tarnowskie Góry: Inforteditions.
- Mroczkowski Krzysztof. 2023. Wojna i „Pokój dla Galilei”. Militarne i polityczne konfrontacje Organizacji Wyzwolenia Palestyny i Państwa Izrael na terytorium Libanu w latach 1970-1985. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- Mroczkowski Krzysztof. 2018. Bitwa o Karameh 1968. Tarnowskie Góry: Inforteditions.
- Mroczkowski Krzysztof. 2024. Operacja „Oliwne Liście” 1955. Tarnowskie Góry: Inforteditions.
- Niedziela Szymon. 2009. „Kwestia palestyńska: eskalacja konfliktu 2008-2009”. Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni 2(178): 69-70.
- Zielińska Katarzyna. 2021. „Palestyńskie wyzwania Izraela. Tożsamość państwa, kryzys przywództwa i «nowy» Bliski Wschód”. Prace Ośrodka Studiów Wschodnich 82:7.

---

⁶ K. Wysokiński, *Droga donikąd. Obecna odsłona konfliktu izraelsko-palestyńskiego i jego potencjalne implikacje*, „Analiza Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej”, nr 5, Warszawa 2023, s. 1.

Wysokiński Kamil. 2023. „Droga donikąd. Obecna odsłona konfliktu izraelsko-palestyńskiego i jego potencjalne implikacje”. Analiza Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej 5:1.

NOTES ABOUT THE AUTHORS

DRÓŹDŹ ADRIANA OLIWIA – Master of criminology, PhD candidate at the Doctoral School of the University of Siedlce in the field of social sciences, in the discipline of security studies. Her academic interests are interdisciplinary, encompassing a broad spectrum of security studies. She is also interested in penitentiary science, criminology, criminalistics, and related fields, with a personal hobby in psychology. She holds a position as a research and teaching assistant at the Institute of Security Studies at the University of Siedlce.

EBING-ROGUSKA SYLWIA – MA, a graduate of the National Defense University and the Land Forces Military Academy. She combines knowledge in public administration, crisis management, and national security with experience in defense and the protection of classified information. Her interests also include archiving and administrative and local government law, which is reflected in her completed postgraduate studies. She works at the Municipality Office in Jednorożec, where she holds roles such as Inspector for Defense Affairs, Crisis Management, and the Authorized Representative for the Protection of Classified Information.

FIDERER-URBANIAK MAGDALENA – Student at the Doctoral School of Poznan University of Technology at the Faculty of Management Engineering. Completed postgraduate studies in Occupational Health and Safety Management and also a Management Course at Coventry University. Master's Degree in Human Resources Management. Health and Safety Specialist at University Clinical Hospital in Poznan. Research interests include sustainable management of psychosocial risk at work, psychosocial well-being, health and security at work, Society 5.0. The doctoral thesis focuses on developing the concept of sustainable management of psychosocial risk factors. Participated in conferences regarding threats and new perspectives related to the development of AI and a conference on the management of mental well-being in the workplace.

FITERNICKA-GORZKO MAGDALENA – PhD in humanities in the discipline of sociology; Assistant Professor at the Department of Security and Sociology at Pomeranian University in Słupsk. Author and co-author of several dozen scientific articles and several monographs (including *Miasta model liryczny. Obraz rzeczywistości lokalnej w prasie z lat 1946-1985* [A Lyrical Model of City. The Image of Local Reality in the Press from 1946-1985], *Od czerwca do maja. Transformacja systemowa w doświadczeniach mieszkańców województwa zachodniopomorskiego* [From June to May. Systemic Transformation in the Experiences of the Inhabitants of the West Pomeranian Voivodeship]). Her research interests include the sociology of culture, the biographical method, oral history, and the social and cultural determinants of security issues.

GIERZEWski JANUSZ – prof. dr. hab., Pomeranian University in Słupsk, Director of the Institute of Security and Sociology. He specializes in security studies, with a particular focus on internal security, well-being in uniformed services, and the security of local communities. He is the author of numerous scientific publications, including monographs and articles on broadly understood police studies, criminology, and the security system.

GORZKO MAREK – assoc. prof. PhD in humanities in the discipline sociology. He works at the Department of Security and Sociology at Pomeranian University in Słupsk. Author and co-author of several dozen scientific articles and several monographs (including *Typ doskonały materiału socjologicznego: Metoda biograficzna w socjologii polskiej* [The Ideal Type of Sociological Material: The Biographical Method in Polish Sociology], *Procedury i emergencja: O metodologii klasycznych odmian teorii ugruntowanej* [Procedures and Emergence: On the Methodology of Classical Variants of Grounded Theory]). His research interests focus on methodological issues, particularly the application of qualitative methods in social research, including in security studies.

HYRA MICHAŁ –Ph.D., political scientist specializing in international relations. He earned his doctoral degree in 2020 from the University of Opole. His research interests focus on international relations in the MENA region, socio-economic transformations in the Gulf States, and intelligence and security services. He is the author of over a dozen articles on the MENA region and a member of the Polish Society for International Studies (PTSM) and the Polish Political Science Association (PTNP). Currently, he is affiliated with the University of Occupational Safety Management in Katowice (WSZOP).

JĘDRYCZKA PAWEŁ – Col. (ret.), Master of political science, graduate of the Military Academy of Toruń, the University of Zielona Góra (Faculty of Humanities, Political Science Institute), and the Higher School of Pedagogical Sciences in Warsaw, specializing in National Security and Crisis

Management. He serves as the Deputy Commander of the 18th Artillery Regiment in Nowa Dęba and the President of the Polish Artillery Association in Nowa Dęba (Stowarzyszenia Polskich Artylerzystów Nowa Dęba, SP Art ND). His research interests focus on internal and international security, the Balkan conflict, and its impact on European security. Published works include: Portuguese Soldiers in Kosovo, Bulletin of the 1st Infantry Battalion (Kosovo Tactical Maneuver), 2009; Przygotowanie KFOR do działań policyjnych [Preparation of KFOR for Policing Actions], Gendarmerie Review, 2009.

JOKSTA SANDRA – Ph.D. student at the Baltic International Academy, Latvia. In 2006, a Master's degree in European law was obtained at the European Institute of Public Administration – Antenna Luxembourg (EIPA). Current work place – Joint stock company “Latvijas Gāze”, Latvia, position of deputy head of HR and legal department, specialising in matters of corporate governance, investor relations and sanction surveillance. Her research interests and publications include the subject of development of the anti-money laundering normative regulation and architecture on a global scale and its impact on the national legislation and advocates' sector, particularly.

JURKEVIČA TATJANA – Dr. iur. (Doctor of Laws), sworn advocate and legal practitioner in Riga, Latvia, Associate Professor at Baltic International Academy (Riga, Latvia).

KOROWAJ MACIEJ – Lt. Col. (ret.), MA, graduate of the Stefan Czarnecki Military Academy in Poznań, Adam Mickiewicz University, the National Defence University, and the University of Warsaw. He served in the 1st Warsaw Mechanized Division, the 11th Armoured Cavalry Division, Military Intelligence Service, and the active reserve of the General Staff. He currently lectures at the University of Białystok at the Faculty of International Relations. He specializes as an analyst in security issues, information analysis, as well as the tactics, operations, and strategies of Belarus, Russia, and Ukraine.

LISIECKI TOMASZ – Lt. Col. (ret.), MA, graduate of the Military Academy of Rocket and Artillery in Toruń and the National Defence University (National Security specialization). He served in the 23rd Infantry Division and the 23rd Silesian Artillery Regiment in Bolesławiec; now retired. He is a history enthusiast specializing in artillery history and the commanders of the Red Army, as well as an analyst examining the development of artillery in contemporary armed conflicts. He is a member of the Polish Artillery Association and publishes in the journal *Artylerzysta* and on the @Defence24 platform.

LISZKOWSKA DOMINIKA – Holds Ph.D. in the field of international relations, assistant professor at the Department of Regional and European Studies at the Faculty of Humanities, Koszalin University of Technology. She is a graduate of Nicolaus Copernicus University in Toruń and Kocaeli University in Izmit. In 2012, she was an Erasmus program scholarship holder at the University of Aegean in Izmir, and between 2013-2018, she was awarded the Türkiye Scholarships program by the Government of Turkey for international PhD students.

PIESTRZYŃSKI WOJCIECH – psychologist, Ph.D. in humanities, Pomeranian University in Słupsk, Institute of Security and Sociology. Research interests: personal security, security psychology, interpersonal relationships, risky behaviors, family, psychosexuality. Author and co-author of over fifty publications.

SADŁOWSKA-WRZESIŃSKA JOANNA – PhD, DSc in social sciences in the discipline of security sciences, Professor at the Institute of Safety and Quality Engineering at the Poznań University of Technology, Poland. Certified lecturer in occupational psychophysiology and ergonomics (in accordance with the PCA standard: W-95/851/2009), certified Crisis Consultant (Psychological First Aid). Specializes primarily in the area of shaping broadly understood well-being in the work environment. Author/co-author of over 100 publications on various aspects of occupational health, with particular emphasis on the issue of psychosocial risks. Currently focused on using pro-development aspects of crisis and achievements of positive psychology. The latest monograph entitled: *Work Safety Culture: on the Edge of Chaos* (FNCE, 2023).

ŚWIERCZEWSKI ŁUKASZ – Ph.D. in social sciences in the field of defense studies, specialist in public institution management, assistant professor at the Institute of Security Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Siedlce, Poland. Retired police inspector, with most of his service in the prevention division of the Warsaw Police Headquarters. Co-author of the monographs *Municipal Guards (City Guards) in the Security System [Straże gminne (miejskie) w systemie bezpieczeństwa]* (2023) and *Theoretical and Practical Aspects of Security and Hygiene in Police Officers' Service [Teoretyczne i praktyczne aspekty*

bezpieczeństwa i higieny służby funkcjonariuszy Policji] (2022). Scientific editor of the monograph Documents in the Security System – Security and Control, including Tactical Control [Dokumenty w systemie bezpieczeństwa – bezpieczeństwo i kontrola, w tym kontrola taktyczna] (2021). Author of over 40 scientific publications on national security, crime prevention, and police-related issues.

TARASIUK RENATA – holds Ph.D. degree in humanities, assistant professor at the Institute of Security Studies, University of Siedlce, Poland in the research team: *Theoretical and empirical studies on international security*; scientific interests: security and politics of the Middle East (with particular emphasis on Israel and Palestine), political extremism in the modern world, security of national, ethnic, and cultural minorities.

TOMASZEWSKI PATRYK – Ph.D., Nicolaus Copernicus University in Toruń, Editor-in-Chief of the quarterly *Historia i Polityka*; author of over 100 publications in the fields of security, political science, and contemporary history.

WIRASZKA PIOTR – an officer of the Armed Forces of the Republic of Poland. For several years, he has been associated with the University of Public and Individual Security "Apeiron" in Krakow. In his research work, he focuses on the phenomenon of security culture and capturing its empirical value.